

7.

7350

cc
G.

En

5

EPISTOLA
FUNDAMENTALIS
ROMANO-CATHOLICA,

Of

Brief van een
Rooms-Katholyk Priester

aan een

*Rooms-Katholyk Rechts-
Geleerde te Dusseldorp.*

Waarin grondig en bondig word wederlegt

De

Waaragtige Historie van Johan Lindlauw,
Voormals School-Meester en Gerechts-
Bode te *Solinge*, en thans Ruitter onder de
Blaauwe Garde van de Heeren *Staatē Generaal*
der vereenigde Nederlanden.

Met eene Voorrede aan de Burgers van
s^o Gravenhage.

Door den Heer

F. WILHELMUS CASPARUS DYKS,
Priester en Regulier Kanunnik der Abdye
van *Knechtstede*, van de Ordre van
Premonstryt.

Gedrukt tot Dusseldorp by Tilman Libor. Stahl,
Kunyonstel. Hof-Boekdrukker. Anno 1736.

EPISTOLA
FUNDAMENTALS
ROMANO-CATHOLICA

Brief van een

Rooms-Katholijk Priester

aan een

Rooms-Katholijk Rechts-

Geleerde te Dusseldorf.

Waarin grondig en bondig wordt wederlegt

Waardevolte Historie van de Landen

Voortmal's School-Medical en Gerecht-

Boek te Solingen, en de Rijkten onder de
Blauwe Garde van de Rijkten van de Generaal

der verrenigde Nederlanden.

Met eenne Voorrede aan de Burgers van

2. Garschlage.

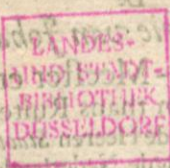
Door den Heer

F. WILHELMUS CASPARUS DYKS,

Priester en Regulier Kunnink der Abdye
van Kempten, van de Orde van

Premonstratens

Gebrukt tot Dusseldorf by Lieman I. for Stahl,
Kempfenel. Hof-Buchdrucker. Anno 1716.

APPROBATIO.

Libellum cui Titulus : **EPISTOLA
FUNDAMENTALIS ROMANO-
CATHOLICA**, of *Brief van een
Rooms - Katholyk Priester aan een
Rooms - Katholyk Rechts - Geleerde te
Dusseldorp*, &c. ab Adm. Rdo Dno
WILHELMO CASPARO DYKS,
Ordinis Præmonstratensis, Ecclesiæ
Knechtstedenfis Canonico Presbytero
concinatum, sedulò legi & perlegi,
nihlque in eo ab honestate alienum,
aut orthodoxæ fidei contrarium, sed
solidissima contra Heterodoxos spicula,
facèsque perspicuas, quibus deviantes
reduci, dubitantesque illuminari pos-
sunt. reperi, quare mediante typo eun-
dem in publicam lucem educi posse
censeo.

Dabam *Colonia* 14tâ Julii 1736.

CONRADUS HAUSMAN
Harlemensis, Sacrosanctæ
Theologiæ Doctor.

APPRO.

APPROBATIO.

Libellus cui Titulus: **EPISTOLA
FUNDAMENTALIS ROMANO-
CATHOLICA**, of *Brief van een
Rooms-Katholyk Prieſter aan een
Rooms-Katholyk Rechts-Geleerde, &c.*
Authore Adm. R. D. W. C. **DYKS**,
Ordinis Præmonſtratenſis, Eccleſiæ
Knechtſtedenſis Canonico Presbytero,
non ſolum nihil continet orthodoxæ
fidei, aut morum honeſtati contrarium,
ſed ſolidè & dilucidè exhibet Catholi-
carum Veritatum præcipua fundamen-
ta, ut proindè pro bono publico lu-
cem mereatur publicam.

Datum *Colonia* 19nâ Julii 1736.

Ita cenſeo **F. JOSEPHUS PRICKARTZ**,
Ss. Theologiæ Doctor, Præſes
Seminarii Norbertini.

CONRADUS HAUSMANN
Hartmanni Sacrorum
Theologiæ Doctor

APPRO-

40

APPRO-

APPROBATIO CENSORIS ORDINARIII.

Tractatus sub Titulo **EPISTOLA FUNDAMENTALIS ROMANO-CATHOLICA**, of *Brief van een Rooms Katholyk Priester*, &c. Authore **A. R. D. W. C. DYKS**, Ordinis Præmonstratensis, Ecclesiæ Knechtstedensis Canonico Presbytero, solidissima & elucubratiſſima repræſentat Catholicarum Veritatum fundamenta contra Heterodoxos, facielque dilucidas exhibet, quibus errantes reduci, ac dubitantes illuminari poſſunt: Ideoque cum ex noſtra tanquam Ordinarii Censoris Librorum autoritate præviè examinatus, ac per verſatiſſimos Viros Theologos diligenter perlustratus, & diſcuſſus, Orthodoxæ Romanæ Fidei & bonis moribus conſentaneus, & dignus imprimis dignoſcatur. Hinc pro luce publica utiliter imprimi meretur. Signatum *Colonia Agrippina* 23tiâ Julii 1736.

JOANNES NEUMAN, J.U.D.

Perinſignium Collegiatarum S. Severini, & Archi-Diaconalis S. Cuniberti, & ad SS. Apoſtolos Canonicus, ac reſpectivè Decanus, Proto-Notarius Apoſtolicus, Sereniſſimi & Rmi Principis Electoris Coloniensis Conſiliarius Eccleſiaſticus, ac per Archi-Dioceſin Librorum Cenſor Ordinarius. m.f.

* 2

Aan

Aan
Den Hoogwaarden Heer
Leonardus Fansen,
Abt der zeer vermaarde
Abdye van *Knechtsteden,*
Van de Ordre van
Pramonstryt.
Hochwaarde Heer!

DEn gelukkigen Dag van onze eerste Ontmoeting na myne door God zonderling bestierde Terugkomst uit Holland, nu ruim vier Jaren geleden, zal ik myn Leven lang niet vergeten. De Liefde, waarmede UE. my ontving, en my, schoon teneenemaal onwaardig, onder het Getal van uwe Geestelyke Zonen aannam, was gelyk die van den teerhartigen Huis Vader in het Evangelie, wien onze beminnylyke Zaligmaker zelf tot een Voorbeeld van Mededogenheid, Zagtmoedigheid en tedere Liefde jegens wederkerende boetvaardige Kinderen aanhaalt. *Luc. 15.*

Uwe Liefde en Achtung jegens my was reets groot, *Hochwaarde Heer*, toen gy noch het Ampt van *Prieur* der Abdye van *Knechtstede* roemwaardiglyk bekleedde. Ja nadat ik in 1720 het onbezonne Besluit hadde genoomen na Holland te gaan, wierdze eerder vermeerderd, dan vermindert. Zo dra hadde UE. myne Verandering niet vernoomen, of UE. schreef my eenen Brief, vol van tedere Vaderlyke Uitdrukkingen, en
van

Opdragt.

van Hart- en Ziel- roerende Woorden, om my tot betere Gedagten te brengen. Doch de Banden, dewelke my op dien Tyd vast hielden, konden zo schielyk niet breken. Ik beantwoordde uwen Brief, die my in der Daad 't Hart al vry wat getroffen hadde, met eene diepe Stilzwygenheid. Gy liet echter den Moet niet vallen. Gy bad zelf voor my, en gy deed andere bidden, dat de goedertiere God, die den Dood des Zondaars niet wil, maar dat hy zich bekeere en leve, myne Oogen na zyne oneindelyke Ontferming wilde openen, en my doen zien het Gevaar der Ziele, waarin ik my dus onvoorzigtyglyk gestort hadde. Uwe aanhoudende Gebeden wierden eindelyk verhoort.

Duizenderlei zyn de Middelen, die, hoewel ons onbekent, de almogende God in de Schar-Kamer zynrer Wysheid opgesloten heeft, omteredden degeene, over dewelke hy zich wil ontfermen. Hy sprak my dikwils in myn Hart; en ik voelde, hoe zwaar het my viel tegens den Prikkel agter uitteflaan; Doch de Vryheid des Levens, en de dagelyke weereldlyke Beezigheden waren Oorzaak, dat ik de Stemmen des Heeren niet ten eersten hoorde, gelyk het betaamde. Dan wilde ik eens, en dan wilde ik wederom niet, even als *S. Augustyn*, gelyk hy in de Boeken der Belydenissen van zich zelve verhaalt. Dus verliep het eene Jaar na het andere; doch schoon ik myn Hart verhardde, zo onttrok de goedertiere Hemelse Vader my echter niet zyne Barmhertigheid, gelyk als ik wel hadde verdient.

Middelwyl wierd Gy, *Hoogwaarde Heer*, om uwe uitmuntende Hoedanigheden, door het Kapittel van *Knechtstede* tot Abt verkooren. Uwe voorbeeldelyke Godvrugtigheid en diepe Gebertheid; uwe Bevalligheid, Liefvalligheid, Bescheidenheid, Zagmoedigheid, Wysheid, Rechvaardigheid, Ootmoedigheid

Opdragt.

digheid, en zo veele andere weergalooze Deugden, die in uwe Schrifften, en in uwen dagelykfen Ommeegang uitblonken, waaren zo veele onwraakbaare Getuigen, die U boven andere waardig verklaarden de Waardigheid, waarmede men U zou bekleeden; het waren zo veele Stemmen, die gestadig riepen, dat gy de Man waart, wien God uitverkooren hadde, om zyne Gemeente van *Knechtstede* te bestieren; het waren, met een Woord, zo veele Prikkelen, die de Keur-Heeren der gemelde Abdye noopten U tot haar Hoofd aantestellen.

Zo dra waart gy, *Hoogwaarde Heer*, en uwe nieuwe Waardigheid niet bevestigt, of gy verdubbelde uwe Zorg, en uwe Pogingen, om U verloore Schaapje in de Schaapskoot van de Rooms-Katholyke Kerk, buiten dewelke alles door de Helse Wolven word verscheurt, en verslonden, terug de brengen. Gy schreeft Brief op Brief; invoege dat ik de Kracht van uwe Vermaningen, en van de Goddelyke in myn Hart werkende Genade niet langer konde wederstaan. Des nam ik manmoediglyk het Besluit, my in Spyt van den Duivel en van de Weereld wederom in den Schoot der Rooms-Katholyke Kerk te begeven, en de Katholyke Religie wederom opentlyk te oeffenen, al zou 't my ook het Leven kosten. Hoedanig nu de Predikanten op hunne Tanden hebben geknerft, als zy my dagelyks na de eene of de andere Rooms-Katholyke Kerk zagen gaan, en wat Vervolgingen zy deswegen tegens my hebben verwekt, kunt gy, *Hoogwaarde Heer*, ligtelyk afmeten, mits U de Inborst van die Luiden niet onbekent is; doch door Gods oneindelyke Genade, Goedertierenheid en Barmherdigheid ben ik alle Zwaarigheden te boven gekoomen, en alle indHerpaalen doorgeworftelt, op myne uit- en inwendige Vyanden eene volkome Zege behalende. Deze Brief zal U slechts eenige kleine Staaltjes van de Vervolgingen vertoonen.

Het

Opdrags.

Het is waar, ik hadde veele Tegenstribbelingen myner Vyanden gemakkelyk kunnen ontgaan, indien ik Holland ten eersten hadde verlaten; doch zulks konde zo gemakkelyk en zo schielyk niet geschieden, als ik wel hadde gewenscht. Daar waren, mits ik niet met de Noorder-Zon verhuizen, maar als een eerlyk Man in den vollen Dag den Batavieren Vaarwel zeggen wilde, daar waren, zegge ik, voor myn Vertrek onderscheide Zaken te vereffenen. Onder anderen hadde ik noch eenige Werkjes onder Handen, die niet afgebrooken konden worden; andere Zaken, hier niet nodig te verhalen, overslaande.

Maar, O Hemel! wat Blydschap, wat Vreugde, wat Vergenoeging verspreidde zich door U geheel Gemoed, en door U gansch Aangezigt, wanneer ik het Geluk hadde, UE. Hoogwaarde Heer voor het eerste maal na myne Terugkomst uit Holland in het Parochie-Huis van *Vriemersdorf* te groeten, en voor alle Uwe voor my aangewende Moesite en Zorgvuldigheid Dank te zeggen.

De Liefde heeft geene Paalen. Dus was ook degeene, die gy, Hoogwaarde Heer, my toedroegt. Niet vergenoegt met my voor Uwen Zoon aanteneemen, en met het witte Kleed der Ordre van Premonstryt, schoon teneenemaal onwaardig, te versieren, toonde gy eene Gunst, die ik, zo lang ik leve, nooit na Verdienste kan vergelden. UE. deed my, om het kort te zeggen, tot Priester wyen, en dus met eene Waardigheid bekleeden, welke de goedertierene God, wien het eene Lust is, by de Kinderen der Menschen te wezen, zelfs den Engelen heeft geweigert.

Konden zulke grote Weldaden my lang doen twyffelen, aan wien ik het tegenwoordig Werkje zou opdragen? Het is immers billyk, dat de Hovenier, die den Boom plant, ook de eerste Vrugten daarvan geniet. UE. heeft my geplant in den Sneec-witten Akker
van

Opdragt.

van onzen Stichter en Patriarch den *H. Norbertus*, waarin ik zo veele Vrugt-dragende Boomen vinde, als ikker Broeders, of met het zuivere Engelse Kleed van zynen witten Orden pralende Geestelyken ontmoete. In dien Akker hebt gy, *Hoogwaarde Heer*, my geplant. Het is dan beramelyk, dat gy ook de eerste Vrugten van dien Boom geniet.

Neem dan aan, *Hoogwaarde Heer*, deze Vrugten, deze Eerstelingen van Uwe Zorg, en van mynen Arbeid. Ontfangze met dezelfde Vaderlyke Liefde, Gunst en Genegenheid, als gy den Boom zelf ontfangen hebt. Zulks zal my meer en meer aansporen de overige Dagen van myn met God begonne nieuwe Leven tot Bevordering van de Eere des Allerhoogsten, tot Voordeel van de Rooms-Katholyke Religie, tot Stichting van mynen Evennaasten, en tot Werking van myne eige Zaligheid te besteeden, en UE. steeds meerder Teken en van myne Erkentenis en Dankbaarheid; zo wel jegens God den Gever van alle goede Gaven, als jegens UE. mynen Geestelyken Vader te toonen, den oneindelyk goedertierenen en barmhertigen Hemelfen Vader onophoudelyk biddende, dat hy UE. noch eene lange Reeks van Jaren gezond beware, met den Overvloed van zyne Genade overstroome, en hierna maals in alle Eeuwighed met Heerlykheid en Eere kroone: Dus wenscht

UE. Hoogwaarde

Ootmoedigste en verpligste

Dienaar

F. W. C. DYKS.

VOORREDE

VOORREDE

Aan de Burgers

Van

s' Gravenhage.

Verscheide zyn de Redenen , die my bewoogen hebben de Pen optevatten , en dezen Brief , niet zo zeer aan een van myne Vrinden , als aan **UL.** gezamentlyk , *myne geweete zo Katholyke , als Onkatholyke Medeburgers* attevaardigen.

De Eere Gods en zyner Kerke was de voor-naamste Prikkel , die my noopte 't Harnas aantetrekken , en voor dezelve , schoon ik anderzins de Rust en Vrede beminne , in het Stryd-Perk te treden , niet tegens eenen zwakken Ruiters , maar tegens den ganschen Hoop der Afvalligen en Predikanten , die de gemelde Kerk , hoewel met ydele Poogingen , steets bestormen , en God zelf lasteren. Met ydele Poogingen , zegge ik , mits die Kerk 't Huis is , 'twelk de allerwylste Bouwmeester *Christus JESUS* niet op het Zand , maar op de Steenrots heeft getimmert , en 'twelk nu al meer dan zeventien hondert Jaren lang menigen zwaren Schok heeft gekreegen , doch tot nu toe , in Spyt van de allerwreedste Dwingelanden , van de gellepenste Heidense Wysgeeren , en van de geraffineertste Ketteren , onverzettelyk is staande gebleven , en ook tot aan het Einde der Weereld stand houden zal in Gevolge van *Christi* Belofte : *Dat de Poorten der Helle hetzelve niet zullen overweldigen.* De Bewys-Stukken van dien zultge in dezen Brief vinden.

* *

Kome

Voorrede.

Komt een Afvallige door Gods oneindelyke Barmhertigheid tot Inkeer, en gaat terug na de Plaatz, daar hy van daan gekoomen was, zo pleegt gy, mits gy niet weet, waar hy gebleven is, tot elkander te zeggen: Ja! hy is weggeraakt, en men heeft nooit meer van hem gehoord; waarmede gy (UL. meene ik, *myne Onkatholyke Medeburgers*) wilt te kennen geven, dat hy op de eene of de andere Wys moet zyn verongelukt. En dit is de tweede Reden, dat ik dezen Brief schryve. Om UL. dan dien valschen Waan te beneemen, zo gelieft te weten, dat, indien gy van degeene, die van UL. door eene opregte Bekeering afgeweken zyn, nader hoorde, gy zoud verneemen, hoe datze in Asche en haaire Kleederen Penitentie doen, haaren Afval bitterlyk beweenen, een stigtelyk en voorbeeldelyk Leven leiden, en in de Renbane des Heeren kloegmoediglyk voortloopen, om wederom in te haalen, wat zy gedurende den Tyd van haaren Afval ten agtere geraakt zyn; dus voortbrengende waardige Vrugten der Boetvaardigheid. Dit zyn nu Zaken, die men niet zet in de Koeranten. Hoe zoud gy'er dan van hooren? Daarenboven ontbreekt 't hen doorgaans aan genoegzame Kennis van de Neder Duitse Taal, en aan eene bekwaame Gelegenheid om Boeken te schryven, en hun Wedervaaren aan UL. bekent te maken, kunnende UL. deste beter daarvan verzekeren, mits ik zelf zeer grote Hinderpalen heb moeten uit den Weg ruimen, voor dat deze Brief op de Pers geraken konde. Laat het UL. dan voortaan geen Wonder zyn, indien gy niets meer hoort van degene, die door haar Gewiffen gepraamt, uwe Religie te gelyk met de snoode Weereld verlaten, en zig in het een of het ander Klooster begeven, om'er God den Heere in Stilte te dienen.

Voor-

Voorre de.

Voorwaar, van de Moeite om eenen Verschif-
Brief te schryven, gelyk als deze is, hadde ik wel
gewenscht ontheft te blyven, mits ik nooit twist-
zuchtig ben geweest, en de Rust beminne. Doch
myne Stilzwygenheid hadde de Eenvoudige onder UL.
(de Geleerde en Vernuftige weten wel, dat *Lintlaarws*
Historie maar een Prul is) kunnen doen denken, dat
ik niet in Staat was geweest, op de Historie te ant-
woorden. En dit is de derde Reden van het opstellen
van dit geschrift. Het is waar, *Jan Jansz Ten Horst*
heeft de gemelde *Historie* beantwoord, doch op eene
Mauier, waaruit yder onzydig Oordelaar ligtelyk
kan afmeten, dat hy, een Onderdaan van den Staat
wezende, en in Holland wonende, zig niet bondiger
heeft durven uiten. Daarenboven heeft de Ruitcr,
zekerlyk door het zedig Antwoord van *Jan Jansz*
Ten Horst opgeblazen, zyn *Grondig Onderwys* (twelke
nochtans al zo zeer hinkt als zyne *Waaragtige Historie*)
daarop in het Licht gegeven; en dewyl daartegen,
zo veel ik weet, noch niets te Voorschyn is gekoo-
men, zo zult gy buiten Twyffel het Vonnis reets
gestreeken, en den Ruitcr de volkooime Zege toe-
geschreven hebben. Des achtede ik het noorzake-
lyk UL. door dezen Brief te overtuigen, dat gy on-
gelyk hebt. Leest en oordeelt zelf, of ik den Rui-
ter met *Molinæus* zynen Voorryder niet uit den Zadel
heb geligt.

Thans keere ik my tot UL. myne zeer beminde
Katholyke Medeburgers UL. heb ik geërgert; UL.
moest ik wederom stigten. Dit was de vierde
Reden, die my aanspoorde dezen Brief aan UL. afte-
vaardigen. Het is waar, gy hebt met uwe Oogen
gezien, wat voor Wederwaardigheden, Benaauwt-
heden, Versmaatheden, Bespottingen, Lasteringen,
en Vervolgingen ik na myne Weederkeering in den
Schoot der Rooms-Katholyke Kerk gedurende den

** 2

Tyd

Tyd van byna twee Jaren heb moeten uitstaan. Gy hebt gezien en gehoord, hoedanig de Predikanten, doch voornamentlyk de Heeren *Velfe* en *Manger*, my de Deur hebben afgeloopen, om my in de Netten van haare Schyn-Redenen te verstrikken, en met List of Geweld tot hen terug te trekken. Gy hebt gehoord en vernoomen, hoe dikwils ik voor het Aangezigt des Gereformeerden Kerken-Raads van *s' Hage* heb moeten verschynen, om Rekenschap van myn Geloof te geven. Gy hebt gehoord, hoe dat die *Vierschaar*, vergramt van alle haare Poogingen door myne Kloekmoedigheid verydelt te zien, eindelyk het uiterste Besluit om my in haaren Kerk-Ban te doen, heeft genoomen; hoe dat die Ban ook in der Daad van alle de Preek-Stoelen van den *Haag* tegens my uitgeblixemt wierd, en uitgedondert, hoe dat daarop alle myne Vrinden my den Nek keerden, en zelfs de Beste schroomden opentlyk met my te verkeeren, zodanig, dat een zeker Burgermeester der gemelde Stede my eens in dezer Voege aansprak: *Myn Heer*, zeide hy, *indien ik yn uwre Plaats was, ik zou denken, dat de Steenen van de Straat my aanzagen, en ik zou geen Uur langer alhier vertoeven.* Doch, myne Gedagten, gaf ik hem tot Antwoord, gaan vry wat hooger, overwegende, dat het my zo weinig als den Apostelen voor Schande gerekent konde worden om het Geloof Vervolginge te lyden. Gy hebt gezien, hoe dat allen dengenen, die my in het vertalen van Boeken en Schriften gebruikten, op het scherpfte bevolen wierd my geen Werk meer te geven; willende van degeene, die op opentlyke Straten met Steenen na my geworpen, en my gedreigt hebben in de Gracht te stooten, en te verzuipen, hier niets melden, mits het slechts byzondere, en door een blinden Yver voor haaren Gods-Dienst gedreve Menschen zyn geweest. Hy hebt gezien,

hoe

Voorrede.

hoe dat ik eindelyk genootzaakt ben geworden in het Begin van den Winter des Jaars 1731, in de allernogemakkelyfte Omftandigheden van de Weereld, met Zak en Pak optekramen, en den Haag te ruimen, zonder dat myne Standvastigheid door Gods zonderlinge Genade in 't minst heeft beginnen te wankelen. Dit alles, en noch meer, zegge ik, hebt gy met uwe Oogen gezien, en met uwe Ooren gehoord, en 't hadde UL. ook tot een genoegzaam Bewys van myne opregte Bekeering kunnen strekken. Desniettemin heb ik dienftig geoordeelt UL. door dit openbaar Getuigenis teneenemaal daarvan te verzekeren.

Voorts vermane ik UL. *zeer beminde Broeders in Christo Jesu*, dat gy kloekmoediglyk voortftapt op den Weg des Heere, noch ter rechter noch ter linker Hand afwykende; mits'er, gelykerwys maar een God, een Geloof, en een Doop, dus ook maar eene Weg is, die ter Zaligheid leid. Dit is de Weg, welken de eengeborene en Mensch-gewordene Zoon Gods zelf ons heeft gewezen, Dit is de Weg, welken uwe Voorvaderen nu over de zeventien hondert Jaren lang gewandelt, de Apostelen en Martelaren met hun Bloed besproeit, en de Harders der Kerk en heilige Mannen met haare Leere, Deugden en godzalige Werken gebaant hebben: Dit is, met een Woord, de smalle Weg of Heirbane des Kruices, der Verstervingen, der Boetvaardigheden en Lydzzaamheden, langs welken alle de Heiligen in het Ryk des Hemelsen Vaders hebben moeten ingaan. Des wagt u voor degeene, die UL. op nieuwe Wegen, gemakkelyke Wegen, breedé, bedorve, en onzen Voorvaderen onbekende Wegen wilsten vervoeren, en door het Geloof alleen in den Hemel helpen. Wagt u voor zulke door niemand als door hunzelven gezondene, nieuwe Leeraars. Laat u niet om-

Voorrede

voeren met allerley Winden, aan welker Geweld bloot gesteld zyn alle degeene, die het Schpeeje *Petri* verlatende, en van de Eenigheid en Grondvest der Kerk afwykende, zich in eene grondelooze Zee van Onzekerheden en Dwalingen begeven, en helaas! voor eeuwig te Grond gaan. Wagt u voor de Afvallige, die u, om aan het Brood te geraken, wonderlyke Dingen tegens onze zuivere en heilige Rooms-Katholyke Religie voorzwetzen, en UL. slechts Leugenen en Lasteringen, in Spyt van haar eige Gewisse, op de Mouw spelden, om UL. dus mede van het alleen zaligmakend Geloof aftetrekken, schoon zy het zelf noch in hun Hart hebben, doch doorgaans een ergerlyk Leven leiden, en, ten zyze zich by Tyds tot God bekeren, gemenelyk een elendige Dood sterven; gelykerwys dan by mynen Tyd te *Leide* gestorven is een zeker afvallig Priester en Munnik, my zeer wel bekend, die op zyn Sterf-Bedde door zyne Huis-Vrouw gevraagd zynde, of hy niet eenen Predikant, of ook eenen Rooms-Katholyken Priester, 'twelk haar niet konde verscheelen, begeerde te ontbieden, om zich tot de aanstaande Dood te bereiden, daarop het volgende Antwoord gaf: *Wat aan my gedaan moet worden*, zeide hy, *dat is gedaan, aan my is niet meer te doen*. En daarmede ging hy stappen. O ongelukkige Dood! Andere schrikkelijke Voorbeelden ga ik Korthheids halve voorby.

Wagt u ten laatsten voor uwe valsche Broeders, die zich wel oude Katholyken noemen, doch in der Daad geene Katholyken, maar halfstarrige Jansenisten zyn, en Hemel en Aarde bewegen, om uwe Opreghtheid en Getrouwheid by den Staat verdagt te maken. Doch weest, gelykerwys gy tot nultoe geweest zyt, dus ook voortaan, getrouw aan God, en gehoorzaam aan *Christi* Stedehouder den Paus van *Rome*: Dus zult gy eindelyk Vrind en Vyand overtuigen,

Voorrede.

ruigen, dat gy getrouwe Onderdanen van den Souverein zyt, mits de Getrouwheid en Gehoorzaamheid jegens God en zynen Stedehouder niet kan bestaan zonder die jegens de weereldlyke Overigheid. Dus zult gy, om het met een Woord te zeggen, de gezamentlyke Vereenigte Nederlanden met Handen doen grypen, dat, dewyl de Jansenisten niet gehoorzaam zyn aan haare Kerkelyke Overigheid, zy het veel minder zullen wezen aan de Wereldlyke, zo dra zy zien, dat zulks met haare Belangen niet overeenkomt.

Gaat ook bestendig voort *myne Katholyke Medebroeders*, zo van den Haug, als van Amsterdam, en andere Hollandse Steden, gaat voort, zegge ik, in uwe stigtelyke Godvrugtigheid, die my, zo dikwils als ik uwe Vergaderingen, het zy in de Misse, het zy in de Predikatie, of Meditatie, of andere Kerk Diensten bywoonde, tot een Voorbeeld strekte, hebbende de lieffelyke Reuk van dien zich zelfs tot in deze en andere Gewesten verspreid. Gaat dus voort, zegge ik nochmaals, met uwen Evennaasten door uwen Wandel te stigten, en het Erfdeel der Kinderen Gods zal UL. zekerlyk te beurt vallen.

Voor het laatst moet ik UL. *myne Onkatholyke Medeburgers* noch eenmaal aanspreeken. Leest, bidde ik UL. dezen Brief met Oplettenheid, en merkt, wat ongegronde Redenen uwe Voorouderen gehad hebben, om zich voor ontrent twee hondert en mindere Jaren van de Rooms-Katholyke Kerk te scheiden. Ziet, hoe slecht uwe Predikanten uit Gods Woord bewyzen, hetgeen zy UL. als Gods Woord vorhouden. Ik spreek hier niet alleenlyk van de Predikanten van s' *Gravenhage*, maar ook van alle andere, in welken Hoek der Vereenigte Nederlanden zy ook moogen schuilen. Overweegt, hoe zwak en bezuzelagrig zyn de Preuven, die zy tegens de Katho-

Voorrede.

tholyke Waarheden te berde brengen, en wat Kracht die Waarheden in Tegendeel hebben, tegens dewelke zy niet als met Onwaarheden, Leugenen, Lasteringen, en verdraaide Bybel-Spreuken kunnen opkoomen, zo als deze Brief UL. klaar zal vertonen: En dit was de vyfde Reden van het vervaardigen dezes Gelchrifts.

Leest, bidde ik UL. nochmals, met Opletentheid dezen Brief, en gy zult zien, hoe schandelyk uwe Predikanten den oneindelyk barmhertigen God maken tot den allerwreedsten Dwingeland (die zommige Menschen van alle Ewigheid tot het helle Vuur zoude hebben voorschikt) en onzen Heere *Jesum Christum* tot eene dwaze Maagd, die de Kerk zyne Lamp zou hebben laten uitdroogen, ja tot een Goedergelukzegger, die aan dezelve zoude hebben beloofd, datze niet zou dwalen, zo lang alsze niet feilde, noch door de Poorten der Helle overweldigt worden, zo lang alsze zich door dezelve niet liet overwinnen. Kan ook wel iets ongerymders, en dat aan *Christi* opregte Beloften smadelyker is, worden bodagt?

Gy zult'er zien, dat *Calvinus* uwe Hervormer God den Heere maakt tot Autheur of Werker van de Zonde. Het is waar, uwe hedendaagse Predikanten, en ook uwe *Catechismus* wyken in dat Stuk, na den uiterlyken Schyn, van hunnen Lærmeester af, doch in der Daad zyn zy het daarontrent met hem eens, mits zy met hem leeren: "Dat het Verraad van *Judas*; de Kruis-Dood van *Christus*; de Verkoopning van *Joseph*; het vloeken van *Semei*; der *Chaldeen* en *Sebeërs* woeden tegens *Job* enz. geschied" zyn niet zonder Gods eeuwige Wil, Voorschikking, Bestiering en Bepaling: En dat dit alles niet zou zyn geschied, hadde God het niet gewilt, voorschikt, bestierd en bepaalt." Nu make ik uit die Stellingen de volgende Sluift Rede:

Wie

Voorrede.

Wie zulke Dingen, die in zich zwaare Zonden zyn, wil, voorschikt, bestiert en bepaalt, die is de Autheur of Werker van de Zonde;

Nu heeft God de Dingen gewilt, voorschikt, bestiert en bepaalt, zo als de Predikanten, en daar- onder de Heer *Leidekker*, Predikant te *Middelburg* in *Zeeland* leeren. (a)

By Gevolg is God de Autheur van die Dingen, of van de Zonde.

Dat *Domini Velse* die Sluit Rede eens oplosse.

Ja om UL. uit uwen eigen *Catechismus* te overtuigen, dat uwe Predikanten God tot Autheur van de Zonde maken, zo zal ik slechts eene Passagie daaruit aanhalen.

"God heeft zelfs, dus luiden de Woorden van dien *Catechismus* pag. 210. (b) zynen Zoon opentlyk te *Jerusalem* op het Paasch-Feest in eene grote Vergaderinge, als van zynen Rechter-Stoel door den Mond *Pilati*, eerst voor rechtvaardig (voor zo veele hem aangaande was) verklaart; en daarna om onzer Zonden Wille tot den Dood des Kruices verdoemt." Dus verre de Woorden van den *Catechismus*.

Nu moet gy immers bekennen, dat *Pilatus* de allerzwaarste Zonde van de Weereld begaan heeft met *Christum*, dien hy wist, dat onschuldig was, ter Dood te veroordelen. Dat Oordeel of Vonnis heeft *Pilatus* nu door Gods Wille, Voorschikking, Bestiering en Bepaling uitgesprooken, gelyk als uit de aangehaalde Woorden klaar blykt; by gevolg heeft God na die Leere de allerzwaarste Zonde van de Weereld gewilt, voorschikt, bestiert en bepaalt, en is dus Autheur

(a) Zie R. P. *Thomas du Jardin* van de Predik-Heeren Orden Vooraf-Bemerkingen van het Boek, genaamt: *Schola der Waarheid*, gedrukt te *Gent* in 1717.

(b) Zie den vermeerderden *Nederlandchen Catechismus* van *Gellius Bouma*, gedrukt tot *Amsterdam* in 1661.

Voorrede.

Autheur van de Zonde, mits Autheur van de Zonde wezen, niets anders is, als dezelve willen, voorschikken en bepalen. O gruwelyke en yzelyke Leere! Doch ik hervatte mynen Draad.

Gy zult'er zien, dat gy zonder het Gezag, en de Overlevering van Gods Kerk geen meerder Zekerheid hebt van den Bybel, als van den Brand van Troje; dat het lezen van den Bybel in zommige Omstandigheden kan schadelyk wezen; dat die Bybel niet kan zyn de eenigste Richtsnoer van ons Geloof, en dat Schriftuur niet altoos onfeilbaarlyk met Schriftuur kan worden verklaart. Voorwaar indien de Regel doorging, zou yder Zwerin-Geeft uit den Bybel kunnen bewyzen, al wat hy wilde. Hy zou bewyzen, dat men des Zondags niet moet ter Kerk gaan, mits in den Bybel bevolen word, niet den Zondag, maar den Sabbath of Zaturdag te vieren, en degeene, die den Zondag ingevoerd hebben, louter Menschen zyn geweest, die hebben kunnen feilen na uwe Leere: Hy zou bewyzen, dat het Woordje *Is* Math. 17. v. 5. in de Spreuk: *Dit is myn welbeminde Zoon*; zo veel heet als beteekent, om dat het, na uwe Leere, dezelfde Betekenis heeft in de Spreuk: *Dit is myn Lichaam*; en dat *Christus* by gevolg Gods Zoon niet was in der Daad, maar alleenlyk in Figure. Hy zou bewyzen, dat'er in God geen drie Personen zyn, en zulks met uwen eigen Grond-Regel, die wil, dat men in Geloofs-Zaken niets moet aanneemen, als wat met klaare Woorden in den Bybel word uitgedrukt. Hy zou dus redeneren: Men moet niets aanneemen, als wat klaar in den Bybel staat; nu staat in den ganschen Bybel niets van drie Goddelyke Personen, by gevolg moet menze niet aanneemen. Daizend andere Ongeryntheden, Ketteryen en Gods-lasteringen, die op dezelfde schoone Wys uit den Bybel kunnen bewezen worgen, ga ik thans voorby.

Voorrede.

Gy zult'er zien, dat de Pauzen van Rome ten allen Tyde door de Vaders der Kerk voor *Christi* Stedehouders, en Opvolgers van den H. *Petrus* erkent zyn geworden; dat zy van Eeuw tot Eeuw *Christi* Ryk in de vier Deelen der Weereld hebben zoeken uittebreiden, en dat zy by gevolg niet kunnen wezen den *Anti-Christ*, die *Christi* Ryk het onderste boven keeren zal. Voorwaar ymand zou eerder te gelyk Engel en Duivel kunnen wezen, als Paus en *Anti-Christ*. Moeten zich dan uwe Predikanten niet in hun Hart schamen, dat zy eene zulke gruwelyke Lastering durven staande houden?

Gy zult'er zien, dat het aanroepen der Heiligen, en het maken en vereeren der Beelden geene Afgodery, en het Vagevuur geene Uitvinding der Papen is; dat de Leere, aangaande *Christi* wezentlyke Tegenwoordigheid in het Sakrament des Altaars, de bestendige Leere der Katholyke Kerk van den Tyd der Apostelen af tot nu toe is geweest; dat de Misse (wat dit Woord berekent, zult gy'er insgelyks verklaart vinden) het allerwaardigste Offer is, dat God geoffert kan worden, en dat het 'tzelfde is met dat aan het Kruis, waarvan het alleenlyk verschilt in de Wyze, werdende *Christus JESus* gelykerwys by aan het Kruis op eene bloedige Wyze geoffert is, dus in de Misse op eene onbloedige Wyze geoffert.

Gy zult'er, met een Woord, zien, dat alles, wat uwe Predikanten UL. tegens onze Religie voorhouden, louter Kwaadspreekingen, Leugenen en Lasteringen zyn; dat uwe Religie in Tegendeel eene uit louter oude gedoemde Ketteryen zamengeflikte Leere is, waarby *Kalvyn* en zyne Navolgers eenige nieuwe Dwalingen gevoegt hebben; datze derhalven noch piepjong, en geenzins Apostolis noch Evangelis is, enz. enz. enz. Keert dan terug zeer beminde *Mederburgers* na het Geloof uwer Voorvaderen. Ziet

Voorrede.

om na de oude Wegen , en laat UL. niet langer door uwe Predikanten by de Neus leiden , indien gy niet eenwig wilt verlooren gaan.

Voor dat ik echter van UL. afscheide , *beminae Onkatholyken* , moet ik noch iets zeggen van onze Mirakelen , die gy houd voor loutere Droomen , Beguichelingen en Bedriegeryen . Doch yder Vogelkje zingt gelyk het gebekt is . De Predikanten zingen UL. dus voor , en gy zingt hen na . Let nochtans wel op het volgende Bewys , 'twelk de geestryke Kardinaal *Pallavicino* tegens de Joden , en ik tegens UL. gebruike .

God heeft , zegt hy (c) voor de Koomste van den *Messias* zeer veele en zeer uitmuntende Wonderwerken gewrogt ten Voordeele en tot Bevestiging van zyn uitverkooren Volk . Maar van den Tyd af dat *Christus* gebooren is tot nu toe , kunnen zy'er geen een aantoonen , (noch ook uwe Dienaars des Woords) Daarentegen zyn degeene , die wy tot Bevestiging van ons Katholyk Geloof aanhaalen , zo klaar , zo groot en zo menigvuldig in alle Eeuwen , en in alle Werelds-Hoeken gewrogt , dat alle dezelve te willen lochenen , een groter Vermetelheid zou wezen als te ontkennen , dat de Romeinen hadden gestreden met *Hannibal* , en dat *Tiberius* in het Keizer-Ryk gevolgt was na *Augustus* . Want van die Mirakelen gewagen alle de Geschiedenissen in alle Eeuwen , en zeer deftige en vroomen Mannen brengen haare eigen Oogen , ja die van geheele Steden tot Getuigen daarvan by ; tgeen zy niet zouden hebben durven doen , indien zy Leugenen hadden verhaalt , om dat hunne Eeuw-Schryvers , ken haare Onwaarheden

(c) Zie Card. *Sforza Pallavicino* Boek genaamt : *Arte della Perfezion Christiana* lib. 1. capo 16.

Voorrede.

den zouden hebben verweten. Nu is het bekend,
dat drie of vier onwraakbare Getuigen genoeg zyn
om yder Geld-Pleit-of Bloed-Zaak te besliffen. En
indien de Wetten zomtyds een groter Getal ver-
eifchen, zo is het echter tegens de ontelbaare Ge-
tuigeniffen, die tot Bevestiging van de tot Beve-
ftiging der Katholyke Religie gewrogte Wonder-
werken bygebragt worden, even als een kleine
Hoop Krygs-Knechten tegens een gansch Heir-
Leger. Ook zal men nergens vinden, dat eene
Daad, die door zo veele en zo uitmuntende Man-
nen met eene zo grote Verzekering verhaalt is, door
ymand voor verdagt, of vals uitgekreeten, of na-
derhand als zodanig ontdekt zoude zyn geworden....
En daar is niemand, of hy zal aan eene buitenge-
woone en onvoorziene Gebeurtenis Geloof geven,
alze verhaalt word alleenlyk door twaalf Perfo-
nen, die hy voor opregte en voorzigtige Mannen
houd, en die verzekeren, datze het Geval met
hunne Oogen gezien hebben.

Maar de Ketter's (dus gaat zyn Eminentie in
zyn Bewys tegens de Onkatholyken voort) ontken-
nen zo wel de Zekerheid, als de Waarheid van
onze Mirakelen, fchreeuwende, dat het zyn of
Droomen of Verfierfelen. Doch ik vrage yder van
haare Seften (die door haare Scheiding van het wer-
tig Beginfel der Eenigheit, binnen korten Tyd
ontelbaar zyn geworden) in het byzonder : Waar
komt het van daan, dat geene van de andere Chri-
stelyke Gezintheden, die zy insgelyks van Leuge-
nen beschuldigt, echter in het tiegen tegens de
onze niet kan opkoomen, zodanig, dat noch de
Joden, noch de Mahometanen, die zy mede van
Bedriegeryen en Beguichelingen beschuldigt, niet
hebben kunnen nabootzen de Kunst van zo veel-
vuldige, zulke door de allerwyfte en fchranderste
Ma-

21 Mannen aangenoome, en door het algemeen, be-
 22 stendig en gedurig Gerugt bevestigte Mirakelen te
 23 versieren?

24 Daarenboven: De Kettters, die aan het Oude
 25 Testament en het Evangelium Geloof geven, be-
 26 kennen, dat de Propheten haare Voorzeggingen
 27 en Leeringen met Mirakelen hebben bevestigd; dat
 28 Christus naderhand veele Menschen door mirakel-
 29 ze Daden tot zyn Geloof heeft bekeert; dat hy
 30 heeft beloofd, dat zyne Dienaars noch groter Won-
 31 derwerken doen zouden; dat die Belofte vervult is
 32 geworden in zyne Discipelen, die daarmede Joden
 33 en Heidenen tot de Kerk getrokken hebben; en
 34 dat eindelyk groote Wonderwerken door andere
 35 Apostolise Mannen zyn gewrogt, voor dat in de
 36 Kerk voorviel de Bedorventheid, waarvanze door
 37 de Reformateurs beschuldigt word; werdende aan
 38 de Wonderwerken Getuigenis gegeven in de oudste
 39 Boeken en Geschiedenissen, welke zy haare Ge-
 40 loofwaardigheid niet durven beneemen. Nu vrage
 41 ik haar: Zedert welken Tyd is de Bron-Ader der
 42 Wonderwerken, die voor God zo roemelyk, en
 43 tot Verligting der Wereld zo dienstig zyn, uitge-
 44 droogt? Wanneer is de Goddelyke Almacht ver-
 45 slaauwt of verzwakt? Wanneer heeft Gods Barm-
 46 hertigheid opgehouden? Alle deze Stellingen zou-
 47 den niet alleenlyk Godslasteringen, maar ook dwaas-
 48 heden wezen. Is de Fonteyne der Wonderwerken
 49 dan noch levendig, en vloeyende, in welke Religie
 50 vloeyt zy dan? Zekerlyk niet onder haare Secten,
 51 welkers Belyders na de nieuwe Wereld gegaan zynde
 52 niet durven roemen, dat zy ook een eenig Mirakel,
 53 zelfs daar 't het meest nootzakelyk was, tot Bekeer-
 54 ring der afgoodse Heidenen tot *JESUM CHRISTUM*,
 55 hebben gewrogt, schoon zy'er veele door haare
 56 Vrygeestigheid van *Petrus* af en tot *Calvinus* ver-
 57 voert

Voorrede.

voert hebben. Het is en blyft dan waar , dat die
"Fonreine tot nu toe haare Wateren uitgiet door de
"Kanalen der Katholyken , die op de te vooren zan-
"dige Velden der ontdekte Landen *Christo* den Heere
"zulke overvloedige Vrugten ingeoost hebben , en
"het Geloof en de Godvrugtigheid der eerste *Chri-*
"stenen onderhouden." Dus verre de eige *Woor-*
den van den gemelden Kardinaal *Pallavicino*.

Te vergeefs klagen dan uwe Predikanten , dat
wy Mirakelen van hen vorderen , om haare Leere
te bevestigen.

Hier schiet my een vermakelyk doch opmerke-
lyk Geval te binnen , dat ik onlangs in de Brieven
der Missionarizen ^(d) heb gelezen , en hier wonder-
lyk wel te pas komt.

Een zeker Hollands Predikant kwam eens op
de zogenaamde *Vissers-Kust* in Oostindien , welker
Bewoonders door den *H. Franciscus Xaverius* tot het
Christelyk Geloof zyn bekeert. De Predikant on-
derstond zig zyn vyfde nieuw Evangelium aan hen te
verkondigen ; doch de Voorstander van dat Volk
sprak hem in dezer Voege aan : Myn Heer , zeide
hy , *S. Franciscus* heeft tot Bevestiging van zyne Leere
drie Dooden opgewekt : Is uwe Leere nu beter , zo
moet gy'er ten minsten ses opwekken. Doet gy dat,
zo zullen wy uw Geloof omhelzen ; anderzins bly-
ven wy by het Oude. Dus moest de Predikant met
beschaamde Kaaken aftrekken.

Tot Besluit spreek ik u aan *O ungelukkige Af-*
vallige , het zy Geestelyke of andere , die gy het
Rooms-Katholyk Geloof verlaten , en het Gerefor-
meerd of eenig ander aangenoomen hebt. *Ogy Uit-*
zinnige , dus spreek ik *UL.* aan met den Leeraar
der

(d) Die Brieven heeft de onvermoeide Jesuit *Stöcklein* verza-
melt , en in 't Hoog-Duits in verscheide Deelen uitgegeven,
en genaamt : *Der Nervus Welt-Bod.*

Voorrede.

der Heidenen Galat. 3. wie heeft u betovert, dat gy de Waarheid niet zoud' gehoorzaam zyn? Zyt gy zo uitzinnig, dat gy, die met den Geest begonnen hebt, met den Vlesche voleind word? Hebt gy niet reets beproeft, dat, zo dra gy van het Katholyk Geloof afgestapt zyt, gy ook den Geest Gods, en alle de daarmede verknogte Verkwikkingen en Vertrouwingen verloren, en u daarentegen met den Vlesche in eene volle See van Benauwtheden, Mistroofingen, Ongerustheden en Vertwyffelingen gestort hebt? Ik gedrage my diensangaande aan uwe eige Conscientie. Zeg my, gy Afvallige! wie gy ook moogt wezen: Zeg my, hebtge wel ooit eenige Rust of Vrede? O Elendige! Ik beklage u in den hoogsten Graad. Daar is geen Elend, dat met het uwe kan worden vergeleken. Slaaptje; gy word benauwt door naare en yzelyke Droomen. Waaktje; gy word ontfeld door vervaarlyke en schroomelyke Gedagten. Wandelt, zit, of staatje; gy hebt uwen eigen Beul altoos by u. Hoortje ergens een Blad van den Boom vallen, eene Muis zig verroeren, of ergens het minste Geraag of Geraas aan Deuren of Vensters maken; gy schrikt, dat u 't Hart in 't Lyf opspringt, meenende, dat u ymand op de Hielen zit, die u, ik weet niet wat, voor Leed wil andoen. Eet en drinktje; gy schroomt, dat yder Brok u zal smooren, en yder Teug verftikken. Bevind gy u in vrolyke Gezelschappen, gy lacht wel met de andere, doch u Hart is verre van lachen, schoon gy het uiterlyk moet ontveinzen; en zelfs dat veinzen vermeerdert u Hartzeer niet weinig. Doetge zomtyds een goede Dronk, datge van den Wyn word bestooven, om uwen knagenden Worm wat te stillen, het is maar voor een korten Tyd, en zo dra is de Roes niet uitgeslaapen, of de slapende Flond word wederom opgewekt, en valt met driemaal meer Verwoedheid op u aan als

Voorrede.

te vooren. Nooit hebtge Rust nooit Vrede. Uw Gewisse plaagt, kwelt en knaagt u zonder Ophouden, en zonder Barmhertigheid; invoege, dat gy noch by levenden Lyve de Pynen en Kwalen der Helle gevoelt; zynde tuschen u, en eenen Verdoemden geen ander Onderscheid, als dat deze zyne Pyn lyd zonder Hoop van Verlossing, en gy daarentegen noch op Gods Barmhertigheid kunt vertrouwen, zo gy u maar by Tyds bekeert, God om Vergiffenis bid, en Penitentie doet.

De eenigste Troost, welchen gy in uwen troostelozen en waarlyk deerniswaardigen Staat kunt hebben, is, dat gy zomtyds een Geestelyk Boek leest. Doch waar zultge by Onkatholyken kunnen Geestelyke ontmoeten? Zy hebben Geestelyke Boeken, het is waar; doch die Brokken zyn voor een Roomse Maag, die aan de lekkere Katholyke Beetjes gewend is, zo zoute en smakeloos, dat men'er de Walg van steekt; zynde in eenen *Thomas à Kempis*, in eenen *Franciscus Salesius*, in eenen *Pallavicino*, in eene *Heirbane des Kruijes*, en duizend andere diergelyke Katholyke Lekker Beetjes, meer Sap, meer Gear en Kracht, meer Geest, Verkwikking, Godvrugtigheid, en Christelyke Zedelessen, en meer Prikkelen tot het betragten der Deugden, en het oeffenen van goede Werken te vinden, als in alle de Boeken der Onkatholyken te gelyk. Lees maar den hiervooren gemelden *Catechismus van Bouma*, welchen de Gereformeerden voor een van haare troostelyke Boeken houden, en gy zult zelf met Handen grypen, dat ik de Waarheid sprecke: Wat Troost zou men ook kunnen haalen uit een Boek, 'twelk, behalven eene grote Menigte van Tegensprekingen, Lasteringen, en grove Dwalingen, daarenboven noch opgepropt is met Stellingen, die ymand of tot Wanhoop, of

Voorrede.

tot een ongebonden Leven moeten brengen ? Ik zal slechts een of twee Staatjes daarvan aanhaalen.

Die *Catechismus* in de vyfde Vraag zegt : *Dat wy van Nature geneigt God te haten* : en in de Onderwyzing van die Vraag : *Dat ook zelfs de Herborene, die de Erstelingen des H. Geestes hebben , de Wet Gods niet volkomentlyk in dezen Leven kunnen houden ;* alsmede in hondert en veertiende Vraag : *Dat ook de Allerheiligste , zo lang zy in dezen Leven zyn , maar een klein Beginfel der Geboorzaamheid (aan Gods Geboden) hebben ;* bestaande de Wedergeboorte door den H. Geest , zo als dezelfde *Catechismus* het op andere Plaatzen tegens de klare Woorden der Schriftuur leert ; niet inwendig in de Ziele ; niet in de Afwassing , Weegneeming , Zuivering en Vergeving der Zonden (waarmede de Ziel voor als na besmet blyft) niet in de Genezing der Wonden van de Ziele, die voor en na de Wedergeboorte even vol Wonden blyft , maar in de uiterlyk toegerekende Gerechtigheid *Christi* , waarmede de Zonden en Wonden der Ziele allooelyk uiterlyk , even als met eenen Mantel, gedekt , en bedekt worden. Andere Passagien ga ik thans voorby. (e)

Wat voor een troostelyk Gebouw kan nu op zo een troostelozen Grond gezet worden ? Wat Troost en Verkwikking kunnen u de Boeken verschaffen , dewelke na het Rigtsnoer van zulke ongerymde Stellingen zyn vervaardigt ? Voorwaar , indien ook de Allerheiligste in dit Leven naauwelyks een Beginfel der Onderhouding van Gods Geboden hebben , zo is

(e) Den *Catechismus* van *Bouma* zal ik op eenen anderen Tyd, als God de Heere my noch maar eenige Jaren Levens vergunt, met den Bystand des H. Geestes ontleden , en desselfs Afschuwelykheid aan de geheele Hollandse Natie voor Oogen leggen,

Voorrede.

is het met u, en alle zulke Gereformeerde Heiligen in der Daad zeer kwalyk gesteld. Wat Troost kan doch een Blinde of Zieke hebben, wien de Genees-Heer verzekert, dat hy in dit Leven naauwelyks een Beginfel van zyn Gezigt, of van zyne Gezondheid hebben zal? Niet de minste. En nadien het Koningryk der Hemelen alleenlyk beloofd is aan degeene, die nevens het waare Geloof ook de Geboden Gods onderhouden, en hetzelfde dus met Geweld wegneemen, zo kunt gy Kracht- en Machteloze Onderhouder van Gods Wet reets zelf de Rekening maken, wat gy na dit Leven te verwagten hebt; te meer, daar gy volgens de bovengemelde Leere van Nature moet geneigt zyn, God te haten. Dit is voorwaar eene Natuur der Duivelen, en niet van Regtgelovige Menschen. Deze zondigen slechts uit Zwakheid, maar niet directelyk om God te beledigen. Een Woekeraar zoekt het Geld; een Geile zyne Wel-lusten; een Wraakzuchtige zyne Voldoening, en dus andere Zondaars hunne byzondere Genoegens; maar niemãnd om God den Heere opzettelyk daarmede eenige Smaad aanteden; en schoon hy God in der Daad beledigt, zo is zulks echter zyne Meening niet; mits hy wel wenschte zyne Genoegens te kunnen opvolgen, zonder dat de Goddelyke Majesteit daardoor wierd vertoornt. Zo'er nochtans ymand zo godloos was, dat hy met zulken Opzet zondigde, zou hy meer na eenen Satan, als na eenen Mensch gelyken. Dit is onze Katholyke Leere. Indien gy nu ook dus gesteld zyt, zo kunt gy al wederom Staat maken, met wiengy uwe Beloning zult ontfangen. Met *Christi* toegerekende, en uwe Zonden, na de Gereformeerde Leere slechts bedekkende, maar niet wegnemende Gerechtigheid kunt gy u ook niet streelen; want vooreerst is eene zulke Gerechtigheid u nergens op die Wys beloofd, de *Catechismus*

** 2

mag

Voorrede.

mag daarvan zwetzen, wat hy wil. Ten anderen, indien uwe Zonden slechts gedekt, maar niet weggenoomen worden, zo blyft gy voor God even vuil en even grote Zondaar, en even grote Hater van zyne Godheid. Men kan wel eenen Misthoop met een schoon en fyn Bedlaken bedekken, ten Einde een voorbygaande Vrind denzelven niet komt te zien. Maar voor God, die ook het binnenste des Herte doorground, kan niets bedekt worden. Schoon gy ook een kwaden Boom met de kostelykste Indianse Zyde bedekte, hy blyft evenwel een kwade Boom; en brengt na zynen Aard kwade Vrugten voort. Dus schoon gy ook met het allerkostelykste Kleed van *Christi* Gerechtigheid niet anders als bedekt wierd, zulks zou u niet baten, mits gy een even kwade Boom blyft, kwade Vrugten voortbrengt, en dus eindelyk moet afgehouden, en in 't Vuur geworpen worden. De Katholyke Kerk vereifcht volgens het Evangelium, vry wat anders om *Christi* Verdiensten en Gerechtigheid deelagtig te werden, gelyk u zeer wel bekend is.

Dat is nu de schoone Troost, welken gy uit de Geestelyke Boeken der Gereformeerden haalen kunt; doch voorwaar een slegte Troost.

Wilt gy uwen Troost zoeken in het lezen van den Bybel? Die is al zo slecht als de voorige. Gods Wet, die u in den Bybel voorgesteld word, is, zo als de meergemelde *Catechismus* en andere Gereformeerde Boeken van dien Trant leeren, aan u gegeven, niet ten Einde gy dezelve zoud onderhouden, 'twelk u onmoogelyk is in dit Leven; niet om u zondig Leven te beteren, 'twelk gy mede in dit Leven niet doen kunt, maar om uwe Godloosheid daarin als in eenen Spiegel te beschouwen, en dus uwe Elende te erkennen; O wat een heerlyke Troost

voor

Voorrede.

voor ymand, die in de Katholyke Grond-Regelen en Waarheden opgevoed is!

Waar zultje dan Troost, Rust, en Vrede uwes Gemoeds vinden? Ach, gy weet het zelf wel, nergens anders als in den Schoot uwer verlatene Moeder de Rooms-Katholyke Kerk. Wat houd u dan noch langer daarvan af? De Vrees voor Vervolgeningen? Die heb ik met Gods Genade doorgestaan, en gy kunt het ook doen, zo gy maar wilt, en God bid, om zynen Bystand. Hoor, wat de Apostel Paulus zegt Rom. 8. *Zo God voor ons is, wie zal tegen ons zyn? Wie zal ons scheiden van de Liefde Christi? Verdrukking of Benaauwtheid, of Vervolginge, of Honger, of Gevaar, of Naaktheid, of Zwaard? Want ik ben verzekert, dat noch Dood, noch Leven, noch Engelen, noch Overheden, noch Machten, noch tegenwoordige, noch toekomstige Dingen, noch Hoogte, noch Diepte, noch eenig ander Schepsel ons zal kunnen scheiden van de Liefde Gods, welke is in Christo JESU onzen Heere.* Draagt gy nu God van Natuure niet eenen Haat maar Liefde toe, zo zultje den gemelden Apostel midden door alle Gevaren navolgen.

Wat houd u dan terug? De Vrees van Vrouw en Kinderen tot den Bedel-Zak te zien geraken? Ach dat is eene ydele Vrees. Hoor, hoe dat de Koninglyke Propheet David u vermaant: *Werpt uwe Bekommering op den Heere, die zal u verzorgen.* Ps. 45. v. 7. Hy, die den jongen Raven het Voedsel geeft, zal het uwen Kinderen mede niet laten ontbreken. *Zoekt gy maar voor alle Dingen het Ryke Gods, en alle de overige Dingen zullen u niet alleenlyk gegeven, maar toegeworpen worden.* Zulks belooft u onze allerbeminnelekste Zaligmaker Christus JESUS zelf Math. 6. v. 33.

Wat houd u dan noch terug? De Schroom voor Kastydingen? Ach ydele Schroom! Lees maar dezen

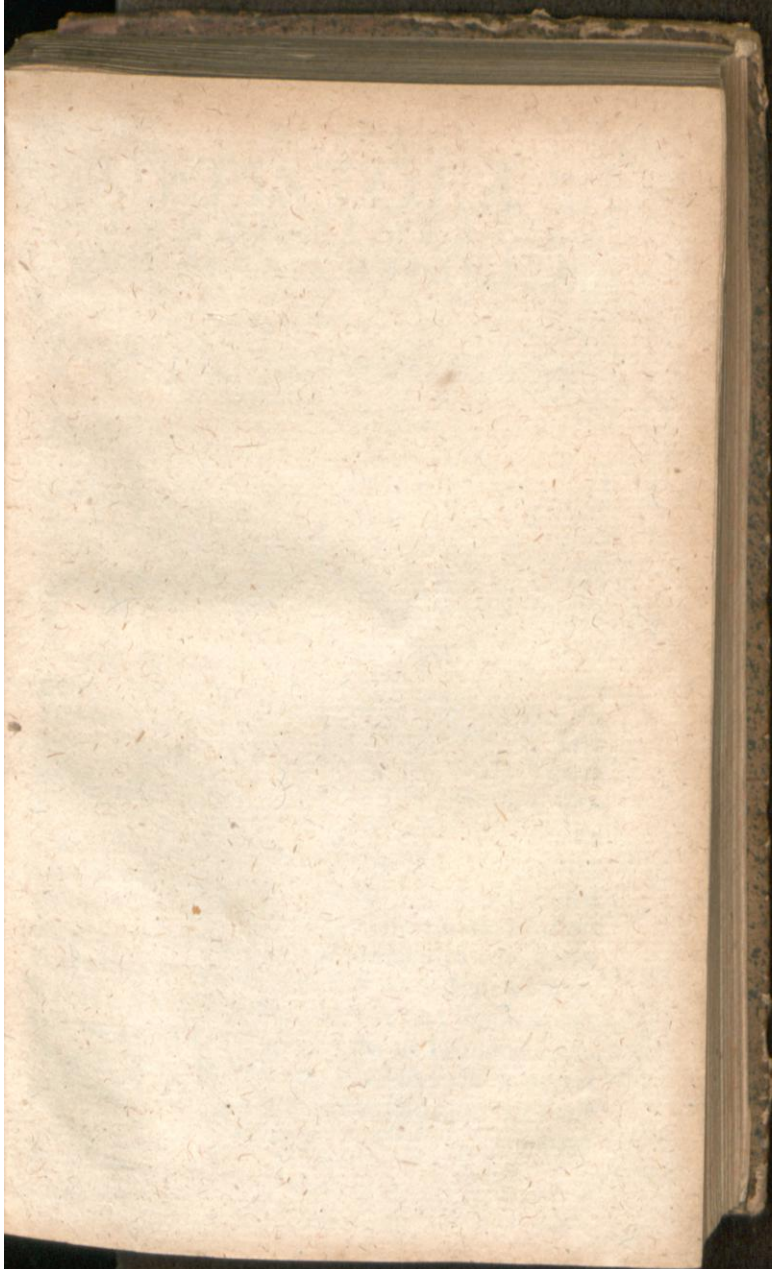
Voorrede.

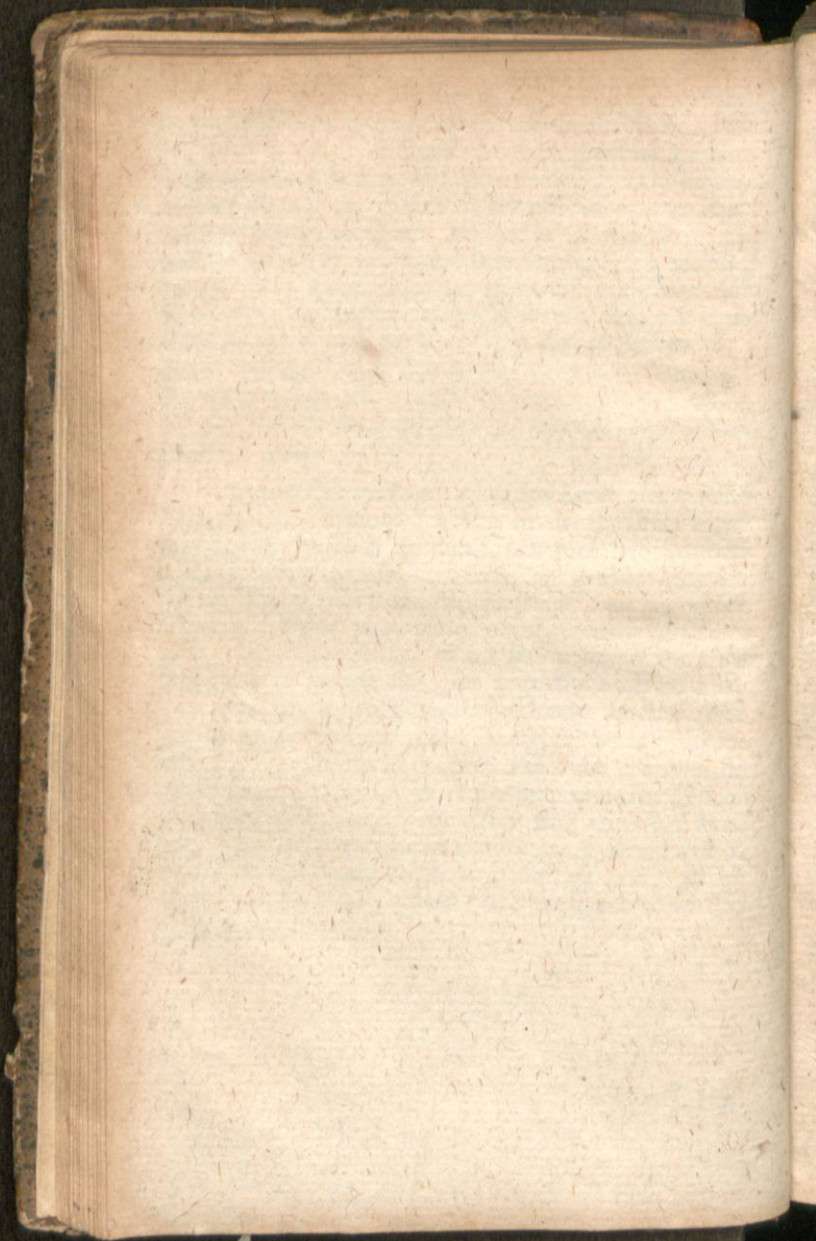
dezen Brief, en gy zult zien, hoe dat ik niet alleenlyk door myne Overigheden met de grootste Liefde, ja Hoogagting ontfangen, maar ook, schoon teneenemaal onwaardig, tot Prieſter en Ziel-Zorger bevordert ben geworden. Hetzelfde Onthaal hebt gy ook te verwagten. Keert maar terug, en heden, zo gy de Stemme des Heeren hoort, verhart uw Hert niet, op dat zyne Gramſchap niet ſchielyk ontſtooken werd, en hy u van den Aard-Bodem verdelgt, en uwe Ziele den helſen Beulen ter eeuwige Pyniging overgeeft, 'twelk de goedertierene God in Genade van u afwende door *JEſum Chriſtum* onzen Heere. *Amen.*

Voorts verzoeke u, *Gunſtige Lezer*, te verouſchuldigen de Fouten, welke in dezen Brief ingeflopen zyn, mits ik by den Druk niet heb kunnen regenwoordig wezen; zullende de groſſte daarvan op het Einde des Briefs aangetekent, en verbeterd worden. Vind gy'er iets, dat of tot uwe Stigting, of tot uwe Verligting, of tot Bevordering van uwe Zaligheid is ſtrekkende, zo zegt den Heere Dank, van wien alle goede Gaven afkoomen, en daarmede zal ik myne Moeite overvloediglyk betaalt agten. Vind gy'er ook in Tegendeel iets, dat u tegens de Borſt ſtoot, zo bedenkt, dat ik het met eene goede Mee-ning heb geſchreven. Ik bidde God voor het overige, dat gy in het alleen zaligmakend Rooms-Katholyk Geloof meer en meer beveſtigt, of, zo gy het noch niet hebt, ſpoedig daartoe bekeert, en dus zalig moogt worden.

EPI-

EPISTOLA
 FUNDAMENTALIS
 ROMANO-CATHOLICA,

Of

*Brief van een Rooms-Katholyk
 Priester enz.*

Myn Heer.

Ouwe zeer geëerde Missive van den vyftienden der Grasmaand laatstleden, diene tot Antwoord, dat het geenzins myne Schuld noch Nalatigheid is, dat myn Antwoord op het Geschrift van *Johan Lindlaan* tot noch toe niet is te Voorschyn gekoomen. Zo dra het gemelde Geschrift in 1733. in s' *Hage* by den Boekdrukker van *Zanten* was uitgekoomen, wierd my een Uittreksel daarvan door een goed Vrind overgezonden. Ik nam daarop ten eersten de Pen in de Hand, vervaardigde een klein Antwoord, en zond het aan den voorsr. Vrind, om het te laten drukken; doch nadat het meer dan een rond Jaer in Holland hadde gelegen, wierd my eindelyk te weten gedaen, dat geen Bockverkooper het uit

Vrees voor den Haagſen Predikant *Velfe* durfde op de Pers brengen. Zedert heb ik zelfs een Exemplaar van het bovengemeld Geſchrift uit den *Haag* ontfangen, waarin ik meer te wederleggen vinde, als ik in het voors. Antwoord wederlegt heb. Ik vatte derhalven de Pen nochmaals op, om niet alleenlyk aan UE. maar ook aan de Vrinden in Holland, en Elders, het zy Katholyke of Onkatholyke, doch voornamentlyk aan myne geweeze zeer beminde Medeburgers in den *Haag*, die dezen Brief zullen koomen te lezen, volkoomen Genoegen te geven. Doch om daarmede ordentelyk te Werk te gaan, zal ik *Lindlarws* Geſchrift ontleden, de voornaamſte Stukken daarvan hier inlaſſen, myne Aanmerkingen daarop laten volgen, en alles in Nommers verdeelen. De Tytel van dat Geſchrift luid als volgt:

1. "Waarachtige Historie van den Overgang
"van *Johannes Lindlarw*, Ruiters alsnog onder
"de Garde althans in s' *Gravenhage*, uit het
"Pauſdom tot te Gereformeerde Kerk. Mits-
"gaders ſyne vier t'Zaamenpraaken met Heeren
"Paters Jeſuiten; en noch eene t'Zaamen-
"ſpraak met den in s' *Gravenhage* noch genoeg
"bekent zynde Heer *Dyke*, weder afgevallen,
"en afgeſneden van de Gereformeerde Kerk."
Dus verre de Tytel van het Geſchrift.

2. Met de *Waarachtige Historie* (hoe waarachtig dezelve is, zal het Vervolg dezes Briefs toonen) heeft de Opſtelder daarvan ſekerlyk niets anders in het Oog gehad, als om zich eenen

eenen Naam te maken , de dwalende in haare Dooling te styven , en de eenvoudige Rechtzinnige te verleiden ; want om den verstandigen , en in de Katholyke Religie maar eenigins gegronnen op den Doolweg te brengen , daartoe zyn en die Historie , en alle de Schynredenen , Lasteringen , Bespottingen , en Schriften der Predikanten , afvalligen , en overlopende Munniken niet sterk genoeg.

3 Ondertuschen zyn het diergelyke Historien , Leugen - Spot - en Laster - Schriften , welke de andersins eerlievende , oprechte , en Duitse Hollandse Natie (ik sprekke van dat gedeelte twelk belmet is door de Ketteryen van *Calvinus* , *Lutherus* , *Socinus* , *Arminius* , *Muncerus* , en hondert andere nieuwe Leeraars , nieuwe Apostelen , en Evangelisten die sedert de festiende Eeuw byna geheel Europa met haare Dwalingen even als een Watervloed overstroomt hebben) het zyn , segge ik , diergelyke Leugen - Schriften , welke de misleide Hollanders beletten na de oude Wegen omte zien , en zich wederom te begeven in den Schoot der Rooms - Katholyke Kerk , waaruit hunne Voorouderen zo ongelukkiglyk geweeken syn. Het syn diergelyke Schriften , welke die Kerk , die schoone Duive , die onbevleete Bruid *Jesus Christi* met de afschuwelykite Koleuren afmalen , in de Herten der Protestanten daardoor eenen onversoenelyken Haat tegens deselve verwekken , en dus als een geheelen Dam tegens haare Bekeering in den Weg leggen , mits die arme Luiden volkoomentlyk Geloof geven aan al hetgeen de Apostaten , en afvallige Munniken hen tegens den Paus , tegens onse heilige , Apostolise , en algemeene , of Katholyke

ke Kerk , en tegens haare Bestieters voor-
 swetzen , of , om beter te seggen , voorlieden :
 Die Munniken en Apostaten , die nu en dan
 na Holland overkoomen , de eene , omdat hy niet
 tot Lector , Gardiaan , of eenige andere Waar-
 digheit verheven is geworden ; de andere , om
 dat hy swaare Misdaden begaan heeft , en daa-
 rom vrees gestraft te worden ; de derde , om
 dat hy gaarn eene Vrouw hebben wil ; de vier-
 de , om dat hy de Kloosterrucht moede is , en
 een vry , en ongebonden Leven wil leiden , en
 de vyfde om eene andere vleeschelyke , en voor
 God onverantwoordelyke Oorzaak , doch nie-
 mand , om vroomer , matiger , kuischer , oot-
 moediger , en godvruchtiger te wesen , als hy
 te vooren geweest is ; die Munniken , zegge ik ,
 maken den jammerlyk bedrogenen Hollanden-
 ren wys alles , wat zy willen : zy spreken en
 schryven niet als van Afgoderyen , Gruwelen ,
 en Bygelovigheden , welke in de Rooms-Ka-
 tholyke Kerk zouden worden gepleegt ; niet
 als of sy self van dat gevoelen waren , mar om
 sich by het Volk , dat sulke Dingen gaarn hoort
 en leest , aangenaam te maken , en dus aan het
 Brood te geraaken . Het syn , met een Woord ,
 die Apostaten , en hunne met louter Leugen ,
 Lasteringen , Kwaadsprekingen , en Bespottin-
 gen opgefulde Schriften , welke onder de ver-
 dwaalde Sielen eene grooter Slachting aanreg-
 ten , als eene swaare Pest onder de levende
 Menschen in de oosterse Landen .

4. Diergelyk Geschrift is het sogaamde *Leven*
van Broeder Cornelis , een Boek , t'welk in Hol-
 land by de Protestanten in groote Achtung is ;
 een Boek , t'welk ik eerst recht na Verdienste
 sou kunnen beschryven , indien ik met den Spot-
 geest ,

geeft, waarmede deffelfs Schryver bezeten is geweest, bezeten was; een Boek, t'welk niets anders tot oogmerk heeft, als om het allernuttigste, en aller troostelikste Sakrament der Penitentie in de uiterste Kleinagting, en Bespotting te doen geraaken; werdende de Handelingen van eenen Biecht-Vader met zyne Geestelyke Dochter daarin beschreven op eene Wys, waartoe niemand bekwaam is als degeene, die alle Eer en Schaamte afgelegd heeft; en desniettegenstaande word het in de voornaamste Protestantse Boeken-Kamers van Holland als een kostelyke Schat bewaart.

5. Diergelyke Schriften syn de Leugen- en Laster-volle Beeken van den dubbelden Apostaat *Mauritius*, een Man, zo lichtvaardig in syne Handelingen, als in syne Werken, sich niet ontsiende niet alleenlyk de zuivere, en alleen zaligmakende Katholyke Religie, maar ook de Munniken zyne geweze Medebroeders met de vuilste Lasteringen te bekladden, en zich met haaren Slyk schoon te maaken; en desniettegenstaande worden die Boeken by de Onkatholyken in Holland in groote Waarde gehouden.

6. Diergelyk Geschrift is de *Uitgang uit het Pausdom*, in 't Licht gegeven door *N. de Haas*, geweze Munnik, Missionaris en Kapellaan van de Kapelle des ~~Konings van Spanje~~ *in den Haag*, en thans noch Praeceptor, zo ik meene, van het derde Latynse School van de gemelde Plaats, hebbende dezelve by mynen Tyd, mits hy de Griekse Taal niet kundig genoeg was, niet in het vierde School willen opklimmen, maar die Eer overgelaten aan den mede uit het Pausdom tot de Gereformeerden overgeganen *Carel van Heusden*,

21 den , wiens fraai gedrag , en eerlyk Afscheid
 22 uit Holland , in die geheele Provintie noch in
 23 versche Geheugenis is , mits'er in het verlede
 24 Jaar by eene Advertentie in de Haagse , en Am-
 25 sterдамse Koeranten hondert Dukatons op zyn
 26 Hoofd gezet zyn geworden ; en wat de gemelde
 27 Heer Haas voor een yverig Protestant is , kan
 28 men lichtelyk besluiten , dewyl hy op eenen
 29 en denzelfden Dag geheel en al Katholyk , en
 30 door en door Gereformeert is geweest , heb-
 31 bende op denzelfden Dag , wanneer hy is om-
 32 gezadelt , is 's morgens in de bovengemelde
 33 ~~Sint~~ Kapel noch Misse gelezen , en ten elf
 34 Uren daarna op het Hof ten Overstaan van
 35 Heeren Gecommitteerden , Belydenis van de
 36 Gereformeerde Religie gedaan . Kan ook een
 37 Jan Potagie beter met zyne Mutz spelen , als zo
 38 een Man met de Religie ? En desniettegen-
 39 staande vind zyn voorsz. Laster-Boek by de
 40 anderzins schrandere , en voorzichtige Hollan-
 41 ders noch al Geloof . Ik wil niet zeggen , hoe
 42 dat hy door zyne kwade Conscientie zodanig
 43 word gepynigt , dat hy daardoor zomtyds als
 44 uitzinnig word . Ik schryve dit echter niet uit
 45 Haat tegens den gemelden Heer , mits hy my
 46 nooit een Stroo in den Weg gelegd heft , maar
 47 uit Haat tegens zyne Lichtvaardigheid , en
 48 Onbezonnenheid , omdat hy noch langer blyft
 49 in eene Religie , waarin hy geene Rust vinden
 50 kan , zo weinig als ikze daarin gevonden heb .
 51 Og of het den Vader der Barmhertigheden be-
 52 haagde hem op zynen ouden Dag de Oogen te
 53 openen , ten einde hy het uiterste Gevaar der
 54 Siele , waarin hy zich bevind , zag , en zich
 55 na zyne Geestelyke Ordre terug begaf , Doch
 56 hoe zwaar valt het Vrouw en Kinderen te ver-
 57 laten .

der
 onse
 waters

17
 18

laten. De Heere alleen is het, die zulke Ban-
 den breeken kan. Ik keere tot myn Onder-
 werp. Diergelyk Geschrift is de *Minnehandel*, van
Sainfroid (een Jesuit, gelyk de Schryver voor-
 geeft) en *Eulalia*, in het Frans beschreven.
 De Schryver van dat Werkje moet een vuile
 Venus-Boef zyn geweest, anderzins hadde hy
 den Minnehandel niet op zo eene onbeschaam-
 de en eerlose Wys kunnen vertoonen. De
 Heer van der Kloot Boekverkooper in den Haag
 gaf het my eens te lezen, om myn Oordeel
 daarover te verneemen. Ik zeide hem, dat het
 vol Vuiligheden, en Leugenen stak, en daa-
 rom beter verdiende ten Vuure gedoemt, als
 verraalt worden. En desniettegenstaande heeft
 men kunnen goedvinden het in 't Neder-Duits
 te laten overzetten, en te drukken. Doch
 den Vertaaler moet ik hier recht doen, en
 zeggen, dat hy wat meer Eer en Schaamte ge-
 had heeft als de Schryver, mits hy de grofste
 Vuiligheden daarvan afgeschuimt heeft. Des-
 niettemin is het noch al vuil genoeg. Wat
 de Protestanten met zulke Werken in den Schild
 voeren, kan UE. lichtelyk bevroeden. Haar
 eenigste Oogmerk is de Geestelyken, doch voor
 al de Jesuiten, by het Gemeen zwart te ma-
 ken, en by gevolg de Rooms-Katholyke Reli-
 gie in Verachting te brengen, mits daarin
 zulke godlooze Menschen zouden worden gevon-
 den. Doch zy zien niet, dat zy zelf daarme-
 de Schande en Oeuer behaalen. Het is Hol-
 land en Engeland voorwaar geen Eer, dat alle
 Godloozen, Booswichten, en Deugenieten, die
 uit haare Kloosters loopen, haare Toevlugt na
 die Landen neemen, om aldaar haare Moedwillig-
 heden;

heden, die zy in haare Kloosters niet eens durfden laten blyken, vry en ongehindert te pleegen. Dat'er in de Kloosters zomtyds Kwade onder de Goeden worden gevonden, kan niemand ontkennen; mits de Overloopers in Holland levende Getuigen daarvan zyn. Doch gelykerwys ik een Kwaadspreeker, ja Lasteraar zou wezen, indien ik alle de Hollanders van Sodomitery wilde beschuldigen, en zulks, omdat'er in de Jaren 1730. en 1731. in den *Haag*, tot *Amsterdam*, te *Leide*, en andere Plaatzten van dat Gewest, verscheide Sodomiten geweest, en geëxecuteert zyn geworden; dus moet ook degeene een Lasteraar zyn, die de Klooster-Geestelyken in het algemeen veracht, en zulks alleenlyk omdat'er zommige Godloozen onder hen worden gevonden. Gelykerwys men in Tegendeel bestraffen en laaken moet degeene, die zulke Sodomiten opneemen, en hen eene veilige Schuil-Plaats vergunnen, dus kan men ook in geenen deele pryken degeene, die zulke godloze Munniken ontfangen, enze onder haare Bescherming neemen. Het is waar, men kan wel eens struikelen, 'tgeen ik helaas! (ik bekenne met den Koninglyken Propheet *David*, en den H. *Augustyn* opentlyk myne Schuld met een rouwig, ootmoedig, en vermorfelt Hert voor den Heere, van wien ik ook daarom hoope Vergiffenis te erlangen) door eige Ondervinding beproeft heb; doch men moet zyne Fout bekennen, en terug keeren na de Plaats, en Religie, die men op eene onrechtmatige Wys verlaten heeft; want zo lang een overgeloope Munnik in Holland, Engeland, of eenig ander Protestants Gewest blyft, kan men op zyne Betschap zo weinig Staat maken, als dat een Moor

Moor zyne Huid wit waschen zal. Dit is zo waar, dat de Predikant *Velse* my eens in de Waagestraat, niet verre van zyne Wooning, ontmoetende, my op de volgende Wys aansprak. "Myn Hart verheugt zich (zeide hy) tot my) zo dikwils als ik u zie. Alle de andere, die tot nu toe tot ons overgekoomen zyn, zyn niet anders als Fielten, Guiten, en Deungenieten; maar gy zyt een eerlyk Man." Op dien Tyd ging ik teneenemaal zwanger met de Gedagten, hoe dat ik de Party der Gereformeerden met Fatsoen verlaten, en de Rooms-Katholyke Religie wederom opentlyk oeffenen KONDE; en vermits zulks kort daarna uitbrak, zo kan UE. wel denken, wat voor een schrikelyken Haat de gemelde Heer *Velse* tegens my opgevat moet hebben. Doch hier van zal ik in 't Vervolg Gelegenheid hebben wydropiger te spreken; alleenlyk zal ik hier noch byvoegen, dat myne grootste Vyanden my na myne Bekeering, en Terugkering na de Rooms-Katholyke Religie, niets anders hebben kunnen te Laste legen, als dat ik alleenlyk na den uiterlyken Schyn Gereformeert was geworden, en dus de Predikanten schrikkelyk bedroogen hadde. Doch ik keere tot de Afvallige, en hunne godloze Schriften.

8. Een diergelyk Geschrift was hetgeene, dat in 1722. te *Leide* by den Boekverkooper van der *Aa* uitkwam onder den Tytel van: *Confessio Reformata, desumpta ex Orthodoxâ Theologia, ac per Conclusiones Anti-Pontificias proposita ac propugnata in celeberrima Academia Lugduno-Batava ab Authore Joanne Wilhelmo Loyal, Dusselo-Mont. quondam Sacerdote, ac Missionario Castrense in Hungaria &c.* Dat is: "Gereformeerde Belydenis,

nis, getrokken uit de rechtzinnige Godge-
 leertheid, by wyse van Stellingen tegens die
 van de Paus-Gezinden, door den Autheur
 Johan Wilhelm Loyal op de Univerfiteit van
 Leide voorgehouden, en verdedigt enz." Die
 Gereformeerde Belydenis, die vol Leugen-
 en Lasteringen fleekt, zullen wy nevens
 verscheide andere hier gemelde en niet gemelde
 Werken, om dezen Brief niet te zeer te doen
 opzwellen, op eenen anderen Tyd nader onder-
 zoeken, als de lieve God my noch wat ge-
 zond spaart. Hier zal ik alleenlyk zeggen,
 dat de gemelde Loyal van Duffeldorp geboor-
 tig, en by gevolg ons Landsman is. Na zyne
 gehoude Disputatie wierd hy als Predikant na
 Ost-Indien gezonden; doch binnen vyf Jaren
 wierd hy te rug gezonden, en van zyne Predi-
 kants Plaats afgezet, en kwam kort daarna te ster-
 ven. En desniettegenstaande Wordt zyn god-
 loos, en godslasterlyk Geschrift by de Gerefor-
 meerde Hollanders in Waarde gehouden.

9. Een diergelyk Geschrift is de *Historie des Pausdoms*, voor eenige Jaren tot *Amsterdam* gedrukt. Een Geschrift, tot wiens Wederlegging ik niets anders behoefte te zeggen, als dat *Campo Weyerman* de Autheur daarvan is, een Man wegens zynen kwaadaardigen Inborst en onbeschofte Manier van schryven, gansch Holland door bekend.

10. Diergelyke Schrifften zyn de *Amsterdamsche Hollandse Koeranten* (van de Franse wil ik niets zeggen, mits de Autheur van dezelve, zo wel als de Heer Pauw Koerantier in den *Haag*, zo bescheiden zyn, dat niemand over haare Gazetten klagen kan) De Opfelder van de gemelde *Amsterdamsche Koeranten*, die vol-
 gens

gens het algemeen Gerucht een Jesuit geweest is, moet tot aan zynen Krop toe met Haat en Nyd tegens zyne geweze Medebroeders, en alle Rooms-Katholyke Geestelyken, en Overigheden opgevult zyn, of ten minsten zyne Pen in louter Gal doopen, zo dikwils als hyze tegens dezelve opvat om eenige Gebeurtenissen, die in Zaken van Religie in Duitsland, Vrankryk, of elders tegens de Gereformeerden zouden zyn voorgevallen, te beschryven. Hy moet, zegge ik, zyne Pen in louter Gal doopen; want anderzins kan ik niet begrypen hoe dat het mogelyk is, dat een Man, die voormals met het heldere Licht der Katholyke Waarheid bestraalt is geweest, thans diezelfde Waarheid met zulke zwarte Koleuren afmaalen, zyne Koeranten met zulke grove Onwaarheden doormengen, en de Rooms-Katholyke geestelyken en Overigheden met zulke vinnige en bittere Beschuldigungen aantasten kan. Hoe meenigmaal heb ik op myne Tandem geknerst, als ik noch in den Haag woonende moest lezen, hoe verkeerdelyk, hoe valschelyk, en hoe leugenachtiglyk hy de Religie-Grieven of Bezwaarnissen der Gereformeerden in de Paltz, en andere Plaatzten van Duitsland, in zyne Koerant verhaalde. Meer zal ik'er voor het tegenwoordige niet van zeggen:

11. Mogelyk mogt my ymand vragen, wat gaan u de Amsterdamsche Koeranten, en Hollandse Boeken aan, daar gy thans verre genoeg van Holland af zyt, en diergelyke geschriften u by gevolg in het minst niet kunnen schaden? Doch daarop antworde ik, dat, indien ik noch een Leek was, ik my mischien met zulke Zaken

ken niet zoude bemoeien; maar tegenwoordig niet alleenlyk Priester, maar ook Ziel-Zorger zynde, en daarenboven ziende dat zich niemand anders tegens die Apostaten, en Leugen- en Laster-Schryvers, voor de Katholyke Waarheid in de Bres steld, so heb ik het van mynen Plicht geagt, sulks na myn gering Vermoogen, en na de weinige my van God toevertrouwde Talenten te doen; te meer daar ik schuldig ben degeene, die door mynen onbezonnen Afval geërgert zyn geworden, door myne Schriften opentlyk en volkomentlyk van myne Bekeering te overtuigen, en wederom te stigten; behalven dat myne geweeze Medeburgers, die de Vervolgingen gezien hebben, die ik na myne Bekeering in den *Haag* uitgestaan heb, zulks buiten twyffel van my verwachten. Ik keere tot de schadelijke Schriften der Afvalligen.

12. Een diergelyk Gechrift is de zogenaamde *Quint-Essence*, die wekelyks in den *Haag* in de Franse Taal uitkomt. De Autheur van dezelve, namentlyk de Fieur *Roussel*, is, gelyk de algemeene Roep in Holland gaat, mede een afvallige Geestelyke, doch dewyl hy zulks plegtiglyk ontkent, so sal ik hem daarin Geloof geven. Ook heb ik anderzins voor hem alle Eerbied, mits hy Fraaie Talenten bezit, en zich door zyne *Actes & Memoires*, en andere Werken by de geleerde Weereld zeer verdient gemaakt heft. Doch't heeft my altoos geweldig tegens de Borst gestooten, dat so een schrandere en vernuftig Heer sich in de gemelde *Quint-Essence*, en andere geringe Schriften, als een Huurling laat gebruiken door Luiden, die sich zelyven wel den Naam van oude Katho-

850 holyken geven, doch in der Daad niets min-
 90 der als oude Katholyken zyn, ik meene, om
 95 uit de Borst te spreken, de Janſenisten. Deze,
 100 deze zyn het, door welke hy zich tegens de
 105 opregte Rooms-Katholyke Geestelyken, doch
 110 voornamentlyk tegens de Vaders der voor-
 115 creffelyke Societeit van *Jesus*, laagebruiken.
 120 Die Luiden zyn het, die in het beschimpen
 125 van den Paus, en het verneederen van de
 130 Rooms - Katholyke Kerk, haaren grootſten
 135 Roem zoeken te behaalen. Die Luiden zyn
 140 het, die de Rooms - Katholyken in Holland
 145 teneenemaal zoeken te onderdrukken, en die,
 150 om hun Oogmerk te bereiken, Hemel en Aarde
 155 beweegen. *Flectere si nequeam Superos*, heet
 160 't by hen, *Acheronta movebo*. De Protestan-
 165 ten zelf zyn thans aan Gods Kerk zo schade-
 170 lyk niet als die Luiden. Dewyl nu de gemelde
 175 Vaders Jesuiten machtige, en kloekmoedige
 180 Vorstanders, en Beschermers van die Kerk zyn,
 185 zo kunnen zy hunnen brandenden Haat tegens
 190 dezelve zo weinig verbergen en inhouden, als
 195 een Vuur zynen Schyn midden in de Nacht.
 200 Daarom bedienen zy zich van alle Gelegen-
 205 heden, om die Voorvechters van *Christi* Bruid
 210 by het Gemeen verdacht en gehaat te maken;
 215 ten mits zy het alleen niet kunnen doen, zo
 220 gebruiken zy daartoe mede alle degeene, die
 225 when maar behulpelyk willen wezen, het zy
 230 Gereformeerden of Lutheranen. Ik konde
 235 een geheel Boek vol maken, indien ik alleen-
 240 lyk wilde beschryven de ongeoorloofde Prac-
 245 tyken, waarvan zy zich tegens hunne Tegen-
 250 streevens pleegen te bedienen. Ik heb, hoewel
 255 niet zonder hartelyke Droefheid en Medely-
 260 den, met Oogen gezien het Kwaad, dat zy
 265 in

in *Jerusalem* gedaan hebben, om die Stad Gods
 te storten, hoewel te vergeefs, mits ze op
 eenen Steenrotz gestigt is, en de belofte heeft,
 dat de Poorten der Helle haar niet zullen over-
 weldigen. Desnietteenstaande is het kwaad,
 dat zy aan *Christi* Kerk hebben veroorzaakt,
 al vry wat groot, en met hecte Traanen niet
 genoeg te beweenen. Doch hiervan op een
 andermaal, mits het my te verre buiten myn
 Bestek voeren zoude.

13. Onder alle de Schriften, dewelke tot noch
 toe tegens de Paters Jesuiten uitgekoomen zyn,
 heb ik er geen schandelyker, noch vinniger,
 noch verfoeilyker gezien, als de Beschuldigi-
 ngen van *Mademoiselle Cadievre* tegens den Je-
 suiten Pater *Girard*. Indien ik dat Geschrift na
 Verdienste wilde vertoonen, zou ik noch
 woorden, noch Uitdrukkingen scherp genoeg
 kunnen vinden. Alles, wat ik tot Verach-
 ting van 'tzelve mogt bybrengen, zou veel
 te gering wezen, om deszelfs Afschuwelykheid
 na behooren afgeschetzen, en desnietteen-
 staande heeft men het in Holland niet alleen-
 lyk nagedrukt, maar ook uit het Frans in het
 Nederduits overgezet. Wat het voor Lid-
 den zyn, die in Vrankryk aan dat Geschrift heb-
 ben gearbeid, en met wat Inzicht zy het in 't
 Licht gegeven hebben, kan yder een licht-
 lyk afmeten, als men slechts bedenkt, wat
 Practyken de Jansenisten, zo als ik reets ge-
 zegt heb, gebruiken, om de Jesuiten te wra-
 nte maakens, daar zy nochtans behoorden te
 overwègen, dat, schon Pater *Girard* al schuldig
 was aan 'tgeen hem in het gemeld Geschrift
 te Laste gelegd word, men echter de Schuld
 van een kwaad Lid niet op het gansche Lichaam
 leggen

leggen moet. Vragen die Luiden my, wa-
 rom ik, daar ik zelf geen Jesuit ben, echter
 voor de Jesuiten 't Harnas aantrekke? Zo ant-
 worde ik, dat my daartoe twee Oorzaken
 beweegen: te weten, voor eerst de Yver
 voor Gods Kerk, welke de Janfenisten zelf
 indirectelyk aantasten, terwyl zy op die Eer-
 waardige Vaders los gaan; en ten tweden my-
 ne Hoogagting voor de meergemelde Vaders,
 van dewelke ik in myne Jeugd zeer veel Goeds
 geleert heb. Die Hoogagting heb ik ook een-
 maal in den Haag opentlyk getoont, zelfs toen
 ik noch met de Gereformeerden heulde. Een
 Zeker voornaam Heer van die Plaats hadde my
 nevens eenige andere Heeren op de Portie ge-
 noodigt. Over Tafel wierden verscheide Ge-
 zondheden, en daaronder ook eene door den
 Heer Tractant ingezet op den Ondergang der
 Jesuiten. Ik hadde het Glas reets in de Hand
 om te drinken; doch die Conditie hoorende
 zette ik het ten eersten op die Tafel neer.
 Wat is dat de zeggen, vroeg my de gemelde
 Heer daarop, waarom wilt gy niet op den
 Ondergang der Jesuiten drinken? Myn Heer,
 antwoordde ik, hoe kan ik drinken op den
 Ondergang van Luiden, aan dewelke ik naaft
 God, voor een groot gedeelte, myne Weten-
 schappen heb ontfangen? En zou ik niet de
 grootste Ondankbaarheid van de Weereld be-
 gaan, indien ik op den Ondergang van zulke
 Mannen dronk? Gy hebt gelyk, hernam de
 Heer, laat ons dan drinken op haare Bekee-
 ring. Daarmede ben ik te vrede, verzette
 ik, mits wy alle de Bekeering nodig hebben.
 De Haat, welken die Heer, en andere
 brave Ingezeten van Holland nu tegens de

B

167

Jesuiten en andere Rooms-Katholyke Geestelyken by alle Gelegenheden toonen (UE. sta my deze kleine Uitweiding toe, zy verdient wel opgemerkt te worden) word uit geene andere Bron-Aderals uit de bovengemelde Schriften, en andere Werken van dien trant gehaalt, door de Jansenisten vermeerderd, en door de Predikanten tot op den hoogsten Graad gedreven. Die Haat word door de afvallige Munniken en Geestelyke geplant, door de Jansenisten besproeit, en door de Predikanten tot zyn volkooome Wasdom gebragt. Wie zou het in Duitsland geloven, dat de Jansenisten in dat Stuk met de Gereformeerde Predikanten eenen Lyn trekken? En nochtans is het de zuivere Waarheid. Ik zal UE. tot Bewys van dien, een fraai Staaltje doen zien. Op eenen zekeren Nieuw Jaars-Dag (of het was die van 1726. of 27. geweest is, is my ont-schooten) bevond ik my in de Predikatie, welcke de meergemelde Predikant *Velfe* in de Nieuwe Kerk in s' *Gravenhage* deed in de tegenwoordigheid van verscheide Heeren van de Regering, en van eene zeer groote Meernigte van Volk. Onder andere fraaie Zaken, standewelke hy verhandelde, kwam hy ook op het Gevaar 'twelk de Staat, zo als hy op eene recht kwaadaardige en oproerige Wys voor-gaf, van de Rooms-Katholyke Ingezetenen te sijn vreezen hadde. 'T Hof van *Rome* vergeleek hy met de groote Slang, en uit onzen aller-heiligsten Vader den Paus maakte hy eenen *Generalissimus.* " Daar staan (zeide hy) in deze Landen vyf maal honderd duizend Rooms-gezinde Ingezetenen, die voor eenige Jaren niet over de driemaal honderd duizend sterk waren,

"waren, alle frydbare Mannen, gereed om op
 "den eersten Wink van den Paus de Wape-
 "nen optevatten, en het gansche Land het
 "onderste boven te keeren; het is gedaan met
 "onze zo duurgekogte Vryheid, indien de
 "Staat niet by Tyds daarin voorziet, het Ge-
 "vaar voorkomt enz." Dat was de Substan-
 "tie van zyne geheele Nieuw Jaars - Dags Pre-
 "dikatie. UE. kan wel denken, wat voor eene
 "Schrik en Verbittering eene zulke Aanspraak
 "in de Herten der Toehoorders tegens de Rooms-
 "Katholyken, die nochtans van het Begin der
 "Reformatie af by alle Voorvallen getoont heb-
 "ben, dat zy getrouwe Onderdanen van den
 "Staat zyn, moet hebben verwekt; te meer,
 "daar hy tot Bevestiging van zyn Zeggen ver-
 "zekerde, dat hy het van Katholyken zelfs
 "hadde. En dat was ook eenigzins de Waar-
 "heid. Hy hadde het van Katholyken, doch
 "van geen Rooms-Katholyken, maar van Lui-
 "den, die zich, zo als ik reets gemeld heb,
 "oude Katholyken noemen, en die in der Daad
 "geraffineerde Jansenisten zyn. Het was een
 "Janseniste Pastoor in de Nabuurschap van den
 "Haag, die kort te vooren een Bockje tegens
 "de Rooms-Katholyke Priesters en Ingezetenen
 "van Holland in 't Licht gegeven hadde met
 "eene trouwhartige, en wel meenende Waar-
 "schouwing (dus noemde hyze) aan den Staat
 "der Vereenigde Nederlanden, waarin hy zich
 "van dezelfde kwaadaardige, en oproerige Uit-
 "drukkingen bediende. En het was een Janse-
 "niste Pastoor in s' *Hage*, die een Exemplaar van
 "dat Pasquillanten - Boekje aan *Domini Velse*
 "hadde overgegeven, met verzoek om'er een
 "goed Gebruik van te maken. Het is waar,

de Staat, wien de Eenvoudigheid, Opregh-
heid, en Getrouwheid van zyne Roomse In-
gezetenen zeer wel bekend is, gaf aan dat Ge-
schrift weinig Geloof: Desniettemin hebben
de gemelde Ingezetenen daardoor om Redenen
van Staat, al vry wat moeten lyden.

15. Vraagt UE. my, waarom ik het doch dus-
danig op den Heer *Velfe* heb geladen? Zo geve
ik tot Antwoord, dat ik daartoe voornament-
lyk drie Redenen heb. Voor erst: Omdat
hy my by onze laatste Ontmoeting tuschen
Ryswyk en de *Geestbrug* (zynde ontrent een
half Uur van den *Haag* gelegen) bedreigt
heeft, dat indien ik tegens hem, of tegens
ymand anders het minst in 't Licht gaf, hy
alsdan alle de Procedures, welke de Kerken-
Raad van s' *Gravenhage* tegens my gehouden
hadde, met den Druk gemeen maken zoude.
Om die Reden wensche ik ook (om te toon-
en, dat ik voor hem niet bevrees ben) dat
deze Brief hoe eerder hoe liever ter Druk-
Pers mag worden bevordert. Ik hoope, dat
hy alsdan zyn Word zal houden; en ik zal
vervolgens wat meer Stoffe hebben om te ant-
woorden, en my in de Hollandse Taal te oeffe-
nen. Wat ondertuschen de gemelde Ontmoe-
ting aangaat, daarvan zal ik in het Vervolg wyd-
løpiger spreekken, zynde dezelve al te opmer-
kelyk om in het Vergeet-Boek te raaken.

De tweede Reden is, om dat de Heer *Velfe*
my in de voorsr. Kerken-Raad het meest, en
't vinnigste van alle de Predikanten vervolgt
heeft. Doch wat deze Reden aangaat, die
verpligt my hem meer te beminnen, als te haat-
ten, mits hy my door zyne ruuwe Hande-
lingen heeft genootzaakt, deste eerder myn
Ge-

Geloof opentlyk te belyden , 'twelk ik anderzins mi chien noch al eenigen Tyd zou hebben uitgeeld.

De derde Reden is, om dat *Domini Velfe* onder alle de Predikanten van gansch Holland de grootste Vyand der Rooms-Katholyken is. Die Vyandschap, waarvan ik reets tot Bewys zyne op eenen Nieuw Jaars-Dag gehoude Predikatie bygebragt heb, gaat zo verre, dat hy geen Steen ongeroert laat, en geene Geleghenheid verzuimt, die goede Gemeente te schenden, te lasteren, zwart te maken, en Schade te doen. Het is waar, hy heeft zyne Verdiensten; hy is een Vyand van alle Ongebondenheid, en een Beminnaar der goede Zeden, en goede Ordre; die Deugden pryze ik in hem; doch dat hy Gods Kerk dus gruwelyk vervolgt, zulks zal God hem in Eeuwigheid niet vergeven, ten zy hy zich bekeert. Daar zyn wel eenige andere Predikanten, die het op den Preek-Stoel met lasteren en schelden tegens de Rooms-Katholyken al zo grof maken, en onder deze bevond zich de reets overlede *Domini Doesburg*; doch daar is niemand, die de Heeren van de Regering zo zeer tegens die onschuldige Onderdanen opstookt, als de Heer *Velfe*. Dit zy voor het tegenwoordige genoeg van de Predikanten gezegt. Ondertuschen moet ik nochmaals zeggen, dat de bovengemelde Schriften, nevens onnoemelyk veele andere, die ik met stilzwygen voorbyga, Oorzaak zyn, dat zo weinig Protestanten zich bekeeren. Het is waar, de Hollanders zyn eene Leugen-hatende, en Waarheid-beminnende Natie, voor zo verre zy de Waarheid achterhaalen, en de Leugen ontdekken,

dekken kunnen , maar de aangehaalde Boeken , de Zamenſpraken met afvallige Munniken , en de geſtadige Predikatiën der Predikanten , brengen de Katholyke Waarheid by haar zodanig in Verachting , dat zy het der Peine niet waardig oordeelen dezelve ſlechts van verre te onderzoeken. Ik ſpreeke by Ondervinding. En daarom heb ik nodig gevonden haar voor zulke Overloopers , en hunne Boeken te waarſchouwen , haar verzeikerende , dat geen eene van alle de Afvalligen zelf in zyn Hert gelooft , wat hy haar by Monde , of by Geſchriſte tegens de Rooms - Katholyken wys maakt ; ja daarvan ben ik zodanig verzekert , dat ik'er wel eenen Eed op wilde doen , of het moeft een zulke Booswicht wezen , die met den Onzinnigen in den dertienden Pfalm , God den Heere zelf in zyn Hert verloochende ; of een eenvoudige , die nooit eenige Kennis van onze Religie gehad heeft.

16. Van de *Waaragtige Historie* des Ruiters (better hadde hyze genoemt : Leugenachtige Vertelling , zo als uit het Vervolg blyken zal) hebben wy vor het tegenwoordige genoeg geſprooken. De volgende Woorden des Tytels luiden dus : *Van den Overgang van Johannes Lintlauw uit het Pausdom tot de Gereformeerde Kerk* enz. Hier mogt ik van den Ruiter wel weten , waarom hy in Plaats van : uit het Pausdom tot de *Gereformeerde Kerk* , niet gezet heeft : *Uit de Rooms Katholyke tot de Evangelis-Katholyke Kerk* ? Alle de Proteſtanten willen immers voor Katholis doorgaan. Als men hen vertoont , wat *Lutherus* , *Catvinus* enz. voor Vogels zyn geweest , geven zy ten eerſten daarop tot Antwoord : Wat gaat *Lutherus* en

en *Calvinus* ons aan : Wy zyn geene Calvinisten noch Lutheranen , maar Evangelifen , en Katholyken . Dat is haare gemeene Uitvlugt . Doch hoe zeer zy ook voor Katholis willen angezien worden , zo heeft echter noch niemand de Eer , en het Geluk gehad , dat hy van eenige Natie in de geheele Weereld (haare eige Secte uitgezondert) den Tytel van *Katholis* ontfangen heeft . Die Eernaam komt ons Rooms-Katholyken alleen toe . Wy zyn over de vyftien hondert Jaren vor *Luther* en *Kalvyn* in het Bezit daarvan geweest . Alle de Volken der Aarde staan ons denzelven zeer gaarn toe , en de Proteftanten zelf vereeren ons daarmede op de Ryksdagen , Vredehandelingen , Vergaderingen enz . Dus hadde de Ruiters immers ook geene Zwarigheid behoeven te maken , onze Kerk de Rooms - Katholyke Kerk te noemen . Ten tweden mogt ik van den Ruiters wel vernemen , waarom hy de Katholyke Kerk noemt *het Pausdom* ? Wat mag hy gered hebben toen hem die Naam , waarmede hy ons befotten wil , ontvallen is . Mogelyk weet hy niet , wie de eerste geweest is , die ons voor Papiften gefcholden heft . Anderzins zou hy zich , meene ik , wel lang hebben bedacht , voor dat hy ons die Naam bygelegt hadde . Het is de leidige Duivel geweest , die ons het eerst die Naam gaf , zo als blykt uit het Disput , 'twelk hy eens midden in de Nacht met *Lutherus* over de Miffe , en Priesterlyke Wying hield , en 'twelk *Luther* zelf in het Boek van de *Winkel - Mes* (private Miffe) verhaalt .

(a) In dat mitternachtelyk Disput sprak de Duivel *Luberum* op volgende Wys aan:

17. "Gy *Luther* (dus verhaalt *Luther* de eige Woorden van den *Satan*) weet , dat gy niet recht aan *Christus* geloof hebt , en dat gy , wat het Geloof aangaat , zo goed zyt gewest als een Turk. Want de Turken , ja ik zelf , en met my alle de Duivelen geloven ook alles , wat van *Christo* geschreven staat *Jacob. 2.*

"Dat is, hoe dat hy geboren , gestorven , en ten Hemel gevaren is. Maar niemand van ons vertrooft zich met hem , op heeft Vertrouwen op hem als eenen Heiland , maar wy vreezen hem als eenen strengen Rechter.

"Een zulk Geloof , en geen ander , had gy ook toen gy gewyd wierd , en Misse hield ; en alle de andere , zo wel bisschoppen , als hunne Gewyde , geloofden ook aldus. Weshalven gy alle u ook van *Christo* tot *Maria* , en de Heiligen hield. Die moesten uwe Troost en Noodhelpers wezen tegens *Christus* ; dat kunt gy niet loochenen , noch eenig *Papist* " Daar zien de Gereformeerden en alle de Protestanten , wie den Naam van *Papist* het eerst gebruikt heeft ; te weten , de Vader der Leugenen , die'er byna zo veele Leugenen spreekt , als hy Woorden zegt. Dat was het Begin der Reformatie. Uit den Mond des Aardslasters moesten de Reformateurs haare Fondamenten en Beschuldigingen tegens ons Rooms-Katholyken haalen. Voorwaar een fraai Begin ! Een schoone Leer-Meester ! Wat heeft hy

(a) Tom. 6 Jcp. pag. 87. a. N pag. 83. a. Tom. 7. Witt. germ. pag. 479. b. &c. citante D. *Weisingero* in praefat. libri dicti *Frisvogel* pag. 230.

hy al niet Discipelen bekoomen, die in zyne Voetstappen tredende niet ophouden te schreeuwen, dat wy zyn Afgodendienaars, Verachters van *Christus*, en Aanbidders van *Maria*, en van de Heiligen. Ja dat wy zyn Atheisten, en dus erger als de Turken en Heidenen. Degeene, die een uitvoeriger Bericht van het voorsr. Di put tuschen den Duivel en *D. Luther* begeert, kan zyn Genoege vinden in de Voorrede van *Weislingers Fries-Vogel oder stirb.* pag. 220. enz. Welk uitmuntend, ja weergaaloos Boek ik uit het Hoog in het Neder Duits ov. rg ze, ingenocht heb: *Vreet-Vogel ofte sterf*, wemchende, dat zich maar een Boekverkooper uit Holland of Brabant by my mogt aamelden, die het wilde drukken. Ondertuschen zegge ik met den gemelden Heer *Weislinger*, dat wy wel kunnen dulden, dat de Protestanten ons wakker voor Papisten schelden, en uitmaken. Dewyl't hen aan grondige Bewysredenen tegens ons ontbreekt, zo moeten zy dat Gebrek niet vloeken, schelden, bespotten, en lasteren goed maken: anderszins zouden de Predikanten weinig Aanhangers bekoomen. Ook zyn wy niet beter als de Apostelen, en *Christus* zelf, die veele Versmadingen, en Vervolgingen om de Gerechtigheit wille nitgestaan hebben. De H. Apostel Paulus verzekert ons daarenboven, dat *alle degeene, die godzaliglyk willen leven in Christo Jesu, Vervolginge lyden zullen.* 2. Tim. 3. §. 12.

18. Voorts mogt ik van den Ruitcr gaarn werten, waarom hy aan zyne tegenwoordige Kerk den Naam van *Gereformeert* geeft? De Predikanten schreeuwen immers zonder ophouden: *Gods Woord! Gods Woord! Aan Gods Woord*

moet man zich houden; wat in Gods Woord niet geschreeven staat, moet man ook niet doen. Nu zal noch de Ruitcr, noch ymand van alle de Proteſtantsche Predikanten my in den ganschen Bybel slechts eene eenige Passagie kunnen aantoonen, dat de Recht-Gelovige zich ooit Gereformeerden hebben genoemd, of dat haar zulks bevoelen is geweest. In de Handelingen der Apostelen leze ik wel Cap. II. v. 26, Dat de Discipelen Christi JESU te Antiochie eerst Christenen genoemd zyn; maar dat menze Gereformeerden genoemd heeft, vinde ik nergens. Ja die Naam is in de geheele Oudheid by alle de Vaders onbekent. De Kerk der Recht-Gelovigen wierd altoos de *Eene, Heilige, Christelyke, Katholyke, en Apostolyke Kerk* geheeten; degeene, die daarvan afvielen, en eene byzondere Secte oprechten, wierden door die Kerk als Ketteren verdoemt; zy verlooren te gelyk met het waar Geloof ook den Naam van *Apostolis* en *Katholis*, en degeene, die haare Leere omhelsden, wierden na hunnen Naam genoemd; dus zyn de Pelegianen, Nestorianen, Eutychnianen, Macedonianen, Hulfitten, en hondert andere Secten dus genaamt geworden na den Naam van hunnen eersten Stichter, namentlyk: *Arius, Pelagius, Nestorius, Eutyches, Macedonius, Johan Hus.* en andere. Dus worden ook noch hedensdaags de Navolgers van *Calvinus, Lutherus, Socinus, Arminius, Menno, Gommarus, Bekker, Jansenius* enz. genaamt: Kalviniſten, Lutheranen, Socinianen, Armianen, Mennisten, Gommaristen, Bekkerianen, Jansenisten enz. hebbende alle dezelve den Naam van *Katholis*, en *Apostolis* verlooren, schoon zy zelf noch al zomtyds

tyds dus willen geheeten zyn. Dit is zo Weereld kundig , dat het geen verder Bewys nodig heeft.

19. Eindelyk wilde ik van den Ruiters gaarn weten , waarom hy Gereformeert , en niet Luther , Mennist , Armiaans enz. geworden is ? Zegt hy , dat de Gereformeerden het waare Woord Gods hebben : De Lutheranen , Mennisten , en andere zeggen het ook. Zegt hy , dat de Gereformeerden den rechten Zin van Gods Woord hebben : De Lutheranen , Mennisten , Armianen , en andere zeggen het ook. Zegt hy , dat de Gereformeerden het rechte Gebruik der Sakramenten hebben : De Mennisten , Lutheranen , Armianen , en andere zeggen het ook. Schreeuwt hy , dat de Bybel moet worden verstaan , en Schriftuur met Schriftuur verklaart , gelyk als de Gereformeerden dezelve verstaan en verklaren : De Armianen , Mennisten , Lutheranen , en andere schreeuwen eyen eens , en met hen om Stryd. Waarom heeft hy dan de Party der Gereformeerden liever aangenoomen , dan eene andere ? Zegt hy , dat de Uitlegging , welke de Gereformeerden aan den Bybel geven , beter is als die van de andere , zo moet hy zulks met klare Woorden uit den Bybel bewyzen indien men anderzins aan zyn Zeggen Geloof geven zal , en zulks in Gevolge van den algemeenen Grond-Regel van alle de Protestanten , te weten : Dat men niets geloven , noch aanneemen , noch doen moet , ten zy het met klare Woorden in den Bybel staat. Doch hoe zal de Ruiters het dus uit den Bybel goed maken ? *Hoc opus , hic labor.* Daar zal hy , en alle de Predikanten zich noch dood over zweten,

zweeten , voor dat zy iets diergelyks in Gods
 Woord kunnen aantoonen. Als *Lindlaure* zich
 ook uit dien Strik ontwart , dan zal hy my een
 dappere Ruiter wezen. Wat ik hier onder
 tuschen tot hem spreek , spreek ik insgelyks
 tot alle de andere Afvalligen. Wy zullen in't
 Vervolg noch wel meer Gelegenheid hebben,
 van die Stoffe te handelen. Des laten wy den
 Ruiter middlerwyl op zyne zwakke , losse,
 en onzekere Gereformeerde Vleugelen dryven,
 en gaan voort met het Ontleden van s' Rui-
 ters Historie.

20. Mitsgaders (dus luid het Vervolg der
 Woorden van den meergemelden Tytel) zyne
 vier t' Zamen spraken met Heeren Paters Je-
 suiten ; en noch eene t' Zamen spraak met
 den in s' *Gravenhage* noch genoeg bekend
 zynde Heer *Dyks* , weder afgevallen , en
 afgesneeden van de Gereformeerde Kerk.

21. De Heeren Paters Jesuiten , met welke de
 Ruiter , gelyk hy voorgeeft ; zyne vier Za-
 men spraken heeft gehouden , zyn de Eerwaar-
 dige Paters *Eschenbrender* , en *Pikkarts*. Twee
 Mannen , die door haaren Yver in Zondaren
 te bekeeren , en Gods Zake te bevorderen , in
 deze Landen alom bekend zyn.

22. Wat den eerstgemelden Vader , die veele
 Jaren lang het Ampt van Missionaris in deze
 Gewesten met veel Roem bekleed heeft , aan-
 gaat , een goed Vrind heeft my onlangs een
 Exemplaar van zyn Antwoord op *Lindlaure*'s
 Waarachtige Historie , voor eenige Weken te
Duffeldorp gedrukt , overgezonden , 'twelk ik
 met veel Genoegen gelezen heb , wenschende,
 dat zyn Eerwaarde het in de Neder - Duitse
 Taal deed overzetten , of , indien hy daartoe
 gene

nygeene Gelegenheid heeft, my zulks liet weten, zullende die Moeite alsdan zeer gaarn op my neemen, mits het Werk dien Arbeid wel waardig is. Zyn Erwaarde noemt het : *Stieffelen und Sporen* enz. Dat is : *Laarzen, en Sporen, nevens de wel verdiende Zweep, aan den hinkenden, onervaaren, en leugenagtigen Ruitter in s' Gravenhage, met Name Johan Lindlauw, overgezonden, of korte Wederlegging* enz. Van dat uitmuntend Werkje zal ik het Voorbericht aan den gunstigen Lezer, en het waar Bericht van de Zamenpraak, welke Pater *Eschenbrender* met den Ruitter gehouden heeft, uit het Hoog- in het Neder-Duits vertaalen, en hier met alle mogelyke Verkorting inlyven.

23. *Pater Eschenbenders Voorbericht*

aan den

Gunstigen Lezer.

” Voor eenigen Tyd heb ik van een goed
 ” Vrind een Boekje in de Hollandse Taal
 ” ontfangen, en met Verwondering gezien,
 ” dat de Opsteller daarvan is *Johan Lindlauw*;
 ” want ik dacht by my zelve: Wat zal doch
 ” de afvallige, wegens zyn ergerlyk Leven
 ” noch in het gansche Bergsland bekende, en
 ” overal beruchte Mensch onder de Pers kun-
 ” nen brengen, dat goed, en waarschynelyk
 ” is. Nadat ik eenige Bladen van de Voorrede,
 ” en van de met my, zo als hy valschelyk voor-
 ” geeft, gehoude Zamenpraak gelezen hadde,
 ” heb ik my eenigzins over zo een suorkenden,
 ” onbe-

" onbeschaamden , en teneenemaal ergerlyken
 " Leugen-Dichter vertoonrt , dat hy den Lezer,
 " met aan een Kant Zetting van de Waarheid,
 " zo schandelyk zoekt te bedriegen , en dat hy
 " opentlyk zulke Dingen laat drukken , die
 " noch my , noch eenig goed Katholyk ooit
 " in de Gedachten , veel minder op te Tong
 " gekoomen zyn."

" Dewyl *Johan Lindlarw* egter met zyn op-
 " gewarmt Moes , en ongelukkiglyk verfiert
 " Werkje zo veel Geruchts onder den gemeen-
 " nen Man maakt , en zich voor eenen dappere
 " Tegenstander der Katholyke Waarheid
 " uitgeeft , zo heb ik den gunstigen Lezer mits
 " dezen de 'Zamenspraak' , voor zo verre de-
 " zelve my noch bewust is , kortelyk , en op-
 " regtelyk willen voorhouden. Ik bekenne,
 " dat , nadien die Zaak voor elf Jaren gebeurt
 " is , en myne Overigheid my zedert van *So-*
 " *linge* na elders gezonden heeft , ik dezelve
 " wegens myne gedurige Bezigheden , voor een
 " groot Gedeelte heb vergeeten. Doch het-
 " geen my noch te binnen komt , zal ik tot Be-
 " vestiging van de Waarheid , zeer gaar bekennen.
 " Gewysfelyk moet de Ruiters *Johan Lind-*
 " *larw* noch veel meer daarvan vergeeten heb-
 " ben , mits zyne dagelykse , en nachtelyke Om-
 " zwervingen om zyne Vrouw en Kinderen aan
 " het Brood te helpen , en om zyne looze Stree-
 " ken , en zyn godloos Voorneemen werkstel-
 " lig te maken ; alsmede zyne Verandering van
 " Woon-Plaats , en van Leven , hem nootza-
 " kelyk moeten bezig gehouden , en zyne Ge-
 " dachten dikwils verward hebben. Schoon hy
 " ook de sterkste Geheugenis hadde , zou hy
 " echter niet van Woord tot Woord hebben
 " kun-

"kunnen onthouden, wat wy met elkander gesproken hebben; kunnende by eenen Eed verzekeren, dat noch door my, noch door hem een eenig Woord gesproken is op de Wys, als hy het verhaalt."

"Nadat ik het Verloop van onze Zamenpraak zal hebben verhaalt, zal ik op de vierde Vraag-Punten van *Lindlaw* kortelyk antwoorden; en schoon ik zyne Smaadreden hem in zyn Smoel konde terug werpen, mits hy zich en zyn Hert door een boozen Leugen-Geeft aan zynen toomeloozen Inborst en Zinnelykheid overgegeven heeft: Zo zal ik echter, zo veel als moogelyk is, de voorgedragte Punten met alle Liefde en Zedigheid trachten te wederleggen.

Pater Eschenbrenders Waar-Bericht
van de

Gehoude Zamenpraak.

24. "Ontrent den Jaare 1722. ben ik door myne Overigheid na *Solinge* beroepen, om de Rooms-Katholyke Gemeente aldaar te beftieren. Daar komende, vernam ik, dat een zekere *Johan Lindlaw* van het Rooms-Katholyk Geloof afgevallen, en voor het overige een gevaarlyk, arglistig, en verbaand, doch te gelyk een onbedreeven, grof, en in het Disputeren stout, en vermeetel Mensch was: En dat zyne Huisvrouw en Kinderen noch wel Rooms-Katholyk waren, doch wegens het onophoudelyk kyven en
"twisten

"twiften met *Joban* ; niet opentlyk durfden
 "ter Kerke gaan. Na Verloop van byna drie
 "Jaren vroeg ik het Zootje van *Lindlaurw* ,
 "toen twaalf of dertien Jaren oud zynde ,
 "waarom hy niet neerftiger ter Kerke kwam ?
 "Hy gaf my tot Antwoord , dat hem zu'ks
 "door zynen Vader met Bedreiging van harde
 "Geffel-Slagen op het hoogfte was verhoden ;
 "en dat hy anderzins zeer gaarn met zyne
 "Moeder den Gods-Dienft wilde koomen by-
 "woonen. Eenigen Tyd daarna begaf ik my
 "s' Namiddags tuschen 4. en 5. Uuren in a *Lind-*
 "*laurw* Huis , en hield hem in zyne Kamer de
 "Onbillykheid van zyne Handelingen voor
 "Oogen , zeggende voornamentlyk , dat 't
 "hem niet geoorlooft was , zyn minderjarig
 "Zootje door Dreigementen en Slagen tot zyne
 "aangenoomte Sefte te dwingen ; maar dat hy
 "hem in Gevolge van de Religie-Tractaten ,
 "geruftelyk moest laten blyven in het Geloof ,
 "waarin hy geboren was ; en dat het Kind ,
 "wanneer het meerderjarig zou wezen , zyn
 "vrye Wille in het verkiezen van eene Religie
 "gebruiken konde , enz. Ondertuschen zocht
 "*Johannes* Gelegenheid , om zich in eenen
 "Woord-Stryd intelaten ; doch ik wees hem
 "met een kort Antwoord af. Toen sprong hy
 "van het eene op het andere , en bleef in geen
 "Stuk bestendig. Ik vergeleek hem derhalven
 "by het Vogeltje , 'twelk in zyne Kamer van
 "de eene Plank op de andere vloog ; daarby
 "voegende , of hy , daar hy een onwetend
 "Slechthoofd was , zich niet fchaamde , met
 "een Katholyk Priester te disputeren over Zaa-
 "ken , waarvan hy geene , of weinig Kennis
 "hadde ? *Johannes* verzette de , dat hy al voor
 "lang

”lang Lust gehad hadde, zich met my in een
 ”Disput inte laten, enz. Mits nu de Avond
 ”naderde, zeide ik tot hem, dat hy den vol-
 ”genden Morgen met zyne drie Predikanten in
 ”het Huis van onze Missie konde koomen, en
 ”dat ik hem alsdan met alle Vrindschap ant-
 ”woorden zoude.”

”Den volgenden Morgen ten negen Uren
 ”kwam *Johannes*, by zich hebbende een klein
 ”Mannetje, en, zo als ik meene, den Bybel
 ”onder den Arm. Ik bragt hem een Glas Ge-
 ”never, waarvan *Johannes* een groot Liefheb-
 ”ber is; doch vermits ik bedacht, wat voor
 ”een geweldige Pof-Hans hy was; dat hy met
 ”zyn Disput groote Figuren zou maken; dat hy
 ”mits ik alleen was, allerhande Leugen konde
 ”uitstrooien; en dat hy, hoe zeer ik hem ook
 ”reets op de Vingeren geklopt hadde, echter
 ”by den gemeenen Man mogt roemen, dat hy,
 ”de Zege op my hadde behaalt, zo ontbood ik
 ”heimelyk twee eerbare, en zedige Mannen in
 ”het naaste Vertreek, met verzoek alles getrou-
 ”welyk opteteekenen, om *Lindlarw* van Leu-
 ”gen te kunnen overtuigen, indien hy iets te-
 ”gens de Waarheid sprak. Daarop vervoegde
 ”ik my wederom by *Johannes*, en vroeg hem,
 ”of hy zyn Zeggen uit de H. Schrift goedma-
 ”ken konde? Hy antwoordde ja, en sloeg zyn
 ”Boek op. Ik haalde vervolgens de Latynse
 ”Bybel, mits ik de Hoog-Duitsche niet ten eer-
 ”sten vinden konde, en vroeg hem, of hy ge-
 ”loofde, dat het Boek, ’twelk hy voor den By-
 ”bel hield, waarlyk van den Heiligen Geest
 ”kwam? *Johannes* verwonderde zich, doch ant-
 ”woordde, dat zyn Boek de waare, en onver-
 ”valschte Bybel was. Ik begeerde darvan een
 ”Be-

" Bewys uit de H. Schrift ; want , zeide ik , mits
 " de Gereformeerden willen , dat men niets moet
 " geloven , ten zy het klaar in de H. Schrift
 " word gevonden , zo konde ik zyn Zeggen zonde-
 " der zo een Bewys niet aanneemen , en zyn
 " Boek konde zonder dat Bewys , verdacht , en
 " gevaarlyk wezen , nadien men ymand onder
 " dat Voorwendfel ook onnutte , en ergerlyke
 " Schriften in de Hand steeken konde ; dat'er
 " derhalven voor het Begin van onze Zamen-
 " spraak een vast Fondament moest zyn gelegd,
 " twelk wy beide als een onseilbaare Richtsnoer
 " aanneemen konden. *Johannes* wierd over dat
 " Voorstel wat onthutst ; hy zocht derhalven
 " allerlei Uitvluchten , en zeide , dat zyn Boek
 " met het myne geheel en al overeenkwam , en
 " daarom als een Werk des H. Geestes aange-
 " noomen moest worden. Hy wilde zulks be-
 " vestigen met het Vergelyken der Schriftuur-
 " Plaatzten , die in de twee Bybelen even eens
 " stonden ; doch ik zeide hem , dat het onwaar
 " was , dat onze Bybelen overal met elkander
 " over een kwamen ; dat , indien zulks ook al waar
 " was , de Rooms - Katholyken echter een ander
 " Bewys voor de H. Schrift hadden als de Gere-
 " formeerden ; dat hy zich derhalven daarvan
 " niet konde bedienen ; maar dat hy uit de H.
 " Schrift zelf een onwraakaar Getuigenis toonen
 " moest , om ons te overtuigen , dat zyn Boek
 " door den H. Geest den Propheten , Aposto-
 " len enz. ingegeven was ; en dat onze Zamen-
 " spraak zonder zo een Bewys vruchteloos we-
 " zen zoude .

" De Zwetzer *Johannes* schein daarover eenig-
 " zins te verstommen , doch poogde zyne On-
 " kunde te verbloemen , voorwendende , dat
 " myn

"myn Begeeren eene loutere Spitsvinnigheid
 "was, enz. Weshalven ik met Medelyden over
 "zynen elendigen Staat aangedaan zynde, tot
 "hem zeide: Wat wilt gy, myn lieve *Lindlarw*,
 "u met den Bybel tegens de Katholyke Waar-
 "heid zetten, daar gy op zulke lichte Punten
 "geen Antwoord geven kunt? Foei myn *Johan*,
 "dat is slecht, en ongeleert Begonnen. Gy
 "staat op den Bybel, en kunt niemand overtui-
 "gen, dat gy denzelven hebt. Zyt gy niet een
 "valsche Fabel-Kramer, en Leugen-Dichter,
 "daar gy u by den gemeenen Man voor een ge-
 "sleepen en vernuftig Hoofd uitgeeft, en echter
 "aan niets meer Gebrek hebt, als aan Kennis.
 "Doch laat ons tot eenige byzondere Vraagen.
 "koomen. Waarvan willen wy beginnen. Jo-
 "hannes daardoor wat verlicht, viel ten eersten
 "op de Spreuken *Pauli* om *Christi* Tegenwoor-
 "digheid in het Sakrament te bestryden. Maar
 "ik gaf hem tot Aantwoord: Ik bekenne, zeide
 "ik, dat die Woorden in den *H. Paulus* wor-
 "den gevonden; doch wat doenze tot de Zaak,
 "die gy bestryd? Toont door uwe Texten, dat
 "*Christus* niet tegenwoordig is in het Avondmaal.
 "Myne aangehaalde Texten, hervattede *Johan-*
 "*nes*, moeten door andere worden verklaart,
 "en dus blykt het, datze in eenen figuurlyken Zin
 "moeten worden genoomen. Daarop vroeg ik
 "hem, hoe hy wist, dat de eene Text door den
 "anderen na zyne, en niet na myne Meening,
 "opgeheldert moest worden? Dus versta ik het,
 "hernam hy; dus wordenze by ons Gerefor-
 "merden verstaan, en dus moetenze de eene
 "door de andere verklaart worden, enz. O
 "elendige *Lindlarw*, hervattede ik, waartoe
 "dienen doch alle uwe Bybel-Spreuken? Daar-
 "

100 " door word het Volk immers geene goede Leere
 101 " in 't Hert gelegd , maar alleenlyk een ydele
 102 " Klank door de Ooren gejaagd. Veele Texten
 103 " aantehaalen , en te schreeuwen : *Ik ben in den*
 104 " *Bybel ervaren* , is het algemeene Liedje van alle
 105 " Ketteren ; maar de H. Schrift na den Zin der
 106 " Kerk uitteleggen , is het Kenteeken van een goed
 107 " Katholyk. Daarop deed *Johannes* eenen Lucht-
 108 " Sprong. De aangehaalde Texten , zeide hy ,
 109 " moeten verstaan worden , zo als ik zegge ,
 110 " mits de Schrift klaar is , en de H. Geest my
 111 " zulke Uitlegging ingeeft. Myn Antwoord was :
 112 " Nu zie ik , *Johannes* , dat gy een groote Noot
 113 " met een uitgedroogt Pit zyt. Meent gy , dat
 114 " uwe Uitlegging van den H. Geest komt ? Zo
 115 " laat dan drie van ons in eene Kamer wezen ,
 116 " en een yder in een byzonderen Hoek den H.
 117 " Geest om Verlichting bidden. Daarna zullen
 118 " wy opstaan , en yder een zal zeggen , hoeda-
 119 " nig hy verstaat de Woorden : *Dit is myn*
 120 " *Lichaam*. Een Lutheraan zal immers anders
 121 " antwoorden als een Calvinist , en deze anders
 122 " als een Puritein. Vraagt gy den Lutheraan ,
 123 " waarom hy de H. Schrift dus verstaat ? Hy zal
 124 " zeggen : De H. Geest geeft het my in. De
 125 " Calvinist zal insgelyks zeggen : Dat geeft my de
 126 " H. Geest in. En de Puritein zal antwoorden :
 127 " Dat leert my de H. Geest , dien ik zo yverig
 128 " aangeroepen heb. Zou nu de H. Geest , die
 129 " een Leeraar van alle Waarheid is , zulke te-
 130 " genstrydige Uitleggingen kunnen ingeven , en
 131 " dus te gelyk Waarheid en Leugen spreek-
 132 " ken ? Twee van die drie moeten immers
 133 " ongelyk hebben , en dwalen , en by Gevolg
 134 " beflieert worden door den Geest der Dooling ,
 135 " uit wien alle Ketteryen ontsprooten zyn. Niet
 " de

" de Woorden der Schrift , maar haare rechte
 " Zin en Uitlegging zyn het , die de waare Geest
 " van Gods Kerk in 't Hert aanneld. Voorts
 " voerde ik hem te Gemoet , dat hy zynen elen-
 " digen Staat wel behertigen , en bedenken zou-
 " de , dat hem niets anders van het Katholyk
 " Geloof tot den Afval verleid hadde , als de Vry-
 " heid des Levens, enz. Doch hy sprong ten eersten
 " wederom op het disputeren ; van het Vagevuur
 " op de Aanroeping der Heiligen ; daarvan op
 " de Vereering der Beelden ; en dus steeds op
 " eene andere Stoffe. Ik zeide hem , dat hy
 " zich by een Punt moest houden , en 'tzelve
 " door klaare Schriftuur-Plaatzten wederleggen.
 " Doch vermits hem daarover het Zweet uit-
 " brak , gaf ik hem tot Hartsterking noch een
 " Glas Genever , waardoor hy nieuwe Krachten
 " scheen te krygen. De Katholyke Kerk heeft
 " gedwaalt , zeide hy , en ook *Petrus* , zelfs na
 " het Ontfangen van den H. Geest. Daarover
 " wierd ik eenigzins onverduldig , invoege dat
 " ik den Spot-Vogel , en Leugen - Dichter wat
 " ruwer bejegende. Ik vroeg hem , of hy ook
 " wel wist , wat hem daar uit zyn Smoel ont-
 " vallen was ? *Petrus* heeft wel , vervolgde ik ,
 " voor zyn Persoon kunnen struikelen , maar
 " niet als Hoofd der Kerk in Zaken van het
 " Geloof , mits hy door *Christus* zelf tot Bestierder
 " van de Kerk aangesteld was , en by Gevolg door
 " den H. Geest geleid wierd ; wie derhalven
 " zegt , dat *Petrus* gedwaalt heeft , die zegt ook ,
 " dat de H. Geest heeft gedwaalt. *Johannes* wist
 " niets daartegen intebrenge ; en vermits het
 " elf Uren was , en de Jongens uit het School
 " kwaamen , *Johannes* , zeide ik tot hem , ver-
 " dient gy niet , dat yder Leer-Jonge n zo lang
 " met

" met Roeden geeleit , tot dat gy in uwe Reli-
 " gie beter onderwezen , en in Staat zyt , om
 " een Katholyk Prieſter uittedagen , enz. On-
 " dertuſchen kwamen de Getuigen , die in het
 " naaſte Vertrek zo lang toegeluiſtert , en al
 " het Voorgevallene aangeteekent hadden , na
 " binnen , en verweeten aan *Johan* zyne grove
 " Onwetenheid , en ongezoute Redeneringen.
 " Hy ſtond'er over verſteld ; en , indien ik hadde
 " geweten , zeide hy , dat die Heeren zo na by
 " ons waren geweest , zou ik'er ook meer mede-
 " gebragt hebben ; de Pater heett my beloofd ,
 " dat wy alleen wezen zouden. Doch ik ant-
 " woordde hem , dat de Getuigen tegenwoordig
 " waren geweest , niet om hem eenig Nadeel te
 " veroorzaken , maar om dat ik wift , dat hy
 " reets alle Liefde tot de Waarheid verlooren
 " hadde , en daarenboven een hovaardig , en
 " opgeblazen Karel was , en derhalven uit zyn
 " Diſput met my , miſchien mogt zoek-
 " ken Roem te behaalen ; zo dat ik de gemelde
 " Getuigen hadde geroepen , ten einde zy altoos
 " tegens hem de Waarheid getuigen konden.
 " *Johannes* wierd daarover rood in zyn A angezigt,
 " ging weg , en maakte noch wat Woorden ,
 " die ik vergeten heb."
 " Hy ve trok tuſchen twaalf en een Uur.
 " Gy hebt gezegt (dus ſprak ik tot hem) dat
 " de Rooms-Katholyke Kerk , die volgens de
 " Bekentenis der Gereformeerden zelf veele Eeu-
 " wen geſtaan heeft , heeft afgenoomen ; Koom
 " dan ten vyf Uuren met uwe Predikanten terug,
 " en breng een bondig Bewys mede , dat uwe
 " noch in de Wieg leggende Religie noch niet
 " afgenoomen heeft , en dat daarentegen het
 " Katholyk Geloof , 'twelk na uwe eige Ver-
 " klaring

107 "klaring vier of vyf hondert Jaren onvervalscht
 108 "geweest is , eindelyk in grove Dwalingen is
 109 "gevallen. Doch gy moet eene Preuve hebben,
 110 "waarvan zich geene andere Secte met even zo
 111 "veel Recht bedienen kan. Als gy dat doet
 112 "zal ik morgen Kalwys worden."
 113 "Dus verre geheuge ik noch de Samen-
 114 "spraak, die ik ook, zo alsze door de boven-
 115 "gemelde Getuigen opgeteekent was, drie Ja-
 116 "ren lang bewaart heb, doch zedert door myae
 117 "Overigheid na elders gezonden zynde, en van
 118 "Lindlaw niets meer hoorende, heb ikze ver-
 119 "looren."
 120 "De gunstige Lezer gelieve ondertuschen
 121 "drie Punten optemerken. Vooreerst, dat men
 122 "aan Lindlaw niet het minste Geloof geven
 123 "kan, mits hy de Edels en Weereld-beroemde
 124 "Hollandse Natie niet handgrypelyke Versier-
 125 "selen zoekt te bedriegen. Want hoe is het
 126 "moogelyk, dat wy binnen drie of vier Uuren
 127 "zo wydloopig over zo vele Verschil-Punten
 128 "hebben kunnen redeneren? Schoon ik ook de
 129 "onbedreevenste was geweest, zou ik echter
 130 "op yder door Lindlaw aangehaalden Text
 131 "iets geantwoord hebben. Hoe is het dan waar-
 132 "schynelyk, dat Lindlaw eene zulke Meenigte
 133 "van Schriftuur-Platzen binnen zo een korten
 134 "Tyd bygebragt heeft? Gewisselyk een eenig
 135 "Punt, op die Wys verhandelt, hadde een
 136 "halven Dag nodig gehad. Het is derhalven
 137 "zeker, dat Lindlaw eerst na Verloop van een
 138 "ge Jaren iets uit andere Schryveren by een
 139 "geraapt heeft, om zich eenen Schoen hooger
 140 "als zyne Mede-Ruiters uitteftrekken, om een
 141 "Stukje Brood, waaraan hy zomtyds Gebrek
 142 "hadde, te winnen, en zyn godloos Leven te be-
 143 "mantelen."

" Ten tweden. Het is niet gelooffelyk , dat
 " hy de Woorden der Schrift , na Verloop van
 " tien Jaren , zo naauwkeurig onthouden heeft ,
 " zo als hyze in zyn Bockje ter neer steld."

" Ten derden. *Lindlauw* maakt zich ver-
 " dacht , om dat hy eerst na Verloop van zo
 " veele Jaren met zyne bedorve Waaren ter
 " Markt komt. Indien hy op my de Zege hadde
 " behaalt , zou 't hem immers tot grooter Eer
 " gestrekt hebben , indien hy zulks ten eersten
 " met den Druk Weereld kundig gemaakt hadde ,
 " enz." Dus verre in Substantie de Woorden
 van den Eerwaardigen Pater *Eschenbrender* ,
 waaruit UE. en yder bescheiden Protestant zien
 kan , wat Geloof men aan *Lindlauws* Historie
 geven mag. Wat my nu aangaat , ik verklaare
 insgelyks op myn Priesterfchap , dat het Disput,
 'twelk *Lindlauw* met my te *Ryswyk* gehouden
 heeft , in geen en Deele in de Ordre , noch op
 zodanige Wys , noch met dezelfde Woorden
 gehouden is , als de Ruiter voorgeeft , en dat hy
 my wel op den *Ryswyksen* Weg byna op dezelfde
 Wys heeft aangesprooken , gelyk als hy het
 verhaalt , doch dat het de dikste en groffte
 leugen van de Wereld is , dat ik op het Einde
 van onze Zamenpraak zou hebben gezegt : *Ik*
ben daarvoor , ik moet dardoor! latende yder ver-
 nufftig Protestant zelf uit het Vervolg oordee-
 len , of het wel waarfchynelyk is , dat ik eene
 zulke laffe Taal gevoert zou hebben.

25. Dat ik van de zogenaamde Gereformeerde
 Kerk wederom afgegaan ben , zulks is waar , en
 ik danke den Vader der Barmhertigheid , dat
 hy myne Oogen verlicht , en het Gevaar waa-
 rin myne Ziele zich bevond om eeuwig Schip-
 breuk te lyden , getoont , en daarenboven zyne
 Ge-

Genade, Hulp, en Bystand verleent heeft, om alle de Vervolgingen, welke ik heb moeten uitslaan, kloekmoediglyk doorteworstelen, en alle Hinderpalen, die men my tegens myne Bekeering in den Weg gelegd hadde, door myne Standvastigheit, en Overgeving in den Wille Gods, te boven te koomen. Het was my gegaan gelyk als den Hond in de Fabel, die na de Schaduwe greep, en de Zaak zelf liet vallen. Wat is de Gereformeerde Religie (het zelfde zegge ik van de Luitherse, en alle andere nieuwbakke Seften) anders als een Schaduwe? Als men de Predikanten hoort spreken, en hunne Boeken leest, meent men in den eersten Opflag wat wezentlyks te verneemen. Yder Woord is byna een geheele Zin. Haare hoogdravende Spreekwyzen rollen hen uit den Mond. Men hoort niet anders als von Gods Woord! Gods Woord! Over een eenig Verschil - Punt weet men geheele Korven vol Texten uitteschudden, die Ymand het hooren en zien doen vergaan, dat men byna zelf niet meer weet, waar men is, of wat men daarvan denken zal, en dus word meenig eenyondige verblind, en in hunne Netten verstrikt. Maar als de eerste Verwondering over is, en men de Zaak wat dieper inziet, merkt men ten eersten, dat het niets anders is als een Schaduwe; niets anders als een ydel Gezwets, niets anders als een Geluid van Woorden, en van verdraaide, vervalschte, kwalyk toegepaste, en na haaren eigen Zin getrokke en uitgelegde Spreuken. De oneindelyk wyze en goedertierene God, die my op alle myne Paden in Holland wonderlyk bestiert heeft, deed my die Schaduwe eindelyk zien. Wat konde ik dan anders doen, als dat ik wederom kordatelyk

zelyk greep na de Zaak, die ik verlaten hadde, ze weten, na de waare en alleen zaligmakende Rooms-Katholyke Kerk. die my alleen de Rust des Gemoeds konde wedergeven, die ik in de Gereformeerde Religie verlooren hadde. Doch voor deze Reis hiervan genoeg.

Eer ik nochtans voortga, moet ik aan UEd. mededeelen een Afschrift van de Gereformeerde Excommunicatie, dewelke op het aanstooten van Domini Velle, tegens my van alle de Preekstoelen der Kerken van den Haag afgekondigt is geworden, om my door dat uiterste Middel tot de Gereformeerde Kerk te doen terug keeren.

De gemelde Excommunicatie of Ban, luid van Woord tot Woord als volgt.

Geliefde in den Heere
JESU Christo.

26. **H**et is uwer Liefde kennelyk, dat wy tot verscheide Tyden by zeker Trappen uwer Liefden voorgehouden hebben, wat een groote Zonde, en zware Ergernisse onze Mede-Lidmaat W. C. Dyks gedaan, en gegeven heeft, ten einde hy door Ulieder Christelike Vermaningen, en gebeden tot God, hem mogte bekeeren, en van den Banden des Duivels, die hem gevangen houd, los geworden zynde, ontwaken tot den Wille des Heere. Maar wy kunnen 't uwer Liefden met grote Droefheid niet bergen, dat ons tot noch toe niemand is verscheenen, die in 't minst te verstaan gegeven heeft, dat hy door de meenigvuldige Vermaningen, aan hem gedaan, zo in 't byzonder, als voor Getuigen, en in tegenwoordigheid van veelen, gekoomen zoude

zoude zyn tot eenig Berouw zyner Zonde , of
 eenig Teeken van waare Boetvaardigheid aan
 hem te laten merken. Dewyl hy dan *zyne Over-
 vreading, in haar zelve niet klein wezende* , door
 zyne Hartnekkigheid dagelyks noch grooter
 maakt , en wy laatstmaal aangezege hebben , in
 Gevalle hy na zo lange Patientie , die de Kerk met
 hem gehad heeft , hem niet bekeerde , dat wy
 gedwongen zouden zyn , ons wyder over hem
 te bedroeven , en tot de uiterste Remedie te
 koomen. Zo zyn wy genootzaakt nu tegenwoor-
 diglyk voottevaren tot zyne Afsnyding ; vol-
 gende het Bevel en Last , ons gegeven in Gods
 Woord , ten einde hy hierdoor , is't moogelyk,
 tot Beschaamtheid gebragt werde ; dat men ook
 door dit verrotte , en tot noch toe ongeneeslyk
 Lid 't geheele Lichaam der Gemeente niet in
 Perykel stelle , en de Name Gods niet gelastert
 werde. Daarom wy *Dienaers en Voorstanders der
 Gemeente Gods* alhier vergadert zynde in den
 Naam , en Macht onzes Heere *Jesu Christi* , ver-
 klaaren voor u allen , dat *W. C. Dyks* uit Oor-
 zake voorzeit uitgesloten is , en wordj uitgeslo-
 ten mits dezen buiten de Gemeente des Heeren,
 en vreemd is van de Gemeenschaap *Christi* , der
 H. Sakramenten , en aller Geestelyke Zegenin-
 gen en Weldaden Gods , die hy zyne Gemeen-
 te beloofte , en bewyft , en is daarom , zo lang
 hy hartnekkig , en onboetvaardig blyft in zyne
 Zonde , van ulieden te houden als een *Heiden* ,
 en *Tollenaar* na het Bevel *Christi* , dewelke zeid
 in den Hemel gebonden te zyn , wat zyne *Dienaers*
 binden op der Aarde , Voorts vermanen wy ulie-
 den , geliefde Christenen , dat gy u niet ver-
 mengt met hem , op dat hy beschaamt werde ;
 nochtans hem niet houdende als *Vyand* , maar
 by-

bywylen vermanende gelyk men een Broeder doet. Hier en tuschen spiegele hem een yder aan dit en diergelyke Exempelen, om den Heere te vreezen, en neerstelyk voor hem te zien, in dien hy meent te staan, dat hy niet en yalle, maar hebbende waare Gemeenschap met den Vader, en zynen Zone *Christo*, mitsgaders met alle Gelovige Christenen, daarinne volstandig blyve tot den Einde toe, en alzo de eeuwige Zaligheid verkryge. Gy hebt gezien myne Lieve Broeders, op wat Maniere dezen onzen afgesneeden Broeder heeft beginnen te vervallen, en allengskens meer en meer gekoomen is tot den Val. Merkt dan aan, hoe listig de Satan is, om den Mensche te brengen tot het Verderf, en aftetrekken van alle heilzaame Middelen ter Zaligheid; zo wagt u dan mede voor de minste Beginselen des Kwaads, en na de Vermaning des Apostels, afleggende alle Last ende Zonde, die zeer ligtelyg omringt, loopt volstandiglyk in de Loop-Baane, die ons is voorgezet, ziende op den Leids-Man, en Volmaker des Geloofs *Christum*. Weest nuchteren, waakt en biddet, op dat gy niet valt in Verzoeking. *Huiden, zo gy de Stemme des Heeren hoort, zo en verhard uwe Herten niet, maar werke uwe Zaligheid met vrees ende beven*, en een ygelyk hebbe Berouw van zyne Zonde, op datze onze God ons niet wederom en vernedere, en dat wy Rouwe zouden moeten hebben over ymand van ulieden, maar dat gy eendragtiglyk, en godzaliglyk levende, onze Kroonen en Blydschap moogt weezen in den Heere. Dog aangezien God is, die in ons Weerkt beide het willen en volbrengen na zyn Welbehagen, zo laat ons zynen Heiligen Naame met Bekentenis onzer Zonden aldus aanroepen. ○

O rechtvaardige God , barmhertige Vader ,
 wy beklagen onze Zonden voor uwe hooge
 Majesteit , en bekennen wel verdiend te hebben
 de Droefheid ende Smerte , die ons is aangedaan
 van dit onze Mede-Lidmaat ; ja wy alle zyn
 waardig , om van u afgesneeden en gebannen
 te worden om onze grote Overtreeding wille,
 zo gy met ons wildet treden in 't Gerichte.
 Maar O Heere , zyt ons genadig om *Christi*
 wille , vergeeft ons onze Misdaden , want zy
 zyn ons van herte leed , en werkt in onze Her-
 ten hoe langer hoe meer Leedwezen van dien,
 op dat wy uwe Oordeelen vreezende , die gy
 laat gaan over de Hartnekkige , ons moogen be-
 neerligen om u te behagen. Geest , dat wy ons
 wachten voor alle Besmetting der Weereld , en
 dergenen , die van de Gemeenschap der Kerke
 zyn afgesneeden , op dat wy ons haare Zonden
 niet deelachtig maken , en dat de Afgesneedene
 beschaamt werde. En angezien *gy geen Lust en*
hebt aan den Dood des Zondaars , maar dat hy hem
bekere en leve , en de Schoot uwer Kerke altyd
open staat voor dengenen , die wederkeeren , zo
 ontsteekt ons doch met eenen goeden Yver , dat
 wy met goede Christelyke Vermaningen en Ex-
 empelen zoeken wederomme te brengen dezen
 onzen afgesneeden Broeder , mitsgaders alle de-
 geene , die door Ongeloof ofte Roekeloosheid
 des Levens van ons afwyken. Geest uwen Ze-
 gen tot onze Vermaningen , ten einde wy daar-
 door Oorzak moogen hebben ons weder te ver-
 blyden in dengeen , daarover wy nu Rouwe
 moeten dragen , en dat alzo uwen Heiligen
 Naam gepreezen werde door onzen Heere *JE-*
sus Christum , die ons aldus heeft leeren bid-
 den : Onze Vader , enz.

dus

Dus verre het Formulier der Gereformeerde Excommunicatie, zo alsze achter in den Amsterdamsen Bybel, welken ik onder Handen heb, gedrukt staat.

28. Wat voor een schrikkelyk Onweder die Excommunicatie tegens my in den *Haag* moet hebben verwekt, kan UE. lichtelyk afmeeten. De *Haag* is eene Stad, alwaar de Gereformeerde Religie heerfcht, en de Rooms-Katholyke alleenlyk gedult word, en alwaar zommige Predikanten by de Regeting, en den gemeenen Man alles vermoogen. Alle myne Gereformeerde Vrinden keerden my uit vrees van in de Ongenade der Predikanten te vallen, opeenmaal den Nek. Dengeenen, die my in het vertalen en schryven van Boeken gebruikten, wierd onder de Hand bevoolen, my geen Werk meer te geven. Den Heer *Parew* Koerantier van *s' Gravhage*, wien ik negen of tien Jaren in het maaken van de *Haagte* Koerant behulpelyk was geweest, en van wien ik jaarlyks een mooie Stuiwer voor myne Moeite trok, liepen de Predikanten de Deur af, en lieten hem geene Rust, tot dat hy my den Zak gaf. Met een Woord, de Predikant *Vesse*, en degeene, die 't met hem hielden, zochten my overal het Brood te beneemen. Ja de Rooms-Katholyken zelf durfden niet opentlyk niet my verkeeren. Dus meenden de Predikanten my tot de uiterste Armoede te brengen, en daardoor te nootzaken, tot haare Religie weder te keeren; doch te vergeefs; mits zelfs myne Protestantse Vrinden, die myne Oprechtigheid en Neerstigheid kenden, my in 't geheim Werk genoeg verschaften, om te kunnen bestaan. Men wendde het derhalven op eenen anderen Boeg. Men verkreeg by de
Ma-

Magistraat van *s^r Gravenhage* tegens my eenen
 beslooten Brief of Ordre, om uit den *Haag* te
 vertrekken, zo als ik in het Vervolg verhalen
 zal. Dat Middel meende men zou eene betere
 Uitwerking doen, als alle de andere. Doch
 het wierd door de oneindelyke Wysheid al mede
 verydelt. De Goedertierene en barmhertige
 God, die den Propheet *Elias* door eenen Engel,
 (b) en den Propheet *Daniel* in de Leeuwen Kuil
 door den Propheet *Habacuc* (c) gespyst hadde,
 hadde mede zyne ontfermende Oogen op my ge-
 worpen, en beschikte my in myne Ballingschap.
 insgelyks hetgeen ik tot Onderhoud van my, en
 van myne Familie nodig hadde. De Heere zy
 voor zyne Goedheid geloofst en gepreezen in
 alle Eeuwigheid.

29. Wat nu de bovenstaande Excommunicatie
 aangaat, ik mogt van de Gereformeerde Predi-
 kanten gaarn weten, wie hen doch Magt gege-
 ven heeft om te excommunicereen, of waarom
 zy zich van dat Middel bedienen? Als de Rooms-
 Katholyke Bischoppen ymand om Kettery, of
 eenige andere zwaare Misdaad in den Ban doen,
 alsdan hoort men by die Luiden niet anders als
 daarover lachen, spotten, schelden, vloeken,
 en lasteren. En desniettegenstaande doen zy
 zelf hetgeen zy aan ons bestraffen, en bespotten.
 Kunnen die Luiden, die voor ontrent twee
 hondert Jaren eene nieuwe Kerk opgeregt, en
 een Nieuw vyfde Evangelium gesmeed hebben,
 ymand excommunicereen, waarom zou het dan
 ook

(b) 3. Reg. Cap. 19. In den Amsterdamsen Bybel 1. Reg. 19.
 (c) Dan. 14. NB. Die Historie word in den Gerefor-
 meerden Bybel niet voor Kanonyk erkent, hoewel ten on-
 rechte, gelyk wy op eens andere Plaats zullen doen zien.

ook de Rooms- Katholyke Kerk niet kunnen doen, dewelke die Macht nu al over de zeventien hondert Jaren gehad en geoeffent heeft? Deze Kerk weten wy, dat'er altoos in Bezit van geweest is. Maar waar van daan de Gereformeerden die Macht bekoomen hebben, daar weten wy niets anders van te zeggen, als dat zy zich dezelve aangematigt, en de Katholyke Kerk nageaapt hebben. Van de Rooms- Katholyke Kerk hebben zy die Macht niet, mits zy zelfs door haar geëxcommuniceert, of in den Kerk-Ban gedaan zyn geworden. Van *Christo*, en zyne Apostelen hebben zyze ook niet, mits zy eerst vyftien hondert en meer Jaren na *Christus*, en de Apostelen opgekoomen zyn. Van wien hebben zy dan die Macht? Van niemand als van haarzelve, en dus wordenze veroordeelt door den H. Apostel Paulus. *Niemand neemt hemzelven de Eere aan*, zegt die groote Leraar der Heidenen, *maar die van Gode geroepen word gelyk als Aaron.* (d) Het mag niet helpen, dat de Predikanten den Hals afschreeuwen, en zeggen, dat zy op eene buiten-gewoone Wys door God gezonden zyn. Het mag niet helpen, dat zy zich beroepen op *Christus*, *Paulus*, en de andere Apostelen, mits deze haare buitengewoone Zending door Mirakelen bevestigt hebben, zodanig, dat onze Heere *Christus JESUS* zelf van de ongeloofige Joden zeide: *Haalde ik niet de Werken gedaan onder hen, die niemand anders gedaan heeft*, zo hadden zy geene Zonde. (e) Doch hiervan zullen wy in 't Vervolg nader spreeken.

30. Voor-

(d) *Heb. 5. v. 4.*

(e) *Joan. 15. v. 24.*

30. Voorwaar indien wy aan het bloote Zeggen van ymand moesten Geloof geven, zo konde yder Zwerm-Geest ons wys maken, dat hy door God op eene buiten-gewoone Wys gezonden was, gelykerwys men ten Tyde van de Reformatie een onnoemelyk Getal van Menschen gezien heeft, die alle te gelyk schreeuwden, dat God hen gezonden hadde. Indien men aan hun bloot Zeggen moest Geloof geven, zou men dagelyks nieuwe Apostelen en Leeraars zien opstaan, die aan den Bybel eenen anderen Draai, en eenen anderen tot noch toe in Gods Kerk onbekonden Zin geven, en met alle Krachten schreeuwen zouden, dat zy van God op eene buiten-gewoone Wys waren gezonden, en dat men derhalven aan haare Uitleggingen even als aan Gods Woord geloven moest. Heeft men helaast niet noch voor weinig Jaren zulke nieuwe Leeraars in Engeland en elders zien opstaan, die verwaandelyk, ja godslasterlyk durfden staan de houden, dat alle de Daaden, en Werken van onzen Zaligmaker *Christus JESUS* niet in der Daad dus waren geschied, zo als ze door de H. Evangelisten worden verhaalt, maar datze niet anders als Spreekwyzen aangemerkt, en in eenen figurlyken Zin verstaan moesten worden. Een Bewys daarvan is het Boek van *Mr. Woolston*, voor weinig Jaren te *Londen* in de Engelse Taal gedrukt; hebbende die Schryver zelfs eene Meenigte van de Vaders der Kerk, hoewel op eene verdraaide, verkeerde, en valsche Wys aangehaalt, om zyn Gevoelen door het Gezag van die Vaders te bevestigen; zo als te zien is uit de Wederlegging, welke de Heer *Richard Bischoff* van *S. David* in Engeland, tegens *Mr. Woolston*

uitgegeven heeft , onder den Tytel van : *The Defence of the Miracles of our blessed Saviour.* (f)
 Uit wat Bron- Ader worden nu zulke Gevoelens en Boeken gehaalt? Voorwaar uit geene andere , als uit den Grond-Regel der Protestanten die *Christi* klare Woorden aangaande de Tegenwoordigheid van *Christi* Lichaam en Bloed in het Sakrament des Altaars , en veele andere duidelyke Texten op eene figuurlyke Wys, of na haaren eigen en tegens den Zin der Rooms-Katholyke Kerk en der Vadersen strydenden nieuwen Waan uitleggen , voorgevende , dat de H. Schrift klaar is , en dat yder een dezelve kan verstaan ; zulende , zo lang als die Grond-Regel onder de Protestanten doorgaat , onder hen nooit een einde van nieuwe Leeraars en Leeringen zyn , maar dagelyks wat nieuws gehoot worden. Degene , die met de Protestanten wat verkeert heeft , weet door de bedroefde Ondervinding , dat ik hier de Waarheid spreek.

31. Voor dat ik met myne Ontleeding van s' Ruiter's Geschrift voortga , moet ik tegens de bovengemelde onmagtiglyk tegens my uitgedonderde Excommunicatie noch eenige Aanmerkingen maken.

32. Vooreerst wilde ik gaarn weten , of het een zulk groote en zwaare Misdad was , na de Rooms-Katholyke Religie terug te keeren , in dewelke alleen ik myne Zaligheid vinden konde. Ik verklaare het met eene Gelykenis. Een Zeevaarder verlaat uit een valschien Waan zyn Schip springt

(f) Dat Boek heb ik , noch in den Haag woonende uit de Engelse in de Hollandsche Taal overgezet , en de naamt : *Verdeediging der Mirakelen van onzen gezegenden Ligmaker* , enz.

springt in de Zee, en zwemt met alle Krachten na een, zo hy meent, veel grooter, en hechter Vaartuig als hergeen, waaruit hy gesprongen was; maar koomende ter Plaatze, daar hy meende aan Boord te stappen, vind hy niets anders als een Schim en Schaduwe, mits'er geen Schip was als in zyne Inbeelding; hy grypt, en vat wat hy kan, doch word ontwaar, dat hy niets vatten noch grypen kan, en dat hy langer vertoevende, in den Afgrond staat te zinkendes neemt hy edelmoediglyk het Besluit na zyn vorig Schip terug te zwemmen, en zyn Leven daarin te redden. Zo een Zeevaarder was ik, zo lang ik my in de Gereformeerde Kerk bevond. Waar ik my ook meende vast te houden, vond ik louter Schaduwe. Dus stond ik in den Afgrond der Helle te zinken. Derhalven nam ik ook onder Gods Zegen, manmoediglyk het Besluit midden door de alleronstuimigste, en verwoedste Baaren der Vervolgingen, na het verlate Scheepje van *S. Pieter*, buiten hetwelk alles door de onverzadelyke Golven word verslonden, ik meene de Rooms-Katholyke Kerk, terug te zwemmen. Is dat die zwaare Misdaad?

Ten tweeden. Ik kan niet begrypen, hoe dat de Predikanten zich durven noemen: *Dienaars en Voorstanders der Gemeente Gods*. Wie heeft hen doch om Gods Wille! tot Dienaars aangenoomen? Op hun blood Zeggen kan ik niet gaan, zo als ik reets aangemerkt heb. Zou de Haagse Gereformeerde Gemeente de Gemeente Gods zyn? Dat kan ik niet geloven, mitsze niet door *Christus* en zyne Apostelen, maar eerst vyftien of zestien hondert Jaren daarna gestigt is door Menschen, die van God niet gezonden waren, en by Gevolg van God geene Macht noch

Gezag daartoe bekoomen hadden. Hoe kunnen zy dan in den Naam en de Macht onzes Heeren *Jesus Christi* vergadert worden? Dat moogen zy aan ymand anders wys maken, maar aan geene verstandige Katholyken. Kan men op die Luiden niet zeer wel toepassen hetgeen God de Heere voormaals tegens de valsche Propheten zeide: (g) *Ik zond de Propheten niet; noch liepen zy. Ik sprak niet tot hen; noch propheeterden zy. Want zo zy by mynen Rade gebleeven waren, en myne Woorden mynen Volke gepredikt hadden, zo hadden zy datzelve van haare booze Wegen, en van haaren boozen Leven bekeert.* Hoedanig hebben nu de Reformateurs de Rooms-Katholyken bekeert? Laat *Luther* het zelf bekennen. "Ihans" zyn de Menschen, zegt, hy (h) met zeven Duivelen bezeten, daar zy te vooren met eenen Duivel bezeten waren. De Duivel vaart tegenwoordig met gansche Hoopen in de Menschen, invoege dat zy nu onder het heldere Licht des Evangeliums gieriger, arglistiger, baatzoekender, onbarmhertiger, ontuchtiger, vermeeteler, en erger zyn als te vooren onder het Pausdom." O schoone Vruchten der Reformatie! O wat eene fraaie Bekeering! Doch hoe konde het anders wezen, nadat die voortreffelyke Reformateurs alle de Banden, waardoor de Menschen van het Kwaaddoen afgehouden wierden, en by ons Katholyken noch worden, gescheurt en uit den Weg geruimt, en in Plaats van de gezonde en heilige Leere der

(g) *Jerem* 23. §. 21. Zie ook *Jerem*. Cap. 14.

(h) In zyne Huis-Postil, gedrukt te *Ferna* in 1559 in de tweede Predikatie op den eersten Zondag in den Advent. Zie *Wassingers Eris-Vogel* pag. 480.

der Katholyke Kerk, eene vrywillige, en willekeurige Manier van Leven ingevoert, de Biecht afgeschafft, de goede Werken in Verachting gebragt, het Geloof alleen vor een Middel tot de Zaligheid uiegeroepen, en de vrye Wille des Menschen vernietigt, ja God zelf tot Werker van de Zonde gemaakt hadden. Dus leerde *Calvinus*. (i)

” Dat de Zonde van *Adam* door Gods geheim Oordeel bellooten was; dat de Duivel op Gods

” Bevel hadde geloogen, en dat God niet alleenlyk de Stichter was van het Kwade, maar ook van de Zonde.”

” Dat de goede Werken niet zyn verdienstig ter Zaligheid.”

” Dat alle goede Werken Zonde zyn.”

” Dat het Ongeloof alleen eene Dood-Zonde is.”

” Dat'er geen Ondetscheid is tuschen dagelykse Zonden, en Dood-Zonden, enz.”

33. Wat konde uit die Leeringen anders volgen, als eene algemeene Vrygeestigheid, eene algemeene Overtreeding der Geboden Gods, en der Kerke, en eene algemeene Overgeving tot alle Ongebondenheid? Degeene, die begerig is uitvoerig te weten, wat voor ongemeene Vruchten de gewaande Reformateurs van Gods Kerk, door het verkondigen van de gemelde en andere Leer-Strukken voortgebracht hebben, kan nazien *Weislings Fris-Vogel* pag. mihi 354. enz. Ik ga voort in myne Aanmerkingen.

Ten derden. De Predikanten zeggen, dat men den Geëxcommuniceerden zal houden als een Heiden

D 3

(i) *Prætolus* in *Elencho hæret. Verbo: Calvinista* pag. mihi 111, & seq.

Heiden, en Tollenaar. Die Woorden hebben zy getrokken uit den zeventienden Vaars des achtendienden Kapittels van den Evangelist *Matthaus*. Doch ik verwondere my niet weinig, waarom zy de Woorden, welke onmiddelyk daarvoor staan, uitgelaten hebben, te weten, Deze: *Zohy de Kerk* (de Amsterdamsche Bybel zegt: *Gemeente*, doch het komt op een uit) *geen Geheer gèest, enz.* Mischien hebben zy aan haaren Hoop den Naam van Kerk of Gemeente, op die Plaats niet durven geven, overtuigt zynde, dat zy niet de waare Kerk zyn. Hoe het ook daarmede zy, ik zie niet, dat *Christus* de Heere op de aangehaalde Plaats of elders spreekt van excommuniceren, of in den Ban doen; en nochtans doen het de Predikanten. By gevolg doen zy al wederom iets, dat *Christus* niet bevoolen heeft. Het is waar, de H. Apostel *Paulus* heeft die van *Corinthe* bevoolen, de Afsnyding te gebruiken, doch om my van het Antwoord des Ruiters te bedienen (hoewel zonder desselfs onbezonnen Antwoord goed te keuren) *Paulus* en de Apostelen waren geen *Christus*, en hadden dus dezelfde Macht niet. Ook beval de H. *Paulus* alleenlyk ymand aftefnynen, die een godloos Leven leidde, maar niet om zyn Geloof. Daarenboven zegt onze beminnelijke Zaligmaker: *Dat men ymand zal houden vor een Heiden en Tollenaar, als by de Kerk niet hoort.* En hier wenschte ik wel, dat de Predikanten my zeiden, wat het voor eene Kerk is, die men hooren moet? Eene valsche of eene waare Kerk? De waare Kerk zullen zy antwoorden. Doch dan zal ik hen al wederom vragen, waar die waare Kerk geweest is als *Lutherus*, en *Calvinus* gebooren wierden? Daar moet immers altoos eene waare Kerk op Aarde zyn

zijn geweest, anderzins, zou het te vergeefs zijn geweest, dat onze Zaligmaker *Christus Jesus* aan zyne Gelovige bevoelen hadde, de Kerk te hooren. Is er nu eene waare Kerk op Aarde geweest, zo vrage ik: Welke is die geweest? Zo moest immers zichtbaar, en kennelyk zyn; anderzins hadde men haar niet kunnen hooren; en *Christus* de Heere zal zyne Gelovige immers niet wyzen tot eene Kerk, die zy nergens vinden kunnen. Dus moet de waare Kerk, die men hooren moet, immers noch al ten Tyde van *Lutherus*, en *Calvinus* gestaan hebben. Waarom hebben zy dan die Kerk niet gehoord? Waarom hebben zy de Kerk gereformeeft, en dus eene nieuwe Keerk opgeregt, daar *Christus* hen nochtans tot zyne Kerk wyft, niet omze te reformeren, maar omze te hooren. De *Hussiten* en *Waldensen* van welke de Ruiterspreek, kunnen immers niet zyn geweest de waare Kerk, waarin *Lutherus* en *Calvinus* getreden zyn, mits de *Hussiten* en *Waldensen* zo zeer van de *Lutheranen* en *Calvinisten* verschillen, als het Water van de Aarde. (*) Daar is dan ten Tyde van de Reformateurs geene andere Kerk in Wezen geweest als de Rooms-Katholyke; by gevolg is die de waare Kerk, die zy hadden moeten hooren, en niet reformeren.

34. Ten vierden. De Predikanten zeggen, dat men den Hartnekkigen zal houden als een Heiden en Tollemaar na het Bevel *Christi*, dewelke zegt (*Matth. 18. v. 18.*) *In den Hemel gebonden te zyn, zo wat zyne Dienaars binden op de Aarde.* Hier vrage ik hen, of het excommuniceren of afsnyden, en weder aanneemen verstaan word door

D 4

(*) Zie het Vervolg van dezen Brief N. 197. 198. 221. enz.

door het binden en ontbinden? De Predikanten zeggen wel, dat de Sleutelen van het Koninkryk der Hemelen, of de Macht om in den Hemel, en op de Aarde te binden, zyn het Oude en Nieuwe Testament, waarmede de Bedienaars kunnen binden en ontbinden, en by gevolg ook excommuniceren, werdende de Geëxcommuniceerde door den Ban gebonden, en door de Vryspreeking ontbonden. Doch hoe kan zulks door het Oude en Nieuwe Testament geschieden? Voorwaat die Spreekwys is my wat te figuurlyk, mits ik niet kan begrypen, in welken Zin het Oude en Nieuwe Testament kunnen wezen de Sleutelen des Hemels, of op wat Wys men daarmede kan binden en ontbinden; of wat'er op Aarde zal worden gebonden en ontbonden. Ik geloof, dat de Predikanten zelf niet weten, wat zy zeggen, ten zyze den vorsr. Text, even als wy Rooms-Katholyke, verklaaren met *Job. 20. v. 23.* alwaar onze Zaligmaker dus spreekt: *Wien gy Lieden de Zonden vergeeft* (og of de Predikanten wel letteden op die Woorden) *dien wordenze vergeven, en wien gyze houd, dien wordenze gebonden.* Opmerkelyke Woorden! Christus zegt niet: *Wien gy verklaart de Zonden vergeven te zyn, zo als de Predikanten het willen hebben, maar hy zegt: Wien gy de Zonden vergeeft.* By gevolg heeft hy aan zyne Dienaren Macht gegeven, om de Zonden te vergeven. Waarom bespotten en lasteren de Predikanten dan de Rooms-Katholyke Priesters, als of die zich aanmatigden de Macht om Zonden te vergeven, dewelke God alleen toekomt, gelyk als zy zeggen, daar de oneindelyk barmhertige, en goedertiere God die Macht uit de Volheid zynner Liefde jegens het menschelyk Geslacht, aan de

Bedienaars zyner Kerke medegedeelt heeft. De
 Woorden zyn immers klaar. En kunnen de
 Predikanten die klare en duidelyke Woorden
 na hunnen Zin verdraaien, wat zynze dan niet
 bekwaam te doen met andere Texten, die wat
 donkerder zyn. Zie eens hoe godloos dat Volk
 met den Bybel omspringt. Gods Woord is klaar,
 zeggenze, Gods Woord moet men volgen; en
 als wy tegens hen met klare Worden uit Gods
 Woord opkoomen, dan weten zy Gods Woord
 te verdraaien, dat het een Schande is, makende
 uit de duidelykste Spreuken louter Spreekwyzen.
 Op dezelfde Wys maken zy her met de Vaders
 der Kerk. Ik hadde aan den Heer *Manger*, Predi-
 kant van de Hoog-Duitsche Gemeente in *s' Gra-*
venhago eens in Geschrifte overgegeven eenige
 Passagien uit de Vaders, waarin zy met de
 allerduidelykste Woorden aangaande het Stede-
 houderschap van *Petrus*, en *Christi* wezentlyke
 Tegenwoordigheid in het Sakrament des Altaars,
 spreken even als wy Rooms-Katholyke spreek-
 ken. Het zyn louter Spreekwyzen (duwde de
 Heer *Manger* my daarop toe) Dan zegt ook
 (grauwde ik hem daarop toe) dat het eene
 loutere Spreekwys is, als ik zegge: De Zonne
 schynt thans aan den Hemel. Het was juist om-
 trent Middag. De Heer *Emans*, Ouderling
 van de Gereformeerde Kerk, was'er tegenwoor-
 dig, en kan het dus getuigen. Hier betuige ik
 in het voorbygaan, dat ik niets tegens den Heer
Emans heb, mits hy een zeer bescheiden, en
 zagtmoedig Heer is, die zich, zo wel als veele
 andere, zeer zagtzinniglyk in myne Vervolgen-
 gen gedragen heeft. Ik keere tot de Sleutelen.
 De Predikanten kunnen nu niet loochenen,
 dat *Christus* de Heere aan zyne Dienaars Macht

11 gegeven heeft om de Zonden te ontbinden, of
 12 te behouden; by gevolg heeft hyze aangesteld
 13 tot Rechters, die de Menschen van haare Zon-
 14 den kunnen vryspreeken; of hen dezelve behou-
 15 den. Gelykerwys nu geen Rechter in de Weereld
 16 is, die ymand van zyne Misdaad vryspreekt, of
 17 hem deswegen veroordeelt, ten zy hy alvorens
 18 Kennis van de Zaak genoomen heeft, dus moe-
 19 ten ook de Geestelyke Rechters Kennis van de
 20 Zonden hebben, mits zy anderszins niet kunnen
 21 weten, of zy dezelve moeten ontbinden, of be-
 22 houden. Nu zyn die Rechters Menschen, en
 23 kunnen in 't Hert der Zondaars niet zien, by
 24 gevolg moet de Zondaar zelf zyne Zonden aan
 25 zynen Geestelyken Rechter, aan wien wy den
 26 Naam van Biecht-Vader geven, openbaren;
 27 want anderszins kan de Rechter geene Kennis
 28 daarvan hebben, en by gevolg den Zondaar niet
 29 vryspreeken van eene Zaak, die hem onbekent
 30 is. In dat bekennen of biechten, en in dat vry-
 31 spreeken of absolveren, bestaat nu ons trooste-
 32 lyk, en heilzaam Sakrament der Penitentie. Dit
 33 dunkt my, is duidelyker gesproken, als waar-
 34 neer men zegt, dat de Sleutelen des Hemels zyn
 35 het Oude en Nieuwe Testament. Doch ten
 36 Opzichte van die Sleutelen moet ik den Predi-
 37 kanten noch eene Vraag doen, te weten: Wan-
 38 neer het Nieuwe Testament begonnen heeft een
 39 Sleutel des Hemelryks te worden, waarmede de
 40 Apostelen, en hunne Navolgers hebben kunnen
 41 binden, en ontbinden? Die Vraag doe ik, omdat
 42 de Evangelist *Matthaeus* eerst vier Jaren na *Christi*
 43 Dood zyn Evangelium, (*) en de andere Evan-
 44 gelisten

(*) Zie *Cornel. à Lapeire* Argumento in *Matth.* pag. m. 41
 Item cjus Chronotaxin in *Acta Apostolorum*,

gelisten en Apostelen noch later haare Boeken en Brieven geschreven hebben. De Predikanten moeten antwoorden, dat het Nieuwe Testament een Sleutel des Hemelryks geworden is, zo dra *Christus JESUS* aan zyne Apostelen de Macht gegeven heeft om te binden en te ontbinden, of om de Zonden te vergeven en te behouden, zonder dat die gegeve Macht geschreven, of te Boek gesteld was. Het is wel geantwoord; en ik besluite daaruit, dat het Nieuwe Testament heeft kunnen bestaan zonder geschreven te zyn, gelyk als het dan ook dus eenigen Tyd bestaan heeft; zynde voor dien Tyd alleenlyk geschreeven geweest in de Herten der Gelovigen. Op dezelfde Wys heeft het Oude Testament, of de Oude Wet mede eenige duizend Jaren bestaan, voor datze door den Propheet *Moyzes* geschreeven wierd. Dus zoude de Nieuwe noch al bestaan, indienze niet door de Evangelisten by Geschrifte nagelaten was. By gevolg is het Schryven van de Nieuwe Wet niet volstrektelyk nootzakelyk geweest, mitsze zo wel als de Oude Wet mede zonder Geschrifte eenige duizend Jaren in de Herten der Gelovigen bewaard hadde kunnen worden. Dit is ook hetgaene, dat God door zynen Propheet *Jeremias* (1) aan de Kerk beloofte heeft met deze Woorden: *Maar dat zal het Verbond zyn, dat ik met den Huize Israëls maken wil na dezen Tyd. Ik wil myne Wet in haar Herte geven, ende in haaren Zin schryven, en zy zullen myn Volk zyn, zo wil ik haar God zyn.* Die Text spreekt klaar en duidelyk.

(1) *Jerem. 31. 33.*

36. Nu vraage ik nochmaals; of alles, wat onze Heere en Zaligmaker gezegt, geleert, gedaan, en bevoolen heeft, door de Evangelisten en Apostelen geschreeven en te Boek gesteld is of niet? Zeggenze dat alles geschreeven is, zo maken zy den Apostel en Evangelist *Johannes* tot eenen Leugenaar; want die spreekt in het laatste Vaars des laatste Kapittels van zyn Evangelium in dezer Voege: *En daar zyn veele andere Dingen*, zegt hy, *die JESUS gedaan heeft, welke, zo menze elk bezonder beschreeve, ik meene, dat de geheele Weereld de geschreeve Boeken niet vatten konde.*

Door dien Text worden de Predikanten nu genootzaakt te bekennen, dat *Christus* veele Zaaken gedaan, gezegt, geleert en bevoolen heeft, dewelke niet geschreeven zyn, en zulks neemen wy voor bekent aan. Heeft *Christus* de Heere nu veele Zaaken gedaan en geleert, dewelke niet zyn geschreeven, zo vraage ik, of die Zaken dan niet zo wel Gods Woord zyn als degeene, die geschreeven zyn. Neen durven de Predikanten niet zeggen. Wel aan dan! zo zyn'er dan veele Zaken, die *JESUS Christus* gezegt, geleert, en bevoolen heeft, en die, schoonze niet geschreeven zyn, echter zo wel als de andere, Gods Woord zyn, en by gevolg op dezelfde Wys geloofst moeten worden. Wat zyn dat nu voor Zaaken? Het zyn de Zaaken of Woorden, dewelke niet met de Penne op het Papier, maar door den H. Geest in 't Hert der Apostelen geschreeven, en door deze aan hunne Discipelen en Leerlingen, en door deze wederom an hunne Opvolgers, en zo voort zonder eenig geschrift, en alleenlyk by Monde overgelevert zyn geworden: Die Zaken, en die Woor-

Woorden zyn het nu , aan dewelke wy den Naam van Apostolife Traditien of Overleveringen der Kerk geven. Dit meene ik , is al wederom klaarder gesprooken , als wanneer men zegt , dat het Oude en het Nieuwe Testament de Sleutelen des Hemels zyn.

37. Ten vyfden. *Huiden zo gy* , zeggen de Predikanten in haare Excommunicatie tot het Volk , *de Stemme des Heeren hoort* , zo en verhaart *uwe Herten niet* , maar *werke uwe Zaligheid met vreezen en beven*. Dus spreekten de Predikanten met den Koninglyken Propheet *David* Pf. 94. (in den Amsterdamsen Bybel Pf. 95.) *ÿ. 8.* en met den H. Apostel *Paulus Philip. 2. ÿ. 12.* Doch ik moet hen al wederom vraagen , of zy , wanneer zy die Woorden spreekten , ook wel geloven , dat hunne Toehoorders de Stemme des Heeren , als zy willen , kunnen hooren , en hunne Herten niet verhardten , en dus haare Zaligheid werken ? Geloven zy het niet , zo is het dwaas , dat zy hunne Toehoorders vermanen , iets te doen , dat zy niet doen kunnen. Zeggenze . dat zy geloven , dat hunne Toehoorders het kunnen doen , als zy met de Genade Gods mede werken , dan zyn wy het in dat Stuk met elkander eens ; mits wy niet anders leeren , maar met den Apostel *Paulus* zeggen : *Ik kan alles in dengeen , die my versterkt.* *Philip. 4. ÿ. 13.* Van deze Stoffe zullen wy op een andermaal wydlopiger handelen. Wat ondertuschen het werken van zyne Zaligheid aangaat , de Predikanten moeten ons toestaan , dat wy , mits die Text klaar is , met de Genade Gods tot onze Zaligheid medewerken kunnen , en by gevolg valt de godslasterlyke Predestinatie der Gereformeerden in Duigen. Voorwaar , indien ik doot

door God den Heere van Eeuwigheid af tot de
 Verdoemenis gepredestineert ben, zo helpt al
 myn werken tot de Zaligheid niet met al.
 Indien ik ook myne Zaligheid moet werken
 met vreezen en beeyen, hoe kan ik dan, zo
 lang ik leve, van myne Zaligheid verzekert zyn.
 Hoe kan ik dan de gewaande, ydele, en herffen
 schimmige *Verzekering* hebben. Heb ik de *Ver-*
zekering, dat ik zalig zal worden, zo behoef ik
 myne Zaligheid niet met vreezen en beeyen te
 werken; maar alsdan kan ik na myns Heren
 Wensch, en na alle myne Zinnelykheden leven,
 kunnende alle de Ondeugden my niet schaden,
 mits ik de *Verzekering* heb, dat ik zalig worden zal.
 De Predikanten zwerzen hunnen Toehoorders
 daar zo wat heen van de *Verzekering*, zonder
 dat'er mischien ooit een Predikant gevonden is
 geworden, die zich van de *Verzekering* heeft
 kunnen verzekeren. Geleerde, en in Gods Woord
 ervaare Menschen weten, dat het eene onmoog-
 gelyke Zaak is, ten zy God de Heere zulks aan
 Ymand op eene byzondere Wys openbaart.
 Ondertuschen kwellen en pynigen zich de een-
 voudige Menschen Dag en Nacht met de Be-
 kommering, dat zy de *Verzekering* noch niet
 hebben, of dezelve in haar hert noch niet kun-
 nen ontwaar worden. Ik heb in den Haag een
 Gereformeerde Maitres, of Leermesterelle van
 fatsoenelyke Kinderen gekent, die de Kanker
 aan haare Borst hadde, en derhalven, gelyk men
 wel denken kan, groote Pyn leed. Zy voerde
 eenen onberispelyken Wandel, en diende den
 Heere na haare Religie zeer wel. Doch zy
 hadde, gelyk zy zeide, de *Verzekering* noch
 niet, en daardoor wierd haar Gemoed veel
 schrikkelyker gepynigt, als haar Lichaam door de

de Kanker. Kan'er ook wel een grooter Bedrog
 des Satans bedagt worden, als dat hy de Men-
 schen zo verre brengen kan, dat zy zich kun-
 nen inbeelden de *Verzekering* te hebben. De
 Grootte Apostel *Paulus*, die zo heilig was, dat
 hy tot in den derden Hemel opgenoomen wierd,
 en'er onuitspreekelyke Dingen hoorde, die een
 Mensche niet spreken mag *2. Cor. 12. v. 2. en 3.*
 weet niets van eene zulke gedroomde *Verzake-*
ring. Hy vertrouwde wel, zo als alle vroomte
 Katholyken vertrouwen, dat de *rechtvaardige*
Rechter hem en allen dengeenen die desselfs Komste
begeerden, en die zo wel als hy eenen goeden
Kamp gekampt, den Loop volbragt, en het Geloof
bewaart hadden, wegleggen, en geven zoude de
Kroone der Rechtvaardigheid. 2. Tim. 4. v. 8. Daa-
 rop, zegge ik, vertrouwde hy, en daarop ver-
 trouwen alle vroomte Katholyken; wetende,
 dat God oneindelyk getrouw is in zyne Belof-
 ten te houden. Maar van eene *Verzekering*
 weet die Grootte Man niets. *Ik kastyde myn*
Lichaam, zegt hy in Tegendeel, en maake het
dienstbaar, op dat ik, die den anderen predike,
niet zelf een Verworpeling werde. 1. Cor. 9. v. 27.
 Dus vreesde hy, dat hy noch van God ver-
 worpen zoude worden. Daarom maakte hy zyn
 Lichaam dienstbaar, kastydde het, en wert ook
 zyne Zaligheid met vreezen en beeven. *Ik weet*
my zelven geens Dings schuldig, zegt dat uitver-
kooren Vat op eene andere Plaats, nochtans
ben ik daarin niet gerechtvaardigt; maar de Heere
is, die my oordeelt. 1. Cor. 4. v. 4. Zie eens hoe
 dat die Grootte Leeraar der Heidenen Gods Oor-
 deel noch al vreesst in Plaats van zich op eene
 gewaande *Verzekering* te verlaten. *De Mensche*
weet immers niet, of hy de Liefde, of de Haat
 waardig

waardig is. Zo als de Prediker zegt *Eocl. 9. 7. 1.*
 Hoe kan hy dan de Verzekering hebben? Hier
 zou ik een Ruim-Veld hebben om uittewyden,
 en te toonen, hoe dat alle de Heiligen van het
 Oude zo wel als van het Nieuwe Testament,
 haar Vertrouwen op de Barmhertigheid Gods,
 altoos gepaart hebben gehad met eene zalige
 Vrees voor desselfs ondoorgrondelyk Oordeel;
 doch het Bestek dezès Briefs laat het niet toe.
 38. Ten sesden. De Predikanten spreken God
 den Heere in haare Excommunicatie eindelyk
 dus aan: *Aangezien*, zeggende, *dat gy geen
 Lust hebt aan den Dood des Zondaars, maar dat
 by hem bekeere, en leve, en de Schoot uwer Kerke
 altoos open staat voor dengeenen, die wederkeeren,
 enz.* Doch ik twyffele zeer, of de Predikanten
 daar in Ernst met God den Heere spreken.
 Hoe! zou God geen Lust hebben aan den Dood
 des Zondaars, en denzelven nochtans van alle
 Eeuwigheid tot den eeuwigen Dood gepredeste-
 neert hebben? Hoe! zou God eene Lust hebben,
 dat de Zondaar zich bekeere, daar hy hem
 nochtans tot het eeuwig Verderf geschapen heeft?
 Ja, in gevolge van de hiervooren aangehaalde
 Leere van *Kalvyn*, de Zonde in hem werkt?
 Hoe kan het met elkander bestaan, dat God de
 Heere de Zonde in den Zondaar werkt, en
 echter tegelyk wil, dat de Zondaar zich bekeere?
 Hoe kan de Zondaar zich bekeeren, als
 God de Zonde in hem werkt? Laat de Predi-
 kanten dat Nootje eens opkraaken, als hunne
 Tandén sterk genoeg zyn. Ik weet wel, het
 ontbrekt hen niet aan Woorden, en Spreek-
 wyzen; doch ik weet ook wel, dat het maar
 Woorden zyn. Meer zal ik'er voor het tegen-
 woordige niet van zeggen, maar alleenlyk daar-
 by

by vraagen , of de Kerk , die voor den Zondaar
 altyd open staat . ook voor den Zondaar open ge-
 staan heeft voor dat *Luther* en *Kalvin* haare De-
 formatie begonnen hebben ? Is de Kerk toe ge-
 flooten geweest , zo liegen zy , dat de Kerk al-
 toos open gestaan heeft . Zy moeten dan zeg-
 gen , dat de Kerk van den Tyd af , dat *Christus*
 dezelve op den Steenrots gebouwt heeft *Matth. 16.*
y. 18. tot nu toe altoos open gestaan heeft voor
 alle de Zondaars , Heidenen , en Ongelovigen,
 die'er hebben willen ingaan . Heeft de Kerk nu
 altoos open gestaan , zodanig dat de Ongelovi-
 gen , Heidenen , en Zondaars hebben kunnen
 daarin gaan , zo isze altoos zichtbaar geweest,
 en by gevolg is het eene groote Onwaarheid , ja
 eene Verloochening van *Christi* Beloften , dat de
 Kerk (ik spreek van de waare Kerk , mits *Chri-*
stus geene valsche Kerk voor de Ongelovigen
 geopent heeft) ten Tyde van de bovengemelde
 twee Deformateurs onzichtbaar , en door de
 Dwaling , Bygelovigheid , en Afgodery gesloo-
 ten , en dus door de Poorten der Helle over-
 weldigt zoude zyn geweest . Wat was het nu
 voor eene Kerk , die altoos heeft open gestaan,
 en waarin de bekeerde Heidenen en Ongelovi-
 gen de geheele Weereld door , ten allen Tyde
 ingegaan zyn ? Geene andere , als de door de
 gansehe Weereld uitgebreide Rooms-Katholyke
 Kerk . Is'er eene andere ; Dat de Predikanten
 dezelve dan aantoonen . Daar zullen die goede
 Lui al wederom te vergeefs over zwellen . Van
 die Kerk zullen wy haast nader spreken .
 Ten zevenden mogt ik gaarn weten , waar
 doch het meergemelde Formulier der Gerefor-
 meerde Excommunicatie in den Bybel staat . Ik
 vinde het nergens ; en desniettegenstaande ge-
 bruiken

bruiken het de Predikanten. By gevolg gebrui-
zy iets , dat in Gods Woord niet gelchree-
ven staat : Deze Vraag zullen wy op eene an-
dere Plaats wat verder dryven.

Over die Excommunicatie zou ik onder-
tuschen hondert andere Aanmerkingen kunnen
maken , doch het zou te verre buiten myn Be-
stek gaan. UE. zal zich derhalven met deze
weininge tot op een andermaal laten vergenoegen.

Lindlaurw zegt op de andere Zyde van het
Tytel-Blad , dat zyne Historie " is uitgegeven
" volgens den 55. Artykel der Kerken-Orde-
" ning des Synodi Nationalis , gehouden binnen
" *Dortregt* in den Jaren 1618. en 1619." Voorts
zet hy daaronder het volgende Advertiffement;
te weten : " Den Autheur waarschouwt elk om
" goede Redenen , die hy dartoos heeft , dat hy
" geenige van deze Boekskens voor de zyne er-
" kent , dan die met zyne eigene Hand aldus
" onderteekent zyn : *Joannes Lindlaurw* , manu
" *propria*."

40. Hier zal ik alleenlyk twee korte Aanmerkin-
gen maken. Voor eerst vrage ik , waarom de
Ruiter zich onderwerpt aan een kleinen Hoop
van Predikanten , die alleenlyk uit Holland , en
eenige andere nabuurige Gewesten in 1618. en
1619. te *Dortregt* zamengekoomen zyn , en'er
eene zo genaamde Kerk-Vergadering of Synode
Nationaal gehouden hebben ? Daar hy nochtans
verwerpt alle de Rooms-Katholyke algemeene
Kerk-Vergaderingen , en voornamentlyk die van
Trent , waarin de voortreffelykste , en geleertste
Bischoppen uit de geheele Weereld zamenge-
koomen zyn ? Zouden eenige weininge van de
Rooms-Katholyke Kerk afgevalle Predikanten
meer Verlichting en Invloed van den H. Geest
ghad

gehad hebben, als een uit alle de Natien des
 ganfchen Aard-Bodens verfammelt Concilie gelyk
 als dat van *Trento*, en alle de andere voorgaande
 algemeene Rooms-Katholyke Concilien, en
 Kerk-Vergaderingen zyn geweest? Hy moet
 zekerlyk verkeerde Herffenen hebben, die zich
 zulks verbeelden kan. Voorts, wat heeft het
 Synode van *Dortrecht* den Ruiters doch te bevee-
 len. Alle degeene, die daarop verfcheenen zyn,
 zyn (om my te bedienen van het Argument,
 dat de Ruiters in zyne Zamenspraken gebruikt)
 immers zo wel Menfchen geweest als hy. Hoe
 hebben zy dan meer Macht als de Ruiters
 kunnen hebben om iets vast te ftellen, waaraan
 hy, en zyne Mede-Gereformeerden zich moeten
 onderwerpen? De Geloofs-Artykelen van dat
 Synode zal de Ruiters, als hy goed Gereformiert
 wil zyn, zo wel als deffelfs kerkelyke Ordonnan-
 tien moeten aanneemen. Doch ik vrage hem,
 of dat Synode in Geloofs-Zaken heeft kunnen
 dwaalen of niet? Zegt hy, dat het onfeilbaar
 geweest is, dan zal hy iets moeten bewyzen,
 'twelk tot noch toe geen Predikant heeft durven
 zeggen, veel minder bewyzen. Heeft het kun-
 nen dwaalen, en is het hy gevolg in zyne Ge-
 loofs-Artykelen, Uitleggingen, en Verklarin-
 gen der H. Schrift feilbaar geweest, hoe kun-
 nen dan hy, en de Gereformeerden met een goed
 Gewiffe hun Geloof op eenen zo zwakken, en
 loffen Grond bouwen? Op de Schrift, zeggende,
 bouwen wy ons Geloof. Doch dat is een kaal
 Zeggen. De Schrift blyft de Schrift, en ons
 Verfchil ziet zo zeer niet op de Subftantie van de
 Schrift, als op haaren rechten Zin, en haare
 rechte Uitlegging. Heeft nu een geheel Synode
 Nationaal van *Dortrecht* in het verklaren van den

Zin der H. Schrift kunnen feilen, hoe kan dan de Ruiters dezelve aanneemen, ja hoe veel meer zal hy dan en yder particulier Man daarin feilen, en dwaalen kunnen? Daar zien wy al wederom, wat een vasten Grond de Gereformeerden van haar Geloof, en van Gods Woord hebben. In wat voor eenen Doolhof van vreemde Gevoelens, Opinions, Meeningen, Uitleggingen, Verklaringen, en ik weet niet, wat voor Oordelen moeten die Luiden dan niet geraaken! Zie! (dus moet yder Bybel-Broeder of Zuster by haar zelve denken) alle onze Predikanten kunnen dwalen; onze geheele Kerken-Raden kunnen dwalen; en onze gansche Nationale Synoden kunnen dwaalen, hoe kan ik my dan be-loven, dat ik niet dwalen kan? Kan ik nu dwalen, zo kan ik myn Geloof, 'welk een vast Fondament moet hebben op myne feilbaare Uitlegging, en op myn feilbaar Begrip der H. Schrift niet bouwen. Wat zal hy dan eindelyk geloven? Niet met al; ten zy hy de Uitlegging der Rooms Katholyke Kerk aanneemt, die vast gaat volgens *Christi* Beloften *Matth. 16. v. 18.*

41. Ten tweden, wat het Advertissement van den Ruiters betreft, ik kan niet begrypen, waarom hy zyne Hand-Schrift op de voorst. Wys in zyn Boeksken geteekent heeft. Was het een Werk van Belang, daar iets aangelegen was, of welkers Vervalsching kwade, gevaarlyke, of ook schadelyke Gevolgen na zich konde slepen, zou ik den Ruiters gelyk geven, dat hy'er zyne Hand onder hadde gezet, om dus alle Bedriegeryen voortekoomen; maar nu het maar een Boeksken, en een Prulis, zie ik niet, waartoe die Voorzorg heeft gediend. Doch daar schiet my te binnen, dat ik op de Haagse Kermis,

Kermis, die jaarlyks op den eersten Zondag der Bloemaand invalt, meermalen Kwakzalvers gezien heb, die, zo als zy zeiden, van verre gekoomen waren, enkeld en alleenlyk uit Liefde voor de zwakke, zickelyke, met allerhande Ongemakken, Koortzen, en andere Krankheden bezwaarde, en door de inlandse Medicyns bedorve, of verlatene Ingezetenen der Stede van s' *Gravenhage*, om dezelve met haare weeralooze, puike, en onfeilbaare Genees Middelen te helpen. De Doosjes, Flesjes, Peperhusjes, enz. waarin haare Poeliers, Elixirs, Quintessencen, Kruiden, Waters, en wat dies meer is, zeer zorgvuldiglyk bewaart wierden, waaren zeer omzichtiglyk met hun Cachet verzegelt, en met haare eige Hand onderteekent. Zulks geschiedde, zeidenze, uit een opregt Medelyden met de zwakke, en zickelyke Haagse Burgers en Ingezetenen, ten einde haare Waaren, en Genees-Middelen door geene Beuzenazn nagemaakt, en de Kranken dus niet tot haar grootste Schade met valsche, en ondeugende Medikamenten bedrogen wierden. Doch dit alles diende alleenlyk om den Luiden het Geld uit den Zak te zwetzen, want als men hune Flesjes, Doosjes enz. opende, vond men daarin niets anders als bemufte, verrotte, en krachtelooze Dingen. Dus is het den Ruiterook gegaan. Hy heeft zynen Naam (waarom ook niet zyn Cachet) eigenhandig in zyn Boekken geteekent, om het Geld voor die ondeugende Waar desse zekerder in zyne Beurs te bekoomen, en zulks, meene ik, is den Ruiterook al door anderen in den *Haag* verweeten, mits de Drukker van *Zanten* in de Waarfchouwing van *Lindlarws* grondig Onderwys aan *Jan Janszen*

zen Hoorst zegt, dat *Lindlarw* dat grondig Onder-
wys uit eige Beweging, en zonder weerdse Be-
looning, vervaardigt heeft.

42. In de Voorrede van de *Waarachtige Historie*
zegt de Ruiter: " 1. Dat hy (ik zal alleenlyk
" de voornaamste Omstandigheden aanhaalen)
" door het lezen van *Bullingerus* en van *Moli-*
" *naus* bekeert is. 2. Dat hy niet uit weerdse
" of vleeschelyke Inzigten de Gereformeerde Re-
" ligie heeft omhelft. 3. Dat hy, zo als hy in het
" Besluit van zyn Verhaal zegt, meer andere
" Menschen in het Gereformeerde Geloof heeft
" onderweezen, en 4. Dat hy, zo als hy in het
" Begin van zyne eerste Zamenpraak vertelt,
" die Zamenspraken in 't Jaar 1720. gehouden
" heeft enz." Doch wat die vier Punten be-
" treft, UE. kan uit het volgende Extract des
" Briefs, welken de Heer H. R. te *Soolinge* aan
" een goed Vrind van my geschreeven heeft, zien,
" hoe opregt de Ruiter in zyn Verhaal is.

43 *Extract van eene Missive, ge-*
schreeven door den Heer Ig. Hel.
R. te Solinge den 14. Septemb.

1734.

" **M**yn Heer. Ik heb de *Discoursen*, welke
" de afvallige *Lindlarw* uitgegeven heeft,
" ontfangen; doch daarin zyn louter Leu-
" genen en Onwaarheden te zien, voorna-
" mentlyk in het Begin, alwaar hy schryft, dat
" R. P. *Eschenbrender* in 't Jaar 1720. alhier ge-
" woont, en de Ruiter zyne *Controversie-Disc-*
" *coursen* vervolgens met R. P. *Pickarts*, gehou-
" den

den heeft. Doch dienaangaande staat te weten, dat de gemelde R. P. *Pickarts* te gelyk met R. P. *Derckum* eenige Jaren tot ontrent het Jaar 1723. alhier by elkander gewoont hebben; dat *Lindlaurw* gedurende dien Tyd Gereformeert is geworden, en dat R. P. *Efschenbrender* eerst tegens het Jaar 1723. wanneer de gemelde *Lindlaurw* reets Gereformeert was, in Plaats van R. P. *Pickarts* herwaards gekoomen is. Wat de zuivere Vogels aangaat, die met *Lindlaurw* Gereformeert zyn geworden, die zyn ten Deele noch in het Leven; en wat voor eerst *Koenrad Litsch*, die de Postery op *Keule* heeft, betreft, die gaat in geene Kerk meer. *Fredrik Evert* is degeene, die over een zeker Feit verdacht zynde, na *Dusseldorp* gebragt, en'er op den zogenaamden Nieuwen Bouw gevangen gezet, doch van daar ontkoomen, en in het Kapucyner Klooster gevlugt is, hebbende zich in 'tzelve eenigen Tyd onthouden, en Vervolgens de Rooms-Katholyke Religie wederom aangenoomen. De ongenoemde Heer, die met *Lindlaurw* op den Dwaalweg was, is de Procureur *Meyer*, die echter voor het doen van zyne Belydenis, van gedagten verandert, en Rooms-Katholyk gestorven is. Of *Lindlaurw* ondertuschen in Dienst des Konings van *Dennemarke* geweest is, daaraan word zeer getwyffelt; dit is echter zeker, dat hy onder het Keur-Paltzis Regiment van den Generaal *van Veelen* als Dragoender gedient heeft, doch op wat Wys hy ontrent den Jare 1701. of 1702. daarvan afgekoomen is, is hem zelfs best bekend, en te *Mulheim* noch in goede Gedagtenis. Wat hierop volgt, myn Heer, zal ik voor ditmaal overstappen, uit Hoop, dat

Lindlaur noch eindelyk in zich gaan , en zich wederom tot God , en zyne Kerk bekeeren zal. Doch het Besluit van P. *Eschenbrenner's* Tractaatje moet ik'er noch in Substantie byvoegen.

44. "Daar meene ik (dus spreekt die Eerwardige Vader den Ruiters voor het laatst aan) "myn "*Lindlaur* , zult gy uit myn kort Antwoord genoegzaam kunnen afneemen , dat gy met alle uwe kwalyk te pas koomende Bybel-Spreuken niets tegens de Katholyke Waarheid uitgeragt hebt. Noch gy , noch de Uwe , zult de Katholyken uit den Bybel ooit van eenige Dwaling overtuigen. Niet de Woorden , maar de rechte Zin der H. Schrift moet opgemerkt worden ; maar hoe kunt gy u beloven denzelven te hebben?"

"Neem dan myn gering Antwoord godwilliglyk aan. Voor ditmaal heb ik u met niets anders kunnen bejegenen , mits gy een al te grove , en domme Ruiters zyt. Houd ook uwe smaakeloze , verwarde , en onverstandige Blaadjes terug ; zy verdienen immers niet , datze het Daglicht aanschouwen. Indien gy nochtans wederom eenige Beedelaryen , of Schand Leugens en Lasteringen uit uwen *Molineaus* vordenden Dag brengt , zal ik u , mits gy noch een Blad Papier , noch een Druppeltje Inkt verdient , niet antwoorden , maar in Plaats van dien zal ik uit meer dan twaalf gerechtelyke Attestaten (die ik alle onder Handen heb , maar voor ditmaal uit een Christelyk Medelyden over u verlooren Zoon noch terug houde) uwen Levens-Loop , en den Geest , die u voorin , en na uwen Afval geregeert heeft , aan de vermaarde Hollandse Natie voor Oogen leggen , waaruit Zonne klaar blyken zal , wat voor

"voor een vermomde, en verborge, uit Bergs-
land overvliegende Vogel in *Gravenhage* aan-
gekoomen is." Dus verre de Eerwaardige P.
Eſchenbrender.

45. Voorts moet ik in het voorbygaan noch mel-
den, dat die Vader den Ruitcr op meer dan
vier en twintig Plaatzen van zo veele grove Leu-
genen beſchuldigt; invoege dat yder onzydig,
en oprecht Proteſtant met Handen grypen kan,
met wat voor eene *Waaragtige Hiſtorie* de Ruitcr
hen zoekt om den Tuin te leiden. Doch ik
keere tot de aangehaalde Punten uit de Voor-
rede van die Hiſtorie.

Wat het eerſte Punt aangaat, ik verwon-
dere my, dat den Ruitcr de Boeken van *Bullin-
gerus*, en *Molineus* nodig gehad heeft, om de
Waarheid te ontdekken; mits hy en alle de Pre-
dikanten met alle Geweld dryven, dat de Bybel
in nodige Zaken klaar is. Is de Bybel klaar in
nodige Zaken, waarom heeft de Ruitcr zich dan
niet by den Bybel gehouden? Waarom neemt
hy zyne Toevlugt tot *Molineus*, wiens Boeken
met Leugen en Laſteringen doormengt zyn?
Waarom gebruikt hy in zyne Hiſtorie zo veele
Paſſagien uit dien Leugen-Schryver in Plaats
van Bybel-Texten, waardoor hy ons moeft
overtuigen? Het gaat hem even als den Pre-
dikanten, die hunnen Toehoorderen ſteets belo-
ven de Katholyké Waarheden met loutere en
klare Spreuken uit Gods Woord te wederleg-
gen; maar nadatze eene Meenigte van twee-
duidige, en donkere Bybel-Spreuken te vergeefs
hebben aangehaalt, beroepen zy zich op den een
of den anderen Leugen-Kraamer, als daar is
Molineus en diergelyke Schryvers.

46. Dat ik nu aan dien Schryver geen Ongelyk doe met hem dus te noemen, zal ik doen zien, wanneer ik onderzoeken zal de Passagien, welke de Ruiters hier en daar in zyne twee Tractaatjes uit denzelven bygebragt heeft, hier alleenlyk in het voorbygaan zeggende, dat het de allergrootste, de affschuwelykste, en de allergodloofste Lastering van de Weereld is, dat zy de Rooms-Katholyke Kerk beschuldigen van Afgoderye. Ik zal in het Vervolg met Gods Genade en Bystand doen zien, dat onze Kerk zeer verre van zulke Godloosheid is.

47. *Molinaeus* geeft aan zyn Laster-Boek den Naam van *Novitas Papismi*, dat is: *Neuwigheid van het Pausdom*, of *het Nieuw opgekoomen Pausdom*, gelyk de Ruiters het noemt. Doch *Molinaeus* weet niet, of heeft niet voorgezien, dat die Naam aan hem, en aan zyne Gereformeerde Religie meer Schade doet als aan de Rooms-Katholyke Kerk. Voorwaar indien het Pausdom nieuw is, zo moet het Lutherdom, en Calvinisdom noch nieuwer wezen. Zulks, meent ik, zal men haast met Handen grypen. Ik vrage: Wat hebben *Lutherus* en *Calvinus* (om van de andere Reformateurs hier niets te melden) gereformeert? *Molinaeus* en de Predikanten moeten antwoorden: De Rooms-Katholyke Kerk, of, zo als zy zeggen, het Pausdom, welken Naam ik hier voor een korten Tyd zal laten gelden. Hebben zy nu het Pausdom gereformeert, zo moeten zy het Pausdom immers in zynen volkoomen Staat, en Wezen gevonden hebben. Dat moeten zy toestaan, mits men niet kan reformeren hetgeene, dat geene Vorm noch Wezen heeft. Hebben zy nu het Pausdom in zynen volkoomen Staat en Wezen gevonden, zo moet

het Pausdom immers voor hunnen Tyd zyn geweest. Dat volgt al mede Zonneklaar. Is het Pausdom voor hunnen Tyd geweest, zo is het immers ouder als zy, en ook by gevolg ouder als haare te vooren nergens in de geheele Weereld bekende Leere. Waaruit dan nootzakelyk volgt, dat indien men aan het Pausdom den Naam van *Nieuw* geven kan, men denzelven met veel meer Recht moet geven aan het Calvinisdom en Lutherdom, mis die Secten noch later ontstaan zyn als het Pausdom, 'twelk zy hebben gereformeert. Dit meene ik kan Ymand begrypen, die noch maar een greintje Vernuft overig heeft.

48. Het is waar, de Predikanten zeggen, dat haar Geloof veel ouder is; ja de Ruiter schaamt zich niet in zyn *Grondig Onderwys* Pag. 22. te zeggen, dat alle erwaarene Katholyken moeten bekennen, dat de Leere der Protestanten veel ouder is als *Lutherus* en *Calvinus*; doch het is een bloot Zeggen zonder Bewys. Wie heeft doch ooit geleert, dat de Missie eene vervloekte Afgoderye is? Dat de Pauzen van *Rome* geene Opvolgers van den *H. Petrus* zyn? Dat het Vagevuur een Versierfel der Papen is? Dat'er niet meer als twee of drie Sakramenten zyn? Dat de Paus van *Rome* de rechte Antichrist, van wien de *H. Apostel Paulus* spreekt 2. Theſſal. 2. v. 3. ? enz. enz. enz. Ik weet wel, dat'er in voorige Eeuwen nu en dan de eene of de andere geweest is, die den Paus uit Gramschap en Nyd gescholden heeft voor eenen Antichristis; doch zulks was alleenlyk eene Schelding, gelyk als de Ruiters en Soldaten elkander voor Duivels pleegen uitemaken; niet datze daardoor willen zeggen, als of hunne Makkers zulke Duivelen waren.

waren.

waren, als'er in de Hel zyn, of gelyk als de-
geene zyn, van welke in de Evangelien Melding
geschied; maar zy willen daardoor alleenlyk te
verstaan geven, datze Duivelen zyn by Gely-
kenis. Dus heeft men ook zomtyds den Paus
voor eenen Antichrist gescholden, niet als of
hy na de Letter was de voorsr. Antichrist, maar
alleenlyk op eene figuurlyke Wys. Ook heeft
nooit Ymand het voor een Geloofs-Artykel aan-
genoomen; noch zodanig aan het Volk voor-
gehouden; noch als zodanig te Boek gesteld,
gelyk als de hedensdaagse Protestanten doen.
By gevolg zyn *Luther* en *Kalvyn* de eerste, die
dit, en de bovengemelde, en meer andere Pun-
ten geleert, en als Geloofs-Artykelen opgebracht,
en ingevoert hebben.

49. Dewyl nu in de voorsr. en eenige andere
Punten het grootste Verschiil tuschen de Rooms-
Katholyken en de Protestanten bestaat, en nie-
mand in de gansche Oudheid kan aangetoont
worden, die dezelfde Punten op dezelfde Wys
geleert, en gedreeven heeft, zo is het immer
een stout, en onbeschaamt zeggen, dat het Ge-
ve loof, welk *Lutherus* en *Calvinus* hebben geleert,
veel ouder is als twee hondert Jaren.

50. Ik weet wel, dat'er aangaande de overige
Verschil-Punten van *Christi* Tegenwoordigheid
in het Sakrament des Altaars, van de Veree-
ring der Beelden; van de vrye Wille; van de
Vergiffenis der Zonden; van de Opperhoof-
digheid van den Paus; van het bidden voor de
Overledene, en andere Punten meer; Ik weet
wel, zegge ik, dat'er in de voorgaande
Eeuwen van Tyd tot Tyd Ymand geweest is,
die het een of het ander van die Artykelen leerde,
zo als de Gereformeerden en Lutheranen de-
zelve

zelve noch hedensdaags uitleggen; doch behalven dat degeene, die zulke nieuwe Leeringen invoerden, telkens door de Algemeene Concilien, of Opperfte Bischoppen der Rooms-Katholyke Kerk, als Ketteren verdoemt wierden, niemand van hen allen is'er ooit geweest. die alleen te gelyk alle de gemelde Verschil-Punten op de Wyze der Calviniſten en Lutheranen geleert heeft. Het volgende Uittreksel zal'er een onwraakbaar Bewys van zyn. (m)

Uittreksel uit de *Instructions Generales*, of algemeene Onderwyzingen enz. uitgegeven op Ordre van den Heer Colbert, Bischop van Montpellicr. (n)

(m) Voyez les *Instructions Generales* en forme de Catechisme imprimées par Ordre de Messire *Charles Joachim Colbert* Eveque de *Montpellier*. Part. I. Sect. II. Chap. III. 5. 10.

(n) Dat Uittreksel heb ik gehaalt uit de voorsz. *Instructions Generales*, die in 1703. te *Paris* by *Augustin Leguerrier* gedrukt zyn, Part. I. pag. 360. hebbende my liever van dien Catechismus, als van eenig ander Boek willen bedienen; omdat de Heer *Charles Joachim Colbert*, die denzelven heeft laten drukken, in *Holland* voor een Appellant van de Constitutie *Unigenitus* word gehouden, en derhalven by de Gezeformeerden aldaar in Achtung is.

Lyst der voornaamste Ketterse , of
Schismatike Secten , die de Kerk
tot op den tegenwoordigen Tyd
bestreeden hebben.

Tweede Eeuw. *

51. De tweede Eeuw heeft meer Keters als de eerste voortgebracht. De voornaamste Zyn de Valentinianen , Marcioniten , Montanisten , Encratiten , enz.

52. De Stichter der Montanisten was *Montanus* geboortig uit Phrygie , die voor den H. Geest wilde gehouden zyn , en die voor Prophetessen uitgaf twee Vrouwen-Personen , met dewelke hy een ergerlyk Leven leidde. Hy wilde de Gelovige verplichten drie veertigdagige Vasten te houden in Plaats van eene , welke de Christenen in gevolge van de Traditien der Apostelen onderhielden. Hy dreef , dat'er veele Zonden waren , welke de Kerk niet vergeven konde.

53. *Tertullianus* een der voortreffelykste Lichten van te tweede , en derde Eeuw , hadde het Ongeluk in de Kettery der Montanisten te vallen , daar hy te vooren grondig tegens de Ketteryen geschreeven , en in zyn Boek *de Præscriptionibus* genaamt , zulke Grond-Regelen vastgesteld hadde , waardoor alle de Dwalingen van *Montanus*

(*) De eerste Eeuw sta ik over , mits de Keters , die daarin ontstaan zyn , niets gemeens met de Protestanten hebben.

ianus volkomentlyk wederlegt konden worden. Een schrikkelyk Voorbeeld der Buitensporigheden, waartoe het verlichste Vernuft vervallen kan, wanneer God hetzelve tot Straf van zyne hovaardye, aan zyne Verlichtingen overgeeft. Een overtuigend Bewys, hootzakelyk het is, dat men zich ootmoediglyk an het Gezag der Kerk onderwerpt.

54. *Tatianus* en zyne Discipelen, die men *Encratiten* noemde, leerden, dat het niet geoorlooft was het Vlees der Dieren te eeten, noch Wym te drinken, enz. Ter Oorzaak van die Dwalingen wierden zy genaamt *Encratiten*, zynde een Grieks Woord, 'twelk beteekent: *Onthoudende*. De Afkeer, welke zy van den Wym hadden, bewoog hen Water in Plaats van denzelve in het Sacrificie der Misse te gebruiken. Dus verre de Catechismus.

Eerste Aanmerking. (n)

55. Uit de Leere der Montanisten zien wy Zonneklaar, dat de veertigdagige Vasten geene menschelyke Inzetting, zo als de Predikanten schreeuwen, maar eene Apostolise Traditie of Overlevering is, ten zy die Predikanten aan hetgeene dat de Apostelen geleert, bevoolen, en in de Kerk ingevoert hebben, mede den Naam van menschelyke Inzettingen willen geven; doch daarmede zullen zy henzelven meer kwaad doen als ons; mits zy dus het Nieuwe Testament, 'twelk

(n) Diergelyke Aanmerkingen zal ik hier en daar, als het nodig of dienstig is, tuschen mengen, om den Proestanten te toonen, waer hunne Stichters. of de zogenaamde Reformateurs haare Leerjngen van daan ghaalt hebben.

'twelk geheel en al door de Apostelen en Evangelisten geschreeven is, onder de Voet haalen. Voorwaar indien het menschelyke Inzettingen zyn, wat de Apostelen met den Monde gesproken, geleert, en bevoolen hebben, waarom zouden het dan ook geene menschelyke Inzettingen wezen, wat zy by Getchrisfte nagelaten en bevoolen hebben. Degeene, die deze Aanmerking ter deeg overweegt, meene ik, zal haar Gewigt haast voelen. Ik moet hier noch byvoegen, dat de Montanisten ontrent het Stuk van de Vasten veel conscientieuzer zyn geweest, als de Protestanten, mits deze de Vasten, ongeacht het Bevel der Apostelen, teneenemaal hebben willen afschaffen, en de Montanisten in Tegendeel drie Vasten meenden intevoeren. Ook waren die Luiden schikkelyker ontrent het Sakrament der Penitentie, mits zy de Kerk niet geheel en al de Macht om Zonden te vergeven ontzelden, maar alleenlyk wilden, dat'er verscheidene Zonden waren, welke de Kerk niet vergeven konde. Darentegen poogen de Gereformeerden dat Sakrament teneenemaal uit den Weg te ruimen. Waar zy nu de Oudheid van haare Religie in dat Stuk van daan haalen, daar mogen zy na zien.

Wat het ergerlyk Leven van *Montanus* betreft, andere hebben 't niet beter gemaakt. Degeene, die een uitvoerig Bericht van *Luthers* onbeschaamde Spreekwyzen, Leeringen, en Bedryven begeert, kan hetzelfde vinden in *Weislingers Fris-Vogel* doorgaans, en het snoode Leven, en den elendigen Dood van *Kabryn*, vind de weetgierige Lezer by

by den Luitherfen Predikant *Koenrad Schluffelburg* (o) met korte, doch zeer opmerkelyke Woorden beschreeven.

Tweede Aanmerking.

56. Het schrikkelyk Voorbeeld van *Tertullianus* moest billik doen zidderen en beven alle degeene, die zich door de Ingevingen van haaren byzonderen Geest, van de Eenigheid der Rooms-Katholyke Kerk hebben laten vervoeren.

Derde Aanmerking.

57. De Leere der Encratiten doet ons met Handen grypen, dat de Offerhande der Misse op dien Tyd reets by de Christenen in Gebruik was, en dat de Wys om dezelve te doen, door de Apostelen moet zyn ingevoert, om dat men anderszins geen Begin daarvan vinden kan. Te vergeefs schreeuwen de Predikanten dan, dat het eene Uitvinding der Pauzen is. Laat hen de Keel afschreeuwen, zy zullen'er niets mede profiteren. De Misse zal, gelyk alsze van den Tyd der Apostelen af tot nu toe geweest is, dus ook tot aan het Einde der Weereld blyven volgens *Christi* Beloften *Matth. 28. v. 20.* Wat voor het overige door het Woord *Misse* verstaan word, zal ik, mits de Predikanten zulks na het zeggen van den Ruitcr, al voor lang gaarn geweten hadden, in het Vervolg N. 346. verklaaren. Ik ga voort met myn Uittreksel.

F

Derde

(o) Lib 2 Theolog. Calvin. Att. IX. pag. 122. & 123. citante *Weisslingero* in suo *Fris-Vogel* pag. mihi 442. & 443. Zie ook *Præcolij* *Elench. Hæret. Verbo Calvinistæ*, & alios.

Derde Eeuw.

58. De voornaamste Secten van deze Eeuw zyn geweest die van de Novatianen , Sabellianen , Paulianisten , Manicheen , en Origenisten.
59. De Novatianen waren in 't Begin alleenlyk Scheurmakers , doch wierden vervolgens Kettters. De Scheuring begon , mits *Novatus* zich tot Paus wilde doen verkiezen in Plaats van den H. *Cornelius* , die wettiglyk verkooren was: De H. *Cyprianus* kantede zich zeer tegens die Scheuring , zo als blykt uit de Brieven , die hy aan S. *Cornelius* Paus geschreeven heeft. By die Gelegenheid schreef hy ook het voortreffelyk Boek van *de Eenigheid der Kerk*. Een Boek , twelk alleen bekwam is om alle de Scheuringen en Kettoryen , die tot nu toe ontstaan zyn , of noch zouden kunnen ontstaan , het onderste boven te keeren.
60. De Novatianen leerden , dat de Kerk geene Macht hadde de zwaare Zonden te vergeven , dewelke men na het ontfangen van den Doop hadde begaan. Daarin bestond haare voornaamste Kettery , dewelke door verscheide Kerk-Vergaderingen , en eindelyk door het algemeen Concilie van *Nicaa* verdoemt wierd. (p)
61. De Sabellianen , dus genaamt na *Sabellius* hunnen Stichter , dreeven even als de heftensdaagse Socinianen , dat God niet bestaat in drie Personen ; maar dat de Naamen van Vader , Zoon , en Heilige Geest alleenlyk drie Benamingen

(p) Om dezen Brief niet te zeer te doen opzwellen , zal ik alleenlyk aanhaalen de algemeene Kerk Vergaderingen , en ook zomtyds eenige Vaders , die de ontstaane Kettoryen veroordelt of wederlegt hebben.

gen zyn, dewelke aan eene en dezelfde Persoon
toekoomen.

62. Uit de voorsz. Kettery is gesprooten die van
Paulus van Samosate, Bischof van *Antiochia*, een
zeer opgeblazen, een golloos Man, die besmet
was met de Grond-Regelen van *Sabellius*, en
van de oude Kettters, die door *S. Johan* Evange-
list wederlegt waren. Die Ketterryen wierden
verdoemt door het eerste algemeene Concilie
van *Nicea*.
63. De Manicheen zeiden, dat'er twee Beginse-
len waren, het eene goed, en het andere kwaad;
dat yder Mensch twee Zielen hadde, eene goede,
en eene kwade; dat de Mensch geen vrye Wille
hadde; dat de Doop niet nootzakelyh was; enz.
De *H. Augustinus*, die het Ongeluk had gehad in
de Ketterry der Manicheen te vallen, kende beter
dan ymand anders haare bedorve Leere; hy ver-
lieze derhalven, en God gebruikte hem tot een
Werktuig, om die Kettters beschaamt te maken.
64. *Origenes*, van wien de Origenisten haaren
Naam ontleent hebben, word beschuldigt, dat
hy de Voorlooper der Pelagianen ten Opzichte
van de Erf-Zonde, en de Genade, geweest is.
65. De Origenisten zyn door verscheide byzon-
dere, en algemeene Kerk-Vergaderingen, die
zo wel in het Oosten als in het Westen gehou-
den wierden, verdoemt. Dus verre de Cate-
chismus op deze Eeuw.

Eerste Aanmerking.

66. Uit het Geval van *Novatus* ziet men klaarlyk,
dat wy al veel vroeger Pauzen hebben gehad,
als de Protestanten ons willen toestaan. *Factus*
est *Cornelius Episcopus*, zegt de *H. Cyprianus*,

(g) de Dei & Christi iudicio, de Clericorum testimonio, de plebis, quæ tunc affuit, suffragio, & de Sacerdotum antiquorum, & Virorum bonorum Collegio; cum nemo ante se factus esset; cum Fabiani locus, id est, cum locus Petri, & Gradus Cathedra Sacerdotalis vocaret &c. Dat is: "Cornelius is Bischoop (te weten van Rome) geworden, zodanig dat God en zyn Gezalte (dat is, Christus JEsus) hem daartoe geschikt, en de geheele Geestelykheid, het Volk, twelk toen tegenwoordig was, en de oudste en beste Mannen uit het Collegie der Priesteren, van dewelke hem niemand daarin voorgekoomen is, haare Stem aan hem gegeven hebben, na dat de Plaats van Fabianus (zynen Voorzaat) dat is, de Plaats van Petrus, en desselvs Priesteryke Stoel opengevallen was." Das verre de H. Cyprianus. Voorwaar een fraai Getuigenis, dat de H. Petrus niet alleenlyk te Rome geweest is, maar ook aldaar zynen Zetel gevestigd heeft gehad. Doch hiervan uitvoeriger op eene andere Plaats.

Uit het Boek van dien vortreffelyken Man aangaande de Eenigheid der Kerk, zien wy ook, hoe zeer de Vaders die Eenigheid steeds behertigt hebben, daar de Protestanten zich, na het Voorbeeld van alle Ketteren der voorgaande Eeuwen, zonder eenige wettige of gegronde Reden, van die Kerk gelcheiden, en dus Scheuring gemaakt hebben. Gelykerwys, voor het overige, de Kettery van Novatus door eene algemeene Kerk-Vergadering verdoemt wierd, dus

(g) Zie R. P. Christoph. Ort. S. J. Roma gloriosa, oder das glorwürdige Rom, gedruckt te Inspruk in 1676, pag. mihi 80.

zyn ook alle de volgende Ketterryen door zulke Concilien , of door door de Rooms-Katholyke Kerk , den Bifchop van Rome aan haar Hoofd hebbende , veroordeelt geworden.

Twede Aanmerking.

67. Van de Sabellianen heb ik hier mede Gewag willen maken , om den Socinianen te toonen , dat zy zo wel als de Protestanten , op de Oudheid van haare Secte kunnen roemen , ten minsten in het Stuk van de drie Perlonen.

Hier moet ik noch in het voorbygaan zeggen , dat geen Protestant in Staar is , om eenen Sociniaan uit den Bybel alleen , van zyne Dwaling te overtuigen. Wy zullen het in 't vervolg doen zien.

Derde Aanmerking.

68. Wat dunkt UE van de Manicheen ? Hebben die Lui niet een veel beter , en redelyker Gevoelen van God den Heere gehad als *Calvinus* en zyne Aanhangers ? In der Daad , zy waren zo verre van den Heere , van wien alle goede Gaven afkoomen , tot eenen Werker van het Kwade te maken , dat zy liever een tweede Beginsel aannamen , daar *Galvinus* en zyne Navolgers niet schroomden te zeggen , dat dezelfde God , die het Goede in ons werkt , ook in ons werkt het kwade , of de Zonde , zoals wy reets hiervooren gezien hebben. Dus zyn de Manicheen , schoonze zeer dwaas in haar Gevoelen waren , noch meer te ontschuldigen als de Gereformeerden , die zulke gruwelyke , en voor God ten hoogsten smadelyke Dingen leeren.

Mogelyk zal ik in dezen Brief noch wel eens Gelegenheid hebben, om daarvan nader en wat wydfopiger te fpreken, zullende hier noch alleenlyk zeggen, dat de Predikanten in het Stuk van de vrye Wille, en den Doop, met de voorsz. Manicheen eenerlei Gevoelen hebben en dus is haare Leere ontrent dat Arttykel al mede zeer oud; doch niet zo oud als de Leere der Rooms-Katholyke Kerk, dewelke van het Begin af geleert heeft, wat zy dienaangaande noch leert. Og of het den allerhoogften God, aan wien ik my geheel en al met Ziel en Lichaam overgegeven heb, behaagde my even als den H. *Augustinus* te gebruiken, en tot een Werktuig te maken, waardoor de Predikanten, die het Volk dus elendiglyk in Dwaling houden, insgelyks beschaamt gemaakt mogten worden. Laat ons zien, wat de Catechismus verder zegt.

Vierde Eeuw.

De voornaamfte Seften der vierde Eeuw zyn die van de Donatisten, Arrianen, Macedonianen, Anomeanen, Aërianen, Photinianen, Luciferianen, Apollinaristen, Priscillianisten, Jovinianisten, en andere.

69. De Donatisten waren in het Begin Scheurmakers, en daarna Kettters. Het volgende Geval gaf Aanleiding tot haare Scheuring. Een zekere *Donatus*, Bifchop van *Cafa Negra* in Africa, hadde de Vermetelheid, dat hy *Majorinus* tot Bifchop van *Carthago* wydde tot Na-deel van *Cecilianus*, die wettiglyk in Plaats van *Mensurius* verkooren was. *Cecilianus* hadde ten Tyde van *Mensurius*, onder wien hy het Dec-kenschap

kenschap van *Carthago* bekleedde, eene zeer ryke
 Vrouwe met Name *Lucilla* bestraft, dat zy het
 Lichaam des Heere onder de Offerhande der
 Misse ontving, nadatze alvorens de Reliquien
 van eenen Martelaar, welken de Kerk noch niet
 daarvoor erkent hadde, opentlyk hadde vereert.
Lucilla konde dien Brok niet verduwen. Nadat
Cecilianus in Plaats van *Mensurius* tot Bischop
 van *Carthago* was gewyd, kuispte zy tegens hem,
 en bragt door haar Gezag te weeg, dat *Majo-
 rinus* tot Bischop van dezelfde Stad gewyd
 wierd. Na de Dood van den laatstgemelden
 verkooren de Schismatiken of Scheurmakers
 eenen zekeren *Donatus* in desselfs Plaats; en dees
 is degeene, die hen den Naam van Donatisten
 gegeven heeft.

70. De Donatisten wierden haast Kerters. Zy
 leerden, dat de Doop, en de andere Sakramen-
 ten, buiten de Kerk uitgedeelt werdende, geene
 Uitwerking hadden; dat men alle de Kerters
 moest herdoopen; en dat de Kerk op den gan-
 schen Aard-Bodem te Grond gegaan, en alleen-
 lyk by hen te vinden was. In gevolge van die
 Dwalingen wydden zy Bischoppen en Priesters
 voor alle de Plaatzten van Africa, waarin haare
 Scheuring doorgedrongen was. Daar kan geene
 Geweldenary, noch Buitenspoorigheid, noch
 Heiligshending gevonden worden, dewelke zy
 niet pleegden in de Kerken, waarvan zy zich
 konden Meester maken. Zy ontheiligden de
 geonsakreerde Houten, en het gebeurde dat
 de Honden, voor welke zy dezelve geworpen
 hadden, met Verwoedheit op hen aanvielen.
 zy traden de H. Olien met Voeten. Zy braken
 de Altaren aan Stukken; zy verbryzelden de
 Kerk-Vaten. Zy nootzaakten de aan God ge-
 wyde

wyde Maagden haare Geloften der Kuisheid te vernieuwen, even als of de eerste, welke zy in de Kerk hadden gedaan, nietig waren geweest. Zy pleegden duizend Geweldenaryen tegens de Katholyken. Zy verdeelden zich in onderscheide Secten, die tegens elkander streeden, doch tegens de Kerk vereenigt waren, en zulks na het Voorbeeld van alle Ketters, gelyk als *Tertullianus* het langer dan eene Eeuw te vooren aangemerkt hatte, (r) en de Ondervinding van alle de volgende Eeuwen heeft doen zien.

71. De Donatisten wierden veroordeelt in een Concilie, gehouden te *Rome* in 313, en in een ander gehouden te *Arles* in 314. In 411 wierd op het Bevel van Keizer *Honorius* eene Vergadering gehouden, waarop twee hondert en tachtig Katholyke Bischoppen, en hondert negen en vyftig Donatiste Bischoppen verscheenen. De laatstgemelde wierden'er door den H. *Augustinus* teneenemaal beschaamt gemaakt, en haare Secte nam vervolgens oogschnelyk af. *S. Optatus*, Bischof van *Mileve*, en de H. *Augustinus* hebben 't meest tegens hen geschreeven, en niets is bekwaamer om de welmeenende Protestanten terug te brengen, als de Schriften van den laatstgemelden; het schynt, dat die groote Leeraar de Ketters van onzen Tyd in 't Oog gehad heeft. Dus bondig wederlegt hy haare Grond-Regelen. (s)

72. De voornaamste Dwaling van *Arrius*, Priester te *Alexandrie*, was die van *Paulus van Samosate*. Hy dreef, dat het Woord, of de tweede Per-

(r) Vide *Tertull* Lib de Praescript. Cap. 41.

(s) De gemelde Schriften van den H. *Augustinus* zyn verzamelt in den negenden Tomus van den laaften Druk.

Perfoon in de allerheiligste Drieuldigheid niet van Eeuwigheid, noch van eene Substantie of Weezen was met den Vader, en dat by gevolg *JESUS Christus* geen waare God was. Die Kettery hebben wy in onzen Tyd wederom, hoewel onder eenen anderen Naam, zien opkoomen door de Godloosheid der Socinianen.

73. De Arrianen verdeelden zich mede haast in onderscheide Partyen, die alleenlyk vereenigt waren tegens de Kerk. Zy wierden verdoemt door vertcheide Kerk-Vergaderingen, waaronder het voornaamste was het eerste Generale Concilie, in 325. te *Nicaa* gehouden.

74. De Macedonianen, dus genaamt na den Arriaansen *Macedonius*, loochenden de Godheid van den H. Geest. Zy zyn verdoemt in het tweede Generale Concilie in 381. te *Konstantinopole* gehouden.

75. De Eunomianen, of Anomeanen, hebben hunnen Naam ontfangen van *Eunomius*, Bischof van *Cyzique*, een Leerling van *Aetius*, Diaken van *Antiochie*, bygenaamt de Atheist. Hy dreef, dat Gods Natuur niet onbegrypelyk was, en dat hy God zo volkomentlyk kende, als God zich zelve kende. Hy verachtete de Reliquien der Martelaars, en de Mirakelen, welke God by hanne Graffteden wrogt, noemde hy Beguichelingen. Den Doop wilde hy niet verrigten in den Naam der Drieuldigheid, Hy herdoopte alle de Katholyken, en zelfs de Arrianen, die zyne Secte omhelsden. Hy achtete de Propheten en Apostelen niet. De grootste Misdaden, zeide hy, konden niemand verhinderen, dat men zalig wierd, als men maar zynen Doop ontfing; en het was, na zyne Meening, genoeg, dat men het Geloof hadde.

waarvan hy Belydenis deed. Keizer *Theodosius* maakte zeer strenge Wetten, om den Voortgang van die Secte te stuiten.

76. *Aërius*, Priester der Kerk van *Sebaste*, was toegedaan aan de Gevoelens van *Arrius*, en verzon verscheide Dwalingen, welke door de Kalvinisten vernieuwt zyn. Hy dreef, dat de Priesters den Bischoppen gelyk waren, hy veroordeelde de Gebeden voor de Overledenen, en de Vasten-Dagen der Kerk; zyne beste Maaltijden hield hy derhalven in de veertigdagige Vasten, en op de Woensdagen, en Vrydagens die toen door de Kerk vastgesteld waren tot Dagen van Vasten, en van Abstinentie in yder Week. Wilde hy zomtyds vasten, zo deed hy het op eenen Zondag, een Dag, op welken de Kerk verbood te vasten. Hy verbood den Paasch-Dag als eenen Feest-Dag te vieren. Alle de gemelde Dwalingen zyn door verscheide Kerk-Vergaderingen verdoemt.

77. De *Photinians* leerden dezelfde Dwalingen als de *Arrianen*.

78. De *Messalianen* waren eene Soort van Geestdryvers, die in veele Stukken met de hedendaagse Quietisten overeenkwamen. Zy zyn verdoemt door de Kerk-Vergadering van *Ephese*, dewelke het derde Generale Concilie geweest is.

79. De *Jovinianisten*, dus genaamt na hunnen Stichter *Jovinianus*, Munnik te *Milaan*, leerden; dat de Huwelyke Staat voor God zo volkoomen was, als die van de Maagden en Weduwen; dat het eene verkeerde Devotie was op zekere Dagen te vasten, en zich van zekere Spyzen te onthouden; dat de Gelukzalige in den Hemel eene gelyke, en even groote Belooning hadden; dat alle de Zonden gelyk waren.

en dat *Jesus Christus* niet was gebooren van eene Maagd. *S. Hieronymus*, *Ambrosius*, *S. Augustinus* hebben die Dwalingen het meest bestreeden. De Paus *Syricius* veldoendeze in het Concilie gehouden te *Rome* in den Iare 390. en Keizer *Theodosius* deed vervolgens zee strenge Wetten daartegen uitgaan. Die Dwalingen zyn byna alle door het algemeene Concilie van *Trente* verdoemt in den Persoon der Protestanten, die dezelve in Weerwil van zulke oude, enauthentique Veroordeelingen, Staande gehouden hebben. Dus verre de Catechismus, die my hier een Ruim Veld van *Aanmerkingen* verschafft; doch ik zal my van alle mogelyke Kortheid bedienen.

Eerste Aanmerking.

80. Opmerkelyk is het Geval van *Cecilians* Aardts-Deeken, en vervolgens Bischof van *Carthago*, met *Lucilla*. Het schynt, dat de oereindelyk wyze God, die ook het Kwaade ten Goede weet te keeren, hetzelve ten dien Einde toegelaten heeft, op dat het in de Geschied-Boeken aange- teekent zou worden, en den Rooms-Katholyken in volgende Tyden dienen, om den Ketteren te toonen, dat onze Kerk zo jong niet is, als de Lasteraar *Molinaus* haar in zyn nieuw opgekoomen Pausdom maken wil. Opmerkelyk is, zegge ik, dat Geval, mits wy daaruit klaar zien, en met Handen grypen, vooreerst, dat het Allerheiligste Sacrificie der Misse op dien Tyd, en by gevolg ten Tyde van de eerste Kerk, welke de Protestanten noch voor zuiver houden, eene zeer gebruikelyke Zaak was; ten tweeden, dat de Reliquien der Martelaars, door de Katholyken vereert wierden; en ten derden, dat

dat degene, die men als Martelaars vereerde, alvoreen door de Kerk moesten zyn gecanoniseert.

Het eerste Punt betreffende, *Cecilianus* bestrate *Lucilla* niet, dat zy by de Misse verscheen, noel ook datze onder de Misse communiceerde, noel ook datze de Reliquien van eenen Martelaar vereerde; maar datze de Reliquien van eenen Martelaar vereerde, die noch niet gecanoniseert was, en zulks voor datze by de Misse vertheen, en 't Lichaam des Heere ontving. By gevolg was de Misse eene bekende algemeene Zaak, by welke de Gelovigen niet alleenlyk verscheenen, maar ook communiceerden, of het Lichaam des Heere ontvingen.

Wat het tweede Punt aangaat, het is mede hangrypelyk en Zonne-klaar, dat de Reliquien der Martelaars, en by Gevolg ook de Martelaars zelf, door de Gelovigen of Katholyken, wierten vereert; want indien zulks niet eene gebruykelyke Zaak was geweest, zou de godvrugige *Cecilianus* de meergemeelde *Lucilla* niet hebben bestraft, dat zy die Vereering op eene onbetoorlyke Wys verrigt hadde.

Wat eindelyk het derde Punt raakt, het is mede zo klaar als de Zon aan den Hemel. Want dat niemand de Reliquien van eenen Martelaar mogt vereeren, ten zy hy door de Kerk voor eenen Martelaar erkent was, is zo veel gezegt, als dat de Kerk de Daden, en de Wys van sterfen dergeene, die men zeide, dat om het Geloof gedood waren, moest onderzoeken, en, als 't haar bleek, dat ymand in der Daad wegens het Geloof omgebragt was, denzelven voor eenen zaliglyk gestorven Martelaar verklaaren, of, 'tgeen hetzelfde is, canoniseren; want canoniseren,

feren , met welk Woord de Protestanten zo zeer den Spot dryven , is niets anders , als verklaren , dat Ymand als een Vriend Gods , men by gevolg heilig gestorven is , en zich in het Gezelschap der andere Vrienden Gods in den Hemel bevind . Wat kwaad steekt nu in eene zulke Verklaring ? De Kerk heeft zulke Verklaringen immers in de eerste Eeuwen gedaan , en dus ge- canoniseert . Waaron zou zy het dan ook niet noch tegenwoordig moogen doen ? Dit meene ik heeft voor Ymand , die de Waarheid lief heeft , geene Verklaring meer nodig .

Tweede Aanmerking.

81. Was het niet belachelyk , dat de Donatisten , die haare Scheuring en Kettery op eene ten hoogsten strafwaardige Wys begonnen hadden , zich vervolgens voor de waare Kerk *Christi* durfden uitgeven , en zeggen , dat dezelve buiten haar op den geheelen Aard-Bodem te Grond ge- gaan was ? Zekerlyk was het belachelyk , mits zy even als de Protestanten noch hedensdaags doen , tot Bewys van hun Zeggen den eenen of den anderen kwalyk begreepen , en noch kwalyker verdraaiden Text uit de H. Schrift bybrachten .

82. Die Luiden woonden in Africa , een Gewest , gelyk als bekend is , ten Opzigt van Europa , na het Zuiden of den Middag gelegen . Om nu te bewyzen , dat haare Sekte , die zich in de Landen van den Middag bevond , de waare Kerk was , haalden zy aan de Spreuk van de Bruid uit het Hooge Lied *Salomonis* Cap: 1. Y. 7. *Zegget my aan gy , dien myne Ziele lief heeft , waar gy weidet , waar gy rustet in den Middag .* Uit

Uit die Spreuk maakten zy nu dit Besluit. (†)
 De Brudegom *Christus Jesus*, zeiden zy, weid
 en rust in den Middag, daar wy ons bevinden,
 by gevolg is hy alleenlyk by ons, en by ons
 alleen is de waare Kerk. O wat een schoon Ge-
 volg! Dus haddé de Kerk nooit ergens anders
 kunnen wezen als in Africa; want als de ge-
 melde Text eenmaal na de Uitlegging der Do-
 natisten moest worden verstaan, moest men hem
 ook altoos, en ten allen Tyde dus uitleggen, zynde
 Gods Woorden, Woorden der eeuwige Waar-
 heid. Het is dan belachelyk te zeggen, dat de
 Kerk op den geheelen Aard-Bodem te Grond
 gegaan zoude zyn buiten eene nieuw-opgekoo-
 me Secte, die zich even als de Donatisten, den
 Naam van waare Kerk aanmatigt. Laat ons
 zien, hoe aardiglyk de H. *Augustinus* zulke
 Zwetzers by de Neus krygt. (u) "Wat is het
 " (dus voert de gemelde Leeraar de Kerk spree-
 " kende in) dat zommige, ik weet niet wie,
 " die van my afgeweeken zyn, tegens my mor-
 " ren? Wat is het, dat degeene, die zelf ver-
 " looren zyn, dryven, dat ik verlooren ben-
 " Voorwaar zy zeggen, dat ik geweest ben,
 " maar nu niet meer in Wezen ben. Zeg my
 " aan de Weinigheid myner Dagen. Hoe lang
 " zal ik in deze Weereld wezen? Zeg het my aan
 " wogens degeene, die daar zeggen: Zy is geweest,
 " en is nu niet meer; de Kerk is afgevallen,
 " en by alle Volken te Grond gegaan. En hy
 " heeft my aangezegt: *Zie ik ben met u alle de
 " Dagen tot de Volending der Weereld.*" *Math. 28.*
 ✻

(†) Vide *Cornelium à Lapide* in loc. cit.

(u) *S. August. Conc. 2. in Pl. 101. Confer Becani Manuale
 Lib. 1, Cap. 3. N. 34.*

y. 20. Dus verre de H. *Augustinus* spreekende
 in den Persoon van de Kerk. Hoe aardiglyk,
 zegge ik noch eenmaal , krygt hy daar by de
 Neus niet alleenlyk de Donatisten , maar ook
 de Protestanten , die dus met de gemelde Dona-
 tisten niet alleenlyk in dat Stuk , maar ook in de
 volgende overeenkoomen , te weten , in het
 schenden van de Katholyke Kerken , in het ver-
 bryzelen der Altaren , in het onteeren van de
 geconfacreerde Hostien , en andere Gruwelen,
 zo als te zien is by Katholyke en Onkatholyke
 Schryvers , die de Historie der Reformatie te
 Boek gesteld hebben. Doch in eene opmerkelyke
 Zaak verschillen de Donatisten van de Protestan-
 ten. Zyleerden, dat de Maagden, die haare Kuisheid
 aan God den Heere ten Overstaan van Katho-
 lyke Priesters hadden gedaan , die Gelofte voor
 eenen Donatist moesten vernieuwen. De Pro-
 testanten in Tegendeel lachen en spotten met
 zulke Geloften , zelfs aan de aan God gewyde
 Maagden volkome Vryheid gevende om uit
 haare Kloosters te loopen , en te trouwen. Zyn
 de Donatisten , hoe gruwelyk zy ook anderzins
 waren , in dat Stuk nu niet veel godvruchtiger
 als de Protestanten? Buiten Twyffel. Zou men
 aan Luiden , die eene Leere ingevoert hebben,
 dewelke het Vlees streelt , alle aan God gedaane
 Belften vernietigt , den Weg tot alle Onge-
 bondenheid baant , en dus *Christi* Ryk , in louter
 Mortificatien, Verootmoedigingen , Kastydingen,
 Kruis , en Lyden bestaande , zoekt te verdelgen,
 zou men , zegge ik , aan zulke Luiden niet met
 veel meer Recht den Naam van Antichristen
 moogen geven , als zy denzelven aan de Pauzen
 van *Rome* , die het Ryk *Christi* in Tegendeel
 steets na desselfs Voorbeeld de gansche Weereld
 door

door hebben uitgebreid, toeëigenen? Doch het Schelden laat ik over aan de Predikanten, mits de Waarheid niet nodig heeft, datze zich van zulke Janhagels-Middelen bedient om zich te weeren.

Hier moet ik echter noch byvoegen, dat de Leere der Protestanten in het Stuk van de Geloofte der Kuisheid veel, ja zeer veel jonger is als de Leere des Pausdoms, mits wy uit de boven aangehaalde Leere der Donatisten Zonne klaar zien, dat het eene aloude Gewoonte in Gods Kerk is, dat de Maagden haare Kuisheid aan God den Heere opdragen; want indien'er geene zulke Maagden in de Weereld waren geweest, hadden de Donatisten haar ook niet kunnen dwingen, haare Geloofte te vernieuwen. Doch hiervan voor deze Reis genoeg.

Derde Aanmerking.

83. Van de Socinianen heb ik mede, ik zegge het noch eens, willen Gewag maken, om te toonen, dat dezelve, zo wel als de Protestanten op de Oudheid van haar Geloof kunnen stoffen, mits zommige Punten, die zy leeren, mede door aloude, en door de Roems-Katholyke Kerk verdoemde Ketteren in de eerste Eeuwen geleert zyn geworden. Doch voor de Oudheid van die Katholyke Kerk moeten zy gezamentlyk wyken, mits zy telkens de Geloofs-Artykelen, welke in de gemelde Kerk algemeen waren, aantasteden; en dus nieuwe invoerden, die by gevolg jonger waren als degeene, die zy begonnen te bestryden. De Vereeniging van alle de tegens elkander strydende Secten der Donatisten, Arrianen,

nen, Macedonianen, en andere Ketteren tegens de Katholyke Kerk, is, voor het overige, deſte merkwaardiger, mits de Proteſtanten hen in dat Stuk dapper navolgen.

Vierde Aanmerking.

84. De Eunomeanen verachteten, het is waar, de Reliquien der Martelaren, en gaven aan de Mirakelen, welke God by haare Graffteden wrocht, den Naam van Beguichelingen. De Proteſtanten doen het ook, en dus is haare Religie in dat Stuk, ik bekenne het, al mede zeer oud. Doch wat zyn de Eunomeanen voor Luiden geweest? Luiden die Gods Wezen waanden te begrypen, die niet wilden doopen in den Naam der Drieuldigheid, die de Gedoopte herdoopten, die de Propheten en Apostelen niet achteten, en die leerden, dat men, schoon men de zwaarſte Misdaden hadde bedreeven, konde zalig worden, als men alleenlyk haar Geloof omhelſde. Zulke Voorgangers en Leermeesters hebben de Proteſtanten gehad. Dat zy zich daarmede luſtig maken! De Rooms-Katholyken zullen zich wel wachten zulke Aardsketterers voor Leer-Meesters aanteneemen.

Vyfde Aanmerking.

85. Het is waar, *Aërius* leerde, zo als de Proteſtanten noch hedensdaags doen, dat de Biſchoppen en Priesters elkander geëk zyn in Waardigheid; dat men voor de Overledene niet moet bidden; dat men niet behoeft te vasten en diergelyke; en in die Stukken is de Religie der Proteſtanten al mede oud, doch niet zo oud als

die der Rooms-Katholyken ; mits de Geloofs-
 Arttykelen der laatsftgemelde, tegens die van de
 eerftgemelde ftrydende , op dien Tyd reets alge-
 meen, en in Wezen waren ; want anderzins hadde
Aërius zich niet daartegen kunnen aankanten.
 Doch wat is *Aërius* voor een Man geweest ? Een
 Man , die den Pasch-Dag voor geen heiligen
 Dag wilde houden ; met een Woord , een Ar-
 riansé Ketter. Dat de Protestanten zich met
 eenen zulken Leer-Meester en Voorganger al
 mede vroolyk maaken ! Wy Rooms-Katholyken
 zullen ons voor zyne Dwalingen wel wagten.

Sesde Aanmerking.

86. Wat leerden de Jovinianisten ? Insgelyks on-
 derscheide Strukken , welke de Protestanten noch
 hedensdags leeren , en dus is haare Religie daar
 ontrent al wederom zeer oud ; doch de Rooms-
 Katholyke is noch ouder , mits de Joviniani-
 sten haare Leere bestreeden hebben ; en dewyl
 zy niets konden bestryden als hetgeene zy in
 Wezen vonden , zo moet de Leere der Rooms-
 Katholyken voor de haare zyn geweest , ten
 minsten ontrent de Punten die zy aantasteden ,
 want anderzins zouden zy zich met haare nieuwe
 Leere niet tegens dezelve hebben kunnen zetten.
 Doch wat zyn de Jovinianisten voor Luiden geweest
 Luiden , tegens dewelke gezamentlyk opgestaan
 zyn *S. Hieronymus* , *S. Ambrosius* , *S. Augustinus*
 en de gantsche algemeene Rooms - Katholyke
 Kerk , aan haar Hoofd hebbende den dapperen
 Paus *Siricius* , die zich , gelyk als de geleerde
 Jesuit *R. P. Ott* spreekt , (x) gelyk als een Leeuw
 tegens

(x) Zie *Roma Gloriosa*, odor das Glorwürdige om. pag.

tegens de oude en nieuwe Ketterryen gezet heeft. Luiden , met een Woord , die zich niet ontzagen te zeggen , dat *Christus* van geene Maagd gebooren was. Luiden , die door den godvrugtigen Keizer *Theodosius* op het strengste vervolgt wierden. Uit zulke onzuivere Bron - Aderen hebben de Protestanten haare onreine Leere geput. Dat zy'er wel mede vaaren! of om beter , en Christelyker te spreeken , dat zy doch eenmaal de Oogen mogten openen , en zien , dat uit een vuile Bak geen schoon Water kan worden gehaalt , noch eene gezonde Leere uit besmette Ketterryen. God wil haar verlichten! Ik ga voort met myn Uittreksel uit den Catechismus.

Vyfde Eeuw.

De voornaamste Ketterryen van deze Eeuw zyn die van *Vigilantius* , en die van de Pelagianen , Halve - Pelagianen , Nestorianen , en Eurychianen.

87. *Vigilantius* , een Priester te *Barcelona* , bestreed de Vereering der Reliquien , en de Aanroeping der Heiligen. De Mirakelen , welke by de Graffteden der Martelaren geschieden , maakte hy verdacht , en het ontsteeken van Waskaarsen by dezelve , noemde hy eene Bygelovigheid. De maagdelyke of ongehuwde Staat was , na zyne Meening , niet geoorloft , noch hooger te achten als het Huwelyk. Die Dwalingen , dewelke reets in den Persoon van *Jovianus* verdoemt waren , en in onze Tyden door de Protestanten vernieuwt zyn , zyn zeer krachtig wederlegt door den H. *Hieronymus* , die daarin ten allen

Tyde door de gantſche Katholyke Kerk onderſteunt is geworden.

88. Daar zyn onderscheide Meeningen aangaande eene Secte, die men genoemt heeft Predeſtinationen. Degeene die Staande houden, dat het in der Daad eene Secte geweest is, zeggen, datze in deze Eeuw geformeert is door een klein Getal van Perſonen, die uit de Grond-Regelen van den H. *Augustinus* ten Opzigte van de Predeſtinatione, en van de Genade, verkeerde Gevolgen trekkende, leerden; dat God niet wilde, dat alle Menſchen zalig wierden; dat hy de Verworpelingen, zonder eenige voorgaande Schuld, tot de eeuwige Verdoemenis predeſtineerde; dat de Predeſtinatione, en de Genade den Menſch nootzaakten te werken, en de vrye Wil ontnamen, enz.

Degeene die willen, dat het geene wezentlyke Secte geweest is, zeggen, dat de aangehaalde Dwaalingen alleenlyk valsche, en te vergetrokke Gevolgen waren, welke de Halve-Pelagianen aan de waare Navolgers van den H. *Augustyn* toefchreven. Dus ſpreekt de *Catechiſmus*. Hoor nu myne Aanmerkingen.

Eerſte Aanmerking.

89. De voorsz. vyfde Eeuw geeft aan de Protestanten al wederom eenige Oudheid in het Stuk van het aanroepen der Heiligen; het vereeren der Reliquien, het verachten van de Mirakelen, het ontſteeken van Waskaarſten by de Grafſteden der Martelaren, en den maagdelyken Staat. Doch de Religie der Rooms-Katholyken is dienaangaande veel ouder, zo als U. E. uit de vorige Paſſagen gezien heeft. Mirakelen

len te verachten is geene Kunst; maar dezelve te doen. *Pharao* verachtete de Mirakelen, die *Moyfes* deed, zo als in het Boek *Exodus* wydlopig te lezen is. En de Schrift-Geleerden en *Pharizeen* noemden *Christi* Mirakelen Duivels-Werk. Hy werpt, zeidenze, de Duivelen uit door *Beelzebub den Oversten der Duivelen*. *Luc. 11. v. 15.* En nochtans waren het alle oprechte Mirakelen, en Wonderwerken Gods. Spotters en Ongeloyigen kunnen verachten alles, wat zy willen, ja God zelf, gelyk als de bedroefde *Onderving in Holland* leert. Doch de Godloozen kunnen God niets van zyne Godheid ontnemen, noch zyne Werken tot Beguichelingen maken, schoon ook de gansche Helse Macht met hen zamenspande. De waare Wonderwerken Gods kan eene vroomme Ziel altoos van 's' Duivels Werk onderscheiden. Doch hiervan elders, het zou anderzins te ver haeren loopen.

Tweede Aanmerking.

90. Wat het ontsteeken van Waskaarssen by de *Graffteden der Heiligen* betreft, ik zie niet, waarom de *Protestanten* zo een Gruwel daaruit maken. Zy zetten immers Waskaarssen op de Tafel ter Eere van een voornaam *Vrind*, welken zy aan dezelve onthaalen, waarom zou men dan ook niet ter Eere van eenen *Vrind Gods*, gelyk als de Heiligen zyn, Waskaarssen mogen ontsteeken? Het eene is, antwoorden de *Predikanten*, eene politieke *Eerbewyzing*, en het andere eene *Afgodery*. Doch zy behoorden de *Zaak* met eene *Christelyke Zagmoedigheid*, en *Onzijdigheid* te overwegen; en alsdan zouden.

zy haast zien , dat zy daarontrent in Dooling zyn. Is het eene politique Eerbewyzing , wanneer ik voor eenen Mensch Kaarssen ontsteek , en op de Tafel zet , niet als of ik iets Goddelyks in hem erkende , maar alleenlyk omdat hy myn Vrind is , waarom zou het dan eene Afgodery wezen voor eenen Heilig Kaarssen te ontsteeken , niet als of men in hem iets Goddelyks erkende , maar enkel en alleenlyk , om dat hy een Vrind Gods , en dus hooger als een Menschen-Vrind te achten is ? Te meer daar de Eere , dewelke aan den Heilig word beweezen , niet op den Heilig berust , maar verder op God zelf ziet , en hem voornamentlyk geschied ter Gedachtenis van de Weldaden , die hy aan den Heilig beweezen heeft. Dat is de Meening van de Kerk. Wy branden immers geene Kaarssen voor de Verdoemden , maar alleenlyk voor de Gelukzaligen in den Hemel. Dus moesten de Protestanten immers klaar zien , dat die Eere niet aan het Schepsel zelf gedaan word , (want alsdan zouden wy aan Verdoemden en Gelukzaligen zonder Onderscheid dezelfde Eere bewyzen) maar ten eersten en principalyk aan God zelf , en ten tweeden aan den Heilig. Dus vermaant ons de Koninglyke Propheet Davids *Pf. 150. Dat wy den Heere zullen looven in zynen Heiligen.* Dus wil God de Heere *Math. 22. 8. 37. en 39. Dat wy hem ten eersten en principalyk , en boven alles zullen heminnen , en den Naasten gelyken ons zelven.* Gelykerwys nu de Liefde , die wy aan eenen Mensch toonen , in geenen Deel tegens de Liefde Gods stryd , maar dezelve in Tegendeel vermeerdert , mitsze om zynentwillig geschied , dus kan ook de Eere , die aan eenen Heilig gedaan word , niet tegens Gods Eere stryden.

fryden , maar moet dezelve in Tegendeel vermeerderen , mitsze om Gods Wille gedaan word-
UE. ziet , dat ik klaar , verstaanbaar , en vatbaar spreek , waartegen duizend kwalyk verstaane , noch kwalyker bygebragte , en op het allerkwalykst toegepaste Spreuken uit den Bybel , niets kuunen uitregten.

Derde Aanmerking.

91. Dat de maagdelyke of ongehuwde Staat niet beter zoude zyn als de huwelyke , zo als de Gereformeerde Predikanten met *Vigilantius* , en andere Kettters leeren , zulks fryd immers tegens de uitdrukkelyke Woorden van den H. Apostel *Paulus 1. Cor. 7.* en heeft by gevolg geen verder Bewys nodig. Van de Geloſte der Kuisheid zullen wy in 't Vervolg nader ſpreeken.
92. Van de Dwalingen der overige Kettters van deze Eeuw heb ik niets willen melden , mits de Protestanten weinig of niets van hen ontleent hebben ; en wat de Predeſtinatianen betreft , wy zullen haast nader Gelegenheid hebben van hen te ſpreeken.

Sesde Eeuw. *

Zevende Eeuw.

93. De Monotheliten , en Paulinianen zyn de Voornaamſte , die in deze Eeuw te Vorichyn ge-

G 4

(*) Uit de ſesde Eeuw hebben de Protestanten niets van haare Leer-Stukken gehaalt , en daarom ga ik dezelve thans verby.

gekoomen zyn. De eerstgemelde leerden, dat'er naar eene Wil in *Christo* was, te weten, de Goddelyke. Zy wierden verdoemt in het sesde Generale Concilie, gehouden te *Konstantinopole* in 680. onder de Regering van Paus *Agathon*, wiens Uitspraak in de gemelde algemeene Kerk-Vergadering met de grootste Blydichap ontfangen wierd.

94. De Paulinianen, eenen zekeren *Paulus van Samofate* aan haar Hoofd hebbende, waren Manicheen, die onder een nieuwen Naam, en met nieuwe Buitenspoorigheden kwamen opdagen.
95. In deze Eeuw heeft ook de godlooze *Mahomet* met zyne Sekte begonnen. Dus verre de Catechismus.

Aanmerking.

96. Gelykerwys de Uitspraak van *Agathon*, Paus van *Rome*, door de algemeene Kerk-Vergadering van *Konstantinopole* met de grootste Eerbied, en Blydschap aangenoomen is, dus hebben ook alle de voorgaande, en volgende Concilien haare Eerbied, en Ontzag aan de Bischoppen van *Rome*, die zy steeds voor Bischoppen der algemeene Katholyke Kerk gehouden hebben, getoont. Degeene, die begeerig is uitvoerig te lezen, hoedanig de Roomsse Pauzen als algemeene Harders, van den Beginne af, te weten, zedert de eerste Eeuw, voor de algemeene Kerk *Christi* Zorg gedragen, en de Macht van Opperste Bischoppens Opvolgers van *S. Petrus*, en *Christi* Stedehouders, geoeffent hebben, kunnen haar Genoegen vinden by den meergemelden Jesuit R. P. *Ost.* (y)

Achste

(y) Zie *Roma Gloriosa* pag. m. 36. enz.

Achtste Eeuw.

De voornaamste Ketterryen van deze Eeuw zyn die der Iconoclasten , of Beeld - Stormers, en die van *Felix*, en *Elipandus*.

97. De Beeld-Stormers, dus genaamt, omdatze de Beelden bestormden, en aan Stukken sloegen, verklaardén zich tegens de Eere, welke de Rooms - Katholyke Kerk, volgens de oude *Traditie*, aan het Krucifix, en aan de Beelden van Christus, en van de Heiligen beweezen.
98. Paus *Gregorius II.* en zyne Opvolgers kanteden zich hevig tegens die Seete, zo wel als *S. Germanus* Patriarch van *Konstantinopole*, *S. Johannes Damascenus*, en veele andere. Het tweede Concilie van *Nicea*, of de zevende algemeene Kerk-Vergadering, verdoemde die Ketterry onder de Regering van de godvrugtige Keizerin *Irene*, en van haaren Zoon *Constantinus*, in den Jare 787.
99. *Felix* Bischof van *Urgel* in Spanie, en *Elipandus* Bischof van *Toledo*, leerden, dat Christus geen natuurlyke Soon des Hemelsén Vaders was. De voornaamste Concilien, welke die Ketterry hebben verdoemt, zyn die van *Regensburg*, gehouden in 792. van *Frankfort*, in 794 en van *Rome* onder Paus *Leo III.* in 799. Dus verre de Woorden van den Catechismus, waarover wy maar eene kleine Aanmerking maken zullen.

Aanmerking.

100. Daar ziet UE. en yder bescheide zo Katholyke, als Onkatholyke Lezer, wie het eerst

begonnen hebben de Beelden van *Christus* en zyne Heiligen te bestormen. De Protestanten, doch voornamentlyk de Gereformeerden, door hunne Predikanten opgehitst, zyn kloekmoediglyk in de Voetstappen der Iconoclasten getreden. Haare Religie is dan in dat Stuk mede eenigzins oud, doch de Religie der Katholyken noch ouder, mits zy, volgens de oude Traditie, aan de Beelden, niet eene Goddelyke, zo als de Predikanten lasteren, maar eene aan haar toekomende Eere beweezen hebben, en noch bewyzen. Ik ga voort met het Uittreksel.

Negende Eeuw.

- Sergius* en *Banos*; *Claudius van Turin*, of, zo andere willen, *Gotschalk*; *Photius*, en *Johan Scot* waren de Voornaamste, die de Kerk in deze Eeuw door haare Dwalingen stoorden.
101. *Sergius* en *Banos* bragten de Keteryen der Paulinianen of nieuwe Manicheen, wederom op de Baan.
102. *Claudius* Bischoep van *Turin*, vernieuwde de Dwalingen van *Vigilantius*, en *Aërius* ten Opzigte van de Reliquien, en de Aanroeping der Heiligen; alsmede die van de Iconoclasten, ten Opzigte van de Beelden.
103. *Gotschalk* Munnik der Abbye van *Orbai* in het Bisdom van *Soissons* in *Vrankryk*, wierd beschuldigt, dat hy leerde de Dwalingen, die in de vyfde Eeuw toegeeschreeven wierden aan degeene, die men *Predestinatianen* noemde. *Rabanus Maurus* Bischoep van *Mentz*, en *Hinmarus* Bischoep van *Rheims*, stonden met Kracht tegens dien Munnik op, en *Hinmarus* strafte hem

hem na de Strengheid. Ook wierden zyne Dwalingen door verscheide Concilien verdoemt.

104. *Photius* was Neef van *S. Therasius* Patriarch van *Konstantinopole*, onder wien het zevende Generale Concilie gehouden is. Hy was een der geleertste en wyfste Mannen van zynen Tyd, gelyk als blykt uit zyne Schriften. Noch Leek zynde wird hy in den Bischoppelyken Stoei van *Konstantinopole* gedrongen in Plaats van *S. Ignatius*, die wettiglyk tot Patriarch verkooren was, maar verdreeven wierd door den godloozen *Bardas*, Neef van Keizer *Michaël III.* *Bardas* bedreef opentlyk Bloedschande met zyne Schoondochter; *S. Ignatius* bestrafte hem daarover met eene heilige Vrymoedigheid, en wierd derhalven vervolgt.

105. *Photius* een Man van eene toemeloze Eerzucht, deed zich door *Gregorius van Syracuse* een geëxcommuniceert, en afgezet Bischof, als mede door andere geëxcommuniceerde Bischoppen tot Patriarch van *Konstantinopole* wyen. Paus *Nicolaus I.* deed *Photius*, en zyne Aanhangers in den Kerkelyken Ban. *Photius* verachtete de Excommunicatie, en hadde noch daarenboven de Vermetelheid, dat hy den Paus wilde in den Ban doen. Toen begon hy tegens de Katholyke Kerk te schryven, en leerde, dat de H. Geest niet van den Zoon uitgaat; eene Dwaling, strydende tegens de geduurige Leere der Kerk, waarvande oudste Griekse Vaders, namentlyk *S. Basilius*, *S. Athanasius*, en andere zo wel als de Latynse, in yder Eeuw de Bewaarders zyn geweest.

106. Keizer *Basilius*, die na *Bardas* volgde, deed het achtste Generale Concilie in 869. te *Konstantinopole* vergaderen. *S. Ignatius* wierd in zynen

zyne Stoel hersteld: *Photius* wierd geëxcommuniceert , en in Ballingschap verweezen. Tien Jaren daarna kwam de *H. Ignatius* te sterven , en *Photius* , die zich middlerwyl in de Gunst des Keizers hadde weten te dringen , wierd op nieuw tot Patriarch van *Konstantinopole* aangesteld ; Paus *Johannes VIII.* bevestigde zyne Verkiezing , en van dien Tyd af was hy een wettig Patriarch.

207. Zich in Rust ziende , verzamelde hy een vals Concilie , 'twelk hy het achtste algemeene Concilie noemde. Hy deed daarin al 'tgeen in de achtste Generale Kerk- Vergadering tegens hem gedaan was , vernietigen , en verklaarde zich nochmaals tegens de Rooms-Katholyke Kerk. De Paus sprak het Vonnis van Afzetting tegens hem uit , en in gevolge van dien wierd hy door Keizer *Leo den Wyzen* uit zyne Waardigheid gezet , en in een Klooster opgeslooten , waarin hy stierf.

208. De Scheuring van *Photius* hadde geene verdriete Gevolgen tot aan den Tyd waarvan wy haast zullen spreken.

209. *Johannes Scotus* leerde ten Tyde van Keizer *Karel den Kaalen* , verscheide Dwalingen ten Opzigte van de Predestinatie , en het Sakrament des Altaars , en het was uit zyne Schriften , dat *Berengarius* naderhand zyne Dwalingen tegens dat Sakrament trok.

De *Tiende Eeuw* heeft geene nieuwe Secten voortgebracht. Dus verre het Verhaal van den Catechismus , waarover wy onze gewoonlyke Aanmerkingen maken zullen.

Eerste

Eerste Aanmerking.

110. De Leere der Predestinatianen (het zy dat die Luiden eene byzondere Secte geformeert hebben of niet, het doet niets ter Zaak) is eerst in de vyfde Eeuw uit den Dop gekroopen, en in de negende door den Munnik *Gotschalk* (helaas! het zyn altermaal Munniken en Geestelyken van de Rooms-Katholyke Kerk geweest, die tegens haare Moeder opgestaan zyn, en nieuwe Ketteryen begonnen hebben, gelyk UE. uit dit Uittreksel zien kan) op nieuw uitgebroed, en eindelyk, nadat, dat Ondier vervolgens, gelukkiglyk gesmoort was, door de Gereformeerde Predikanten, of, om beter te zeggen, de afvallige Rooms-Katholyke Geestelyken en Munniken, hunne Reformateurs en Voorgangers, wederom levendig gemaakt geworden. Ik noeme die Leere een Ondier, mitsze God zelf tot een Ondier maakt. Vergeve het my O Almachtige, Eeuwige, Goedertiere, en oneindelyk Barmhertige God, dat ik dus spreek! Ik elendig Schepsel spotte niet met U, O myn Heer! myn God! myn alles! maar ik spotte met degeene, die met u spotten, en van uwe Goddelyke Majesteit den grootsten Dwingeland maken, die ooit tuschen Hemel en Aarde gevonden heeft kunnen worden. Gy zegt: O Vader der Barmhertigheden! Gy zegt: Zo waaragtig als ik leve (O ontfermende God, wat zyn dat voor krachtige, en Zielroerende Woorden, die Gy met eenen Eed bevestigt, om den Zondaar deffe beter tot u te lokken) Gy zegt, hervatte ik noch eens: Zo waaragtig als ik leve, ik wil den Dood des Zondaars

Zondaars niet, maar dat de Godlooze hem bekeere van zyne Weegen, en leve Ezech. 33. v. 11. Uw uitverkooren Vat de H. Apostel Paulus verkondigt ons in uwen Naam: *Dat gy wilt, dat alle Menschen zalig worden.* 1. Tim. 2. v. 4. En desnietteenstaande durven die Luiden, de Gereformeerde Predikanten meene ik, stoutelyk zeggen, dat gy niet wilt, dat alle Menschen zalig worden; maar dat gy de Godloozen van alle Eeuwigheid af tot de eeuwige Verdoemenis gepredestineert hebt, en zulks wel zonder eenige voorafgaande Schuld of Zonde van haare Kant. O Gruwelen! O Goodloosheden! Hoe kan, O mededoogende God! uwe oneindelyke Goedertierenheid en Barmhertigheid, met eene zulke afgryzelyke Wreedheid, waarmede men uwe Godheid zelf zoekt te bekladden, bestaan? Dat zyn de Luiden, O grote God! die steeds schreuwen: *Gods Woord! Gods Woord!* Zy leezen uwe klare Woorden, dat gy niet wilt, dat de Godlooze verdoemt worde, en zy leeren rechtdraats het Tegendeel. Vergeve 't hen nochtans, O Vader der Barmhertigheden! misschien weten zy niet, wat zy doen, of zeggen. Open haare Oogen, O Licht der Weereld! op dat zy in uw Licht het Licht van uwe oneindelyke Genade en Barmhertigheid moogen zien, zich van haare ongelovige Wegen bekeeren, en mede zalig worden. Amen!

III. Ondertuschen kan ik van dat Ondier zo schieklyk noch niet afscheiden. Wat zou UE. en yder vernuftig Mensch doch zeggen van eenen Koning, die zyne Onderdanen, zonder dat dezelve de minste Misdaad begaan hadden, veroordeelde, den eenen om onthoofd te worden, den

den anderen om zyn Leven aan de Galg, of op het Rad te eindigen, den derden om te worden gevierendeelt, tot Riemen gesneden, of levendig verbrand, enz. Men zou immers moeten zeggen, dat zo een Koning niet een Koning, maar een Wreedtaart, Dwingeland, en Ondier was, die de Menschen even als een Wolf of Tyger, verslond. Hoe kan het dan een Mensch in zyne Hersieren laten koomen God zelf tot zo een Wreedtaart te maken, wiens Wreedheid deste schrikkelijker, en afgryzelyker zoude wizen, mits de Kwalen, die het Lichaam in dit Leven aangedaan worden, haast een Einde neemen, en de Kwalen en Pynen, welke de Verdoemden in de Helle moeten lyden, daarentegen oneindelyk grooter, en eeuwigdurende zyn. Wat Liefde kunnen die Luiden doch God den Heere toedragen, van wien zy zulke wreede en vervaarlyke Denkbeelden hebben? Ik zie het voorwaar niet.

Tweede Aanmerking.

112. Het Geval van Photius heb ik wat wyloopig willen aanhaalen, om aan de misleide Katholyken in Holland te toonen, wat het doorgaans voor Luiden zyn geweest, die zich van de Eenigheid der Rooms-Katholyke Kerk gescheiden hebben; en wat zy derhalven moeten denken van de zogenaamde Bischoppen van *Utrecht*, die zich zelven eenen Bischoppelyken Tytel aanmatigen, "welken het Volk bespot, (z) Gods Kerk verfoeit, de Roomse Paus

(z) Dus spreekt zyn Eminentie de Heer Kardinal Aards-Bischop van *Mechelen*, in zyn Rescript aan *Diederik van der Kroon*, gewaande Bischop van *Utrecht*, in de Latynse Taal gedrukt te *Leuven* in 1736.

* Paus verbied , alle de Rooms-Katholyke
 * Bifchoppen ontkennen , en de Onkatholyke
 * zelf niet dulden.

Derde Aanmerking.

113. Uit de Dwalingen van *Johannes Scotus* ziet men , wie de eerste geweest is , die tegens het Sakrament des Altaars Dwalingen geleert heeft. Dewyl nu de Gereformeerden hem en zynen Leerling *Berengarius* gevolgt zyn , zo is haare Religie in dat Stuk al wederom wat oud , doch niet zo oud als de Rooms-Katholyke , welke de wezentlyke Tegenwoordigheid *Christi* in het Sakrament des Altaars , ten allen Tyde Staande gehouden heeft. En nadien in dat Stuk het allerzwaarste Verschil tuschen ons en de Gereformeerden bestaat , zo zal ik , wanneer ik in de volgende Eeuw van *Berengarius* kooime te spreken , onder Gods Zegen toonen , dat het eene bestendige Leere van *Christi* Kerk is geweest , dat hy waarlyk en wezenlyk in het Sakrament des Altaars tegenwoordig is.

Elfde Eeuw.

De nieuwe Manicheen , *Berengarius* , en *Michaël Cerularius* , stoorden de Kerk in deze Eeuw door haare Dwalingen.

114. *Berengarius* Aards-Diaken van *Angers* , was de eerste , die in het Begin van deze Eeuw durfde leeren , dat het Lichaam *Jesu Christi* alleenlyk figuurlyker Wyze in het Sakrament des Altaars tegenwoordig was. De gansche Kerk

Kerk stond tegens hem op, als eenen Ketter, die zich kantede tegens eene Leere, welke de Kerk van ten Tyd der Apostelen af altoos gehouden hadde. *Hugo* Bischoep van *Langres*, *Lantfrank*, *Durand* Abt van *Troarn*, *Gaimond*, en *Alger* schreeven het meest tegens hem. Hy wierd verdoemt in het Concilie in 1050. te *Rome* onder Paus *Leo IX.* en in twee andere in 'tzelvde Jaar te *Vercelles*, en te *Paris* gehouden; alsmede in 1055. in de Concilien van *Florence*, en van *Tours*; en in 1059. in dat van *Rome* onder Paus *Nicolaus II.* in 1063. in dat van *Rouen*; in 1078. in dat van *Poitiers*, en in 1079. in een ander Concilie, te *Rome* gehouden. *Berengarius* herriep zyne Dwaling, en stierf als een Boetvaardige in den Schoot der Rooms-Katholyke Kerk.

115. *Michaël Cerularius* Patriarch van *Konstantinopole* schreef in 1043. tegens de Latynse Kerk. De voornaamste Beschuldigungen, die hy tegens haar inbracht, waren de volgende. 1. Dat de Latynen ongedeesst Brood by de Consecratie gebruikten. 2. Dat zy verstikt Vlees aten. 3. Datze den Baard deeden scheeren. 4. Dat zy des Saterdag vasteden. 5. Dat zy in de eerste Week van de Vasten Vlees aten. 6. Datze in het *Symbolum van Nicæa* bygevoegt hadden het Woord: *Filioque* (en den Zoone) om daardoor te verstaan te geven, dat de H. Geest van den Vader, en van den Zoone uitgaat, 'twelk, zo hy zeide, eene Dwaling was. 7. Dat twee Gebroeders in de Latynse Kerk met twee Gezusters mogten trouwen. 8. Dat men zich in de Misse den Kus des Vredes gaf voor de Communie. 9. Dat men het *Alleluja* niet zong gedurende de Vasten. 10. Hy beschuldigde

H de

de Latynse Kerk ook, dat zy de Reliquien, en Beelden der Heiligen niet veerde. Voorts formeerde hy noch eenige andere Artykelen, die vals, of beuzelagtig waren. Dat zyn nu de Artykelen, welke Aanleiding gegeven hebben tot de Scheuring van de Griekse Kerk.

116. Paus *Leo IX.* deed zyn uiterste Best, om *Michaël Cerularius* van zyne Vooroordelen en Dwalingen terug te doen keeren. Hy zond tot Herstelling van de Vrede, drie Legaten na *Konstantinopole*, aan haar Hoofd hebbende den Kardinaal *Humbert*, die door den Keizer *Constantinus*, bygenaamt *Monomachus*, met alle Eerbied ontfangen wierden. Zy raadpleegden dikwils met den Patriarch; maar ziende, datze op zyn Gemoed niets vermogten, deeden zy hem in den Kerk-Bau, *Michaël* onderstond daarop van zyne Kant niet alleenlyk de Legaten, maar ook den Paus zelf te excommuniceren. De Keizer verdreef den Patriarch volgens uit zyn Bisdom; Desniettemin nam de Scheuring in het Oosten merkelyk toe, schoon de meeste Griekse Kerken in de volgende Eeuw met de Roomse Kerk noch Gemeenschap hielden. Dus verre de Catechismus.

Eerste Aanmerking.

117. Gelykerwys de yverige Paus *Leo IX.* zich ten uiterste bemoeit heeft, den Scheurmaker *Michaël Cerularius* tot betere Gedagten te brengen, dus in der Daad toonende, dat hy Harter van de algemeene of Katholyke Kerk was, en voor yder Kerk in 't bezonder Zorg droeg, dus hebben ook alle de voorgaande en volgende Pauzen by alle voorvallende Gelegenheden.

heden , en nieuw opkomende Secten , waar
 dezelve ook in de Weereld moogen ontstaan
 zyn , haaren Yver , en haare Zorg doen blyken.
 Ik zou zulks wydloopig kunnen toonen , en
 onwederleggelyk bewyzen. Doch ik zal het
 tot eene andere Plaats uitstellen , mits ik hier
 eene byzondere Aanmerking te maken heb , om
 aan de Gereformeerden , mits het alhier zeer
 wel te pas komt , Zonne-klaar te toonen , dat
Christns JESUS waarlyk , en lichamelyk in het
 Sakrament des Altaars tegenwoordig is ; en
 dat zulks ten allen Tyde de algemeene Leere
 der gansche Katholyke , en Apostolyke Kerk
 de geheele Weereld door , geweest is. Die
 Aanmerking zal eenigzins wydloopig , doch
 ook deste bondiger en nootzakelyker wezen ,
 mits de Gereformeerden , en daaronder zelfs de
 Engelse Lord *Richard* , Bisshop van *S. David*
 (a) waanen , dat *Paschasius* de eerste zoude zyn
 geweest , die de Leere van *Christi* lichame-
 lyke Tegenwoordighcid in het Sakrament des
 des Altaars opgebracht hadde.

(a) In zyne Defence of the Miracles of our Blessed Sa-
 viour , of *Verdeddiging der Mirakelen van onzen gezegenden*
Zaligmaker.

Twede byzondere , eenigzins wydloopige , doch nodige , grondige , en bondige
 Aanmerking aangaande Christi
 Tegenwoordigheid

in het

Sakrament des Altaars.

§. I.

118. **W**Anneer *Berengarius*, de Voorganger van *Calvinus*, zyne Kettery tegens *Christi* wезentlyke Tegenwoordigheid in het Sakrament des Altaars , ontrent den Jaare 1035. begon, zag hy de gansche Christen- Weereld tegens hem opstaan. (b) Degeene , die in, en na zynen Tyd geschreeven hebben , zyn daarvan onwraakbaare Getuigen. *Adelmannus*, die voormaals zyn Medeleerling onder den H. *Fuldebertus* was geweest , schreef aan hem in het gemelde Jaar eenen Brief, waarin hy klaagde, dat *Berengarius* , zo als het Gerucht liep, ten Opzichte van *Christi* Lichaam en Bloed, welke dagelyks geoffert wierden , eene Leere hield, welke tegens die van de Katholyke Kerk streed.
119. *Lantfrancus* Bischof van *Canterbury* in Engeland, verwyt hem (c) dat hy , opgeblazen van

(b) Vide R. D. W. *Wils* Officium hominis Christiani P. I. Cap. VIII. §. 2. pag. 337 edit. Lovan. Anno 1717.

(c) Lib. de Corpore & Sanguine Domini Cap. 22. cit. R. D. *Wils* in Offic. hom. Christ. loco cit.

van Verwaandheid, tegens de geheele Weereld
 een byzonder Gevoelen aangenoomen hadde.

"Indien 't waar is, (zegt hy verder tot hem)

"war gy aangaande *Christi* Lichaam en Bloed

"gelooft, zo is het valsch, wat de Kerk dien-

"aangaande de geheele Weereld door gelooft,

"en Staande houd; mits alle degeene, die zich

"verhengen Christenen te wezen, Roem dra-

"gen, dat zy *Christi* waaragtig Vlees en Bloed,

"welke beide van de Maagd genoomen zyn, in

"dit Sakrament ontfangen. Vraag alle degeene,

"die van de Latynse Taal, en van onze Ge-

"schiedenissen Kennis hebben; vraag de Grie-

"ken, Armenen, of andere Christenen, van

"welke Natie zy ook moogen wezen, zy zullen

"alle met eenen Mond getuigen, dat zy dit Ge-

"loof hebben." Dus verre *Lantfrancus*. Indien

nu *Paschasius* de Uitvinder van die Leere

was geweest, hoe zou het mogelyk zyn, dat

dezelve zo gezwind door de geheele Weereld

verspreid was geworden? Hoor wat *Guitman-*

das, Bischoep van *Aversu*, daarvan getuigt. (d)

"Zyne Dwaling (dus schryft hy tegens

"*Berengarius*) word zelfs by geen een Vlekje

"of Dorpje aangenoomen; en op dezen Tyd

"is het wel bekend, dat'er, voor dat *Berenga-*

"*rius* heeft beginnen te raaskallen, zulke Lot-

"ternyen nergens te vinden zyn geweest."

Berengarius konde het zelf niet ontkennen;

doch het Katholyk of Algemeen Geloof ontrent

dat Geheimenis, noemde hy Spotswyze het

dwaas Gevoelen van den gemeenen Hoop.

Nochtans ziende, dat zyn Gevoelen door ver-

scheide Kerk-Vergaderingen, waarin hy tegen-

(d) Lib. 3. citante R. D. *Wilt* loco cit.

woordig was, verdoemt wierd, kwam hy tot
 betere Gedagten, en deed tweemalen Afzwee-
 ring daarvan. Hy keerde tweemalen tot zyn
 Uitbraakfel, doch na zyne derde Afzweering
 bleef hy volftandig in het Katholyk Geloof.
 100° Heden zal de Heere my verfchynen (zeide hy
 101° "op zyn Sterf Bedde) gelyk als ik wegens my-
 102° "ne Boetvaardigheid hoope, ter Glorie, of,
 103° "gelyk als ik wegens degeene, die ik misleid
 104° "heb, vreeze, ter Straffe." (e)

§. 2.

122. Dewyl nu de gansche Christenheid tegens
 de Leere van *Berengarius* opgeftaan is, zo als
 wy uit de gemelde Schryfters gezien hebben, zo
 is het zeker, dat de Leere aangaande *Christi* Tegen-
 woordigheid in het Sakrament des Altaars,
 in die Eeuw algemeen, en by alle Christelyke
 Natiën aangenoomen was. Waaruit ik dan
 het onwederfpreekelyk Gevolg trekke, dat zulks
 ook het Geloof der Apostelen, en der Gelovigen
 van de eerste Kerk, geweest is. Wy ber-
 wyzen het tegens de Gereformeerden op de
 volgende Wys:

Indien de Apostelen, en de Gelovigen der
 eerste Kerk, aangaande *Christi* Tegenwoordig-
 heid in het Sakrament des Altaars, het Gevoe-
 len der Gereformeerden hadden gehad, zo
 moet'er in den Tyd tuschen *Berengarius* en de
 Apostelen, een algemeene Overgang van het Ge-
 voelen der Gereformeerden, tot dat van de
 Rooms-Katholyken, zyn gefchied; doch een
 zulke Overgang is ongelooffelyk, en teneene-
 maal

(e) Dus fchryft van hem *Will. Malmsburienfis*, die in zynen
 Tyd geleef t heeft.

maal ongegrond, het zy dat men wil, dat die Overgang teffens, dat is, op eenmaal, of allengskens, en by Trappen, zoude zyn geschied.

§. 3.

123. Zeggen de Predikanten, dat die Overgang teffens, of tegelyk, de geheele Weereld door geschied is, zo zeggen zy iets, 'welk onmogelyk heeft kunnen geschieden, en meer verdient uitgelachen, als wederlegt te worden; want op die Wys zou het Rooms-Katholyk Geloof even als een Champinjon in eene Nacht door de geheele Weereld opgekoomen, en alle de Christenen met het Gereformeert Geloof te Bedgegaan, en den volgenden Morgen met het Rooms-Katholyk Geloof opgestaan zyn; of ten minsten zouden zy het laatstgemelde Geloof den volgenden Dag aangenoomen hebben, zodanig, dat zy ook vergeten hadden, dat zy Daags te vooren noch Gereformeert waren geweest; want indien zy het niet hadden vergeten, zouden zy de Gedachtenis van dien wonderbaaren Overgang, buiten Twyffel by Geschrifte nagelaten hebben.

124. De Gereformeerden moeten dan bekennen, dat die Overgang allengskens, of by Trappen geschied is; zodanig, dat'er vooreerst eenige weinige, en daarna allengskens meer en meer van het Gereformeert tot het Rooms-Katholyk Geloof overgegaan zyn. Dit nu voorondersteld zynde, moeten'er vier Trappen van Aangroeing, dewelke wy thans beschryven zullen, in denzelfden Overgang tuschen beide gekoomen zyn.

De eerste Trap is, dat het Getal dergeene, die van het Gereformeert tot het Rooms-Katholyk Geloof overgegaan zyn, zeer gering is geweest ten Onzigte van degeene, die in het Gereformeert Geloof volftandig bleeven.

De tweede Trap is, dat het voorsz. klein Getal van Tyd tot Tyd aangegroeit, en het Getal der andere byna gelyk geworden is.

De derde Trap is, dat het Getal der Rooms-Katholyken het Getal der Gereformeerden vervolgens verre is te boven gegaan; en

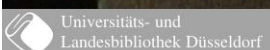
De vierde Trap is, dat de Christenen eindelijk overal het Rooms-Katholyk Geloof aangenoomen hebben, en dat het Verschil dus tuschen de twee Paryen opgehouden heeft, zo als het ophield, of, om beter te zeggen, niet in wezen was ten Tyde, wanner *Berengarius* zyne Kettery begon te verspreiden.

125. Doch niemand kan, ten zy hy van zyne Zinnen berooft is, zeggen, dat die vier Trappen tuschen beide gekoomen zyn. Want indien de eerste Trap van Aangroeing tuschen beide gekoomen was, zou'er een Uitvinder, of Zaaijer van het Nieuw Geloof, tot hetwelk men overging, zyn geweest; en zynen Naam, Tyd, en Plaats zou men zekerlyk aangeteekent hebben, zo als by het opkoomen van yder Nieuwigheid geschied is. En zulks zou desto meer by het ontstaan van dat nieuw Geloof zyn gebeurt, mits het geene kleine Beweging zou hebben veroorzaakt by degeene, die by het oud Geloof, 'twelk zy voor het grootste Geheimnis van den Gods-Dienst hielden, bestendig gebleven waren. Alle de Christenen, die tot dien Tyd toe geloofst hadden, dat het Sakrament van het Lichaam en Bloed des Heere, slechts een Tee-

Teeken of Figuur was, zouden zekerlyk ont-
 steld zyn geworden, indien zy ymand, of
 zommige tegens de geheele Kerk hadden hoo-
 ren leeren, dat het Lichaam en Bloed *Christi*
Jesu wezentlyk, waarlyk, en zelfstandiglyk
 onder de Gedaantens des Broods en des Wyns
 tegenwoordig was. Men zou zulken Leeraar,
 of zulke Leeraars ten eersten by de Harders
 of Bestieters der Kerk aangegeven hebben;
 en deze zouden zich zekerlyk, ten minsten
 zommige van hen, daartegen gekant, de nieuwe
 Leeraars gedagvaart, en zo zy zich niet hadden
 willen bekeeren, veeroodelt hebben. Doch
 wy vinden nergens iets diergelyks beschree-
 ven. Wat moet men daaruit dan anders be-
 sluiten, als dat de gemelde Overgang teneene-
 maal versiert, en valsch is?

§. 4.

126. Ik kooome tot den tweeden Trap van dien
 Overgang, waaruit zulks noch klaarder blyken
 zal. In dezen tweeden Trap moest de geheele
 Christen-Weereld zodanig verdeelt zyn geweest,
 dat de eene Helft de wezentlyke Tegenwoor-
 digheid van *Christi* Vles en Bloed in het Sa-
 krament des Altaars geloof, en de andere
 Helft dezelve verworpen heeft. Doch zulks
 zou niet zonder ontelbaare, en zeer groote
 Twisteryen, en Beroertens hebben kunnen ge-
 schieden. Het zou te doen zyn geweest ont-
 trent het grootste Artykel van den Gods-Dienst,
 en men hadde van een aloud, en zeer gemak-
 kelyk, tot een nieuw en zeer ongemakkelyk
 Geloof, waartegen zich zelfs de niterlyke Zin-
 nen kanteden, moeten overgaan. Daardoor

zou in de Koningryken, Provintien, Steden,
 en Dorpen, Gemeentens, en Huisgezinnen,
 alles met Tweedragt vervult zyn geworden.
 De Bischoppen, Geestelyken, en Hooge Schoo-
 len, dewelke op dien Tyd bloeiden, zouden
 tegens elkander opgestaan zyn, en zommi-
 ge het nieuw, en zommige het oud Ge-
 loof verdedigt hebben. In Gezelschappen
 en Byeenkoomsten, in Schuiten, en Schepen,
 Koetzen en Wagens, binnen en buitens Huis,
 overal zou men aan het twisten zyn geraakt.
 Aan de eene Kant zou men Kerk-Vergade-
 ringen, en aan de andere Zyde Ketterse Ver-
 zamelingen gehouden hebben. Aan Weer-
 kanten zou men zeer veele, en zeer vinnige
 Boeken hebben in 't Licht gegeven. Ja die
 Yver zou tot de Keizers en Koningen over-
 gegaan zyn, en zeer veele Oneenigheden, Be-
 weegingen, en Vervolgeningen hebben verwekt.
 Het zou gegaan zyn, gelyk het gegaan is, wan-
 neer de Arrianen, Manicheen, Donatisten,
 en andere Ketteren in de voorgaande Eeuwen
 opstonden, en gelyk het gegaan is ten Tyde
 van onze Voorouderen in de sestiende Eeuw,
 wanneer *Lutherus*, *Zwinglius*, *Calvinus*, en
 andere een nieuw Geloof trachteten in te voe-
 ren. Yder een, die slechts een weinig in de
 Geschiedenissen beleezen is, weet; wat voor
 Twisteryen, Oneenigheden, Verwarringen
 en Beroertens uit zulke nieuwe Leeringen ont-
 staan zyn. Wie zal de Boeken kunnen ople-
 len, die van Weerkanten deswegen uitgege-
 ven zyn, en noch uitgegeven worden? Wie
 zal kunnen verhaalen alle de Oorlogen, Ram-
 pen, en Verwoestingen, welke Duitsland,
 Frankryk, en de Nederlanden deswegen ge-
 leden

leden hebben? Wie zal kunnen zeggen, hoe vele Kloosters en Kerken om dezelfde Zaak geplundert, en onder de Voet gehaalt zyn? Zynde den Katholyken in een Jaar alleen, by de tien duizend Kerken ontnoomen geworden, (f) ja de Beroertens, Rampen, en Eelenden zouden by den eersten Overgang van het Gereformeert tot het Rooms Katholyk Geloof, veel grooter en schrikkeliker zyn geweest, alsze ten Tyde van de Reformatie, of van den Overgang van het Rooms-Katholyk tot het Gereformeert Geloof, waren, en zulks om twee Redren. Vooreerst, omdat de Overgang van het Geloof, 'twelk *Christi* wezentlyke Tegenwoordigheid in het Sakrament, ontkent, tot het Geloof, 'twelk dezelve Staande houdt, veel zwaarder is, als de Overgang van het laatstgemelde tot het Gereformeert Geloof, mits hetzelfde de uiterlyke Zinnen streelt en volgt; daar de Rooms-Katholyke Kerk in Tegendeel wil, dat men zyne Zinnen, en het Verstand zal gevangen neemen ten Dienste van het Geloof; 'twelk ymand zekerlyk (zwaarder moet vallen als het andere. Ten tweeden, omdat de laatste Overgang, die in de vyftiende Eeuw voorgevallen is, niet algemeen is geweest, maar zich alleenlyk door zommige Gewesten van *Europa* verspreid heeft, daar de eerste door de Predikanten vooronderstelde Overgang, zich door de geheele Weereld, en zelfs in de Kerken, die van de Roomse door Scheuring gescheiden zyn, moest uitgestrekt hebben; mits alle Kerken ten Tyde van *Berengarius* *Christi* waare

(f) Vide R. D. *Wile* Offic, hom. *Christi*. Part. I. Cap. VIII. §. 2. p. m. 340.

waare en wezentlyke Tegenwoordigheid in het Sakrament, beleeden, en noch belyden.

127. Dewyl de meergemelde Overgang nu zulke grootte Veranderingen en Beroertens na zich geschleept moest hebben, zo laaf ik yder onzydig Gereformeerden zelf oodeelen, of'er niet veele Schriften en Gedenk-Stukken daarvan in wezen zouden zyn? Men moest by de Geschied-Schryvers immers aangeteekent vinden, op wat Wys die verbaazende Overgang begonnen, en aangegroeit was, wie de Uitvinders, Begunstigers, en Voortplanters daarvan waren geweest; onder welke Pauzen, Patriarchen, en Bischoppen dezelve was uitgebreid; welke Beveelen de Pauzen en Bischoppen, die daarby zekerlyk niet stil gezeten zouden hebben, daartegen uitgegeven hadden; en hoe dat de Keizers en Koningen zich daarby hadden gedragen. Alle die Dingen worden by yder opgekoomte nieuwe Kettery beschreeven gevonden. Waarom dan ook niet by den bovengemelden wonderbaren Overgang? Omdat dezelve nooit geschied is, als in de Herffenen dergeene, die anderzins zouden moeten bekennen, dat haar Geloof noch piepjong was.

128. Schoon men ook nu al eens toestond, dat die Overgang zonder de gemelde Bewegingen en Beroertens geschied was, zou zulks eene zulke Verwonderens-waardige Zaak zyn, die gelyke men van het Begin der Weereld afrot nu toe nooit hadde gezien, en die zo wel, als duizend andere Kleinigheden by Geschriften nagelaten zouden zyn. Ja indien alle de Schryvers van de Eeuw, waarin dat Wonder aller Wonderen, de Overgang in Questie meene ik zoude

zoude zyn geschied , daarvan niet een Woord hadden gerept , 'twelk nochtans maar te denken de grootste Ongereimtheit van de Weereld wezen zou; zo zouden echter de Vaders aan hunne Zoonen , en deze wederom aan hunne Kinderen daarvan Kennis gegeven , en dus de navolgende Schryvers zulks in hunne Boeken aangeteekent hebben.

129. Dewyl nu niemand van alle de kerkelyke, en weereldlyke Geschied - Schryvers het minst van eenen zulken ongehoorden Overgang gewaagt, en de Gereformeerden uitgedaagt zynde, om iets daarvan in de Jaar-Boeken aantetoonen, niets te Voorschyn gebragt hebben, noch brengen kunnen; zo moeten wy nootzakelyk, en onwederspreekelyk besluiten, dat de gemelde Overgang een loutere Herffen - Schim is, en dat ons Geloof by gevolg, hetwelk ten Tyde van *Berengarius* bloeide, ook het Geloof der Apostelen, en der eerste Kerk geweest is.

§ 5.

130. Wat den derden Trap betreft, daar zouden, indien dezelve gebeurt was, al mede verscheide Omstandigheden by voorgevallen zyn, welke de Schryvers aangeteekent zouden hebben. Dus zouden immers verscheide kerkelyke Personen, die de Leere van *Christi* Tegenwoordigheid in het Sakrament, niet hadden willen aanneemen, uit haare Bedieningen gezet, veele Munniken uit haare Kloosters gejaagt, of in Hechténis genoomen, en meer andere Dingen gepleegt zyn geworden. Doch daarvan vind men niets in de Historien.

§. 6.

§. 6.

Indien men tot den vierden Trap van den
 zo dikwils gemelden Overgang gekoomen was,
 zou men immers openbaare Gedenk-Tekenen
 van den zegepralenden nieuwen Gods-Dienst
 opgereg, en zeer plegtige Dankzeggingen aan
 God gedaan hebben, gelyk als op andere Ty-
 den geschied is. (g) UE. kan by den beneden
 aangehaalden Schryver wydloopig lezen, met
 wat voor Pracht, Luister, en Heerlykheid de
 Kerk voormaals Gode Dank gezegt, en Jaar-
 lykse Feest-Dagen ingezet heeft, nadatze over
 de Kettery der Beeld-Stormers, de Zege behaalt
 hadde; hebbende de Gereformeerden in Hol-
 land, Engeland, en andere Plaatzten, daar zy
 de Overhand boven de Rooms Katholyken be-
 koomen hebben, mede niet nagelaten, God
 den Heere deswegen op haare Wys te danken,
 en openbaare Gedenk-Tekenen opterechten.
 Men ga slechts in de Medaille-Kamers der
 Heeren Liefhebers, men zal'er Gedenk-Pen-
 ningen met heele Doozynen, welke alleenlyk
 deswegen geslagen zyn, vinden.

Het is, en blyft dan waar, dat de Overgang
 welke langs de gemelde vier Trappen zoude
 zyn geschied, niets anders als een Droom
 Hersien-Schim, en Versierfel.

§. 7.

De Gereformerde Predikanten voelen het
 Gewygt van die Bewys-Rede zeer weel, en zoek

(g) Vide *Baron, ad Anaum Christi 842.*

ken derhalven allerlei Uitvlugten. Zy hebben vlytig en zorgvuldiglyk nagezocht, aan welken Tyd, of Eeuw, zy den Overgang in Questie, met eenigen Schryver van Waarheid konden toefchryven. En vermits zy by *Baronius* en andere Geschied-Schryvers hadden gelezen, dat de tiende Eeuw eene Eeuw van Rampen en Bevoertens geweest is, en aan Schryvers Gebrek gehad heeft, zo helben zy dezelve bekwaam geoordeelt om den meergemelden Overgang aan haar te kunnen toedichten.

131. *Paschasius*, zeggende, een Munnik van *Corbie*, wiens Boek aangaande *Christi* Tegenwoordigheid in het Sakrament des Altaars, in 818. te Voorschyn kwam, was de eerste, die den Overgang begon. In de negende Eeuw kreeg hy weinig Aanhangers, doch in de Tiende omhelsden byna alle de Christenen zyn Geloof, invoege dat de Kinderen dat nieuw Paschafiaans Geloof (*b*) in de tiende Eeuw met de Moeder-Melk inzoogen. Doch dat Verdichtsel stryd teneenemaal tegens de gezonde Reden, en geeft genoegzaam te kennen, dat het eene verlore zaak is, tot welker verdediging de Predikanten genootzaakt worden, zo een Versiersel voor den Dag te brengen.

132. Indien de Kerk in den Jaare 818. de geheele Weereld door geloofd hadde, dat *Christus* niet wezentlyk in het Sakrament tegenwoordig was, zou het voorsz. Boek van *Paschasius* veele Tegenstribbelingen, en Tegenkantingen ontmoet hebben. De Leeraars zouden zekerlyk tegens

(*b*) Das redeneert onder anderen ook de Heer *Richard* in zyne Verdediging der Mirakelen, enz. Ik heb zyn Boek niet by my, doch vermits ik het overgezegt heb, zo heb ik 'er noch zo veel van onthouden.

tegens eene zulke nieuwe Leere gepreekt, en de kerkelyke Overigheden een diergelyk Geschrift onderzocht, en veroordelt hebben, gelyk als zulks haare Gewoonte ten allen Tyde geweest is, wanneerze Boeken zagen uitkoomen, dewelke Nieuwigheden behelsden.

In de voorsz. Eeuw zyn ontrent tachtig Kerk-Vergaderingen, doch meest in Vrankryk, waarin *Paschasius* zich onthield, gehouden. Deze zouden hem immers gedagvaart, en veroordeelt hebben, indien hy zo eene overgroote Nieuwigheid hadde geleert. Doch niets diegelyks is'er geschied. In Tegendeel is *Paschasius* altoos in zeer groote Achtung geweest, en zelfs tot Abt van zyn Klooster verkooren geworden. Wat kan men daarnit dan anders besluiten, als dat de Leere, in zyn Boek vervat, met de Leere der algemeene Kerk overeenstemde?

De Predikanten, door die Reden in't naauw gebracht, zoeken eene andere Uitvlugt. Alle de gelcerde Mannen van dien Tyd, zeggende, hebben zich tegens *Paschasius* aangekant, doch voornamentlyk *Florus*, *Walfridus*, *Erutmarus*, *Lupus*, Abt van *Ferrieres*, *Prudentius*, *Frutgardus*, *Rabanus*, *Amularius*, en *Heribaldus*, doch byzonderlyk *Johannes Scotus*, en *Bertramus*, of *Ratrammus*. Dit alles is echter zo vals, en zo ydel, dat de Predikanten het Spel genoegzaam verlooren geven, mitsze haare Toevlugt tot zulke Verfierelen moeten neemen.

§. 8.

133. *Florus*, *Walfridus*, *Drutmarus*, *Lupus*, en *Prudentius* hebben in het Artykel van *Cbrist* Tegen-

Tegenwoordigheid in het Sakrament; nooit van *Paschasius* verschilt, zo als uitvoerig bewezen is in het Frans Boek, genaamt: *La Perpetuité de la Foi.* (i)

134. *Frudegardus* in het Rooms-Katholyk Geloof opgevoet raakte door het lezen van eene donkere Plaats in de Werken van den *H. Augustinus*, in eenige Twyffeling ontrent *Christi* Tegenwoordigheid in het Sakrament des Altaars, waarover hy van *Paschasius* eene Opheldering begeerde. Die Donkere Plaats hadde hy, zo als uit het Antwoord van *Paschasius* blykt, gelezen in *Augustini* Boek van de *Christelyke Leere*. En met zulke donkere Texten koomen de Gereformeerden noch tegenwoordig opdagen, gelyk als onder anderen uit het zogenaamt *Grondig Onderwys* van *Lindlarw* Pag. 33. te zien is. Op die Texten zullen wy in het Vervolg antwoorden, en hier alleenlyk zeggen, dat men geleerde Mannen wel zyne Twyffelingen in het Geloof kan voordragen, en daarvan eene Oplossing begeeren, zo als *Frudegardus* gedaan heeft; doch daaruit mag men geenzins besluiten, dat men zich daardoor aankant tegens de Leere van den geen, wien men zynen Twyffel voorhoud; in Tegendeel is het een Blyk, dat men begeerig is van hem te leeren. De Zaak spreekt van zelfs.

135. *Amularius* en *Heribaldus* zyn, gelyk waar-schynelyk is, ontrent het Geheimenis van *Christi*

I

Te-

(i) Part. 2. Liv. 8. Chap 12. De Auteur van dat Boek is de Heer *Arnaud*, een Jansenist, doch het gemelde Boek heeft hy met een Katholyke Pen geschreeven; en daarom vinde ik het ook niet aangetekent in de *Bibliothèque Janséniste ou Catalogue Alphabetique des principaux Livres Jansénistes* imprimé en 1735.

Tegenwoordigheid, in eenige Dwaling geweest; werdende de eerstgemelde voornamentlyk doorverscheide Schryvers daarvan beschuldigt, doch waarin haare Dwaling bestaan heeft, is niet bekend, hoewelze van die der Gereformeerden teneenemaal verschilde. De Gevolgen, en Omstandigheden van het Geheimenis waren op dien Tyd noch niet zo naauwkeurig onderzocht, gelyk als door *S. Thomas van Aquin*, en andere Leeraars naderhand geschied is. Dienvolgens schynt het, dat *Amularius* en *Heribaldus Chryffti* Tegenwoordigheid op eene al te grove Wys begreepen, en dus iets van de zogenaamde Stercoranisten gehad hebben. De volgende Woorden van *Amularius* geven zulks te kennen. " Het Lichaam des Heere zegt hy (k) met een goede Meening genoomen zynde, zal ik niet redekavelen, of het onzichtbaaryk in den Hemel opgenoomen, of in ons Lichaam tot aan den Dag der Begrayenis bewart, of in de Lucht uitgendet word, of dat het met het Bloed uit ons Lichaam uitgaat, of door de Zweetgaten word uitgelaten; zeggende onze Heere: Alles wat den Monde ingaat, komt in den Buik, en word door den Stoelgang uitgeworpen."

136. *Rabanus* Bischoep van *Mentz* schryft in zyn Boek van de Penitentie, als volgt: " Zommige zegt hy, ontrent het Sakrament van Chryffti Lichaam en Bloed, in een verkeert Gevoelen zynde, hebben onlangs gezegt, dat 't heere zelfde Lichaam en Bloed des Heere was, twelk van de Maagd *Maria* gebooren is. Doch in 't Vervolg zullen wy zeggen, op wat Wys

(k) Vide *Amular Spicileg.* T. 7, Pag. 172.

Wys die Woorden in een Katholyken Zin kunnen worden verstaan.

137. *Ratramnus*, door andere genaamt *Bertramus*, Munnik van *Corbie* wierd door *Carel den Kaalen* Koning van Frankryk, zoals hy zelf verhaalt, verzogt zyn Gevoelen aangaande de twee volgende Vragen aan hem mede te deelen: Voor-
eerste: Of hergeene, dat de Gelovigen in de Kerk met den Monde genieten, *Christi* Lichaam en Bloed was in Geheimenis, of in Waarheid; dat is, of het iets geheims vervattede, 'twelk alleenlyk voor de Oogen des Geloofs open lag, of dat het Gezigt des Lichaams uiterlyk, zonder Bedekking van eenig Geheimenis, bezigtigde hetgeene, dat het Oog des Verstands van binnen aanfchouwde? Ten tweden: Of het Lichaam, 'twelk van *Maria* genoomen was, en geleden hatte, hetzelfde was, 'twelk in de Kerk dagelyks onder het Geheimenis der Sakramenten door den Mond der Geloovigen genoomen word?

138. *Ratramnus* schreef daarop zyn Boek van het Lichaam en Bloed des Heere, en antwoordde op de eerste Vraag dus: "Het Brood, zegt hy, 'twelk door de bediening des Priesters, tot 't Lichsam des Heere gemaakt word, vertoont van buiten iets anders aan de menschelyke Zinnen, en van binnen iets anders aan het Verstand der Gelovigen. Van buiten word de G. daante de Broods, 'welke vooren daar was, gezien, de Kolor word'er getoont, en de Smaak waargenoomen. Maar van binnen word geheel iets anders, dat veel kostelyker is, te kennen gegeven, mits het is Hemels en Goddelyk, te weten, het Lichaam *Christi*, 'twelk niet door de Zinnen des Vlees-

"sches, maar met het Oog van een gelovig
"Gemoed aangeschouwt, ofgenoomen, ofge-
"nooten word."

Op dezelfde Wys spreekt hy van het Gehei-
menis des Kelks. "Want, zegt hy, wat ziet
"men in de Oppervlakte anders als de Substan-
"tie des Wyns? Proef het, het smaakt na Wyns
"ruik het, het ruikt na Wyn; bezie het, 't
"heeft de Koleur van Wyn. Maar zo gy het
"van binnen beschouwt, alsdan word niet het
"Vocht des Wyns, maar het Vocht van *Christi*
"Bloed door 'de Gemoederen der Gelovigen
"Gesmaakt, wanneer zy het proeven, en erkent,
"wanneer zy het aanschouwen."

Op de tweede Vraag antwoordde hy met
den *H. Ambrosius*, op de volgende Wys: "Deze
"Spys (zegt die *H. Kerk-Leeraar*) welke gy
"ontfangt; dit levende Brood, dat van den
"Hemel nedergedaalt is, verschaft u de Sub-
"stantie van het eeuwige Leven. Doch het-
"geene, dat men ziet, en 'twelk lichameelyk
"genoomen, met de Tandén gedrukt, door
"de Keel ingeslokt, en in den Buik ontfangen
"word, verschaft geenzins het eeuwige Leven
"kunnende hetgeene, dat aan de Bederving
"onderworpen is, de Eeuwigheid niet geven.
"Hetgeene dan, dat zich niet aan de lichame-
"lyke Oogen openbaart, maar hetgeene, dat
"met de Oogen des Geloofs word aangeschouwt,
"te weten, het waare Lichaam *Christi*, en het
"waare Vlees *Christi*, 'twelk hy van de Maagd
"genoomen heeft, en na hetwelk hy gekruist,
"en begraven is, verschaft de Substantie van
"het eeuwige Leven."

139.

Ratramnus geeft door die Antwoorden ge-
loegzaam te kennen, dat hy in het Oog hadde
degeene,

degeene, die tuschen het uitwendig Deksel des Sakraments, en de inwendige Substantie van hetzelfde geen Onderscheid makende, beweerden, dat de witte Koleur, en de Gedaante, welke men met de Oogen aanschouwt, en lichamelyk nuttigt, het Lichaam was, 'twelk *Christus* van de H. Maagd *Maria* aangenoomen hadde. Daarom spreekt hy ook in zyne Voorrede op deze Wys: "Zommige Gelovigen zeggen, "(dus luiden zyne Woorden) dat het Geheimnis des Lichaams, en des Bloeds, hetwelk "dagelyks in de Kerk word geoffert, is hetgeene, dat onder geene Gedaante, en onder "geenerlei Deksel geschied, maar door de bloote "Bekentmaking der Waarheid volbragt word." Te weten zodanig, dat, gelyk als hy hiervooren gezegt heeft, de lichamelyke Zinnen van buiten bezichtigen hetgeene, dat het Oog des Verstands van binnen aanschouwt, kunnende de boven aangehaalde Passagie van *Rabanus* in denzelfden Zin uitgelegt worden.

140. Het is waar, in het voorsz. Boek van *Ratramnus* worden eenige donkere Uitdrukkingen gevonden, die, zo als zommige rechtzinnige Leeraars oordeelen, na de Kettery van *Berengarivus*, of *Calvinus* zweemen, doch door andere in een Katholyken Zin uitgelegt worden.

141. *Johannes Scotus* heeft op denzelfden Tyd aangaande het Lichaam en Bloed des Heere een Boek geschreeven, 'twelk onder dien Naam niet meer in Wezen is, zynde de Schryver van de *Dissertatie* over *Joannes Scotus*, welke in het derde Deel des Boeks, genaamt *Perpétuité de la Foi*, ingelyft is, van Meening, dat het gemelde Boek van *Johannes Scotus* hetzelfde is, 'twelk wy thans hebben onder den

Naam van *Bertramus* of *Ratramnus* Doch
andere (1) zyn van Gevoelen , dat *Ratramnus*
zelf gefchreeven heeft het Boek , 'twelk thans
onder den Naam van *Bertramus* bekend is ; en
dit het Boek van *Joannes Scotus* hetgeene is,
dat *B'rengarius* in de elfde Eeuw voor zich on-
der dien Naam heeft aangehaalt , en 'twelk
daarom door bovengemelde Kerk Vergaderin-
gen van *Vercelles* , *Paris* , en *Rome* onderzocht
en veroordeelt is , invoege dat *B'rengarius* door
de laatstgemelde Kerk-Vergadering genootzaakt
wierd , het voorsz. Boek in het Vuur te werpen
en zulks is ook mischien de Oorzaak , dat het
weggeraakt is.

142. Hierop schynt ook te zien , was *Hincmarus*
tegens *Joannes Scotus* , en *Prudentius* , die
in zynen Tyd hebben geleefd , met de volgende
Woorden schryft. (m) " Daar zyn ook noch
" andere Dingen , zegt hy , welke zommige
" die in Nieuwigheden vermaak fcheppen , en
" daardoor eenen ydelen Roem meenen te be-
" haalen , tegens de Waarheid der Katholyke
" Religie Staande houden te weten , dat het
" Sakrament des Altaars niet het waare Lichaam
" en Bloed des Heere , maar alleenlyk eene
" Gedachtenis des waaren Bloeds is. " " Doch
die Woorden kunnen niet op *Prudentius* , maar
wel op *Joannes Scotus* toegepast worden , op
wienze ook zo wel als op eenige van zyne Aan-
hangers sehynen te doelen.

Paschafinus schryft op dezelfde Wys aan *Fran-
dogardus*. " Ik verwondere my , zegt hy , wat
" zommige nu willen zeggen , dat'er in der
" Daad

(1) Vide *Mabillon Dupin* in *Nova Biblioth. Auct. Eccl.*
(m) *Lib. de Pr. Cap. 3.*

Daad niet de Waarheid van *Christi* Vlees en
 "Bloed; maar alleenlyk eene Kracht van het
 "Vlees, en niet het Vlees zelf, in het Sakra-
 "ment wezen zoude." En hier moet men
 letten op de Woorden: *Wat zommige nu willen*
zeggen; alsmede op de voorgaande Woorden
 van *Hincmarus*, te weten, deze: *Die in Nieuwig-*
beden Vermaak scheppen, mits daardoor ope-
 lyk word te verstaan gegeven, dat de Leere
 van zommige, tegens dewelke zy uitvaaren,
 op dien Tyd nieuw was, en tegens het alge-
 meen Katholyk Geloof aanliep.

143. Voorts het Gezag van den meergemelden
Johannes Scotus is ook deste geringer, mits hy
 tot meer andere grove Dwalingen vervallen is.
 Hy leerde, (n) dat de Weereld eerst na den
 Val van *Adam* geschapen was; dat God deze
 Weereld niet zou hebben geschapen, indien
 de Menschen en de Engelen niet gezondigt had-
 den; dat *Christi* Menschheid na zyne Verryzenis
 in de Godheid was verandert; dat ons Lichaam
 na onze Opstanding in de Ziele verandert zal
 worden, enz.

Die Dwalingen noopten Paus *Nicolaus* ook
 aan *Carel den Kaalen*, Koning van Frankryk,
 dus te schryven: "Wy bidden, zegt hy, en
 "gebieden UE. Liefde derhalven, dat gy den
 "gemelden *Johan* voor ons doet verschynen,
 "of dat gy hem anderzins te *Paris* in de Stu-
 "dien niet laat voortgaan, op dat hy het Zaad
 "des Onkruids niet met de Tarwe van Gods
 "heilig Woord vermenge, en aan degeene,
 "die Brood begeeren, geen Venyn toeryke."
Johannes Scotus wierd dienvolgens genootzaakt

zich na Engeland de begeven , zo 'als uit de bovengemelde *Dissertatie* te zien is , uit dewelke ook blykt , dat hy onderscheiden is geweest van *Johan van Saxen* , wien Koning *Alfred* na Saxen ontbood , en tot Abt van een voornaam Klooster aanstelde.

144. Uit dit alles ziet men nu Zonne klaar , hoe vermeetelyk de Gereformeerde Predikanten den zo dikwils gemelden *Johannes Scotus* , met *Bertramus* of *Ratramnus* , en andere op de Baan brengen , als of zy zich tegens het Boek van *Paschasius* aangekant hadden. Want schoon *Johannes Scotus* , en ook mischien *Bertramus* aangande *Christi* Tegenwoordigheid in het Sakrament des Altaars , tot eenige Dwaling mogten zyn vervallen , en eenige Aanhangers gehad hebben , zo heeft echter niemand in het openbaar de Rooms-Katholyke Religie durven tegenspreken , zo als uit het Getuigenis van *Paschasius* , 'twelk wy dadelyk bybrengen zullen , blyken zal.

§. 9.

145. Indien men ondertuschen al eens vooronderstelde , dat de algemeene Kerk van dien Tyd *Christi* waare Tegenwoordigheid in het Sakrament niet geloof hadde , zo zouden immers de geleerde Mannen , en voornamentlyk degeene , die de negende Eenw in Overvloede voortgebracht heeft , zich met Kracht tegens het Boek van *Paschasius* aangekant hebben , zo als wy reets hebben aangeroert , en yder vernuftig Mensch bekennen moet. De Bischoppen ziende , dat haare Schapen door het gemelde Boek verleid wierden , zouden den Schryver van 'tzelve immers

immers voor eenen Ketter en Bedrieger uitgekretten hebben, en hy zou zekerlyk door zyne Overigheden genootzaakt zyn geworden zyne Dwaling te herroepen. Zulks is nu niet geschied; by Gevolg was de Leere van *Paschasius* in dien Tyd de algemeene Leere der Rooms-Katholyke Kerk. De volgende Bewys-Redenen zullen het noch klaarder doen zien.

146. Indien de algemeene Kerk ten Tyde van *Paschasius* niet aan *Christi* waare Tegenwoordigheid in het Sakrament des Altaars hadde geloofd, zo als de Gereformeerde Predikanten versieren, zou *Paschasius* zekerlyk niet hebben durven schryven: "Dat *Christi* Kerk de geheele "Weereld door aan de waare, en wezentlyke "Tegenwoordigheid van *Christus* in het Sakrament hadde geloofd, en beleden, dat alle Gelovigen op alle Plaatzen getuigden, dat zulks "waar was; dat zommige wel uit Onweetenheid hadden gedwaalt; maar dat'er tot dien "Tyd toe niemand te Voorschyn gekoomen "was, die de gemelde Tegenwoordigheid teengelprooken hadde. En (voegt hy'er eindelijk by) degeene die zulks (te weten die "Tegenwoordigheid) liever wil tegenspreken "als geloven, die mag toezien, wat hy tegens den Heere, en tegens de gansche Kerk *Christi* "doet, enz." (o)

147. Zeggen de Gereformeerde Predikanten, dat *Paschasius*, volgens de Gewoonte der Ketteren, op iets roemt, dat in der Daad valsch is, zo zegge ik, dat hun zeggen onmogelyk is. Het is waar, de Ketters pleegen wel te roemen, dat

(e) *Paschas.* in Epist. ad *Tridegard.* & in Comment. super
Matth

dat zy de H. Vaders, en de geheele onde Kerk op haare Zyde hebben, maar van de Kerk van haaren Tyd, die hen dadelyk van openbaare Leugers konde bestraffen, durven zy zulks in geen Deele roemen. Ei Lieve! hoe zou een Gereformeerde Predikant, die van het Gereformeerde tot het Rooms-Katholyk Geloof ten Opzichte van *Christi* Tegenwoordigheid in het Sakrament, overging, uitgelachen, ja geloheden en vervloekt worden, indien hy de Redenen van zynen Overgang in Druk uitgaf, en daarin meldde, dat de geheele Gereformeerde Kerk van zyn Gevoelen was, en dat zommige wel daartegen mompelden, maar dat zich niemand opentlyk daartegen durfde aankantenen. Dus zou het *Paschasius* ook gegaan zyn, indien hy de Onwaarheid geschreeven hadde. Yder verouftig Mensch kan het immers met Handen grypen; en daarom achte ik het onnodig deze Reden verder te dryven.

148.

Indien de algemeene Kerk ten Tyde van *Paschasius* niet aan *Christi* waare Tegenwoordigheid hadde Geloof, zoude zy vervolgens tot het Gevoelen der Rooms-Katholyken moeten overgegaan, doch dat zulks onmoogelyk kan zyn geschied, hebben wy hiervooren reets by den tweeden Trap van dien Overgang Zonne klaar doen zien; want daar zouden ten Tyde, wanneer de eene Helst der Christenheid aan die Tegenwoordigheid geloof, en de andere Helst daaraan niet geloof hadde, schrikkelyk Oneenigheden in Koningryken, Steden, Dorpen en Kloosters ontstaan zyn, en de Schryvers zouden daarvan in Boeken Gewag gemaakt hebben. Nu vind men by de Schryvers diersaangaande eene diepe Stilzwygenheid, by Ge

Gevolg is het Zeggen der Predikanten een
louter Verfierfel.

§ 10.

149. Zeggen de Predikanten uit *Baronius*, dat de tiende Eeuw geweest is: *Eene yzere Eeuw wgens de Onvruchtbaarheid in het Goede; eene loode Eeuw wgens de Overvloeying van het Kwade; en eene donkere Eeuw wgens het Gebrek aan Schryvers*; zo zegge ik, dat die Uitvlugt leugenagtig is. Laat ons eens vooronderstellen, dat de gemelde tiende Eeuw eene zulke yzere en duistere Eeuw was geweest, gelyk als de Predikanten willen, zo zal nochtans yder vernuftig Mensch moeten toestaan, dat zulks niet hadde kunnen beletten, dat'er by den verba- zenden Overgang van het Gereformeert tot het Rooms-Katholyk Geloof zeer zwaare Twi- steryen, zo als meermalen gezegt is, ontstaan zouden zyn. Die Twysteryen zouden meenig een tot het Studeren aangeport hebben, om Bewys Redenen te vinden, waarmede hy zyne Tegenparty konde wederleggen. Door het studeren zouden de Menschen geleerder en sehranderder zyn geworden, zo als in die seftiende Eeuw gebleek en is; en dus zou die duistere Eeuw eene verlichte Eeuw geworden zyn.

150. Wat *Baronius* aangaande die Eeuw schryft, kan alleenlyk eenigzins op *Italië*, en voorna- mentlyk op *Rome*, maar geenzins op andere Geweesten toegepast worden; en vooral niet op Duitsland, en het Noorden, over welke Go- westen God de Heere in die Eeuw zo over- vloediglyk zynen Zegen uitgestort heeft, dat
men

men niet leeft , dat'er in eenige andere Eeuwen zo veele wyze , godvrugtige , en heilige Bischoppen , Keizers , Koningen , Vorsten , en Mannen gevonden zyn geworden ; dus vinde ik :

151. In Duisland de volgende Keizers en Koningen , namentlyk : 1. *Hendrik I.* genaamt een Vader des Vaderlands. Dees verdreef de Oirgaren uit Duitsland , en besteedde de Schattingen , welke de Duitlers jaarlyks aan hen moesten betalen , tot het Onderhoud der Armen . en andere Godvruchtige Zaken. 2. *Otto de Groot*e , die een Beschermmer der Kerken was , en die den H. *Udalricus* en andere Bischoppen zeer beminde en eerde. 3. *Otto III.* genaamt *Wonderbeden der Weereld*. Dees is , gelyk als *Petrus Damianus* verhaalt , nadat hy by den H. *Romualdus* gebiecht hadde , van Rome af tot aan den Berg *Gargara* bloots Voets gegaan , alwaar hy de Vasten in het Klooster van *S. Apollinaris* doorbragt , gedurende dezelve een haaire Kleed droeg , en op eenē van Biezen zamengevlogte Matras sliep. En 4. *S. Hendrik II.* die , gelyk als de H. *Wolfgang* hem voorzegt hadde , eerst tot Rooms-Koning , en naderhand tot Keizer verkooren wierd. Zyne uitmundende Deugden zyn sal te wel bekend , om hier beschreeven te worden.

152. In het Noorden ontmoete ik de volgende , namentlyk : 1. *S. Herald* Koning van *Denemarke* , die door gansch Noorden Verkondigers van het Evangelium zond. Hy wierd om het Geloof uit zyn Koningryk verdreeven , en stierf eindelyk als een Bloed-Getuig. 2. *S. Oloaf* Koning van *Noorwege* , en Martelaar , die doot zyne Wonderwerken bekend is. 3. *S. Steven* Koning van *Ongarye* , en Apostel van *Zevenberge*.

bergen. 4. S. *Hoger Aards-Bischof van Maagdeburg*. 5. S. *Unno* zyn Opvolger, die de Volken van *Denemarke*, *Noorwege*, en andere Gewesten in het Katholyk Geloof verlicht heeft. 6. S. *Adalbert* Opvolger in het zelfde Bisdom, wien Keizer *Hendrik III.* in groote Achtung hield, en zonder wiens Raad hy geene Zaak van Belang ondernam. 7. S. *Udalric* Bischof van *Augsburg*, die byna gedurende de gansche tiende Eeuw geleefd heeft. 8. S. *Adalbert Aards-Bischof van Praag*, die het Christendom in *Ougarye* plantede, het Licht des Geloofs in *Pruiffen* bragt, en eindelyk als Martelaar stierf. Hy deed vervolgens zo veele Mirakelen, dat hy meer Menschen na zynen Dood als in zyn Leven tot *Christum* bekeerde, en 9. S. *Bonifacius*, nabestaande van Keizer *Otto III.* die veele Barbaarse Natien tot het Christelyk Geloof gebragt, en daarvoor de Kroone des Martelaarschaps ontvangen heeft.

153. In *Engeland* ontmoete ik de volgende Bisdommen, namentlyk: *Odo*, *Oswald*, *Etelvode*, *Elphig*, en *Dunstanus*, welke laatstgemelde byna gedurende de geheele tiende Eeuw geleefd heeft. Koning *Edgar* in eene aawaare Zonde gevallen zynde, wierd door de krachtige Vermaningen van S. *Dunstanus* zodanig geraakt, dat hy eene zevenjarige Penitentie deed, vyftig Kloosters, die door den Tyd vervallen waren, wederom opbouwde, en tegelyk met den H. *Dunstanus* de Geestelykheid van *Engeland* hervormde.

154. In *Vrankryk* ontmoete ik den door Wonderwerken vermaarden Koning *Robert*, die van de tiende Eeuw dertig Jaren beleefd heeft. *Glaber* getuigt van hem, dat by de Bisdommen van zyn Koningryk, zonder Aanzien van Personen,

aan de waardigste opdroeg; invoegde dat Frankryk op dien Tyd geen Gebrek aan geleerde en voortreffelyke Bilchoppen kan hebben gehad. Voeg hierby den H. *Geyard*, gesprooten uit het G. slag der Hertogen van *Lottringe*, en, om vele andere met stilzwygen voorby te gaan, de Heilige *Berno. Odo*, en *Odilo* Abten der Congregatie van *Cluny*.

155. In *Italië* leefde op dien Tyd de H. *Roenaldus*, Abt des Kloosters van *Claffenza*, een Man door zyne Strengheid van Leven, Heiligheid en Wysheid zeer vermaart, en by Keizers en Koningen geagt, hebbende op denzelfden Tyd ook de bovengemelde *Adalbert* in het Klooster van *S. Bonifacius* vyf Jaren toegebragt in Gezelschap van acht Heilige Abten, te weten vier Latynse, en vier Griekse.

§. II.

156. Nu laat ik yder verstandig Mensch oordeelen, of alle de gemelde Heilige, en voortreffelyke Mannen met onverschillige Oogen angezien zouden hebben, dat de Christenen van het Gereformeerde tot het Rooms Katholyk Geloof overgegaan waren, indien een zulke Overgang in der Daad was geschied? Zou het wel gelooffelyk zyn, dat niemand van hen allen zich voor het oud Geloof in de Bres gesteld, de nieuwe Leere bestreeden, en dus eene Bevoorte immer doen zien, wat Moeite het kost de Menschen van een oud tot een nieuw Geloof te doen overgaan. Het nieuw Protestants Geloof wierd niet overal, maar alleenlyk door eenige

enige Gewesten van *Europa* verspreid, en nochtans wat is der deswegen niet al Bloed gestort. Wat Steden zyn'er niet in de Asche gelegd? Wat Landen zyn'er niet verwóest? Zyn de Rampen en Elenden in het Vergeest-Boek geraakt? In geenen Deele. De kleine Kinderen weten'er van te spreken, en zullen het, gelyk als zy'r van hunne ouders gehoord hebben, dus ook aan haare Nakomelingen vertellen. Schoon deze het ook al mogten vergeeten, zullen echter de Boeken, welke by geheele Scheepsloadingen daarover gedrukt zyn, de Gedachtenis daarvan bewaren.

Hetzelfde zou ook in de tyende Eeuw zyn geschied, en de geleerde Mannen van dien Tyd, of van de volgende Eeuw, zouden mede niet nagelaten hebben zulke verbazende Geschiedenissen aanteteekenen, indienze in der Daad gebeurt waren. Onder anderen zouden de volgende Schryvers zekerlyk daarvan Gewaag gemaakt hebben; namentlyk: *Rogino* Abt van *Prum*, die twee Jaar-Boeken van *Christi* Geboorte af, tot aan 908. geschreeven heeft: *Witichind*, Munnik der Abdye van *Corbie*, die in't midden van die Eeuw geschreeven heeft drie Boeken van de Geschiedenissen der Saxen, en van de Keizers *Otto*: *Fronoard* Abt van *Rheims*, die een Jaar-Boek van 919. af tot aan 966. heeft uitgegeven: *Luitprandus van Tessino*, die op denzelfden Tyd in't Licht gaf een Boek behetzende de Zaken, die in zynen Tyd voorgevallen waren: *Ditmarus* een zeer deftig Schryver, en Bischop van *Mersburg* in Saxen, die zyne twee Jaar-Boeken op het Einde der tiende Eeuw weerdkundig maakte: *Helgald*, Munnik der Abdye van *Fleury*, die

terzelven Tyd het Leven van Koning *Robert* beschreef: *Osbert*, Zanger der Kerk van *Canterbury*, die het Leven van den H. *Dunstanus* uitgaaf: *Glaber Rudolf*, Munnik van *Corbie*, die de Geschiedenissen van zynen Tyd van het Einde der tiende Eeuw af, tot aan het Jaar 1045. in ses Boeken uitgaaf: en meer andere. Zouden alle de Schryvers, zegge ik nochmaals, niet een Woord van den verbazenden, en nooit gehoorde Overgang van het gemakkellyk Gereformert, tot het ongemakkelyk Rooms-Katholyk Geloof, gecrept hebben, indien dezelve waar was? Het is niet in het minst gelooffelyk.

157. Wy hebben hiervooren gezien, wat Bezelingen die schismatike Grieken in de elfde Eeuw aan de Latynse Kerk verweeten hebben. Hoe Zouden zy dezelve dan niet hebben doorgestreeken, indien 't waar was, datze van het oud tot een nieuw Geloof was overgegaan? Hoe zouden ook alle de Grieken, Russen, Armenen, Nestorianen, Indianen, Copheten, Abillynen, Georgianen, en andere Oosterte Kerken in dat Stuk zodanig met de Latynse Kerk hebben kunnen overeenstemmen, zonder dat daarover orgens eenige Opsehudding ontstaan zoude zyn? En hoe zou het Boek van *Paschasius*, 'twelk in het Oosten onbekent was, in die Gewesten zulke verbazende Uitwerkingen hebben kunnen doen? Alle die Dingen, welke de Predikanten echter moeten Staande houden, zyn by gevolg zo ongereimt, en zo dwaas, dat het, omze te wederleggen, genoeg is dezelve slechts aangeroert te hebben. Wy gaan dan voort tot de laatste Reden.

158. *Berengarius* begon zyne Kettery te verspreiden ontrent het vyf en dertigste Jaar der elfde Eeuw. Dienvolgens waren toen noch zeer veele Menschen in het Leven, die mede een groot Stuk van de voorgaande Eeuw beleeft, en den verbazenden algemeenen Overgang van het Gereformeert tot het Rooms-Katholyk Geloof met haare Oogen gezien, of, zo die Overgang al vroeg in de tiende Eeuw was geschied, ten minsten geleest hebben met degeene, die den gemelden Overgang mede bygewoont hadden. Die oude Luiden zouden vervolgens dikwils vertelt hebben, hoe dat zy te vooren hadden geloofd, dat *Christi* Vlees en Bloed niet wezentlyk, maar alleenlyk figuurlyk, in het Sakrament des Altaars tegenwoordig was; maar dat zy naderhand ontrent die Tegenwoordigheid beter onderregt waren geworden. Dus weten de Gereformeerde Hollanders noch hedensdaags haare Voorouderen van Geslagt tot Geslagt te noemen, die't eerst het Paaps Geloof, gelyk zy het doopen, verzaak, en de Gereformeerde Religie omhelt hebben. Dus toonen de Gereformeerde Nederlanders de Portraits van hunne eerste Evangelise Voorvaderen, die zy in groote Achtung hebben, aan Vrinden, en Vremdlingen, die haare Kunst-Kamers koomen zien, als groote Rarigheden. Dus wird my in 1726. (andere Byzonderheden ga ik thans Kortheitshalve voorby) in de voormaals Rooms-Katholyke, doch thans Gereformeerde Kerk te *Losduinen*, een Myl van den *Haag* gelegen, getoont

K

het

het Portrait van den Rooms - Katholyken Pa-
fitor , die aldaar de eerste geweest is , die Ge-
reformeerde is geworden.

Dewyl nu geen een Schryver iets diergelyks
ten Opzigte van de tiende Eeuw aangeteekent
heeft , zo is het , ik moet het noch al eens her-
halen , een louter Verdichtfel , wat de Gerefor-
meerde Predikanten hunnen Toehoorderen
dienaangaande wys maken , of in hunne Boe-
ken schryven . Wat Middel is hen dan noch
overig om aan haar Voorgeven eenig Koleurtje
aantestryken ? Noch een Loopje.

§. 13.

159 De Oosterse Kerken , zeggende , hebben
ten Tyde van *Berengarius* , ten Opzigte van het
Sakrament des Altaars , hetzelfde Gevoelen ,
twelk de Gereformeerden belyden , gehad , en
hebben 't ook noch . Doch zulks is teneene-
maal onwaar . Schoon de Latynen en Grieken
op veele Plaatzen , en voornamentlyk te *Vene-
tie* , dagelyks met elkander verkeerren ; en over
verscheide Geloofs-Puntten met elkander dispu-
teren ; zo is het echter tot nu toe nooit geoor-
dat zy ten Opzigte van het voorsz. Sakrament
het minste Verschil met elkander hebben ge-
had . Zelfs heeft de beruchte *Michaël Cerula-
rius* , die anderzins zo verbittert tegens de La-
tynse Kerk was , haar dienaangande niets ver-
weeten ; 'twelk dan een onwraakbaar Bewys is ,
dat hy , en by gevolg ook de Oosterse Kerken ,
waarvan hy Patriarch was , het daarontrent
met de Latynse Kerk eens waren . Ook konde
hem het Geloof der Latynen niet onbekent zyn ,
mits de laatstgemelde op dien Tyd haare Ker-
ken

ken te *Konstantinopole*, en de Grieken haare Kerken te *Rome* hadden, waarin zy haaren Gods-Dienst oeffenden.

160. Voorts wanneer de Griekse Kerk zich op de Kerk-Vergadering van *Florence*, met de Roomse wederom ontrent alle de Verschil-Punten verenigde, wierd het Arttykel aangaande *Christi* Tegenwoordigheid in het Sakrament des Altaars niet eens aangeraakt, mits het een Punt was, 'twelk in beide Kerken evengelykelyk Staande gehouden wierd.

§. 14.

161. Merkwaardig is het, wat zich in de laatste Eeuw te *Konstantinopole* met den vermaarden *Cyrellus Lucas* toegedragen heeft. (p) Dees hadde met den Gezant van de Heeren Staaten General der Vereenigde Nederlanden by de Ottomannise Porte verscheide Zamenkomsten gehouden, en was door het lezen van de Boeken, welke de Gezant hem hadde beschikt, tot de Gereformeerde Religie verleid. Hy beloofte dezelve ook opentlyk aanteneemen, indien hy Patriarch van *Konstantinopole* wierd. Door het Geld der Hollanders ondersteunt, bereikte hy eindelyk zyn Oogmerk, en deed in het Begin zyne Geloofs-Belydenis na de Gewoonte der Griekse Kerk; doch vervolgens deed hy, tot Nakoming van zyne aanden Gezant gedaane Belofte, ook Belydenis van de Gereformeerde Religie. Om die en andere Misdaden wierd hy tot driemalen toe verdreeven, en raakte eindelyk elendiglyk om Hals. Na zynen Dood wierden twee Kerk-Vergaderingen te *Konstantinopole* gehouden, waarin hy

K 2

in

(p) Test. R. D. *Wils* in Offic. hom. Christi, Pag. m. 354.

in den kerkelyken Ban gedaan wierd. De eerste Vergadering bestond uit twee en twintig Bischoppen, en drie Patriarchen; namentlyk, die van *Jerusalem*, *Alexandrie*, en *Konstantinopole*, welke laatstgemelde, die de Opvolger van *Cyrellus Lucas* was, den Ban op de volgende Wys tegens hem uitblixemde.

162. "Vervloekt zy *Cyrellus*, (dus luiden de Woorden van den Ban) die in zyne Artyken lasterlyk gezegt heeft, dat de geheele Oosterse Kerk met *Kalvin* van eenerlei Gevoelen was."

"Vervloekt zy *Cyrellus*, die leert, en geloofst, dat noch het Brood, twelk men offert, noch de Wyn, door de Benedicte des Priesters, en de Bykomst des H. Geestes in het waargtig Lichaam en Bloed *Jesu Christi* verandert word."

"Vervloekt zy *Cyrellus*, die de Orakelen des H. Geestes dus overtreed."

Laat ons nu ook hooren, op wat Wys de tweede Opvolger van *Cyrellus* in de tweede Kerkvergadering, die in 1642. gehouden wierd, daarvan spreekt.

"Die Secte (te weten die van *Kalvin*, zegt hy) vernietigt het Sakrament des Altaars, zodanig, datze van 'tzelve niets anders als de bloote Figuur overlaat, even als of wy noch onder de Schaduwe der Oude-Wet dienden. Want hy zegt, dat het geheiligde Brood, twelk gezien, en gegeten word, niet *Christi* waargtig Lichaam is, maar dat het alleenlyk op eene Geestelyke Wys word verstaan, of lieverdoor de Inbeelding, welk Zeggen vol Godloosheid is, hebbende *Christus* niet gezegt: *Dit is de Figuur van myn Lichaam*, enz. Maar: *Dit is myn Lichaam*, s. 15.
"Dit is myn Bloed."

§. 15.

163. Dewyl de Gereformeerde Predikanten dit alles onzacht, noch al stontelyk hebben durven ontkennen, dat de Oosterse Kerk in het voorzr. Punt aangaande *Christi* Tegenwoordigheit in het Sakrament des Altaars, met de Rooms-Katholyke overeenstemde, zyn tot haare volkome Beschaamtmaking, en Overtuiging met zeer veel Moeite en Zorg, en zelfs met toedoen des Konings van Vrankryk, uit de Oosterse Kerken byeengebragt de Getuigenissen van vier Patriarchen, en van zeer veele Aards-Bischoppen, Bischoppen Leeraars en Munniken; alsmede de Decisien of Uitspraken van haare Catechismussen, waardoor de Waarheid van het Katholyk Geloof in dat Stuk zodanig bevestigt, en de Kettery der Gereformeerden zodanig veroordeelt word, dat het niet klaarder geschieden kan.
164. Hierby komt noch het uitmuntend Antwoord, 'twelk *Marcus Donus* van *Creta* in 1672. op den Brief van den vermaarden Franschen Predikant *Claude* geschreeven heeft, waaruit wy Kortheids halve alleenlyk het volgende aanhaalen zullen. (g)
165. Het zy u dan bekend (zegt *Marcus Donus*) zeer voortreffelyk Man, dat het geheele Oosten, met hetwelk ook het Westen overeenstemt, altoos, en van de Geboorte der Kerk af, altoos gelooft heeft, en noch gelooft, dat het Brood en de Wyn waarlyk en wezentlyk in het Lichaam en Bloed *Christi* word veran-

K 3

dert.

(g) Zie *Conenfon Lib.* II. P. 2, Dissert. I. Speculat. 8. cit. R. D. Wilt loc. cit.,

dert, de eerste Substantie afgelegd hebbende: En deze Transsubstantiatie houd men voor een nootzakelyk Artykel des Geloofs, zodanig, dat niemand dezelve niet weten, of in Twyffel trekken, of verwerpen mag. Dat Artykel hebben wy van *Christus*, en by Vervolg van de Apostelen, en de Vaders der eerste Kerk, die de Pylaren en de Grondvest van het rechtzinnig Geloof der Grieken geweest zyn, ontfangen. Dat de Griekse Kerk zulks nu ten allen Tyde geloofd heeft, blykt, om dat dit Geloof niet op nieuw in Gods Kerk ingevoerd is. Alle de Nieuwigheden, die Gods Kerk hebben ontruft, hebben haare eige Uitvinders gehad, zo als de Geschiedenissen ons leeren; doch van dat Geloof is niemand uit de latere Schryvers de Uitvinder. By gevolg hebben wy het van de eerste Tyden af ontfangen. Zo gy nochtans eenen Uitvinder daarvan weet, dan toont hem aan, en wy zullen tot de voorige Rechtzinnigheid terug keeren. Dus verre de Heere *Marcus Donus*.

166. Door die en zeer veele andere Bewys - Stukken heeft men gansch klaar aangetoont, dat niet alleenlyk alle de Griekse Christenen, maar ook de Russen, Armenen, Nestorianen, Jabiten, Maronisten, Syren, Melchiten, Egyptenaars, Cophten, en Abissynen in het voorsz. Geloofs - Artykel met de Rooms - Katholyke Kerk overenstemmen, en altoos overeengesteemt hebben. Ja nadat die Dingen met den Druk gemeen gemaakt waren, wierden de Gereformeerden in Vrankryk zo beschaamt, datze verstomden, en wel gewilt hadden, dat de Heer *Claude* hun Aanvoerder eene Zaak, die zo klaar was, niet ontkent hadde.

Het

167. Het is, en blyft dan eene bestendige Waarheid, dat de Christelyke Kerk de geheele Weereld door ten Tyde van *Berengarius* geloofd heeft, dat *Christus* in het Sakrament des Altaars waarlyk en wezentlyk tegenwoordig is. By gevolg is het ook, gelyk meermalen gezegt is, niet anders als een iontere Drootu en Versierfel, dat de Kerk in de tiende Eeuw van het Gereformeert tot het Rooms-Katholyk Geloof overgegaan zoude zyn.

168. Desniettegenstaande willen de Gereformeerde Predikanten zich daardoor noch niet laten overtuigen. Zy doen noch eenen Sprong om zich uit de Engte te redden, waardoor zy door onze Bewys-Redenen gebragt zyn. Doch het is al wederom, na haare Gewoonte, niet anders als een spitsvindig Versierfel, welk niets om't Lyf heeft. Wy zullen 't door Gods Bystand mede doen zien.

§. 16.

169. De meergemelde Overgang, zeggen de Heeren eindelyk, is wel in der Daad niet geschied; maar de Christenen van de boven aangehaalde Tyden hadden alleenlyk eene donkere en verwarde Kennis van het Geloofs-Artykel in Questie, en dienvolgens geloofsten zy eenvoudiglyk, dat *Christus* in het Sakrament des Altaars tegenwoordig was, zonder te onderzoeken, op wat Wys hy'er was, to dat de Munnik *Paschasius* daarontrent zyne Veaklaringen in de negende Eeuw uitgaf, waarna het dan gebeurt is, dat de Menschen ten Deele in de gemelde, doch voornamentlyk, en gezamentlyk in de daarop volgende tiende Eeuw

de Dwalingen van *Paschasius* gevolgt zyn; en zulks heeft zich zonder eenige Opfchudding, en Beweeging kunnen toedragen. Dus verre de Heeren Predikanten.

170. Dat is nu de laatste Uitvlugt, die zy hebben, waartoe de Kracht van onze Bewys-Redenen hen gebragt heeft. Te vooren roemden zy, dat hun Geloof ten Opzigte van het Sakrament des Altaars, in de eerste Eeuwen der Kerk algemeen was geweest, en nu wordenze genootzaakt te zeggen, dat de Christenen niet onderzocht hebben, op wat *Wys Christus* in 'tzelve tegenwoordig is. Doch hoe spitsvindig die Vond ook schynt, zullen de Predikanten zich daardoor echter niet uit haare Strikken kunnen ontwarren, zo als wy met de volgende klare en bondige Redenen aantoonen zullen.

171. De Heeren Predikanten kunnen niet ontkennen, dat de Apostelen eene volkooome Kennis van dat Geheimnis hebben gehad; want zo zy het ontkennen, moeten zy ook zeggen, dat zy'er een volmaakter Begryp van hebben als de Apostelen zelf; doch zulks zou al te verwaant, en al te ongerymt wezen. De Kennis, welke de Apostelen nu van dat Geheimenis hebben gehad, hebben zy ook buiten Twyffel medegedeelt aan hunne Discipelen, en weel voornamentlyk aan hunne Mede-Helpers, Bischoppen, en Bestierders der Kerk, die insgelys niet nagelaten zullen hebben, dezelfde Kennis aan hunne Opvolgers mede te deelen. Dus moet de Leere der Apostelen ontrent het gemelde Geheimenis, ten minsten aan de Bischoppen, Regenten of Bestierders, en de Vaders der Kerk bekend zyn geweest tot aan de tiende Eeuw,

in

in welke de nieuwe Leere aangaande het voorze.
Geheimenis, na het voorgeven der Gerefor-
meerde Predikanten, ingevoert zoude zyn.
Dus zullen immers de Heilige *Adalbertus*, *Ro-
mualdus*, *Dunstanus* en andere, die wy hier-
vooren genoemd hebben, eene grondige, klaare,
en duidelyke Kennis van het meergemelde Ge-
heimenis hebben gehad, 'twelk de Heeren Pre-
dikanten niet kunnen ontkennen, ten zyze
wyzer willen wezen als de Apostelen, en
alle hunne Opvolgers. Nu ga ik met myne
Redeneringen op den begonnen Voet voort,
en zegge:

172. Indien de bovengemelde Mannen geloofst
hadden, dat *Christi* Lichaam en Bloed in het
Sakrament niet tegenwoordig zyn, zouden zy
zekerlyk, zo dra het Boek van *Paschasius* uit-
kwam, zich daartegen gekant hebben, te meer
wanneer zy zouden hebben gezien, dat de
Menschen tot eene nieuwe onbekende, en te
vooren nooit gehoorde Leere verleid wierden.
Want hoe zou het moogelyk wezen, dat zy
het Geloof hunner Voorouderen, waarvoor zy
zelfs hun Bloed storteden, niet met al haar Ver-
moogen zouden hebben verdedigt. En indien
zulks geschied was, zouden immers degeene,
die het Leven van de Mannen beschryven, daar-
van Melding doen. Ook konde hen zo een
merkwaardig Geval niet onbekent zyn, mits zy
leefden in, of ontrent den Tyd van degeene,
welker Leven zy beschryven. Dewyl die Schry-
vers echter niet een Woord daarvan reppen,
is het een onfeilbaar Teeken, dat het een louter
Verdichtfel is, alles wat de Predikanten
daarvan zeggen.

173. Indien de gemelde geleerde, godvrugtige.

en Heilige Mannen geloofd hadden, dat *Christus* niet waarlyk en wezentlyk in 't Sakrament tegenwoordig was, en indien hunne Onderhoorige alleenlyk eene donkere, en verwarde Kennis van dat Geheimenis hebben gehad, zou *Paschasius* immers niet opentlyk hebben durven zeggen, dat de geheele Kerk aan 'die wezentlyke 'Tegenwoordigheid geloofde, en dat niemand zich kantede tegens degeene, die zulks leerden, zo als wy reets Zonne klaars ange-toont hebben.

174. Indien de gemelde H. Bischoppen en voortreffelyke Mannen zich tegens de Leere van *Paschasius* hadden aangekant, zouden verschiede Vorsten en Volkeren zekerlyk met hen zamengespannen hebben. Dus zouden de Ongaren zich voor den H. *Adalbert* hunnen Apostel hebben verklaart. *Edmond*, *Elred*, en *Edgar* zouden de Zyde van S. *Dunstanus* hebben gekoozen. Keizer *Otto I.* zou de Party van S. *Udalricus*, *Otto III.* die van S. *Adalbert*, en S. *Henricus* die van den H. *Romualdus* Abt van S. *Emmeran*, wiens Lyk hy mede ter Grafsiede heeft helpen dragen, aangenoomen hebben. En indien de gemelde Keizers, Koningen, en Vorsten dus voor het Geloof hunner Voorouderen hadden geyvert, zouden daardoor, gelyk als yder een lichtelyk bezeffen kan, groote Verdeeltheden, en Twysteryen ontstaan zyn, welke de Schryvers van die Tyden buiten allen Twyffel in haare Geschiedenissen angeteekent zouden hebben.

175. Indien de zo dickwils gemelde Overgang waarlyk in de tiende Eeuw voorgevallen was, zouden degeene, die denzelven bygewoont, of van hunne Ouders vernoomen hadden, daarvan

van zekerlyk in hunne Jaar-Boeken Gewagge-
maakt hebben, zo als reets aangemerkt is.

§ 17.

176. Hierby komt noch, dat het onmoogelyk
is, dat de Gelovigen zo veele Eeuwen lang
het verward Geloof aangaande dat Geheimenis,
zo blindelings konden aanneemen, dat zy niet
eens getwyffelt, of onderzocht zouden hebben,
of *Christus* wezentlyk, of alleenlyk figuurlyk
in het Sakrament des Altaars tegenwoordig
was. Ten minsten hadden de Onderrechtin-
gen der Vaders, en de Woorden der H. Schrift
by hen zulke Gedachten moeten verwekken.
De Woorden van zommige van die Vaders
zullen wy tot Bevestiging van 'tgeen wy hier
zeggen, nu laten volgen.

177. "*Christus* heeft, zegt *S. Cyrillus van Jeru-*
"*salem*, (r) te *Cana in Galilæa* het Water door
"zynen Wil alleen in Wyn verandert. Zou
"men hem dan ook niet moogen geloven, dat
"hy den Wyn in Bloed verandert heeft? Laat
"ons dan *Christi* Lichaam en Bloed met alle
"Zekerheid neemen. Want onder de Gedante
"des Broods, word u het Lichaam, en onder
"de Gedante des Wyns het Bloed gegeven.
"Oordeelt niet van de Zaak na de Smaak;
"maar het Geloof moet u, zonder de minste
"Twyffeling, verzekert doen zyn, dat gy
"waardig gemaakt zyt het Lichaam en Bloed
"*Christi* deelachtig te worden, nu wetende, en
"voor vast houdende, dat het Brood, 'welk
"wy zien, geen Brood is, ofschoon de Smaak
"oordelt,

(r) Vide *S. Cyrill. Hierosol. Catech. Mystag. 4.*

"oordelt, dat het Brood is ; maar dat het is *Christi*
 "Lichaam, en dat de Wijn, welken wy zien,
 "schoon hy na de Smaak schynt Wijn te we-
 "zen, echter geen Wijn, maar *Christi* Bloed
 "is." Dus verre *S. Cyrillus*. Kan nu ymand
 wel klaarder van dat Geheimenis spreeken, als
 die Vāder hier doet ? Doch laat ons voortgaan
 178. "Gy zult mischien zeggen, dus spreekt de
 "H. *Ambrosius* daarvan, (s) Ik zie iets anders,
 "en hoe verzekert gy my, dat ik *Christi* Lichaam
 "ontfange ? En dat is ons noch overig te be-
 "wyzen. *Moyfes* hield de Roede in de Hand,
 "hy wierpze op de Aarde, en zy wierd eene
 "Slang. Voorts vattede hy de Staart van de
 "Slang, en zy keerde wederom tot de Natuur
 "van de Roede. Gy ziet dan, dat de Natuur, te
 "weten die van de Slang, en van die Roede
 "door de Prophetise Gratie tweemaal verander-
 "dert is. . . . Indien nu de menschelyke Zegen
 "zo veel vermogt heeft, datze de Natuur ver-
 "anderde, wat zullen wy dan niet moeten zeg-
 "gen van de Goddelyke Consecratie zelf, alwaat
 "de eige Woorden van onzen Zaligmaker wer-
 "ken. Want het Sakrament, dat gy ontfangt,
 "word door *Christi* Woorden gewrocht. . .
 "Van de Werken der geheele Weereld lecht
 "gy: Hy heeft het gezegt, en zy zyn geworden ;
 "hy heeft het bevoolen, en zy zyn geschapen.
 "Kunnen dan de Woorden van *Christus*, die
 "uit niets konde maken hetgeene, dat'er niet
 "was, ook niet de Dingen, die'er zyn, ver-
 "anderen in hetgeen zy niet waren ? Zynde het
 "geene mindere Zaak nieuwe Natuuren te ge-
 "ven, als de Naturen te veranderen." „ *Wij*

(s) *S. Ambrosius*, Lib. de Iniciaad. Cap. 9.

181. "Wie anders is Inftelder der Sakramen-
 "ten, zegt de gemelde H. Vader, op eene an-
 "dere Plaats, (t) als de Heere *Jesus*? ...
 "Dit Brood is Brood, voor de Sakramentaalso
 "Woorden; maar als de Consecratie daartoe
 "komt, word uit het Brood *Christi* Vlees, enz.

182. De H. *Augustinus*, een Discipel van dien
 Grooten Kerk-Leeraar, zal immers geen ander
 Gevoelen, en ook geen mindere Kennis van
 dat Geheimenis hebben gehad als zyn Leer-
 Meester. Hy geeft het ook, schoon hy op
 zommige Plaatzten wat donker spreekt, op an-
 dere Plaatzten duidelyk genoeg te kennen. Ik
 zal alleenlyk eene daarvan aanhaalen. "Wan-
 "neer *Christus*, zegt de H. *Augustinus* (*) het
 "Sakrament des Altaars gaf, deed hy iets,
 "wat niemand anders doen kan; want *Christus*'s
 "in zyne Handen gedragen, wanneer hy zyn
 "eigen Lichaam aenbeveelende, zeide: *Dit is*
 "*myn Lichaam*, want datzelfde Lichaam droeg
 "hy in zyne Handen." Klaar genoeg gesproo-
 ken. Yder een kan de Figuur van zyn Lic-
 haam in zyne Handen dragen, maar niemand zyn
 eigen Lichaam. Dewyl *Christus* nu zyn eigen Li-
 chaam in zyne Handen droeg, wanneer hy tot
 zyne Discipelen zeide: *Neemt en etet, want*
dit is myn Lichaam, zo moeten wy immers be-
 fluiten, dat hy onder de Gedaante des Broods
 waarlyk, en wezentlyk zyn Lichaam, en by Ge-
 volg onder de Gedaante des Wyns zyn Bloed
 aan de Apostelen gegeven heeft; en dus waren
 zyn Lichaam en Bloed waarlyk en wezentlyk
 onder de gemelde Gedaantens tegenwoordig.
 Ymand, die gezonde Herffenen heeft, kan het
 niet ontkennen. Het

(t) S. *Ambrosius* de Sacrament. Lib. 4. Cap. 4.

(*) S. *Augustinus*, Tom. 8, in Pf. 33. Conc. I. cit. R., P. *Gordon*
 Hurdley in Epitome Controv. III. Pag. m. 406.

181. Het is waar, de *H. Augustinus*, en ook andere Vaders noemen het Sakrament des Altaars zomtyds eene Figuur en een Teeken. De Predikanten maken'er ook grooten Ophof van; ja de Ruiter meent, dat hy geweldige Wapenen tegens ons bybrengt, wanneer hy uit den voorsz. Kerk-Leerbaar, en uit den *H. Hieronymus* twee Plaatzen (u) aanhaalt. Doch dat zyn zwakke Wapenen, die geene Wonden veroorzaken kunnen, noch eenig Kwaad doen. Wy bekennen, dat de Vaders het Sakrament des Altaars zomtyds eene Figuur, en een Teeken noemen, en wy maken geene Zwarigheid hetzelfde te doen. Wy noemen het met de Vaders eene Figuur, doch niet eene bloote Figuur, waartoe de Predikanten het gaarn wilden brengen. De bloote Figuur laten wy ook gaarn aan de Gereformeerden over, mits zy niets anders waardig zyn; maar de Zaak zelf, welke onder de Figuur verborgen is, houden wy voor ons. *Geest het Heilige den Honden niet*, zegt onze Heere *Christus JESUS* Matth. 7. v. 6. *Noch en werpt ook wy Paalen voor de Zwynen*. De geene, die *Christi* klare Woorden: *Dit is myn Lichaam*, dus schrikkelyk durven verdraaien, en zeggen: *Dit is niet myn Lichaam*, maar *die Figuur van myn Lichaam*, maken zich daardoor teneenemaal onwaardig dat *Heilige* te ontvangen, en met de Paalen verfiert te worden.

182. Wy bekennen ook, dat het Sakrament des Altaars een Teeken is, maar geen bloot Teeken. Het bloote Teeken laten wy aan de Gereformeerden over, mits zy zich door hunne Predikanten van de Substantie, of de Zaak zelf

(u) In zyn zogenaamt grondig Onderwys Pag. 33. en 36.

zelf hebben laten beroven, en zich daarover weinig bekommeren. De beteeekende Zaak, of het *Heilige*, dat onder dit Teeken verborgen is, behouden wy voor ons, en degeene, die aan *Christi* klare en uitdrukkelyke Woorden meer Geloof als aan de verkeerde Uitleggingen der Predikanten gevende, haare Dwaling erkennen, en in den Schoot der Rooms-Katholyke Kerk terug koomen. Wy bekennen, zegge ik nochmals, dat het Sakrament des Altaars een Teeken is, en dus zeggen wy, dat alle Sakramenten Teekenen zyn; *Sacramentum est Signum sacrum, sensibile, practicum sanctitatis*, zeggen onze God-Geleerden. (x) Dat is: "Een Sakrament is een heilig, en uitwendig zichtbaar Teeken (geen bloot Teeken, maar een Teeken) 'twelk inwendig in de Ziele werkt de Genade Gods." Dus hebben wy in yder Sakrament een uitwendig Teeken, 'twelk onder onze Zinnen valt, en onder dat Teeken iets anders verborgen, 'welk wy met onze uiterlyke Zinnen niet kunnen achterhaalen. En daarmede zyn alle de Wapenen des Ruiters en zynere Predikanten teneenemaal stomp gemaakt: Zy zullen'er noch wel eenig Geraas mede maken, want met hun Schreuwen maken zy geen Einde; doch zy zullen ons geen Schade doen. Laat ons voortgaan.

183. "Niemand zal, dus spreekt *S. Job. Chrysoft.*
 "(y) een Koninglyk Kleed onbedachtzame-lyk
 "met vuile Handen aanraaken... en nochtans
 "is het Kleed niets anders als een Spinsel der
 "Wormen... Indien nu ymand niet eens
 "het

(x) Vide Theologiam Moralem Rmi D. Leon. [ansen Ab-
 batis Knechtstedenfis in Tractatu de Sacramentis Pag. m. 2.
 (y) Homilia 24, in Epist. 1, ad Corinth.

1570 "het Kleed van eenen Mensch durft aanraa-
 1571 ken, hoe zullen wy dan het Lichaam Gods,
 1572 die boven alles is, en wiens Lichaam zuiver
 1573 is, met zulke groote Smaad en Bepot-
 1574 ning durven ontfangen? Dat Lichaam hebben
 1575 ook de Wyzen uit het Oosten, toen het noch
 1576 in de Kribbe lag, vereert, en met veel Vrees
 1577 en Ziddering aangebeden. Laat ons dan de
 1578 Barbaren, die nu Inwoonders des Hemels
 1579 zyn, navolgen. Deze zyn, wanneer zy dat
 1580 Lichaam in de Kribbe, en in den Stal aan-
 1581 schouwden, en het zodanig niet zagen, als
 1582 zy het thans zien, hetzelfde met groote Eer-
 1583 bied genadert. En gy ziet het niet in de
 1584 Kribbe, maar op den Altaar; niet eene
 1585 Vrouwe die het houdt, maar eenen Priester
 1586 die daarby staat." Dat is immers klaar en
 1587 duidelyk gesproken.

184. "Het Brood en de Wyn, zegt de H. *Joh.*
 185 *Damascenus*, zyn niet de Figuur van *Christi*
 186 Lichaam en Bloed; het is 't Goddelyk Lichaam
 187 des Heere zelf. Indien gy vraagt, op wat
 188 Wys zulks geschied? Zo is het u genoeg te
 189 hooren, dat het geschied door den H. Geest
 190 op dezelfde Wys, als de Heere zyn eigen
 191 Vlees door den H. Geest uit de H. Moeder
 192 Gods gevormt heeft; en wy kunnen met Ze-
 193 kerheid niets anders zeggen, als dat het Woord
 194 Gods: *Dit is myn Lichaam*, waaragtig, met
 195 Kracht werkende, en almachtig is; invoege
 196 dat het maakt hetgeene, dat geen mensche-
 197 lyk Vernuft naspooren kan." Dus verre de
 198 H. *Joh. Damasc.*, (z) die almede zeer klaar en
 199 duidelyk spreekt.

Zee

185. Zeer veele andere Passagien ga ik thans Kortheids halve voorby. Degeene, die'er meer begeert, kanze verzamelt vinden by den voortreffelyken *Bellarminus*, en andere Katholyke Schryvers. Ondertuschen meene ik, door de aangehaalde Plaatzen klaar genoeg aangeoont te hebben, dat de Vaders der Kerk eene klare en duidelyke Kennis van het Geheimenis van *Christi* Tegenwoordigheid in het Sakrament des Altaars hebben gehad. Indien nu de andere Gelovigen alleenlyk eene verwarde, en donkere Kennis daarvan hadden gehad, zouden zy zekerlyk eenigen Twyffel daarover gekreegen, hunne Bischoppen en Ziel-Zorgers om Raad gevraagd, en van hen goede Onderrechtingen ontfangen hebben.

§. 18.

186. Het Gevolg dat wy nu uit dit alles trekken, is, dat de Kerk ten Tyde van *Berengarius*, de gansche Weereld door, aan *Christi* wezentlyke Tegenwoordigheid in het Sakrament des Altaars, geloof heeft, en by gevolg, dat de Kerk zulks ook van den Tyd der Apostelen af heeft geloof; dat de algemeene Overgang van het Gereformeert tot het Rooms-Katholyk-Geloof, welke in de tiende Eeuw zoude zyn geschied, voor een louter Verdichtsel uitgekreeten, ja uitgejouwt moet worden; en dat ons Geloof dus ook al in dat Stuk zeer oud, en dat van de Gereformeerden in Tegendeel zeer jong is. Doch voor dat ik van die Zaak afftappe, moet ik UE. als een schrandere Rechts-Geleerde het volgende *Mondeling Testament* voorhouden, en vraagen, waar de

L

Testa-

Testament - Maker in eenen figuurlyken , en
 waar in eenen letterlyken Zin gesproken heeft ?

§. 19.

Mondeling Testament.

187. *Theophilus* een zeer godvrugtig en heilig
 Man, voelende, dat zyn Einde nadert, ont-
 bied zyne Kinderen by zich, en spreekt haar
 voor het laatste maal dus aan: *Beminde Kinde-
 ren!* De Zwakheden, die my dagelyks overval-
 len, zyn zo veele Voorboden, die my den
 aanstaanden Dood aanzeggen. Ik heb my van
 myne Jeugd af beneerstigt den Weg des Heere
 te wandelen, en my na myn uiterste Vermoo-
 gen in het School der Deugden te oefenen.
 Ik heb eenen goeden Stryd gestreeden, mynen
 Loop volbracht, en het Geloof onzer Voorou-
 deren als het kostelykste Onderpand bewaart.
 Dat Geloof en die Deugden geyk ik Ulieden ins-
 gelyks als eenen onwaanderbaren Schat te be-
 waaren, dewelke u in dit, en in het ander Le-
 ven waarlyk ryk maken zal. Zo gy mede treed
 in de Voetstappen, dewelke ik gegaan heb,
 en zo gy den Weg inslaat, welken ik u ter
 Zaligheid getoont heb, kunt gy insgelyks hoop-
 pen, dat u na dit elendig Leven de Kroone der
 Rechtvaardigkeid voor het toekomende Le-
 ven weggelegd zal worden. Doch op dat gy
 ook in dit Leven aan het nodig Onderhoud
 geen Gebrek hebt, zie daar! dit is myn Huis;
 dit zyn myne Landhoeven; dit zyn myne Ak-
 kers; Beemden en Landeryen; dit zyn myne
 Kapitalen, die ik in de Vreeze des Heeren, en

In het Zweet myns Aangezichts vergadert heb.
Dit alles vermake ik Ulieden. Dit is myn
uiterste Wille. Gy zult het evengelykelyk onder
u deelen; en zo dikwils als gy u van myne
Nalatenſchap in den Heere verheugt, zult gy
myner indachtig wezen.

288. Wat dunkt u, myn Heer, van dat Testa-
ment? Zouden de Kinderen van *Theophilus*
zich wel met gefiguroerde Huizen, Beemden,
Hoeven, en Landeryen laten paaien? Wat zou
men zeggen van eenen Rechts-Geleerden, of
om beter te zeggen, van eenen Krom-Geleer-
den, die zich onderſtond dat Testament te
verdraaien, en tot de gemelde Kinderen te
zeggen, dat zy de Woorden van *Theophilus*
hunnen Vader in eenen figuurlyken Zin moe-
ſten verſtaan? en zulks omdat *Theophilus* over
al Spreek-Wyzen hadde gebruikt, en in Figu-
ren geſprooken, wanneer hy hadde gezegt, dat
de Zwakheden de Voorboden waren van zynen
Dood; dat hy den Weg des Heeren hadde ge-
wandelt; dat hy zich in het School der Deug-
den hadde geoeffent; dat het Geloof was een
Onderpand, en een Schat; dat hy haar den
Weg ter Zaligheid hadde getoont, enz. en dat
hy ook by Gevolg in Figuren hadde geſproo-
ken, wanneer hy haar gezegt hadde, dat hy
haar zyne Huizen, Goederen, en Kapitalen
vermaakte, en dat zy zich derhalven moeſten
laten vergenoegen met de Figuren, die hy
haar op een Papier afgeteeckt hadde. Zou
men van eenen, zulke kromme Gevolgen trek-
kenden Rechts-Geleerde niet moeten zeggen,
dat 't hem in den Bol ſchorte, of dat hy een
Bedrieger was? Ja, zal UE. als een erwaaren
Rechts-Geleerde, en yder vernuftig Menſch
L 2 moeten

moeten antwoorden. Nu laat ik elk een oordeelen, of de Predikanten het niet op dezelfde Wys maken met de uiterste Wille van onzen Heere en Heiland *JESUS CHRISTUS*, mits zy dryven, dat hy, zeggende : *Dit is myn Lichaam*, in Figuren gesproken heeft, en zulks, omdat hy insgelyks in Figuren sprak, wanneer hy zeide : *Ik ben de Weg, ik ben de Wyn-Stok*, enz. Daarenboven in Plaats dat de Predikanten vier of vyf Texten bybrengen, waarin de Woorden *Ik, ben*, of *zyn* in eenen figurlyken Zin worden gebruikt, kunnen wy vier of vyf hondert Spreuken daartegen aanhaalen, waarin men dezelfde Woorden in eenen letterlyken Zin verstaan moet. Dus moeten, by Voorbeeld, in eenen letterlyken Zin worden genoomen de volgende Texten, te weten : Gy zyt *Aarde*, en zult wederom tot *Aarde* worden. Gen. 3. v. 19. Dat zyn de Gestigten *Noe*. Gen. 6. v. 9. *Ik ben* uwe *Beschermer*. Gen. 15. v. 1. *Ik ben de God* uwer *Vaders Abraham*; de *Plaatz*, daar gy op staat, is een heilig Land. Exod. 3. v. 5. De *Egypten* en *Senaanen* zullen gewaar worden, dat ik de *Heere* ben. Exod. 14. v. 4. *Ik ben de Heere* uwe *God*. Exod. 20. v. 1. en 5. *Morgen is des Heeren* Feest. Exod. 32. v. 5. Dat zyn uwe *Goden* *Israël*. Exod. 32. v. 8. Dat is de *Zalving* *Aarons*. Levit. 7. v. 35. Dat is het, dat de *Heere* gesproken heeft. Levit. 10. v. 3. De *Heere* want *God* is een barmhertige *God*. Dent. 4. v. 35. dat in haar gebooren is, is uit den *Heiligen Geeste*. Math. 1. v. 20. Gy zyt *Christus*. Marc. 8. v. 29. Deze is myn lieve *Zoon*. Marc. 9. v. 7. Het *Woord* is *Vlees* geworden. Joh. 1. v. 14. *Ik* en de *Vader* zyn een. Joh. 10. v. 30. Dit is de *Discipel*. Joan. 21. v. 24. Daar zyn veel andere Dingen

Dingen, die JEsus gedaan heeft. Joh. 21. v. 25.
 Gy zult myne Getuigen te Jerusalem zyn. Act. 1.
 v. 8. Het Einde derzelve is de Dood. Rom. 6. v. 21.
 Doch wat doe ik? Wilde ik dus voortgaan met
 Texten aantehaalen, waarin de bovengemelde
 Woorden *ben, is, en zyn* in eenen letterlyken
 Zin worden verstaan, ik zou byna den halven
 Bybel moeten uitschryven. Wy zullen ons
 derhalven met de hier aangehaalde laten ver-
 genegen.

§ 20.

189. Hier kan ik echter niet nalaten een Gere-
 formeert Argument te gebruiken. Men moet,
 zeggen de goede Lui, Schriftuur met Schriftuur
 verklaren. Wel aan! Ik doe het. In de nu
 aangehaalde en vyf hondert andere Texten
 moet men de Woorden *ben, is, en zyn* in eenen
 letterlyken Zyn verstaan, by Gevolg moeteu
 ook *Christi* Woorden: *Dit is myn Lichaam*, in
 denzelfden Zin verstaan worden. Wat dunkt
 U. myn Heer! zullen de Gereformeerde Pre-
 dikanten tegens die Bewys-Rede wel iets met
 Grond kunnen mbrengen? Ik meene van neen;
 te meer, daar het, na hunnen Waan, het
 allerdoodelyfte Zwaard tegens de Rooms-Ka-
 tholyken is, dat in haar geheel Tuig-Huis ge-
 vonden word. Indien ik niet eenen Brief,
 maar een Boek schreef, ik zou my hier van
 dat Zwaard noch lang, en na Wensch, tegens
 de Vervaardigers van hetzelve kunnen bedie-
 nen. Doch ik schryve eenen Brief, en zal het
 deshalven tot eene andere Gelegenheid bewa-
 ren. Let ondertuschen op de volgende Periode.

§. 21.

Vraagt my een Protestant, zo als my eens een bedorve Schoenmaker, doch op dien Tyd Gerechts-Bode der Regeering van s' Gravenhage, vroeg: Hoe kunt gy geloven, dat *Christus* onder de Gedaante des Broods tegenwoordig is? Zo antwoorde ik hem kortelyk: Ik zou het niet geloven, indien het geen God was, die zelfs gezegt hadde: *Dit is myn Lichaam.* Math. 26. v. 26.

Vraagt my een Twyffelende, die gaarn wilde leeren en onderregt worden, indien my zo een Twyffelende, zegge ik, vraagt: Hoe kan men begrypen, of hoe is het moogelyk, dat *Christus* *Jesus* geheel tegenwoordig is onder de Gedaantens van Brood en Wyn? Zo antwoorde ik hem, zo als ik noch onlangs aan een van myne Biecht-Kinderen tot Antwoord gegeven heb. Gy geloofst immers, zeide ik tot hem, dat'er een God is, en drie Personen? En nochtans kunt gy niet begrypen, noch weten, hoedanig, of op wat Wys zulks geschieden kan. Wy moeten maar, vervolgte ik, eenvoudiglyk geloven al hetgeene, dat God ons geopenbaart heeft, en het overige an God zelf overlaten. Dus geloven wy vastiglyk, dat'er maar een God is, en dat de eene God nochtans drievuldig is in Personen; zulks geloven wy vastiglyk, doch de Wys, hoe zulks kan wezen, laten wy aan God over, mits het verre buiten en boven het Begryp van onze zwakke Herffenen is. Wy geloven vastiglyk, dat God is Mensch geworden; doch op wat Wys het heeft kunnen geschieden, en geschied is, zulks raakt ons niet; daarover zullen wy geen

geen Rekenſchap behoeven te geven , en dus
 laten wy God darmede geworden. Wy gelo-
 ven vaſtiglye , dat God Hemel en Aarde uit
 niets geſchapen heeft ; doch op wat Wys hy
 zulks heeft gedaan , daar is ons niet aan gele-
 gen , daar laten wy God zelf mede begaan , die
 alleen zyne Werken en de Wys om dezelve
 voortebrengeu , begrypen kan. Ja wy zien
 dagelyks natuurlyke Dingen geſchieden , waar-
 van wy echter de Wys hoeze geſchieden , niet
 begrypen kunnen ; hoe zyn wy dan zo ver-
 meetel , dat wy bovennatuurlyke Dingen wil-
 len begrypen ? Wy zien met onze Oogen , dat
 een Graantje Korn in de Aarde geworpen ,
 vyftig , ſestig , ja zomtyds hondert andere
 Graantjes voortbrengt , en nochtans zal de
 ſchreuderſte , en geſleepenſte Wysgeer in de
 geheele Weereld my niet kunnen zeggen , op
 wat Wys zulks geſchied . Wy zien , dat de
 zwarte , Reuk- en Smaake- looze Aarde de al-
 lerſchoonſte en welriehenſte Bloemen , en door
 Middel van de Boomen , de aangenaamſte en
 lekkerſte Vruchten voortbrengt ; en wie zal
 zich durven onderſtaan te zeggen , op wat Wys
 het geſchied ? Kunnen wy nu niet begrypen ,
 op wat Wys de Zaken geſchieden , die wy noch-
 tans dagelyks voor onze Oogen zien , hoe zul-
 len wy dan kunnen bevatten de Goddelyke Ge-
 heimeniſſen , of de Wys hoe dat dezelve wor-
 den gewrocht ? Gelykerwys wy nu geloven ,
 dat'er maar een God is , en nochtans drievul-
 dig in Perſonen ; dat *Jeſus Chriſtus* is , Menſch
 geworden , dat God Hemel en Aarde uit niets
 geſchapen heeft , enz. gelykerwys wy zegge ik ,
 zulks geloven , en de Wys , hoe die Dingen
 hebben kunnen gebeuren , aan God overlaten ,
 L 4 dus

dus geloven wy ook, dat *Jesus Christus* waar-
 lyk onder de Gedaantens des Broods, en des
 Wyls tegenwoordig is, en zulks alleenlyk,
 omdat hy het gezegt heeft, sehoon wy de Wys-
 hoedanig het daarmede toegaat, niet begrypen
 kunnen. Met dat Antwoord was myn Biecht-
 Kind vergnoegt, en ging getrooft heen: De
 Predikanten! Ichreeuwen daartegen al voort
 met de ruwe en grove Capharnaiten *Joh. 6.*
Hoe zal deze ons zyn Vlees te eeten geven? wil-
 lende dus niet geloven, wat zy met hun zwak-
 lijk Verstand niet kunnen begrypen. Doch die
 groote Zaken heeft God voor zulke Neuswyzen
 verborgen, en aan zyne ootmoedige, eenvou-
 dige en leerzame Rooms-Katholyken geopen-
 baart. Daarvoor zy de allerhoogste, allerlief-
 ste, en goedertierenste God gelooft, en ge-
 dankt in alle Eeuwigheid.
 Vraagt my eindelyk een Onnoozele: Wat
 beduiden dan *Christi* Woorden, daar hy zegt:
De Woorden, die ik tot Ulieden gesproken heb,
zyn Geest en Waarheid. Joh. 6. v. 64. Zo ant-
 worde ik: Degeene, die God willen aanbid-
 den, moeten hem aanbidden in den Geest en in de
 Waarheid. *Joh. 4. v. 24.* In de Waarheid, als
 eenen waaren God, en niet in Figuren: Zy
 moeten hem ook aanbidden in den Geest, dat is,
 op eene verheeve, Geestelyke, en verborge
 Wys, mits wy hen niet kunnen zien. Dus
 moeten *Christi* Woorden ook in de Waarheid,
 en niet in Figuren, of op eene figuurlyke
 Wys worden genoomen; *Christi* Woorden zyn
 Geest, en moeten dus in eenen Geestelyken,
 verheven, en verborgen Zin worden verstaan;
 en dus eeten wy *Christi* Lichaam niet op eene
 grove, vleeschelyke en tastelyke Wys, gelyk
 als

als wy het Vlees der Dieren eeten; maar wy eeten het op eene geestelyke en verborge Wys, mits wy hem in het Sakrament des Altaars niet kunnen zien; maar in den Geest en de Waarheid geloven; dat hy'er waarlyk en wezentlyk tegenwoordig is, niet met het Vlees alleen, maar met den Geest, die levendig maakt, zeggende met den H. Petrus; Heere tot wien zullen wy (anders als tot u) gaan; gy hebt de Woorden des eeuwigen Levens. Joh. 6. 7. 69. en dus geloven wy ook, dat hy zodanig als hy'er tegenwoordig is, dus ook door ons in de Waarheid, en niet in Figuren genoomen en genoóten word. Het is Tyd, dat ik tot myn Uittreksel keere.

Twaalfde Eeuw.

Tanchelinus (*Petrus de Bruis*, en *Hendrik* een afvallige Munnik, Hoofden der Albigenen) *Arnoldus van Bresse*, *Petrus Abailardus*, *Gilbertus de la Porrée*, de *Apostolyken*, en de *Waldensen* waren de voornaamste, die de Kerk in deze Eeuw door haare Dwalingen ontrusteden.

190. *Tanchelinus* was een zeer godloos Man, die in de twalfde Eeuw tot *Antwerpe* leerde, dat *Jesus Christus* het Ampt der Bischoppen, en Priesters niet ingezet hadde; en dat de Genie-ting van het Sakrament des Altaars geenzins dienstig was tot de Zaligheid. Hy voerde het allerchandelyste Leven, en verleidde byna de geheele Stad van *Antwerpe*. De Heilige *Norbertus* Stichter van de Geestelyke Ordre der Reguliere Kanunniken van *Premonsfryt*, en vervolgens

- volgens Aards-Bischop van *Maagdeburg* be-
 streed die Kettery, en bragtze haast ten onder.
191. *Petrus de Bruis*, en de afvallige Munnik
Hendrik waren de Hoofden der Albigenen,
 dus genaamt, om datze zich voornamentlyk
 door het Bisdom van *Albi* in *Opperlanguedoc*
 verspreidden. Zy voegden de meeste Dwalingen,
 welke de Calvinisten belyden, by die van
 de Manicheen. *S. Bernardus*, en *S. Dominicus*
 freedden kloekmoediglyk tegens de gemelde Ketter-
 ters, die door verscheide Concilien, en onder
 anderen ook door de algemeene Lateraanse
 Kerk-Vergadering in 1215. onder Paus *Inno-*
centius III. te *Rome* gehouden, verdoemt
 wierden.
192. *Arnoldus van Bresse*, een afvallig Geestelyke
 leerde verscheide Dwalingen aangaande het
 Sakrament des Altaars, den Doop, en den
 Geestelyken Staat. Hy wierd wederlegt door
S. Bernardus, en veroordeelt door het voorse-
 Lateraanse Concilie.
193. *Petrus Abailardus* was Leeraar in de Phi-
 losophie op de Universiteit van *Paris*. Hy viel
 in eenige Dwalingen ten Opzigte van de H.
 Drievuldigheid, doch hy herriepze, en leidde
 vervolgens een stichtelyk Leven.
194. *Gilbert de la Porrée* leerde insgelyks enige
 Dwalingen aangaande de H. Drievuldigheid,
 doch hy herriep dezelve op het Concilie, twelk
 in 1148. te *Rheims* gehouden wierd.
195. De Waldensen zyn haare Opkomst schiet
 dig aan een Koopman van *Lion*, genaamt
Waldo, of *Valdo*. Men noemt hen anderzint
 de *Armen van Lion*, mits zy titerlyk eene groote
 Armoede lieten blyken. Zy onderstonden zich
 te leeren, zonder datze gezonden wierden.
 zynde

zynde altemaal Leeken. Vervolgens leerden zy verscheide Dwalingen, waarvan zommige geleeken na de goene, welke de Protestanten naderhand geleert hebben. Doch onder henzelven waren zy ten Opzigte van zeer veele gewigtige Artykelen verdeelt. *Reinerus*, die met haare Kettery besmet was, bekeerde zich, wierd een Dominicaan of Preekheer, en schreef tegens dezelve. Zy wierden ook verdoemt door de algemeene Laateraansche Kerk-gadering, onder Paus *Innocentius III.* Dus verré de Catechismus.

Eerste Aanmerking.

196. Uit het Verhaal van de voorsz. Ketteryen zien wy, hoe wonderbaarlyk God de Heere zyne Kerk altoos bewaart, en by het opkoomen van nieuwe Ketteryen, telkens dappere Mannen verwekt heeft, die dezelve steeds hebben verdedigt. Hetzelfde hebben wy ook voornamentlyk ten Tyde van *Luther* en *Kalvyn*, en ook noch later by het opkoomen van de Jansenistery gezien; en wy zullen het zien tot aan het Einde der Weereld, mits *Hemel en Aarde zullen vergaan, maar niet Gods Woord*, *Math. 24. v. 35.* Noch zyne Belofte, die hy aan zyne Kerk gedaan heeft. (a)

Tweede Aanmerking.

Wat de Waldensen betreft, de Ruiter wil met hen bewyzen, (b) dat zyn Geloof oud is. "Waar

(a) *Math. 16. v. 18.* en *Math. 28. v. 20.*
 (b) In zyn grondig Onderwys Pag. 22.

" Waar lange Tyd te vooren geweest zyn de
 " Waldensen (zegt hy) die ook dezelve
 " Leere gehad hebben ; maar zy hebben
 " moeten doen gelyk'er Staat. *Apocal. 12.*
 " *ÿ. 7.* De Text , welken de Ruiters daar
 " aanhaalt , luid dus : *En daar is Kryg gewor-*
 " *den in den Hemel : Michaël en zyne Engelen*
 " *krygden tegen den Draak ; ende de Draak streed,*
 " *en zyne Engelen.* Waarom mag de Ruiters ook
 " niet het volgende achtste Vaars aangehaalt
 " hebben ? Hetzelve luid als volgt : *Maar zy*
 " *hebben niet vermoogen , noch haare Plaats en is*
 " *niet meer gevonden geworden in den Hemel.* Ook
 " hadde hy noch wel moogen aanhaalen het vol-
 " gende negende Vaars , 'twelk dus luid : *Ende*
 " *hy is geworpen de groote Draak , de oude Slangen,*
 " *die genaamt word de Duivel , en de Saten , die*
 " *die geheele Weereld verteid , ende hy wierd op de*
 " *Aarde geworpen , ende zyne Engelen zyn met hem*
 " *geworpen.* Doch wat komt des Ruiters Text
 " by de Waldensen te pas ? Waren de Walden-
 " sen dan *Michaël* en zyne Engelen ? Wanneer
 " mag dat Volk dan in den Hemel geweest
 " zyn , en aldaar gestreeden hebben ? Wie
 " mag doch de Draak zyn , waarmede zy hebben
 " gestreeden ? Zou dat wel de Paus van Rome
 " wezen ? Doch de Apostel en Evangelist *Johan-*
 " *nes* spreekt zulks tegen , en zegt , dat het de
 " Duivel is. Hebbenze met dien Draak op de
 " Aarde gestreeden , dan hebbenze niet zo kloek-
 " moediglyk gestreeden als *Michaël* en zyne En-
 " gelen ; want zyne Plaats word noch op de
 " Aarde gevonden , en is by gevolg noch niet
 " overwonnen , voorondersteld , dat de Paus de
 " Draak zoude wezen. Indien hy ook al na des
 " Ruiters Waan mogt overwonnen zyn , op wat
 " voor

voor eene Aarde is hy dan met zyne Engelen
geworpen? Als hy is overwonnen, dan moet
hy immers, indien de Ruiters Gods Woord wil
staande houden, uit de Plaatzte daar hy was,
en overwonnen is, van boven neer geworpen
zyn op eene andere Plaatz, daar hy de geheele
Weereld verleid. Wat mag dat nu wel voor
eene Plaatz wezen? Doch het is den Ruiters
even veel, of zyne Texten voegen of niet,
slechts te vrede zynde, dat hy veele Texten
bybrengt. Ik laat hem dan alhier met den
Draak worstelen.

Ondertuschen kan ik niet zien, dat het eene
goede Preuve is, dat de Ruiters de Oudheid
van zyne Religie met de Waldensen bewyzen
wil, mitsze alsdan niet ouder zoude wezen,
als ses of zeven Eeuwen, en dus veel jonger
als de Rooms-Katholyke Religie, welke ten
Tyde van de Waldensen de gansche Weereld
door bloeide; en dat konde in een Jaar niet zyn
geschied. Dit meene ik, heeft geen verder
Bewys nodig.

Van de Waldensen zullen wy nader spreek-
ken ter Gelegenheid van de Huffiten, en on-
dertuschen met ons Uittreksel uit den Cate-
chismus van *Montpellier* voortgaan.

Dertiende Eeuw.

197. De Albigenzen, van dewelke wy reets ge-
sprooken hebben, ontroerden de Kerk noch al
in deze Eeuw. Daar ontstonden wel noch
eenige andere Secten, doch die wierden haast
gesmoort. Zodanig zyn onder andere degeene,
waartoe de Abt *Joachim* Gelegenheid gegeven
hadde,

hadde , en die van de Circumcellianen in Duitsland , alsmede die van de Flagellanten , van de Fratricelli , en van de Beguarden en Beguinen.

198. De Abt *Joachim* viel in eene Dwaling ten Opzigte van de H. Drievuldigheid , doch die wierd in de algemeene Lateraanse Kerk-Vergadering van het Jaar 1215. veroordeelt.

199. De *Circumcellianen* leerden onder anderen, dat het Sakrament , 'twelk ymand in den Staat der Ongenade uitdeelde, nietig was, en geene Uitwerking hadde. Zy vernieuwden ook noch eenige andere Artykelen van de Donatisten.

200. De Sefte der *Flagellanten* begon met eene byzondere Devotie , en wierd eindelyk eene Kettery. Zy ontblooteden zich tot aan den Gordel, en geesselden zich tot op het Bloed, waardoor zy veele Zondaren bekeerden. Doch eindelyk dreeven zy de Zaken zo ver, dat zy voorgaven, dat niemand Vergeving van zyne Zonden konde erlangen; ten zy hy in haar Broederschap trad. Ja zy biechteden, en absolveerden elkander, schoon zy Leeken waren. De vermaarde *Gerson*, Kancelier der Universiteit van *Paris*, heeft die Sefte wederlegt.

201. De *Fratricelli*, *Beguarden* en *Beguinen* hadden tot haare Hoofden eenige afvallige Munniken, die onder den Schyn van Heiligheid een godloos Leven leidden. Haare Dwalingen, die zy van de Manicheen en Albigenfen hadden ontleent, kwamen in veele Stukken overeen met die van de *Quietisten*. Zy zyn verdoemt in de algemeene Kerk-Vergadering van *Vienne* in 1311. onder Paus *Clemens* gehouden. Dus verre de Catechismus.

Eerste Aanmerking.

Zie daar , hoe dat Gods Kerk zich altoos heeft laten aangelegen zyn de Ketteryeu te verdoemen , en na haar uitterste Vermoogen uiteroeien , en dus *Christi Ryk* in zynen Staat en Bloei te houden. Wat godlooze Menschen zyn het dan niet , die 't Hoofd van de Kerk voor eenen Vyand van *Christus* , en voor eenen Anti-Christ durven schelden ?

Tweede Aanmerking.

De Sectarifen van deze zo wel als van de voorgaande , en volgende Eeuwen strekken ons tot een levendig Voorbeeld , tot wat Buitespoorigheden , en Godloosheden de Menschen kunnen vervallen , wanneer zy het Gezag der Kerk eenmaal met Voeten tredende , den Bybel na haar eigen Welgevallen uitleggen ; zynde tot noch toe geen een Ketter opgestaan , die , hoe verfoeielyk zyne Leere , en hoe godloos ook zyn Leven mog zyn geweest , zyne Onderneemingen niet met de schoone Koleur van Gods Woord heeft zoeken aantestryken. Waar koomen zo veele hondert Ketteryen , die van den Tyd der Apostelen , of tot nu toe ontstaan zyn , anders van daan , als uit de Herfien der eigenzinnige Geesten , die Gods Woord na haare eige Inbeeldingen draaien , en verdraaien ? Wat is de Oorzaak , dat men in Holland in yder Stad , Dorp , ja Huisgezin zo veele Religien vind , als'er Hoofden worden getelt ? De Ondervinding heeft my geleert , dat een eenigste Oorzaak daarvan is , omdat yder een den

den Bibel voor de eenigste Richtsnoer van zyn Geloof houd. Degeene, die slechts heeft leeren lezen, verbeeld zich, dat hy den Bybel zo wel verstaat als zyn Vader, als zyn Buurman, en zelfs als zyn Predikant. Een Student die de laage Schoolen naauwelyks doorgekroopen is, waant, dat hy den H. Geest zo wel ontfangen heeft als een Hoog-Leeraar der Univerfiteit van *Leiden*, en dat hy by gevolg Gods Woord zo wel verstaan en uitleggen kan als die. Een Predikants-Wyf, Dochter, en Dienft-Maagd, behoort hebbende, dat Gods Woord klaar is, verbeeld zich zulke klare Oogen te hebben, om den Bybel, en den Zin van de Bybel-Spreuken zo wel te doorzien, en te doorgronden, als de Predikant zelf, ja als een geheel *Synode van Dortrecht*. Daarby komt dan eene onverdraagelyke Verwaandheid en Hartnekkigheid; invoege datze tenoememaal onbekwaam worden eene gezonde Leere aantencemen, en dat *God haar aan eenen verkeerden Zin overgeeft*. Rom. 1. v. 28. Daaruit zyn tor nu toe, helaas! alle de Ketteryen ontftaan, en alle Onheilen in Gods Kerk, en het eeuwig Verderf van zo veele Millionen van Menfchen voortgekoomen. Ik gelove dat, indien de Predikanten het noch eens hadden te doen, zy zouden de Reformatie op eenen andere Voet beginnen, en aan hunne Onderhoorige andere Beginfelen, en Grond-Regelen inboezemen, om zich wat meer Gezag te geven, en zich te ontftaan van alle de Mocielykheden en Verdrierelykheden, die zy thans moeten uitftaan; maar het is te laat, en zy moeten nigmaal in eenen zuuren Appel byten. Zo dra is haare Predikatis niet geëndigt, of de Predi-

kant ziet zich van eene Meenigte van Bybel-
Zusters en Broeders omringt, die hem, als hy den
eenen of den anderen Text niet na haar Ge-
noegen heeft uitgelegt, geen Kleintje over den
Heekel haalen. En koomen die Zusters en
Broeders dan tegens den Avond in haare zo-
genaamde *Oeffeningen* (e) by elkander, dan
moet de arme Predikant eerst Haair laten. Daar
worden alle zyne Woorden gezift; daar wor-
den alle zyne aangehaalde Spreuken nagezien,
en daar word de arme Slokker zodanig uitge-
strecken, dat geen Hond een Stuk Brood van
hem neemen zoude. De Predikanten zien die
Zaak ook met bedroefde Oogen aan, voorna-
mentlyk degeene, die niet veel van de *Fyne*
Zusters en Broeders, en haare *Oeffeningen* hou-
den; zy zouden het ook gaarn, zo als ik meer-
malen uit haaren eigen Mond vernoomen heb,
op eenen anderen Hoeg wenden; maar het is
te laat. Ik hervatte den Draad van myn Uit-
trekfel.

Veertiende Eeuw.

De Turlupins, *Raymondus Lullus*, en *Wis-
clef* zyn de voornaamste, die de Kerk in deze
Eeuw hebben ontrufft.

De Turlupins waren zeer godlooze Men-
schen. Zy dreeven, dat het inwendige stille
M

Gebed,

(e) *Oeffeningen* zyn niets anders als Byeenkomsten van
Mans- en Vrouws-Personen in Holland, die zich vor vrou-
mer en godvruchtiger houden als haare Gereformeerde Mede-
Broeders en Zusters, en die daarom *Fynen* worden genaamt.
In die Byeenkomsten oeffenen zy zich in het disputeren, en
daarom noemt menze *Oeffeningen*. Doch daarin gaarhet dus
toe, zo als ick gezegt heb; hetovetige zal ik zwygen.

Gebed, 'twelk met de Gedachten geschied, alleen goed. Die infame Sekte wierd haast door de woerdlyke Overrigheid uitgeroeit, mits degeene, die men betrappen konde, ten Vuure gedoomt wierden.

203. *Raymondus Lullus* schreef onderscheide Boeken, waarin eenige Dwalingen tegens de Allerheiligste Drievuldigheid vervat waren. Doch hy hadde zich dienaangaande aan de Uitspraak der Kerk onderworpen, en was by gevolg geen Ketter. Hy was gebooren op het Eiland *Majorca*, en, zo men meent, in de Ordre van den H. *Franciscus* getreden, en eindelyk in *Africa* om het Geloof ter Dood gebragt.

204. Doch daar is noch een andere *Raymondus Lullus*, die eerst een Jood geweest, en daarna een Christen geworden is. Dees heeft verscheide Boeken van de Chimie en Toverkunde geschreeven, en dezelve met duizend Dwalingen en Buitentpoorigheden vervult. Degeene, die gaarn Goud wilden maken, en zich op de *Cabale* toelaggen, houden dien *Raymondus Lullus* voor een groot Meester.

205. *Wiclef*, geboortig uit Engeland, Priester en Pastoor in 't Bisdome van *Lincoln*, leerde verscheide Dwalingen tegens *Jesús Christus*, tegens de Kerk, en tegens de Sakramenten. Hy vernieuwde eenige Dwalingen van de Donatisten, en was in zommige Stukken de Voorlooper van *Kalvyn*. Ik zeg: In zommige Stukken, mits hy het Sakrament des Vormsels niet verwierp, noch die van de Penitentie, en van het laatste Olyfel, noch de Misse, noch de Aanroeping der Heiligen, noch de Vereering der Beelden. Zyne Dwalingen wierden door verscheide Concilien, en eindelyk in 1414 door

door de algemeene Kerk-Vergadering van *Constans* verdoemt. Dus verre de Catechismus.

Eerste Aanmerking.

206.

Ik heb UE. hiervooren beloofd te toonen, dat noch de Gereformeerde, noch enige andere Predikanten ooit in Staat zullen wezen om eenen Sabelliaan of eenig ander Antitrinitaris, uit de H. Schrift alleen te overtuigen, dat'er eene Drievuldigheid is. Ter Gelegenheid van *Raymondus Lullus* en eenige andere, die ontrent dat Geheimenis in Dwaling gevallen zyn, zal ik hier myn Woord houden.

Ik vinde in een Hoogduits Boekje (*d*) de volgende Zamenpraak, die uistekend wel tot myn Voorneemen dient, en derhalven zal ik ze ten naaften by van Woord tot Woord vertalen, en hier inlassen.

*Zamenpraak tuschen eenen Katholyken,
eenen Lutheraan, eenen Gerefor-
meerden, en eenen
Sabelliaan.*

207.

Katholyke. Ik heb onlangs een Sabellians Boek gelezen, en ben daardoor in eenige Twyffeling geraakt ten Opzigte van het Geheimenis der Allerheiligste Drievuldigheid.

M 2

Luth.

(*d*) Zie R. V. *Elffen S. J. slecht und Recht* Pag. mihi 32. Dat gulde Boekje verdiende wel in de Nederduitse Taal overgezet te worden, welke Moeite ik gaarn op my zelf wilde neemen, indien ik ymand wist die het wde drukken

Luth. Daar moet gy niet aan twyffelen, maar vast geloven, dat'er maar eene God is, en drie Personen.

Gerof. Dat is het eerste Arttykel van ons Christelyk Geloof, daar moet geen Mensch van afwyken.

Sabell. Hoor die twee niet aan, zy leeren niet wel. De waare Leere is, dat'er in God is eene Natuur, en eene Perfoon: Doch dewyl de God veele Ampten en Eigenschappen heeft, zo heeft hy ook veele Namen. Een Vader en Schepper word hy genaamt, mits hy alle Dingen heeft geschapen: Een Zoone Gods, en Verlosser; om dat hy *Christum* op de Weereld gezonden heeft als eenen Verlosser: Een Heilige Geest; mits hy de Zielen door den Doop heiligt, en zuivert: Doch deze Drie zyn eene Natuur, en eene Perfoon.

Luth. Dat is eene godlooze, en onchristelyke Leere.

Gerof. En rechttraats tegens het Woord Gods aanlopende.

Sabel. Dat is eene heilige en waarachtige Leere, die de H. Schrift teneenemaal gelykvoermig is.

Kathol. Thans is het Vuur aangeblazen, het zal wakker branden. Ik zal ondertuschen toezien, hoe dat deze drie met elkander zullen plukhairen, en met de H. Schrift op het Lyf gaan; doch het Einde zal by alle drie met eenen Gek verzegelt worden.

Luth. De Leere, welke de Goddelyke Drie-vuldigheid loochent, spreekt het Oude en Nieuwe Testament tegen. Zegt niet God de Heere in het Book *Genesis* Cap. 1. v. 26. *Luth*
ons den Menschen maken na ons Beeltonis? Dat

Is immers eene Raadpleeging van eenen niet alleen, maar van veelen; en by gevolg van de drie Goddelyke Personen.

Sabel. Gy raakt het Spoor byster, en maakt een kinderagtig Besluit. De Woorden: *Lants maken*, enz. bewyzen geenzins de Veelvuldigheid van Personen, maar geven alleenlyk te kennen eene groote, en veelvuldige Authoriteit en Macht in eene, ik zegge, in eene eenige Goddelyke Persoon. Dus spreekt de Keizer: *Wy door Gods Genade*, enz. Ennochtans is'er in den Keizer alleenlyk eene Natuur, en een Persoon. By groote Heeren vermag een zo veel, als veele andere.

Kathol. De Sabelliaan doet goed. Hy verstaat de Hoofse Kneepen; hy toont, dat hy meer Menschen gezien heeft.

Sabel. Wat dunkt u, myn Evangelise Broeder, legge ik den Text niet vernutig uit? Doch hoor noch een ander Antwoord. God spreekt in de aangehaalde Woorden, even als een Kunstenaar, of voortreffelyk Beeldhouwer, wanneer zo een Kunstenaar een heerlyk Werk wil vervaardigen, spreekt hy tot zyne Knechts of Leer Jongers: Thans willen wy een Werk maken, dat zich zal durven laten zien: Het zal een Meester-Stuk wezen. Dus spreekt ook God, niet tot zynen Zoon, niet tot den H. Geest, maar tot de Engelen, dat hy het Kunst-Stuk van zyne Goddelyke Almacht scheppen wil. Eene diergelyke Raadpleeging heeft hy met de Engelen ook gehouden over den Ondergang des Konings *Achab*, zo als de H. Schrift getuigt 3. Reg. 22. v. 20. (in den Hollandschen Bybel 1. Reg. 22. v. 20.)

Kathol. Myn Lutheraan, gy moet hier uit de H. Schrift bewyzen, dat God spreekt tot den Zoon, en tot den H. Geest, en niet tot de Engelen, en dat het Woordje *Wy* een Onderscheid van Personen, en niet alleenlyk eene veelvuldige Authoriteit en Macht beteekent. Doch dartoef zult gy noch heden, noch morgen, noch ooit in Staat wezen.

Luth. Wat mengt gy u daarin? Ik zal den Sabelliaan wel vatten. Ik heb noch meer Spreuken.

Sabel. En ik heb noch meer Antwoord.

Luth. Wat zegt gy van de Spreuk *Iza. 6. v. 3. Heilig, Heilig, Heilig is de God der Heirschaaren.* Wat word door het Woord *Heilig* drie maal herhaalt, anders aangetoont, als drie heilige Personen in de Godheid?

Sabel. Niet drie Personen, maar eene enkele, en dezelfde Goddelyke Natuur en Persoon. Op dezelfde Wys sprak de Hemelle Bruidegom, wanneer hy de uitmuntende Schoonheid van zyne Bruid wilde pryzen: *Zie, gy zyt schoon, myne Vrindinne,* zeide hy tot haar *zyt schoon.* Cant. 4. v. 1. Daarom bekend hy echter niet, dat'er eene dubbelde Persoon in zyne Bruid is, maar eene dubbelde en uitmuntende Schoonheid,

Kath. De Sabelliaan is Bybel-vast, en kan op eene aardige en spitsvindige Wys Schriftuur met Schriftuur verklaren.

Geref. Myn Heer *Collega,* laat doch het Oude Testament vaaren, en houd u by het Nieuwe, waarin het Geheimenis der Allerheiligste Drie-vuldigheid klaarder uitgedrukt word.

Luth. Ik volge uwen Raad. Bereid u thans tot den Stryd, Sabelliaan! nu zult gy haast onder

onder leggen. Hebtge het Evangelium *Johannis* wel gelezen?

Sabel. Meer als eens, en misschien dikwilder als gy.

Luth. Begint *Johannes* niet met deze Woorden: *In den Beginne was het Woord, ende het Woord was by God?* Zie, het Woordje *By* maakt een Ondercheid tuschen den *Vader*, en het *Woord*. Want hetgeene, dat by eene Zaak is, is geenzins de Zaak zelf. Dus is myn Huis by u Huis, maar het is u Huis niet. Hy gaat voort, en zegt: *Ende het Woord was by God.* Zie, het Woordje *Was* geeft te kennen de Eenheid der Natuur. Dus hebben wy dan uit Krachte van die Spreuk een Onderscheid in de Persoon, en eene Eenheid in de Natuur. By gevolg is de Zaak klaar.

Sabel. Houd t Gy moet geen Victorie blazen, voor dat gy de Zege behaalt hebt. Het Woordje *By* bewyft op de aangehaalde Plaats geenzins een Onderscheid van de Persoon in het Goddelyk Wezen, maar een Onderscheid alleenlyk na onze Manier van denken, en spreken, omdat wy in God erkennen een veelvuldig Ampt, en eene veelvuldige Werking, en daarom noemen wy hem dan eenen *Vader*, en dan het *Woord*. Ik bewyze myne Leere vooreerst met een Voorbeeld der Natuur. De Wysgeeren leeren gemeenelyk, dat de Ziele des Menschen drie Vermoogens heeft: te weten, de Gedachtenis, het Verstand, en de Wil, en dat in de Ziele by de Gedachtenis is het Verstand, en by het Verstand de Wil. Desnietgegenstaande zyn de schranderste Wysgeeren van gevoelen, dat de Ziele is een enkel Wezen, ja dat de Gedachtenis, het Verstand, en de Wil in der

Daad maar eene Zaak zyn, en maar eene Zelfstandigheid hebben. Voorts bewyze ik myne Leere uit andere Plaatzten der Schrift. *Job. 12. v. 13.* staat geschreevan: *By hem is Wysheid ende Sterkte.* Indien nu het Woordje *By* een Onderscheid der Personen te kennen gaf, zouden in het Goddelyk Wezen reets vyf Personen hebben, te weten, den Vader, den Zoon, den H. Geest, de Wysheid, en de Sterkte; en alsdan zouden'er in God zo veele Personen wezen, als'er Eigenschappen, en Volmaakt-heden in hem worden gevonden, 'twelk nochtans geen Mensch, ik wil niet zeggen een Christen, toestaat.

Kathol. De Sabelliaan is my een aardige Kwant, en een rechte Bybel-Vos. Hy speelt met de Bybel-Spreuken, even als een Speelder met de Dobbelseenen in het Dambord. Begrypt het wel, gy Lutheraan, en gy Gereformeerde. Het Woordje *By* bewyft geen Onderscheid in God zelf, maar alleenlyk na onze Wys van denken, en van sprecken; en vermits wy Gods Wezen, en zyne oneindelyke en ontelbaare Voortreffelykheden niet met een Woord kunnen uitdrukken, zo gebruiken wy veele Woorden, en het geheele Onderscheid bevindt zich alleenlyk in onze Gedachten en Redeneringen; maar by God is alles, zo wel Persoon, als Natuur, een Ding.

Geref. Broeder! wy moeten het Spel niet verlooren geven. Het zou de grootste Schandaal voor ons Evangelise wezen, indien wy het eerste Artyskel van ons Geloof niet uit den Bybel bewyzen konden.

Sabel. De Zaak schikt zich, zy koomen allengskens tot Erkeutenis.

Geref.

Geref. Ik waagei noch eene Kans met u. Wat zegt gy op de Woorden *Johannis*: *Drie Zynder, die Getuigenisse geven in den Hemel, de Vader, het Woord, en de Heilige Geest; en deze Drie zyn een.*

Sabel. Myn Lutheraan, wat dunkt u van die Spreuk?

Luth. Daar laat ik mynen Broeder mede vechten.

Kathol. Daar hebt gy gelyk, mits *Marten Luther*. uwe Aards-Vader dezelve uit Gods Woord gemonstert heeft; en by gevolg kunt gy u ook niet daarvan bedienen.

Sabel. Koom hier, koom hier met uwe Spreuk; en verneem myne Uitlegging. Het Woordje *Drie* moetge verstaan van drie Ampren Gods, maar niet van drie Personen. Ik bewyze het onwederleggelyk. Gy hebt by Voorbeeld eene Dukaton in de Hand, hoe veel Guldens zyn dat? Gy antwoord: Drie, welverstaande, niet na de uiterlyke Gedaante van eenen Gulden, maar na de Waardye, mits gy daarvoor zo veel kunt koopen als voor drie enkele Guldens. Noch beter! Gy hebt in u Lichaam eene Ziel, die u doet voelen, groeien en verstaan, en nochtans is het maar eene Ziel, die met eene drie dubbelde Kracht en Macht begaaft is. Voorts. De regerende Keizer is Graaf van Tyrool, Aards-Hertog van Oosterryk, Koning van Bohemen, en Keizer van het Roomse Ryk: Dat is eene veelvuldige Waardigheid in eenen Prins, eenen Regent, eenen Mensch, eene Natuur, en een Persoon: Dus, en niet anders, moet gy ten Opzigte van God redeneren. Daar is een God, eene Natuur, een Persoon, en een Heer, die ge-

noemt word: *Vader* wegens de *Schepping* der *Weereld: Zoon*, mits hy de *Weereld* door *Christum* verloft heeft: *Heilige Geest*, omdat hy de *Zielen* door den *Doop* heiligt. Op dezelfde *Wys* zyn, wanneer *Christus* door *Johannes* gedoopt wierd, niet tegenwoordig geweest drie *Personen*; maar eene en dezelfde *God* van een *Wezen*; een *Perfoon* heeft haare *Tegenwoordigheid* op drierlei *Wys* te kennen gegeven, te weten, in *Christi* *Menschwording*, in de *Stemme* van den *Hemel*, en in de *Gedaante* van de *Duif*. *Marc. 1. v. 10.* Met een *Woord*; daar zynder *Drie* na de *Ampren*, maar niet na de *Personen*, en daardy zal ik het houden, tot dat men het *Tegendeel* uit den *Bybel* bewyft.

Kathol. Dat zult gy *Kalvinisten* en *Lutheraanen* in *Eeuwigheid* niet doen. Wel aan dan, zo betuige ik voor *God*, en de eerbaare *Weereld*, dat twee in den *Bybel* wel erwaare en beleeze *Mannen*, te weten, een *Lutheraap*, en een *Gereformeerde*, met eenen *Sabelliaan* gediscuteert hebben; maar datze hem met alle haare *Schranderdheid* uit den *Bybel* alleen geenzins van eenige *Dwaling* hebben kunnen overtuigen. Ik betuige, dat zy uit den *Bybel* alleen niet hebben kunnen bewyzen, dat'er een *God*, en drie *Personen* zyn. Gy beide roept in het *Bos*, dat het *Woordje Drie* moet worden verstaan van de *Drievuldigheid* der *Personen*, en de *Sabelliaan* roept uit het *Bos*, dat men het moet verstaan van een *drievuldig Amptr.* Gy roemt, dat gy den rechten *Zin* van de *Schrift* hebt, en hy beweert hetzelfde. Hy zegt, dat uwe *inwendige Geest* een *zwarte Geest*, en een *Geest* der *Leugen* is, maar dat de *zyne* een *Geest* der *Waarheid* is, die hem van het *Tegendeel*

deel overtuigt. Wilt gy hem nu schelden, en voor een hartnekkig Hoofd uitmaken, welk zich niet wil laten leeren, zo zal hy u wederom schelden en zeggen, dat gy twee zeer onvernuttige, en hersenlooze Koppen zyt, mits gy den Zin der Schrift, welken hy u zeer vernuttiglyk, en op eene zeer verstaanbaare Wys heeft uitgelegt, niet wilt aanneemen, en dat gy denzelven tegens de Natuur, tegens alle de Grond-Regelen der Wysgeerte, en tegens alle de Regelen van het menschelyk Vernuft zonder eenige Nood verdraait, en raadbraakt. Wie zal nu om Gods Wille! die twee Partyen scheiden? Wie van haar heeft gelyk? Zy kraaien en Springen tegens elkander even als de Haanen, en niemand van hen word Meester.

Geref. Hei! Gy Katholyke zyt een rechte Weerhaan. Tegenwoordig helpt gy eenen Sabeliaan, daar gy nochtans gelooft, wat wy geloven.

Cathol. Ik ben geen Weerhaan op eenen Tooren, die zich met alle Winden laat om draaien, maar dat zyt gy. Ik ben een Haan, die altoos Koning, en altoos mooi Weer kraait, dat is, de Waarheid; deze is het, die ik leeres deze is het, die ik verdedige.

Luth. Gy gebruikt immers dezelfde Spreuken, die wy gebruiken?

208. Wanneer ik ze gebruike, dan gelden ze, en dringen door, maar wanneer gy ze gebruikt, gelden ze niet met al. My komt hondert malen te binnen, wat zich met den Turksen Keizer *Amurathes* toegedragen heeft. Dees hadde gehoord, dat de Veld Heer *Schanderbeeg* eenen Zabel hadde, waarmede hy eenen vetten Os met eenen Slag den Kop konde afhouden.

De

De Keizer begeerde den Zabel, en *Scanderbeeg* stond hem zyn Verzoek toe. *Amurathes* deed ten eersten voor zich koopmen eenen Stier, gaf hem eenen Houw, en maakte ook eene diepe Wonde, doch sloeg geenzins den Kop af. *Amurathes* wierd daarover toornig, en schreef aan *Scanderbeeg* eenen Verwyf, dat hy hem den rechten Zabel niet hadde gezonden. De Veld Heer antwoordde: Ik heb uw Majesteit den rechten Zabel wel toegezonden, maar niet den Arm. Dus gaat het u Lutheranen en Gereformeerden ook. Gy gebruikt met ons wel een en denzelfden Zabel, dat is, den Bybel; maar de Katholyke Arm ontbreekt u.

Geref. Wat is dat voor een Arm?

Kathol. Het is de ware en onfeilbaare Uitlegging der Schrift.

Geref. Hebt gy Katholyken dan dezelve?

209 *Kathol.* Ja die hebben wy, en wy zyn daarvan verzekert, en niemand anders als wy. Nu steekt de Ooren op, en merkt, hoe dat ik dezen Sabelliaan overtuigen zal. Hoorge wel Kaarel! Wie maakt u zo stout, dat gy de H. Schrift durft uitleggen van de Drievuldigheid der Ampten, daar nochtans de oude, Apostolyke en Katholyke Kerk, en alle de heilige Vaders van de eerste, tweede, derde, vierde, en volgende Eeuwen dezelve uitgelegt hebben van de Drievuldigheid der Goddelyke Personen? Weet gy niet, wat de heilige *Athanasius* in zyn oud *Symbolum* of Geloofs-Bekentenis in den Naam van de aloude Christenheid geschreeven heeft? (*e*) "Maar dit is het algemeen Christelyk Geloof (zegt de Vader) dat wy eenenigen

(*e*) *Athanas.* Tom. 5. in *Symbol.* Pag. 469. Lit. F.

" eenigen God , en drie Personen in eene eenige
 " Godheid eeren. Dat wy de Personen niec
 " onder elkander mengen , noch het Goddelyk
 " Wezen verdeelen. Want het is eene andere
 " Persoon des Vaders , en eene andere des Zoons ,
 " en eene andere des heiligen Geestes. Noch-
 " tans is de Vader , en de Zoon , en de H. Geest
 " een eenig God , evengelyk in Heerlykheid ,
 " evengelyk in de eeuwige Majesteit. "

Die [Geloofs Bekentenis heeft de gansche
 Kerk goed gekeurt. Wie heeft u O *Sabellian!*
 dan Macht gegeven , dat gy tegens de geheele
 Christelyke Gemeente , tegens de zeventien
 hondert jarige Kerk , die door geene Dwaling
 van de Poorten der Helle kan overwonnen wor-
 den , die van den H. Geest geleert word alle
 Waarheid , by dewelke *Christus* als by zyne
 onbevleete Bruid blyven zal tot aan het Einde
 der Weereld; wie heeft u , zegge ik , Macht
 gegeven , dat gy tegens die Kerk opstaat , en
 tegens die onoverwinnelyke en onseilbaare
 Leermeesterin der Waarheid stryd ? Zulks
 heeft u God niet ingegeven , maar de Duivel,
 de Vader der Leugenen. Zie , met dezen Ka-
 tholyken Arm slaan wy met eenen Slag allen
 Ketteren het Hoofd af. De Autoriteit der
 Kerk , en haare Onseilbaarheid in het uitleg-
 gen der H. Schrift , is de Lancie , welke den
 Sabelliaan , en zynen ganschen Aanhang ter
 Aarde velt. Dus verre R. P. *Elffers*.

Op dezelfde Wys toont die geleerde en
 schrandere Jesuit in de twee volgende Zamen-
 spraken, (f) dat geen Protestant eenen Arriaan,
 en eenen Wederdooper uit de H. Schrift alleen

van

(f) Zie R. P. *Elffers* *Slechts und Rechts* Pag. m. 43. en 50.

van zyne Dwaling overtuigen kan; doch die Zamenfpraken zyn te wydlopig om hier mede Plaats te vinden.

Nu kunnen de Proteftanten nooit eenen Sabelliaan, of eenen anderen Ketter uit den Bybel alleen bewyzen, dat hy dwaalt; zo is het immers een loffe Grond, dat zy de Geloofs-Verfchillen door Gods Woord alleen willen befliffen.

Tweede Aanmerking.

210. Wat *Wicief* aangaat, hy leerde veel Stukken tegens de Kerk, tegens den Geestelyken Staat, tegens de Klooster-Geloften, enz. waarin de Proteftanten hem wakker nagevolgt zyn, en dus is haar Geloof in die Stukken zeer jong, en het onze daarentegen zeer oud, mits *Wicief* zelf bekennen moet, dat'er al ten Tyde van den *H. Augustinus* Kloosters geweest, en zulke Geloften van God gedaan zyn. Doch wat hy voor een zuiver Leeraar geweest is, blykt uit de volgende Punten.

211. Hy leerde (g) Dat een Bifchop of Priefter in eene Dood-Zonde (merkt het wel, hy maakte noch een Onderfcheid tufchen de Zonden) onwettiglyk ordineerde, confacreerde, en doopte: Dat God den Duivel moest gehoorzaam zyn: Dat de Kerkelyken geene Goederen mogten bezitten: Dat geene Geestelyke Overigheid ymand mogt excommuniceren, ten zyze alvorens wift, dat hy door God geëxcommunicert was: Dat de Onderdanen na haar Goeddunken konden straffen haare Heeren, wanneer deze iets misdään hadden: Dat het Gebed niemand nut was: Dat men

geen

geene burgerlyke Contracten met eenen Eed mogt beveltigen; en zeer veel andere Buiten-
 Spoorigheden, die de Gereformeerden en Lu-
 theranen zelf verfoeien. Dus is *Wicief* niet
 gereformeert geweest, noch de Waldensen, van
 dewelke wy reets hebben gesproken, noch
 ook de Hussiten, van dewelke wy haast spreek-
 en zullen. En dewyl de Gereformeerden zich
 echter op de Luiden beroepen, om haare Re-
 ligie oud te maken, zo kan UE. en yder Be-
 seheiden Lezer haast merken, waar de Hond
 hinkt. Ik keere tot den Catechismus.

Vyftiende Eeuw.

212. De Kettory der Hussiten is de eenigste, die
 in deze Eeuw vermaart geweest is; zyne dus
 geraamt na eenen zekeren *Johan Hus*, Prie-
 ster, en Rector der Universiteit van *Praag*,
 Hoofd-Stad des Koningryks van Bohemen, die
 de Dwalingen van *Wicief* opentlyk leerde, en'er
 noch eenige andere byvoegde. De Lutheranen
 en Gereformeerden houden hem voor een
 van hunne Helden, en zelfs voor eenen Mar-
 telaar. Het is nochtans eene bekende Waar-
 heid, zo als de Franse Predikant *la Rocque* zelf
 oeffstaat (h) dat *Johan Hus* bestendig geloofte
 heeft aan de wezentlyke Tegenwoordigheid
 van *Jesus Christus* in het Sakrament des Altaars;
 aan de Transsubstantiatie; aan het Vagevuur;
 de Aanroeping en Vereering der Heiligen; de
 zeven Sakramenten der Kerk, en de Eere,
 welke men aan de Reliquien en Beelden der Hei-
 ligen schuldig is.

Hy

(h) Dauson Histoire de l'Eucharistie.

213. Hy wierd te gelyk met *Wicief* door de algemeene Kerk-Vergadering van *Konstans* veroordeelt, aan den weereldlyken Rechter overgelevert, en als een Aards-Ketter levendig verbrand.

214. *Hieronymus van Praag*, een Leek en Discipel van *Hus* hadde hetzelfde Lot. De Ketteren hebben wegens die Executie veele Lasteringen tegens de voorsz. Kerk-Vergadering uitgesproeit. Doch de Waarheid is, dat de Ketteren hun Woord niet hebben gehouden, en dat de weereldlyke Overigheid met hen volgens de Wetten gehandelt heeft. (i) Dus verre het Uittreksel uit de *Instructions Generales*, waarover wy voor het laatst noeh eenige Aanmerkingen maaken zullen:

Tweede Aanmerking.

215. Daar ziet UE. en yder onzydig Mensch, wat de Hussiten voor Gereformeerden en Lutheranen zyn geweest. En desniettegenstaande durven de Predikanten roemen, dat haar Geloof oud is, en zulks om dat de Hussiten haar Geloof gehad hebben. De Ruiters beroept zich immers in zyn *Grondig Onderwys* Pag. 22. op hen, en dus ook zyn groote *Molinus*, van wien hy zyne Wapenen, ik wil zeggen, zyne Leugenen en Lasteringen, ontleent heeft. Het is waar, zy leerden verscheide Artykelen, welke de Gereformeerden leeren. Doch daarom waren zy noch lang niet gereformiert, zo als uit het voorsz. Uittreksel blykt. Eilieve! Wat zou de Heer *Velse* of de andere Predikanten in

(i) Vide *Enc. Sylv.* Cap. 26. Hist. Bohem. P. *Alexander* Dissert. 7. sur l' Histoire Ecclesiast. du 15. & 16. Siecl.

in Holland doch zeggen, indien ymand van
 hunne Mede-Broederen opstond, en opentlyk
 leerde, dat *Christus* wezentlyk in het Sakrament
 des Altaars tegenwoordig was; dat men aan
 een Vagevuur moest geloven; dat men de Hei-
 ligen mogt vereeren en aanroopen, en dierge-
 lyke *Domini Velse*, en de gansche Hollandse
 Kerk zou hem immers voor eenen Ketter uit-
 kryten, en hem op haare Wys excommuni-
 ren, schoon hy ook den Paus van *Rome*, en de
 Papiſten noch zo zeer gescholden, en voor hon-
 dert duizend Anti-Christen uitgemaakt hadde.
 Hoe kunnen dezelfde Predikanten dan zeggen,
 dat de *Huffiten* haar Geloof hebben gehad, daar
 zy de gemelde Artykelen van het Sakrament
 des Altaars, het Vagevuur, de Heiligen, en
 andere met de Rooms-Katholyken leerden?

Het is waar, in zommige Stukken koomen de
Huffiten met de Gereformeerden over een;
 doch deswegen is haare Religie niet oud, maar
 jong, ja piepjong, in Vergelyking met de Rooms-
 Katholyke Kerk; mits haare Leere nauwe-
 lyks drie Eeuwen haalen kan, en de Rooms-
 Katholyke Kerk in Tegendeel ontrent de ge-
 melde zo wel als alle andere Geloofs-Artyke-
 len dezelfde is, welke de Apostelen en hunne
 Opvolgers altoos tot dezen Tyd toe gehouden
 hebben. Daarenboven, gelykerwys geen Lu-
 theraan wil gereformeert zyn, schoon hy in
 veele Stukken met de Gereformeerden over-
 eenstemt; en gelykerwys een Gereformeerde
 het voor eene Smaad opneemen zoude, indien
 men hem eenen Lutheranen noemde, schoon hy
 het in zommige Punten met de Lutheranen
 eens is, zo kunnen de *Huffiten* ook niet voor
 Lutheranen of Gereformeerden doorgaan,
 N
 schoon

Schoon zy in zommige Artykelen met hen overeenkoomen. Dezelfde Bewys-Rede gold ook ten Opzigte van *Wicief*; mits'er in gansch Holland geen Predikant zal worden gevonden, die desselfs Leere in alle Stukke aanneemt. Ten minsten zou de Staat hem wakker op de Dui- men kloppen, indien hy met *Wicief* leerde, dat men de Overigheid, alsze misdaan heeft, na zyn Goeddunken straffen konde. Zie hier- vooren N. 215.

216. Buiten dien waren de Hussiten, na de Gewoonte van alle Ketteren, in zo veele Secten verdeelt, (k) dat ik van eenen Predikant wel gaarn verneemen wilde, welke van haar doch de oprechte Gereformeerde Religie mogt hebben gehad.

Tweede Aanmerking.

217. De Waldensen, van dewelke ik reets hier- vooren N. 197. en 198. gesproken heb, leerden ook wel zommige Artykelen, die de Hussiten, en vervolgens ook *Wicief* van hen schy- nen ontleent te hebben; doch geloof ik mede niet, dat een Gereformeerde Predikant haare ge- heele Leere omhelsen zal, ten minsten niet opentlyk; want het zou hem kwalyk bekoomen. (l) Die Luiden leerden onder anderen, dat de Tyd onnuttelyk met Kerk-Zangen toegebracht wierd, en dat in de Hitte van de vleeschelyke Verzoeking alles toegelaten was. Na deze Leere hadde men voor eenige Jaren in Holland niet

(k) Vide *Sleidan*. Lib. 3. Pag. 33. a. Nov Edir. Pag. 67. cit. D. *Weislingero* in suo *Fris-Vogel* Pag. m. 325. & seq.

(l) Vid. *Prateoli* *Elench*, *Hæret. Verbo: Pauperes de Lusto* Pag. m. 393.

niet nodig gehad, zo veele Vuuren in den Haag en andere Steden te ontsteeken, en zo veele Sodomiten te verbranden. Voorts leerden zy, dat de Priesters (by gevolg ook de Gereformeerde Predikanten) moesten arm zyn, en alleenlyk met Aalmoezen te vrede wezen, en dat geen Rechter ymand tot eenige Straf mogt veroordeelen; tot Bewys van die Leere bybrengende de Spreuk *Matthaei 7. v. 1. Oordeelt niet, op dat Gylieden niet geoordeelt word.* Dus wisten die Lui den Bybel zo wel als de Predikanten na haaren Zin uitleggen; en mits zy na des Ruiters Waan gereformeeert zyn geweest, zo zullen zy immers ook den rechten Zin daarvan achterhaalt hebben. Doch laat ons met haare Leerstukken voortgaan. Zy dreeven, dat het den Christenen nooit geoorlooft was eenen Eed te doen, en dat geen Rechter ymand daartoe konde dwingen; dat een volkoomen Man niet behoorde te arbeiden; dat eene Geestelyke en Weerldlyke Overigheid alle haare Jurisdiftie verloor, zo haast alsze maar eene Dood-Zonde beging, enz. Waren dat Gereformeerde Stellingen? En durft men noch stoutelyk zeggen, dat die Luiden gereformeeert zyn geweest?

Derde Aanmerking.

218. Daar heeft UE. nu gezien, wat *Wicief*, de *Waldensen*, en de *Hussiten*, van alle dewelke de Gereformeerden zulken Ophef maken, voor Luiden geweest zyn. Daar heeft UE. zo wel als uit alle de andere Deelen des Uittrekiels uit de algemeene Onderrechtingen van den Catechismus van *Montpellier* gezien, waar de Gereformeerden hunne Geloofs-Artykelen van

daan gehaalt hebben. Wat zal men nu daaruit besluiten? Niets anders, als dat zy alle de oude beschimmelde, muffe, rotte, en stinkende Voddenden, Brokken, en Stukken van de in elke Eeuw verdoemde Ketteryen, by elkander geraapt, en daarvan eenen nieuwen Bedelaars-Mantel, een bedelagtig Geloof meene ik, vervaardigt, en denzelven met den uitterlyken Schyn van Gods Woord bedekt hebben. Het is, en blyft dan waar, dat haar Geloof piepjong, en het onze in Tegendeel zo oud is als de Apostelen, en de eerste Kerk.

Hiermede zal ik het voor deze Reis by myne Aanmerkingen laten beruften, en den Draad van dezen Brief hervatten:

Verfolg dezès Briefs.

§. I.

Van het Verbranden van Johan Hus en van Hieronymus van Praag.

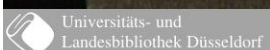
219. Dewyl de Ruitcr op de hiervooien aangehaalde Plaats (m) klaagt, of, om beter te zeggen met zynen *Molinaeus* liegt, dat *Johan Hus* en *Hieronymus van Praag* tegens het Vrygeleide des Keizers te *Konstans* verbrand zouden zyn, zo zal ik, om allen lasterenden Predikanten en Schryveren den Mond te stoppen, UE. kortelyk zeggen, wat'er van de Zaak is.
220. De Keizer, die het Vrygeleide aan *Johan Hus* gegeven hadde, was *Sigismondus*, doch tegent

(m) In zyn dus genaamt grondig Ouderwys Pag. 22.

tegens dat Vrygeleide is hy niet verbrand geworden. UE. zal'er als een erwaare Rechts-Geleerde overoordeelen. Degeene, die eenen Vrygeley-Brief verleent, geeft denzelven volgens de gemeene Rechten en Wetten. Hy geeft niets anders als eene Zekerheid en Veiligheid tegens alle onrechtvaardig Geweld, behoudens de Gerechtigheid, en de Kracht der Wetten, 'n welk de Saxen met de volgende Woorden uirdrukken: *Damus tibi fidem publicam, causam dicendi in iudicio, contra vim, non tamen contra juris executionem.* Dat is: "Wy geven u een Vrygeleide tegens alle Geweld, om uwe Zaak voor het Gerecht te moogen verdedigen; maar niet tegens de Executie van de Wetten." En de Vaders van het Concilie van *Konstans* gebruiken dienaangaande de volgende Woorden: (n) *Ad quod & violentiâ, zeggende in haaren Vrygelei-Brief, Justitiâ semper salvâ, omnem saluum conductum nostrum, quantum in nobis est, presentium tenore offerimus.* Dat is: "Wartoe wy u al ons Vrygeleide, zo veel als het van ons afhangt, tegens alle Geweld mits dezen verleenen, doch behoudens de Gerechtigheid."

De Keizer heeft nu zyn Woord gehouden, mits men *Johan Hus* geen onrechtvaardig Geweld aangedaan heeft. *Hus* is verbrand geworden, het is waar, doch niet tegens het Vrygeleide. Wanneer de Keizer hem dat Vrygeleide gaf, verbood hy hem by Straf des Doods te vlugten. *Hus* vlugtede tegens het Verbod, wierd agterhaalt, en, mits hy, zyne Kettery niet wilde afzweeren, verbrand. Doch daar

(n) Concil. Constant. Sess. 6.

door is hem geen Ongelyk geschied , mits de Keizerlyke Wetten L. *Quicumque de Hæreticis*, de hartnekkige Kettters ter Dood veroordeelen. *Johan Hus* was overtuigt te hebben geleert , dat God aan den Duivel gehoorzaamde, dat alle Dingen uit eene volstreckte Noortzake-lykheid geschieden , dat eene Overigheid, met eene Dood Zonde beladen , geene Overigheid meer was ; dat alle Eed was ongeoorlooft ; dat de Duivel alle de Geestelyke Ordres ingevoerd hadde , en diergelyke ; by gevolg hadde hy na de gemelde Keizerlyke Wetten zyn Leven verbeurt. Daarenboven heeft noch *Johan Hus* zelf , noch *Hieronymus van Praag* , noch de Boheemse Edellieden , die *Johan Hus* gunstig waren , ooit geklaagt , dat men hem het Keizerlyk Vrygeleide niet gehouden heeft ; en dus is het eene Leugen en Lastering , wat de Ruiter en zyn *Molinaeus* daarvan zeggen.

221. Hier kan ik , wat *Molinaeus* betreft , niet voorbygaan te melden , dat een Hoog-Leeraar in de God-Geleertheid op de Univerfiteit van Keule my noch voor eenige Dagen heeft verzekert , dat die *Molinaeus* in zyn Boek, genaamt: *Novitas Papismi* , ten minsten dertig Plaatzten valschelyk aangehaalt , en by gevolg zo dikwils gelogen en gelastert heeft. Ik heb het Boek van *Molinaeus* noch niet , maar zal het by Occasie koopen , en nader onderzoeken.

222. Wat *Hieronymus van Praag* aangaat , het is zeker , dat geen Vrygeleide van den Keizer *Sigismundus* bekoomen heeft. Het Concilie van *Konstans* heeft hem 'tzelve alleenlyk aangeboden , doch met deze Clausul : *Salvâ semper Justitiâ* , behoudens altoos de Gerechtigheid ; zo als in het Concilie *Sess. 6*, en by andere Schry-
vers

vers doorgaans te zien is. Hy wierd tot drie-
malen toe gedagvaard; hy verscheen eindelyk,
disputeerde, en wierd overtuigt; vervolgens
deed hy Afzweering van zyne Kettery, waar-
van het Formulier *Sess. 19.* van het gemelde
Concilie te lezen is; doch hy keerde tot zyn
Uitbraaksel, vluchtete, wierd agterhaalt, en
te gelyk met *Hus* verbrand, (o) zo als in de
een en twintigste *Sessie* van het meergemelde
Concilie verhaalt word.

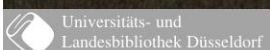
223. Dat nu zulke Gods-Lasteraars door de we-
reldlyke Overigheid moogen worden gestraft,
bekent *Calvinus* zelf, mits hy den Gods-Laste-
raar *Sergetus* heeft laten executeren. Ten min-
sten heeft hy die Zaak gedreven, zo als blykt
uit het Boek, 'twelk hy aangaande de Leere,
en de Executie van dien Gods-Lasteraar heeft
in 't Licht gegeven.

224. Dus heeft ook 't Hof van Holland by my-
nen Tyd (ik meene in 1728. of 1729.) in den
Haag als eenen Gods-Lasteraar doen ophangen
den zogenaamden *Robert de Duivel*, na dat hem
alvoorens de Tong met een gloeiende Priem
doorboort was. Dat rampzalig Schepzel hadde,
zo als men my heeft verhaalt, tot *Amsterdam*
eene Neerlaag gedaan, en wierd daarover in
Hegtenis genoomen; men zond hem vervol-
gens na den *Haag*, en zettede hem aldaar op
de *Gevange-Poort*, doch men konde hem het
Feit niet volkomenlyk bewyzen, en dus bleef
byna zeven Jaren lang op de gemelde Poort
zitten. Hy raasde des Nachts met zyne Kee-
tenen zodanig, dat men het in de omleggende

(o) Vide *Cochle. Lib. 1. & 2. Hist. Hussit. Sander Lib. 7. Monarch. &c. apud Beccanum in Manuali Controv. p. 722. & seq.*

Huizen konde hooren, en daarom gaf men hem den Bynaam *de Duivel*. Eindelyk raakte hy tot zulke Godloosheid, dat hy zynen Schepper lasterde en loohende; en dat was de Oorzaak, waarom men hem als eenen Gods-Lasteraar straste. Desniettemin meende hy zyne Zaak uit den Bybel goed te maken. Floor, men schrik over het Bewys, 'twelk die Rampzalige uit den Bybel trok: *Christus heeft beloofd*, zeide hy, dat, zo wy iets in zynen Naam begeeren, hy het doen zal. Joh. 14. v. 14. Nu heb ik, vervolgte hy, in zynen Naam begeert, dat God my uit deze Gevangenis verlossen zoude, doch het is niet geschied, by gevolg is'er geen God. O wat een schrikkelyke Taal! en nochtans beriep hy zich op de Schrift. Dus gaat het, als men Gods Woord na zynen eigenzinnigen Kop, en niet na de uitlegging der Kerk, en der Vaderen verstaan wil.

Het voorsz. yzelyk Geval doet ons zien, hoe dat niemand zo godloos is, die den Bybel niet voor zich gebruiken, en na zynen verkeerden en godloozen Zin verdraaien kan. De Duivel zelf bediende zich immers van de H. Schrift, waaneer hy onzen Heere *Jesum Christum* in de Woestyne verzogt. *Math. 4. v. 6.* Hoe gelukkig zyn wy Rooms-Katholyken dan niet, dat wy ons niet met alle Winden van onzekere, valsche, en verkeerde Uitleggingen der H. Schrift laten omvoeren, maar dat wy eene gewisse, vaste, en onfeilbaare Uitlegging van Gods Woord vinden in den Mond der Kerk, welke de H. Geest alle Waarheid leert. Joh. 16. v. 13. en die by gevolg niet dwalen kan.

§. 2.
 Van de voornaamste Punten, welke in
 des Ruiters Geschrift vervat zyn.

Wat nu de Zamenpraak betreft, welke de
 Ruiters *Johan Lindlaarw* met my te *Ryswyk* ge-
 houden heeft, en die hy in zyne *Waaragtige*
Historie Pag. 39. enz. verhaalt, ik zal UE. daar-
 van een kort Bericht geven, waaruit UE. ten
 eersten zal kunnen zien, zo als UE. reets uit
 de voorgaande *Nommers* 16. 22. 23. 24. en 25.
 gezien heeft, dat de Ruiters wakker voortstapt
 in het Spoor van den leugenachtigen *Molinaus*.
 De Ruiters zegt: (p)

1. Dat hy my in 1732. ontrent het *Pinx-*
terfeest op den *Ryswyklen Weg* heeft ontmoet.
2. Dat wy voormaals te *Solinge* dikwils met
 elkander op de *Jagt* zyn geweest, en meenig
Glas Wyn met elkander gedronken hebben.
3. Dat hy by de gemelde *Ontmoeting* ver-
 zocht hadde te weten, waar ik woonde, en of
 het my niet onaangenaam zou zyn, dat hy my
 eens aan myn *Huis* kwam zien.
4. Dat hy my eenige *Dagen* daarna hadde
 bezocht, en gevraagd, of het waar was, dat ik
 gereformeert was geworden:
5. Dat ik daarop tot *Antwoord* had gegeven,
 dat het tot myn *Leedwezen* waar was, en dat
 ik derhalven beslooten hadde terug te keeren.
 Voorts hadde hy bewezen;
6. Dat

(p) In het Aanhangsel van zyne waaragtige *Historie*,
 Pag. 39. 40. enz.

6. Dat een Geestelyke , die gereformeert was geworden , en zich in den Echt begeven hadde , zyne Vrouw en Kinderen niet mogt verlaten , mits hy zich by eenen Eed verbonden hadde , by haar te willen leven , en sterven.

7. Dat de Paus niemand van den Eed konde vryspreken , mits hy even zo wel een Mensch was als wy , en derhalven dwalen konde ; dat hy geen Stedehouder van *Christus* was , mits *Christus* zelf het Hoofd was van zyne Gemeentes ; dat *Petrus* nooit te *Rome* was geweest , en niet onfeilbaar hadde kunnen zyn , mits hy ook na het ontfangen van den H. Geest gedwaalt hadde.

8. Dat derhalven noch de Traditien , noch de Uitleggingen van de Vaders der Kerk , maar de H. Schrift alleen de eenigste Regel van ons Geloof was.

9. Dat de Vereering der Beelden eene zulke Afgodery was , als de Joden in het Oude Testament met de Afgoden-Beelden bedreeven hebben , mits de eene zo wel als de andere met Menschen Handen waren gemaakt ; en

10. Dat de Aanroeping der Heiligen onnut was. Voorts hadde hy my door zyne Bewys-Redenen zodanig in het Naauw gebragt ;

11. Dat ik'er niet anders op hadde weten te antwoorden , als alleenlyk dit : *Ik ben daarvoor , ik moet daardoor , en*

12. Dat hy my derhalven hadde vermaant in het Gereformeert Geloof volstandig te blyven.

Dit zyn nu in Substantie de Omstandigheden van myne met den Ruiters te *Rijswyk* gehouden Zamenpraak , zo als hyze verhaal. Doch ik ga'er op antwoorden.

Antwoord op de vyf eerste Punten.

226. Op het eerste Punt antwoorde ik. Het is onwaar, dat de Ruiters my tegens het Pinxterfeest van den Jaare 1732. op den Ryswykschen Weg zou hebben ontmoet. Nadat de Excommunicatie, dewelke ik U. E. hiervooren N. 27. met myne Aanmerkingen daarop N. 28. 29. enz. medegedeelt heb; tegens my van alle de Preekstoelen in den *Huag* uitgedondert was, zond de Hoog-Edele Magistraat van die Plaats aan my door den Bode *van der Kisten* den volgende besloten Brief.

Beslote Brief van de Magistraat van s' Gravenhage.

227. Schout, Burgermeesteren, Schepenen en Regeerders van s' Gravenhage, ordonneren *Casparus Wilbelmus Dyks* binnen den Tyd van acht Dagen te vertrekken uit den *Hage*, en Jurisdicte van dien, zonder daarinne wederomme te moogen koomen, dan naar voorgaande verkreegen expres Consent. *Affum* ter Kamere van Burgermeesteren voornoemt, den 10. Julii 1731.

Ter Ordonnantie van dezelve

J. Guarles.

U. E.

UE. gelieve in 't voorbygaan te weten, dat ik Schutter en Burger van den *Haag* was, en dus als een Onderdaan van de gemelde *Magistraat*, gehandelt wierd, mits men anderzins misschien strenger tegens my geprocedeert zouden hebben. Doch daarentrent zal ik thans geene wydloperige Aanmerking maken. Het was nochtans aanmerkelyk, dat de voorsz. gesloote Brief by Misflag gedagtekent was op den 10. *Juni*. En dewyl die Termyn al lang was verstreken, zo konde ik het Bevel van de *Magistraat* om binnen acht Dagen te vertrekken, niet nakoomen; en zulks is ook moogelyk de Reden geweest, waarom dezelve myn Verzoek toestond, om noch drie Maanden langer in den *Haag* te moogen blyven; doch my wierd te gelyk opgelegd, dat ik de gemelde Schryf-Fout zou laten veranderen, en in Plaats van den 10. *Juni* laten schryven den 10. *Julii*, 'twelk ik dan ook gedaan heb.

Het Uitsfel nu, dat my gegeven wierd, duurde tot in de Maand van *November*, wanneer ik, ter Oorzake, dat ik myne Zaken noch niet volkomentlyk in Ordre gebragt hadde, een nieuw Uitsfel verzogt, doch niet verkreeg. Dus wierd ik genootzaakt in 't Begin van de Maand met Zak en Pak optekraamen, hebbende myne Huishuur tot dien Tyd toe betaalt. Ik begaf my na *Ryswyk*, een Dorp, ontrent een half Uur van den *Haag* gelegen, en bragt 'er den Winter onder Gods Zegen gelukkiglyk door. Den vyftienden der Grasmaand van het volgende Jaar 1732. begaf ik my s' morgens vroeg voor het laatste maal na den *Haag*, nam Afscheid van myne Vrinden, en keerde tegens den Avond na *Ryswyk*. Den volgenden mo-

gen vertrok ik ten aanzien van alle myne 20
 Gereformeerde als Katholyke Buurluiden, die
 op Straat stonden, en my, mits zy door myn
 Gedrag niet weinig gestigt waren, met de groot-
 ste Beleeftheid eene gelukkige Reis wenschten,
 met een Phaëton na *Rotterdam*, en van daar
 drie Dagen daarna met een Schip na *Nymege*,
 of *Nimwegen*. In het laatst van de voorsz.
 Maand bevond ik my reers te *Erckelentz*, en
 den eersten der Bloeiemaand te *Dusselaorp* by
 myne nabestaande U.E. wel bekend; invoegde
 dat ik my tegens het Feest van Pinxtere daar-
 aan volgende, 'twelk in het voorsz. Jaar op
 den eersten der Zomermaand inviel, niet meer
 op den Riswykfen Weg bevinden konde. Zegt
 de Ruiter, dat onze Ontmoeting geschied is in
 1731. en dat 1732. een Druk-Fout is, zo ant-
 woorde ik, dat ik toen noch in den *Haug*
 woonde, en niet te *Riswyk*; by gevolg heeft
 de Ruiter de Onwaarheid gesproken, en zo
 hy daarin eenen Misflag begaan heeft, hoe kan
 men hem in zyn overig Verhaal Geloof geven?
 Doch ik neeme het voor eenen Misflag aan.

Het is waar, de Ruiter heeft my op eenen
 zekeren Avond op den meergemelden Riswyk-
 fen Weg ontmoet, doch het was in den Win-
 ter, en dus lang na Pinxtere. Hy hadde te
Riswyk, daar het Brood beter Koop is als in
 den *Haag*, een Zakje vol huisbakke Brooden
 gekogt, en keerde daarmede te Paard na de
 gemelde Plaats, werwaards ik my, zo als ik
 gedurende myn Verblyf te *Riswyk*, alle Avon-
 den pleegde te doen, insgelyks begaf, om by
 den een of den anderen Vriend het Bezoek
 afteleggen.

Op

229. Op het tweede Punt antwoorde ik, dat ik den Ruitcr in het Begin niet kende, 'tgeen niet wel moogelyk zoude zyn geweest, indien wy te *Solinge* zo veele Glazen Wijn met elkander hadden gedronken, en zo dikwils te zamen op de Jagt waren geweest; kunnende my niet te binnen brengen, dat zulks meer als eenmaal geschied is. Dus heeft de Ruitcr in dat Stuk mede de Onwaarheid gesproken, of ten minsten gesnorkt.

230. Op het derde Punt zegge ik, dat het waar is, dat hy verzogt heeft aan myn Huis te *Riwyk* te moogen koomen.

231. Op het vierde en vyfde Punt antwoorde ik, dat het waar is, dat ik hem op zyne Vraag zo een Antwoord gegeven heb, als hy verhaalt.

§. 4.

Antwoord op het zesde Punt.

Van de Gelofte der Kuisheid.

232. Op het zesde Punt, dat een Geestelyke, die zich in den Echt begeven heeft, zyne Vrouw niet mogt verlaten, en terug keeren, antwoordde ik, dat de Ruitcr zulks wel heeft gezegt, maar niet met een klaren Text uit Gods Woord bewezen. In eene Zaak van zo groote Aangelegenheid hadde hy immers eenige Spreuken uit den Bybel moeten te Voorfchyn brengen? Doch zulks is niet geschied. Hoe bewyft hy dan zyne Zaak? Hoor eens, hoe hy beuzelt. "Den Eed, die men aan eene Vrouwe heeft gezworen, zegt hy, dien heeft men aan den Paus niet gezworen, maar aan God, die

"die Hemel en Aarde 2 eschaper heeft , en
 "daarom moet men God meer vreezen als de
 "Menschen." O wat krachtige Woorden!
 Heeft UE. wel ooit gehoord , dat men , als men
 trouwt , aan zyne Vrouw eenen Eed zweert ?
 Doch ik sta toe , dat men de plegtige Belofte ,
 aan zyne Huis-Vrouw gedaan , eenigzins eenen
 Eed noemen mag. Dus geeft de Ruiter aan
 de Belofte , welke men aan eenen Mensch doet ,
 den Naam van eenen Eed , dewelke nooit mag
 worden gebrooken. Ik zegge : *Aan eenen
 Mensch* ; mits by den Trouw de Belofte niet
 gedaan word aan God zelf , gelyk als de Rui-
 ter beuzelt , maar aan de Vrouw. Nu rede-
 nere ik dus. Indien men de Belofte , welke
 aan eenen Mensch gedaan word , als eenen
 Eed aanmerken , en by gevolg onverbrekelyk
 houden , moet men eene Belofte , en eenen Eed ,
 die aan God zelf word gedaan , niet voor eenen
 veel zwaarder en Eed aanzien , en noch veel
 heiliglyker nakoomen ? Ik zal my daarentrent
 klaarder uiteen. Indien ik myn Lichaam by
 eenen plegtigen Eed (dus mag ik ook wel noe-
 men eene Belofte aan God gedaan) aan God
 den Heere [geschonken , en tot eene levende
 Offerhande opgedragen heb , mag ik dan dien
 Eed schenden , en datzelfde Lichaam aan eene
 Vrouw overgeven ? Of mag een Predikant
 ymand van dien Eed ontslaan , en dus met hem
 dispenferen ? Ja , zal de Ruiter met zyne Pre-
 dikanten zeggen , omdat zulke aan God gedaane
 Beloften onmoogelyk zyn te onderhouden , en
 by gevolg nietig , en van geender Waarde. Doch
 kan men eene aan Menschen gedaane Belofte
 onderhouden , waarom zou men dan ook niet
 kunnen onderhouden degeene , die men aan
 God doet ?

Daar

333. Daar zyn immers Predikanten , gelyk als de reets overlede Heer *Doeshung* , van wien ik hiervooren N. 15. gesproken heb , was , en andere Gereformeerde en Lutherse Heeren , die uit weereldse Inzichten niet trouwen , en dus toonen , dat het niet onmoogelyk is buiten den Echt te leven. Waarom zouden zy dan ook , indien zy aan God den Heere plegtiglyk geloofden niet te zullen trouwen , zulke Belofte niet zeer wel onderhouden kunnen ? Of zou misschien eene Zaak , die in zich moogelyk is , onmoogelyk worden , als menze aan God beloofi ? Dat zal immers geen Predikant durven zeggen.

334. Indien de Regel der Predikanten , te weten , dat de aan God gedaane Geloften onmoogelyk en by gevolg krachteloos zyn , doorgaat , zo worden daardoor alle Goddelyke en natuurlyke Wetten het onderste boven gekeert. De Wet der Natuur , die in de Herten aller Menschen ingedrukt is , zegt ons , dat wanneer wy eene Zaak eenmaal weggegeven of verkogt hebben , wy dezelve na ons Welgevallen niet moogen terug neemen , noch aan eenen anderen overgeven of verkoopen. Ik zal het met eene Gelykenis verklaaren.

In Geval de Ruitser *Johannes Lindlaww* heden zyn Paard weggaf , en die Gifte met eenen Eed bevestigde , doch desmettegenstaande datzelfde Paard den volgenden morgen heimelyk weg haalde , en aan eenen anderen verkogt , zouden men hem in zulken Geval niet voor eenen Dief , en Meinedigen moeten houden ? Buiten Twyffel Het Vernuft zelf zegt het ons. Wederom : In Geval *Johan Lindlaww* , die zynen Dienst aan den Staat verbonden heeft , heimelyk uit den

Haag

Hag vertrok, en zich in Dienst van eene andere Moogentheid begaf, zou men hem in zulken Geval niet voor eenen Deserteur houden, en, als hy agterhaalt wierd, als eenen Meinedigen straffen? Daar is niemand, die'er aan twyfelt. Voorts, in Geval *Joban Lindlauw* zyn Lichaam, 'twelk hy aan zyne Vrouw overgegeven heeft, aan eene andere Vrouw overgaf, zou men hem in zulken Geval niet voor eenen Overfpeelder houden? Ja zekerlyk. Hoel Is God dan minder als de Menschen? Mag men eene aan den Schepper onder Eede overgeve Zaak vry en onbeschroomt terug neemen, en niet degeene, die men aan een Schepsel overgegeven heeft? Is de Schepper dan minder als het Schepsel? Wie heeft doch zulke schoone Theologie in de Weereld gebragt? Niemand anders als degeene, die haaren Schepper, en haar Gewille verzaakt hebben, om het Schepsel en de Wellusten aantehangen.

235. Nu weet de geheele Weereld, dat een Geestelyke zyn Lichaam by eene plechtige Ge-
lofte aan God den Heere zynen Schepper over-
gegeven heeft, by gevolg mag hy het by den
Trouw niet aan eene Vrouw geven. Dus
moet hy geven aan den Keizer, dat des Keizers
is, en aan God, dat Gods is. Matth. 22. v. 21.

236. Ik weet wel, dat de Predikanten eenige
Schriftuur-Plaatzten verzamelt hebben, om
haare ongegronde en wankelende Stelling te on-
dersteunen; als by Voorbeeld: *Wast, en vermeer-*
dert u. Gen. 1. v. 28. *Het is beter te trouwen,*
als te branden. 1. Cor. 7. v. 9. en diergelyke.
Doch wat bewyzen zy daarmede? Niets tegens
ons. Was het in 't Begin der Schepping van
de Weereld bevoolen te trouwen, geschiedde
het,

het, om het menschelyk Geslagt te vermeerderen, en uittebreiden, welke Reden, daar de Weereld thans genoeg van Menschen voorzien is, geen Plaats meer heeft. En zo dat Bevel noch in het algemeen duurde, zouden de Gereformeerden, die buiten den Echt blyven, zeer kwalyk doen, 'twelk echter niemand zeggen zal. Indien ook ymand wil trouwen om niet te branden, dat hy in Gods Naame trouwe, niemand zal 't hem beletten of verbieden, zo lang als hy 't zich zelfs niet door eenen plegtigen Eed verbied; maar zo dra als hy zich zelve die Vryheid als een Soldaat *Jesu Christi* benoomen heeft, moet hy in desselfs Dienst bestendig blyven. Wy weten wol, dat de Kuisheid eene Gave Gods is; doch wy weten ook, dat wy die Gave van God den Heere ontfangen, als wyze met Ernst van hem begeren; insgelyk weten wy, dat wyze door en met de Genade Gods kunnen bewaaren, als wy maar gebruiken de Middelen, die ons onze Zaligmaker zelf tegens den onreinen Geest voorgeschreeven heeft, zeggende: *Deze aart en vaart niet uit, dan door bidden en vasten.* Math. 17.

237. Dat de Band des Huwelyks by de Gereformeerden ook zo onoplosselyk niet is, als de Ruiters voorgeeft, daarvan kan hy, indien niet wekelyks, ten minsten maandelyks, eenige Voorbeelden in den *Haag* op het Stad-Huis zien, daar Man en Vrouw dikwils genoeg van elkander gescheiden worden. Hoe veel meer moet dan een Geestelyke, die zich tegens zyne aan God gedane Geloofte in den Echt begeven heeft, van zyne Vrouw scheiden, en aan God wedergeven, wat hy hem ontnoomen heeft?
- Wy

Wy zullen ons Zeggen met klaare en duidelyke Woorden uit de H. Schrift bevestigen.

238.

*Wanneer gy den Heere urwen God eene Geloſte gedaan hebt, zegt Moyses Deut. 23. v. 21. 22. en 23. zo zult gy niet verfoeven dezelve te betalen; want de Heere urwe God zalze van u eischen; en als gy draalt, zal het u tot Zonde gerekent worden. Wilt gy niets beloven, zo en is het u geen Zonde; maar wat eenmaal tot urwe Lippen uitgegaan is, zult gy houden, en doen, als gy den Heere urwen God vrywillig belooft hebt. Wat kunnen de Predikanten op die Paſſagie zeggen? Zy zien'er immers met klaare en duidelyke Woorden geſchreeven, dat, zo lang men eene Zaak aan God niet belooft, men ook niet gehouden is dezelve aan hem te geven, maar zo dra men zich daartoe by eene Geloſte, en wel NB. vrywilliglyk verbonden heeft, men ze zonder Zonde niet kan terug houden, en by gevolg ook niet aan eenen anderen geven. Als nu de Overigheid eenen zulken Belover dwingt aan zyne Geloſte te voldoen, zo als de Kerk haare Geestelyken dwingt, hoe kan men dezelve dan in zo eene loſſelyke Zaak berispen, en beſchuldigen, datze het Huwelyk verbied? Indien *Johan Lindlarw* den Eed van Getrouwheid, welken hy aan den Staat gedaan heeft, brak, en door zynen Kapitein of Kolonel genootzaakt wierd tot zynen Pligt te keeren, zou hy in zulken Geval dien Kapitein of Kolonel kunnen beſchuldigen van eenige Onrechtvaardigheid? Neen, moet hy zeggen. Laat hy hetzelfde dan op de Kerk roepaſſen.*

239.

Voorts, wie zal den Staat, die eene Wet gemaakt heeft, (dat niemand van zyne Ordenen zonder de Toeſtemming van zyne Ouders

mag tronwen, zodanig dat het Huwelyk zonder die Toestemming geslooten, onwettig, en van geen der Waarde is, wie zal, zegge ik, den Staat deswegen durven beschuldigen, dat hy het Huwelyk belet? Niemand. By gevolg kan ook niemand de Kerk, die insgelyks eene Wet gemaakt heeft, dat geen Geestelyke buiten haare Toestemming mag in den Echt treden, deswegen beschuldigen, darze het Huwelyk verbied. Het volgt immers handgrypelyk. Ik keere tot de Geloften.

240. *Beloof, en betaalt den Heere urwen God, zegt de Koninglyke Propheet David Ps. 75. v. 12.*

241. *Wanneer gy God uwe Gelofte doet, zegt de Prediker, Eccl. 5. v. 3. 20 vertoest het niet te houden; want hy heeft een Misnoegen aan eene drwaze Belofte. Wat gy belooft, dat houd. Het is beter, dat gy niets belooft, dan dat gy niet bond, wat gy belooft hebt.*

Zeggen de Predikanten, dat de Spreuken niet van de Gelofte der Kuisheid kunnen of moeten worden verstaan, zo schreeuwe ik, op myne Beurt, Gods Woord! Gods Woord! Waar staat zulks in Gods Woord geschreeven? Doch behalven hergeen ik hiervooren N. 240. gezegt heb, zal ik uit Gods Woord klaar toonen, dat die Gelofte te onderhouden geene onmogelyke Zaak is.

242. *Onze Zaligmaker JEsus Christus spreekt Math. 14. v. 12. in dezer Voege: Daar zyn Gesneedene, zegt hy, die zich zelve gesneeden hebben om het Koningryke der Hemelen, zekerlyk niet met een Mes van Staal, gelyk als de anderen geleerde Origenes kwalyk begreepen heeft, maar met het Mes van de vrye Wille, vrywilliglyk buiten den Echt levende, en zich van de Vrouwen onthoudende.*

De H. Apostel *Paulus* door de *Corinthen* aangaande het *Huwelyk* om Raad gevraagd zynde, geeft aan haar het volgende Antwoord: *Vorts daer gy my van geschreeven hebt*, zegt hy, *het is den Menschen goed, dat hy geen Wyf aantrekt...* Want ik wilde, dat alle Menschen waren gelyk als ik ben... En ik zegge den *Ongetrouwdēn*, en den *Wedrwen*, het is hen goed, dat zy blyven gelyk ik... En van de *Maagden* heb ik des *Heeren Gebod* niet; maar ik geve eenen Raad... Zyt gy aan een *Wyf* gebonden, zoekt niet los te worden. Zyt gy los van den *Wyve*, zoekt geen *Wyf*. Maar is't ook, dat gy trouwt, gy en hebt niet gezondigt; en is't, dat een *Maagd* trouwt, zy en heeft niet gezondigt; maar dezulke zullen *Quelling des Vlesches* hebben; ende ik verſchoons u... Zo dan wie zyne *Maagd* uitgeeft te *huwelyken*, die doet wel; maar dieze niet uitgeeft te *huwelyken*, die doet beter. *1. Cor. 7. v. 1. 2. 7. 25. 27. 28. en 38.*

Wie nu niet ziender *Oogen* blind wil wēzen, die ziet immers klaar uit de aangehaalde *Texten*, dat men de *Kuisheid*, na de *Meening* van den *Leeraar* der *Heidenen*, wel houden kan; want waartoe zou het dienen, dat de H. *Paulus* zyne *Corinthen* vermaandē na zyn *Voorbeeld*, of gelyk als hy, buiten den *Echt* te leven, indien het onmoogelyk was, zyn *Voorbeeld* en zynen Raad te volgen? Hy zegt wel *v. 2.* Dat een ygelyk *Man* om der *Hoerery* wille zyn eigen *Wyf* hebben zal; en *v. 9.* zegt hy, dat degeene, die hen niet onthouden, moogen trouwen, en zulks laat de *Kerk* ook toe, niemand het *Huwelyk* verbiedende, uitgezonderd degeene, die zich zelve om het *Koningryk* der *Hemelen* gefneden, of door de *Gelofte*

der Kuisheid vrywilliglyk aan God overgegeven hebben. Van degeene nu, die zich dus aan God hebben toegewyd, en vervolgens haaren Eed breeken, spreekt de gemelde Apostel Paulus 1. Tim. 5. Ʒ. 11. en 12. deeze vreeslyke Woorden: *Als zy geil zyn geworden in Christo, dan willenze huwelyken, hebbende de Verdoemenis, om dat zy het eerste Geloof gebrooken hebben.* (q)

244.

De Priesters van het Oude Testament moesten zich op zekere Dagen, wanneer zy in den Tempel offerden, van haare Vrouwen onthouden, zulks geeft de Text *Exod. 19. Ʒ. 22.* genoegzaam te kennen. De Priesters, zegt God tot Moyses, *die den Heere naderen, zullen hen heiligen*, dat is, zich van haare Vrouwen onthouden, zo als de geleerde *Becanus* bewyft (r) De Priester *Abimelech* wilde aan *David* en degeene, die by hem waren, niet van de Toon-Brooden te eten geven, ten zy hy alvorens verzekert was, *dat zy heilig waren, en zich eenige Dagen van de Wyven onthouden hadden.* 1. Reg. 21. Ʒ. 1. 4. 5. en 6. Daar nu onze Priesters dagelyks in den Tempel offeren, en dagelyks, niet de Toon-Brooden, maar het Vlees en Bloed *Jesu Christi*, waarvan de Toon-Brooden slechts eene Figuur waren, genieten, hoe veel meer is het dan niet betamelyk, dat zy zich door een kuis Leven heiligen, en zich altoos van de Wyven onthouden? (s)

245.

In het Nieuwe Testament hebben de Apostelen haare Vrouwen verlaten, onze Zaligmaker

(q) Vide *Cornel. à Lapide* in loc. cit.

(r) In *Manuali Controv. Lib. 1. Cap. 13. N. 2. & seq.*

(s) Vide *S. Hieron. Lib. 1. contra Jovinian. longè post medium cit. R. P. Becan. Manual. Controv. Lib. 1. Cap. 13. N. 7. Item Siricium Papam in Epist. ad Himer. Tharac. Episc. ibid.*

maker sprak deswegen tot hen : Een ygeelyk, zeide hy, die Huizen, of Broeders, of Zusters, of Vader, of Moeder, of Wyf, of Kinderen, of Akkers om mynen Naamen verlaat, die zal hondertvoud ontfangen, en het eeuwige Leven bezitten. Math. 19. v. 29. En om hen en zyne Discipelen deste meer tot het houden van de Kuisheid aantemoedigen, haddè Christus de Heere hen in het twaalftde Vaars des gemelden Kapitels Math. 19. de Voortreffelykheid van die Deugd door de Gelykenis van degeene, die zich om het Koningryk der Hemelen gefneden hadden, voorgehouden.

Wat zal ik zeggen van de Wetten der Apostelen, in 't Latyn *Canones Apostolorum* genaamt; van de Bevelen der eerste Pauzen of Opvolgers van S. Petrus; en van de Ordonnantien der eerste Kerk? Deze alle gebieden den Priesteren eene eeuwig durende Kuisheid te onderhouden. De Schriften der Vaders en Concilien zyn daarvan onwraakbaare Getuigenissen. (t) Dewyl nu de Kuisheid eene Deugd is, welke ons den Engelen gelyk maakt, welke onze Heer en Heiland zo zeer en zelfs met Belofte van het eeuwige Leven, aangepreezen heeft, welke de H. Paulus en andere Apostelen nevens zo veele duizend Maagden van het Mannelyke zo wel als van het Vrouwelyke Geslagt onderhouden hebben, zouden wy dezelve dan ook niet met de Genade Gods kunnen bewaaren? Hy moet wel een geil Gemoed hebben, die zulks zou willen ontkennen. Doch ik ga voort op de Punten des Ruiters te antwoorden.

§. 5.

(t) Vid. *Becan*, Manual. Controv. Lib. 1. Cap. 13. N. 12. & seq.

§. 5.

*Antwoord op het zevende Punt.**Van den Paus van Rome.*

In het zevende Punt zegt de Ruiters :

1. Dat de Paus van *Rome* niemand van den Eed, van welken wy tot nu toe gesproken hebben, kan ontslaan, en de Reden daarvan is, om dat de Paus zo wel een Mensch is als wy.

2. Dat *S. Pieter* nooit te *Rome* geweest is.

3. Dat *Christus* zelf het Hoofd van zyne Kerk is, en daarom geen Stedehouder nodig heeft, en dat *S. Pieter* zelfs na het ontfangen van den H. Geest gedwaalt heeft, en by gevolg niet onfeilbaar heeft kunnen wezen. Voorwaar een Stoute Taal! Doch ik zal'er op antwoorden:

246. De Reden, waarom de Paus, na de Meening van den Ruiters, en van zynen *Motivans*, niemand van eenen Eed mag ontslaan, is, om dat de Paus zo wel een Mensch is als wy, en daarom ook geen meer Macht heeft. Doch die Reden heeft zo weinig om het Lyf, als het wezen kan. Dat de Paus een Mensch is gelyk wy, bekenne wy zeer gaarn. Doch zou hy daarom niet meer Macht hebben als wy? Dan zouden alle Menschen in de geheele Weereld eene evengelyke Macht hebben, mits zy alle, de eene zo wel als de andere, Menschen zyn. Hoe zou het den Ruiters gaan, indien hy zeide, dat zyn Kolonel, ja de Heeren Staten zelf hem niets hadden te beveelen, mits zy zo wel als hy

hy Menschen waren , en by gevolg ook geen grooter Macht hadden als hy. Ik meene men zou hem , indien hy eens zo dwaas mogt wezen van zulks oepentlyk te zeggen , wel haast nootzaken op eenen anderen Toon te zingen. Nu zullen wy zien , of *S. Pieter* nooit te *Rome* geweest is.

247. Wy hebben zo veele Getuigenissen , dat *S. Pieter* niet alleenlyk te *Rome* geweest is , maar aldaar ook zynen Bischoppelyken Stoel opge- regt , en den Dood om *Christi* Wille geleden heeft , dat zulks te willen ontkennen , even zo veel zou wezen , als te zeggen , dat *Calvinus* nooit te *Geneve* , ja nooit in de Weereld was geweest.

Ik zal , wat *S. Pieter* betreft , alleenlyk eenige Getuigenissen aanhaalen , die de gansche Weereld , ten zy ymand halstarrig wilde zyn overtuigen zullen.

De Apostel *Petrus* eindigt zynen eersten Zend-Brief met de volgende Woorden : *U groot de mede uitverkoorene Gemeente der Gelovigen die te Babylonia is , en Marcus myn Zoone. 1. Pet. 5. v. 13.* Onder het Woord *Babylonia* word hier nu verstaan de Stad *Rome* , by gevolg heeft *S. Pieter* dien Zend-Brief te *Rome* geschreeven , en by gevolg is *S. Pieter* te *Rome* geweest. Dat is immers een nootzakelyk Gevolg. Dat nu onder *Babylonia* verstaan woord *Rome* , geruigt de eenparige Uitlegging der oude Vaders en Schryvers. (u) " *Petrus* doet in zynen Brief ook Mel- ding (zegt onder anderen de *H. Hieronymus*) " van

(u) *Papias* apud *Euseb.* Lib. 2. Cap. 24. *Oecumen.* in Ep. 1. *S. Petri* & alii cit. R. P. *Elfen* in suo *Slecht und Rechte P.* m. 157.

"van dezen *Marcus*, en door het Woord *Ba-*
bylonia verstaat hy op eene figuurlyke Wys
 "de Stad *Rome*." Dus verre de *H. Hieronymus*.
 (x) De Rede nu, waarom *Rome* dus genaamt
 word, is, om dat de Stad ten Tyde van den
H. Petrus met Afgoderye en Godloosheden ver-
 vult was, even als voormaals *Babilonia* of *Babel*
 de Hoof-Stad van *Assyrie*, 'twelk de Gelovigen
 wel begreepen. Indien ik in het Begin van den
 Jaare 1731, wanneer ik noch in den *Haag*
 woonde, eenen Brief aan *U. E.* gezonden, en
 denzelven dus gedagteekent hadde: *Sodoma den*
1. Januarii 1731. *U. E.* zou ten eersten begree-
 pen hebben, waarom ik den *Haag* hadde ge-
 noemt *Sodoma*, te weten, omdat'er zulke Gru-
 welen even als te *Sodoma* gepleegt wierden.
 Dus was het ook toen met *Rome* gelegen, mits
 die Stad, zo als gezegt is, na *Babel*, in God-
 loosheden geleek, en daarom gaf *S. Pieter* haar
 den Naam van *Babel*; te meer, omdat hy we-
 gens de Vervolgingen van den wreeden Keizer
Nero, de Plaats van zyn Verblyf niet opentlyk
 durfde noemen. En waarom willen doch de
 Predikanten niet toestaan, dat *Rome* in den aan-
 gehaalden Text genaamt word *Babel*, daar zy
 nochtans met alle Geweld dryven, dat in de
 Openbaring *Johannis* Cap. 14. *ψ. 16. enz.* door
Babel verstaan word *Rome*. Zie eens, *Myn*
Heer! hoe die Lui met den Bybel weten te
 spelen; zy kunnen'er immers alles uithaalen,
 wat zy willen, even als een Goochelaar uit zyn
Tas, Apocal. 14. moet *Babel* by hen *Rome* wezen,
 mits't hen dient om haare Lastering tegens de
 Roomse

(x) Vid. *S. Hieronymus*, in *Catal. de Script. Eccles.* Pag. 272,
R. P. Elfen loc. cit.

Roomse Kerk eenen Schyn te geven; maar
 1. *Petri* 5. Ƴ. 13. moet *Babel* niet *Roome* wezen,
 omdat hen zulks niet dient, mits zy anderzins
 zonden bekenpen, dat *S. Pieter* te *Rome* geweest
 is. Het kan ons ook niet schaden, dat *Rome* in
 de gemelde *Openbaring* genaamt word *Babel*,
 dewyl'er, zo als de *H. Hieronymus* zeer wel aan-
 merkt, een groot Onderscheid is tuschen het *Hei-*
dense Rome, 'twelk met Recht *Babel* genoemt
 word, en de *Roomse Kerk*, die genaamt word
 het *Nieuwe Jerusalem van Gode uit den Hemel*
neder dalende Apoc. 21. Ƴ. 2.

248.

Voorts dat *S. Pieter* veele Jaren te *Rome*
 gewoont heeft, en'er de eerste *Bischop* geweest,
 en op het Bevel van *Nero* aan 't *Kruis* gehegt,
 en gedood is, zulks getuigen alle de *Vaders* en
Schryvers; namentlyk: *Clemens* *Constit. Apost.*
Lib. 6. Cap. 7. Pag. 412. Dionysius Corinthius
apud Euseb. Lib. 2. Cap. 24. Pag. 49. Tertullia-
nus Lib. de Praescript. Pag. 245. N. 36. Hege-
sypus Lib. 3. de Excidio Hierosol. Cap. 2. Tom. 4.
Biblioth. Pat. Pag. 1006. Eusebius in Chronico
ad An. 71. à Christo nato Pag. 58. Cap. 13. Hiero-
nymus Tom. 1. Catal. de Viris Illustribus Cap. 1.
Pag. 264. Theodoretus in Epist. 83. ad Leonem
Papam Pag. 985. Leo Serm. 1. de Nat. Apostol.
Pag. 226. Ja de *Predikanten* kunnen lezen
Jacobus Coccius, by wien zy ontrent twee hon-
 dert *Getuigenissen* der *Vaders* zullen vinden,
 die alle zeggen, dat *Petrus* te *Rome* gewoont
 heeft. (y) Wy zullen'er maar een of twee van
 aanhalen.

"Woont gy by *Italie*, zegt *Tertullianus*, (z)
 "daar hebt gy *Rome*, van waar wy *Katholyken*
 "ook

(y) Vid. R. P. *Elffen* Lib. cit. Pag. m. 154. & seq.

(z) Vid. eundem loc. cit. Pag. 155.

ook het Getuigenis van ons Geloof hebben.
 O eene gelukzalige Kerk, in welke de Apo-
 stelen haare geheele Leere met hun' Bloed
 uitgegoten hebben. Alwaar *Petrus* in het ly-
 den en sterven den Heere gelyk is, alwaar
Paulus met den doodelyken Uitgang *Johannis*
 gekroont word." Dus verre *Tertullianus*.

De H. *Hieronymus* getuigt het volgende:
Simon Petrus zegt hy (a) Broeder van den Apo-
 stel *Andreas*, en Prins der Apostelen heeft
 zich, nadat hy Bischop der Kerk van *Antio-
 chie* was geweest, en de verstrooide Joden
 in *Ponto*, *Galatia*, enz. bekeert hadde, in
 het tweede Jaar van Keizer *Claudius* na *Rome*
 begeven, om'er *Simon den Tovenaur* te bestry-
 den, en te overwinnen. Aldaar heeft hy ook
 den Bischoppelyken Stoel vyf en twintig Ja-
 ren lang geregeert, te weten, tot in het laatste
 Jaar van Keizer *Nero*, door wien hy ook aan
 het Kruis gehegt, en met het Martelaarschap
 gekroont is, doch met het Hoofd om laag,
 en de Voeten in de Lucht gekeert, mits *Pe-
 trus* zich onwaardig achtende gekruist te wor-
 den even als zyn Heer." Dus verre de H.
Hieronymus.

Kan men nu wel klaarder Getuigenissen heb-
 ben? En desniettegenstaande durven de Predi-
 kanten met hunnen *Kalvyn* noch onbeschaam-
 delyk Staande houden, dat *Petrus* nooit te *Rome*
 zoude zyn geweest. Men zou my immers bil-
 lyk uitlechen, indien ik tegens alle de Auteurs
 dryven, die van *Kalvyn* geschreeven hebben, wilde
 by gevolg moet men die Luiden insgelyss hart-
 telyk

(a) In Catal. Scriptor, Ecclesiast, Tom, 1. P. 264. N. 14

telyk uitlachen , mits zy tegens alle de oude Schryvers zonder eenigen Grond beweerden , dat Rome Petrum nooit gezien heeft.

Het is waar , Petrus ging zomtyds uit , om nieuwe Kerken te stigten , en dat is ook zekerlyk de Oorzaak , waarom de Apostel Paulus van hem geen Melding doet in zynen Brief tot de Colossensen , welken Brief hy buiten Twyffel , gedurende de Afwezenheid van zynen Medearbeider den H. Petrus , te Rome geschreeven heeft . Dus groet dezelfde Paulus ook niet den Apostel Johannes in zynen Brief tot die van Ephezen , alwaar S. Johannes op den Tyd , wanneer de gemelde Apostel Paulus dien Brief schreef , Bischof was , doch zich toen elders bevond .

249. De Rede , waarom Petrus en zyne Opvolgers geene Stedehouders Christi zouden kunnen zyn , is , zeggen de Predikanten , en de Ruiter met Molinaus , omdat Christus zelf het Hoofd van zyne Gemeente is . Doch die Reden is zo zwak , dat ikze alleenlyk met eene Gelykenis wederleggen zal . De Koning van Groot-Brittannie is het Hoofd van Engeland , Schotland , en Yrland , by gevolg heeft hy'er geene Stedehouders , Regeerders , of Vice-Koningen nodig : De Staad is zelf het Hoofd van de zeven vereenigde Provintien , en van de geconquesteerde Landen , by gevolg heeft dezelve geene Gouverneurs , geene Directeurs , en geene Amptnaren nodig . Zou men niet moeten zeggen , dat het ymand , die zulks wilde Staande houden , in den Bol schorte ? Ja zekerlyk ; by gevolg moet men ook zeggen , dat het dengeenen , die Christi Stedehouderfchap om de gemelde Reden willen betwiffen , in den Bol schort , of

of ten minften datze kwaadaardig zyn, mitsze
 het niet willen begrypen. Doch laat de Ver-
 ders het Verschil befliffen. Die zullen immers
 beter weten, wat in de eerste Kerk, in dewelke
 zy geleefd hebben, gefchied is, en hoe verre
 zich de Macht van *Petrus* en van zyne Opvol-
 gers uitgestrekt heeft, als de Predikanten die
 eerst vyftien of seftien hondert Jaren daarna in
 de Weereld gekoomen zyn.

250. De H. *Ignatius*, Bischop van *Antiochie*, die
 in de eerste Eeuw bloeide, heeft onder anderen
 eenen Brief gefchreeven aan de Trallianen,
 waarin hy de wettige Opvolgers van den H.
Petrus noemt, namentlyk: *Linus*, *Anacletus*, en
Clemens, en eindelyk besluit hy zynen Brief in
 dezer voege: "Wie derhalven aan hen (dat
 is aan de Roomse Pauzen) ongehoorzaam is,
 zegt hy, die is een Atheïst, en teneenemaal
 godloos, en vernietigt zyne Ordening." (b)

De H. *Irenaeus*, die in de tweede Eeuw
 leefde, noemt de Kerk van *Rome* de allergroot-
 ste, de oudste, aan yder een bekende, en door
 de doorlugtigste Apostelen *Petrus* en *Paulus*
 gegronde en gebouwde Kerk, en voegt'er ein-
 delyk by: "Want tot die Kerk, zegt hy, (c)
 "moeten zich wegens haare grootmagtigste
 "Heerschappyye vervoegen alle de Kerken, dat
 "is, alle de Gelovigen, waar zy ook zouden
 "moogen wezen, mits in dezelve de Leere en
 "de Traditie der Apostelen allen Rechtgelo-
 "vigen, waar zy ook zouden moogen wezen,
 "altoos bewaart is geworden."

De H. *Cyprianus*, die in de derde Eeuw
 bloeide,

(b) Vide *S. Ignat. Ep. ad Trall. P. 425. Lit. D. R. P. Elffen*
 Lib cit. Pag. m 160.

(c) Lib. 3 adv. Hæres Cap. 3. Lit. B. R. P. *Elffen loco cit.*

bloeiende, ſchryft aan Paus *Cornelius*, wien de Novatianen niet wilden erkennen, als volgt.
 "Want, zegt hy, (d) uit geene andere Oorzaak zyn de Ketteryen ontſtaan, en de Verdeeltheden opgekoomen, als om dat men den Priesteren Gods niet gehoorzaamt, en in de Kerk eenen tydelyken Priester, en eenen Rechter in *Chriſti* Plaats niet erkent."

In de vierde Eeuw, waarin de meeste, geleertste, en heiligste Vaders van de Griekse zo wel als van de Latynse Kerk geleefd, en alle den Bifchop van *Rome* voor 't Hoofd der algemeene Kerk erkent, en aangenoomen hebben, ſchryft de H. *Athanasius* aan Paus *Felix* in dezer Voegte: "Daarom heeft God u, zegt hy (e) en uwe Voorzaten als Apostolife Voorstanders op den hoogſten Top gezet, en u de Zorg van alle Kerken aanbevoelen, op dat gy ons zoud helpen."

De H. *Basilus* getuigt, dat de Paus van *Rome* Macht heeft de Kerken in het Oosten te viſiteren, en aan dezelve Bevelen te geven.

"Schoon de geheele Weereld aan God toebehoort, zegt de H. *Ambrosius* (f) zo word de Kerk echter zyn Huis genaamt, waarvan *Damasus* tegenwoordig Regent is." *Damasus* was op dien Tyd Paus, of Bifchop van *Rome*.

"In de Kerk van *Rome* is altoos in Wezen geweest de Opperhoofdigheid des Stoels,"
 zegt

(d) Epist. 55. contra Hæref. Pag. 68. N. 27. P. Elffen loc cit.

(e) S. *Athanas.* Epist. ad Felicem, Pag. 68. N. 27.

(f) S. *Ambros.* Tom. 3. Comment, in Ep. ad Tim. Cap. 4. P. 272. Lic. F.

zegt de H. *Augustinus*, (g) Eene Meenigte van andere Plaatzten ga ik thans voorby, mits ik oordeele, dat de aangehaalde genoeg zyn om ook den Hartnekkigsten te overtuigen, dat S. *Pieter* en zyne Opvolgers, schoonzee Menschen zyn geweest gelyk als wy, echter meer Macht hebben gehad, en by gevolg ook noch hebben als wy, en dat de Pauzen van *Rome* ten allen Tyde voor Opperhoofden der Kerk gehouden zyn. Hebben de Predikanten daar noch iets tegen, ik zal hen met Gods Hulp daarop antwoorden. Thans koome ik tot de Feilbaarheid en Dwaling van *Petrus*.

251. Ik vraage den Ruitcr, en yder Predikant, of *Petrus* gedwaalt heeft in eene Daad, of in het Geloof, wel te weten, na het ontfangen van den H. Geest? Heeft hy gedwaalt in eene Daad, dat is, heeft hy gestruikelt of eenige kleine Zwakheid, of Zonde begaan, zo heeft de Ruitcr zynen Text *Galat. 2. v. 11. 12. 13.* en 14. te vergeeffs aangehaalt, (h) mits wy zeer gaarn toestaan, dat *Petrus* door eenen al te grooten Yver om het Christelyk Geloof voortteplanten, mischjen eenen kleinen Misflag in de Manier van doen begaan heeft, hoewel zeer deftige en zeer voornaame Schryvers en Uitleggers der H. Schrift hem teneenemaal van alle Zonde vryspreken; te meer daar S. *Paulus* zelf zynen *Timotheum* besneden, (i) en zieh dus eenen

(g) Tom. 2. Epist. 162. P. 248. *Elffen* loc. cit. Pag. 161. or 162.

(h) In zyn Aanhangel van de waaragtige Historie Pag. 43.

(i) *Act.* 16. v. 3.

eenen Yveraar voor de Joodse Wet toonde te wenen, waarover hy *Petrum* bestraft. (k)

Ik vooronderstelle nochtans, dat de gemelde Apostel eenen eenigzins al te grooten Yver getoont, eene kleine Zonde begaan, en dus eenen Verwyte verdient heeft; doch zulks is niet tegens ons, mits het ons medegeoorlooft is aan onze Overigheden haare Misflagen te vertoonen, als het slechts met Bescheidenheid en eene schuldige Eerbiedigheid geschied.

Nu vraage ik verder: Heeft *Petrus* gedwaalt in het Geloof zelfs, nadat hy den H. Geest ontfangen hadde? Ja antwoord de Ruiters Pag. 43. tot Reden van dien bybrengende: "Mits zulks geschied is, hy, tot Waarschouwing voor alle Menschen tegens de hovaardige Inbeelding van onseilbaar te zyn." Doch de onvoorzygtige Ruiters ziet niet, dat hy met dien onbezonnen Slag het geheele Nieuwe en Oude Testament ter Aarde velt, en de Keel afsteekt. Ik toone hem en zynen Predikanten zulks Zonne klaar, ten Einde zy het zien, en zich bekeeren, indien zy niet op zich zelven willen toepassen de Spreuken *Is. 29. v. 10.* en *14. Matb. 15. v. 9.* *10.* en *14.* welke de Ruiters Pag. 42. op eene recht koddige Wys tegens ons gebruikt, zeggende hier noch in het voorbygaan, dat het onwaar is, dat hy die Texten in zyne met my te *Ryswyk* gehoude Zamenpraak gebruikt heeft.

Heeft *Petrus* ook na het ontfangen van den H. Geest gedwaalt in het Geloof, zo heeft hy ook kunnen dwaalen, wanneer hy zyne Zend-Brieven schreef; en by gevolg kunnen wy de-

P

zelve

(k) *Galat. 2. v. 12.*

zelve niet voor onfeilbaar aanneemen, noch ons Gelooft, 'twelk een vast en onfeilbaar Fondament moet hebben, daarop vestigen. Ik ga voort. Heeft Petrus in het schryven van zyne Brieven kunnen dwalen, zo hebben ook de andere Apostelen en Evangelisten, die niet eenen anderen, maar denzelfden H. Geest ontfangen hadden, in het schryven van haare Evangelien en Brieven kunnen dwalen; en by gevolg kan men zyn Gelooft daarop niet vestigen. Hebben nu de Schryvers van het Nieuwe Testament kunnen dwalen, zo hebben de Propheten en Schryvers van het Oude Testament, die mede denzelfden, en geen anderen Geest hebben gehad, insgelyks kunnen dwalen, en by gevolg kan men zyn Gelooft al mede daarop niet vestigen. En daarmede legt de ganfche Bybel, waarmede de Predikanten alle Geloofsverschillen willen besliffen, in Duigen. Daarmee gallopeert de Ruiter zonder Teugel en Toom, regt toe regt aan, na de Atheistery toes. *En zulks is geschied tot Waarschouwing voor alle Menschen, tegens de bovenaardige Inbeelding van de H. Schrift na zynen eigen Zin, en Waan te kunnen uitleggen.* Uit dien Atheisten Doolhof zal noch de Ruiter, noch eenig Apostaat, noch eenig Ketter raaken, ten zy hy in den Schoot der Rooms-Katholyke Kerk terug keert, en haare Uitleggingen aanneemt.

252. De Ruiter vraagt, (1) wat wy doch voor eene Kerk meenen, wanneer wy zeggen, dat men zig aan de Uitleggingen der Kerk, als eene onfeilbaare Leermeesterelle moet onderwerpen. En ik antwoorde hem: Wy meenen de Kerk, welke

(1) In zyn grondig Onderwys aan Jan, Janiz, ten Horst, Pag. 23.

welke *Christus* de Heere zelf gebouwt heeft op den *Petra*, dat is, op *Petrus* na de eenparige Uitlegging der heilige Vaders, welke de Poorten der Helle niet zullen overweldigen. *Math. 16. v. 18.* en welke men, volgens *Christi* Bevel, moet hooren, zodanig, dat men degeene, die haar niet hooren, zal houden gelyk als Heidenen en Tollenaars. *Math. 18. v. 18.* Wy spreken niet van de Romeinse Kerk, dat is de particuliere Kerk, welke te *Rome* is; want wy bekennen gaarn, dat die zo wel als alle andere particuliere Kerken dwalen kan; maar wy spreken van de Roomse Kerk, dat is, de algemeene, Apostolyke, over den geheelen Aard-Boodem uitgebreide Kerk, aan haar Hoofd hebbende den Paus van *Rome* als *Christi* Stedehouder, waarvoor hem alle de H. Vaders en algemeene Concilien erkennen, zo als hiervooren N. 255. getoont is. Wy spreken van het Huis, 'twelk de wyze Bouwmeester *JESUS CHRISTUS Math. 7. op den Steenrots* getimmert heeft, en 'twelk door geene Plasregens, Watervloeden of Stormwinden van Vervolgenen en Dwalingen, kan omverworpen worden. Wy spreken van de Kerk, van welke de Propheet *Isaias* het volgende voorzegt heeft: *In het Laatste der Dagen*, dus luiden zyne Woorden *Cap: 2. v. 2.* zal de Berg *des Heeren* vastgesteld zyn op den Top der Bergen, en verheven worden boven de Houvelen, en alle Heidenen zullen daartoe loopen, en zeggen: *Laat ons wandelen in zyne Paden*, (m) welke Kerk of Huis des Heeren op den Top der Bergen getimmert zynde, altoos moet zichtbaar wesen, op dat de Heidenen kunnen daarin gaans

P 2

en

(m) De Ruitcr haalt dien Text onvoorziglyk tegens zich selver aan. Pag. 45.

en daarom spreeken wy niet van eene onzichtbaare Kerk, dewelke nergens in Wezen geweest is, en ook noch niet is, als in de onzichtbaare, verdraaide, en verduisterde Herflenen der Predikanten, en hunne Navolgers en Aanhangers. Wy spreeken dan, zegge ik, van eene Kerk, welke de Heidenen kunnen zien en vinden, om'er na toe te loopen en ingegaan. Waar zyn doch, het is maar eene Vraag, die ik wenschte, dat Domini *Velfe*, of een ander Predikant grondig oploste; waar zyn doch, zegge ik, de Heidenen ooit in de Gereformeerde of haare onzichtbaare Kerk ingegaan? De Oplossing van die Vraag zal ik verwachten, en ondertuschen voortgaan te zeggen, wat wy voor eene Kerk meenen. Wy spreeken (ik wenschte, dat zy'er wel op letteden) van de Kerk, aan dewelke *Christus gegeven heeft zommige tot Propheten, zommige tot Evangelisten, zommige tot Harders en Leeraars.* Eph. 4. v. 11. Aan eene onzichtbaare Kerk geeft men immers geene Harders en Leeraars? Of heeft de onzichtbaare Kerk in de Herflenen der Predikanten, ook al onzichtbaare Propheten, Harders en Leeraars? Het is mede maar eene Vraag. Wy spreeken eindelyk van de Kerk, aan welke *Christus* belooft heeft, *dat hy by haar zal blyven tot aan 't Einde der Weereld.* Math. 28.

253.

Wat maken *Molinæus* en de Ruiters nu van de Kerk? *Eene Lamp* (om het met korte Woorden te zeggen) *die haast verdroogt is.* (n) O aanbiddelyke *JESUS!* Zie, dus maken u de Predikanten tot eene onwyze Maagd, mits gy eene *Lamp* (dat is de Kerk, die gy zelf hebt getimmerd.)

(n) In zyn grondig Onderwys Pag. 23.

mert) ontstookten hebt, maar geen Oli genoeg daarin gegooten, en dus laten verdroogen. Dog O Barmhertige *Jesus*! vergeef 't haar, en opent haare Oogen, op dat zy u Licht mogen zien, en dat Licht en door dat Licht in uwe zichtbaare Kerk ingaan, ten Einde zy in haare Duisternissen niet eeuwig te Grondgaanz

§. 6.

De Leugenen en Lasteringen van Molinæus en den Ruiters tegens de Kerk, en haare Opperste Bestienders worden grondig en bondig wederlegt.

254. Wat hebben de Predikanten nu tegens die Kerk en haare Opperste Bestienders in te brengen? De Ruiters antwoordt met een Zak vol Leugenen, en deze zullen zekerlyk mede behooren onder degeene, van dewelke ik hier vooren gesproken heb. Zy zeggen:

1. Dat het Concilie' onder Paus *Gregorius VII.* gehouden, gezegt heeft: "Dat'er geen Naam onder den Hemelis, als de Naam van den Paus, en dat, zonder des Pauzen Autoriteit, geen Boek kanonyk is."

2. Dat het Concilie van *Konstans* beslooten heeft, dat men den Ketters geen Geloof moet houden. Dat het gemelde Concilie ook toegelaten heeft de Ketters te verbranden; en dat het insgelyks heeft beslooten, dat de Leecken den Kelk niet hebben moeten, hoewel *Christus* het bevoolen heeft.

3. Dat in het laatste Lateraanse Concilie in 1512. gehouden de H. Schrift den Paus voor de Voeten word gelegd, en dat de Paus word genaamt een Koning, die God zeer gelyk is, wien alle Volken zullen aanbidden, die Geweld heeft in den Hemel en op Aarde, die is de Leeuw van *Juda*, de Wortel Davids, de Heiland van *Sion*, de Goddelyke Majesteit, en die haar zoude koomen verlossen.

4. Dat het Concilie van *Trente* Sess. 5. hadde geleert, dat de Begeerlykheid geene Zonde was; en dat een Groot Getal Bischoppen en Doctoren hadden verklaart, dat het lezen van den Bybel alle man geoorlooft zynde, meer Schade voortbragt als Profit.

5. Dat men daar ook vond de *Sacra Penitentiaria*, daar de Vergeving der Zonden opgesteld is. En

6. Dat het gemelde Concilie ook had bevoelen *Sess. 4.* dat men de Traditien zo als Gods Woord moest aanneemen. Voorts, om de Leugenen en Lasteringen hier by elkander te zetten, de Ruiters zegt met zynen *Molimus* verder (o)

255. 7. Dat *Clemens* Bischof van *Rome*, aan *Jacobus*, Bischof van *Jerusalem*, den Naam gegeven heeft van Bischof der Bischoppen, de Kerken der gansche Weereld regerende; waarmede hy de Opperhoofdigheid van den Paus van *Rome* meent omverteftooten.

8. Dat'er in de eerste Eeuwen Bischoppen te *Rome* zyn geweest, die nooit hebben gevraagd, wat in andere Kerken passeerde.

9. Dat

9. Dat *S. Athanasius* zegt, dat *Liberius* Bischof van *Rome* de *Arriaanse* Kettery onderschreeven heeft, en daarom van den *H. Hilarius* vervloekt word.

10. Dat *Vigilius* Bischof van *Rome* de *Eutychiaanse* Kettery geapprobeert, en in *Christo* geen twee Naturen erkent heeft.

11. Dat *Johannes XXIII.* om verscheide *Lasteringen* door het Concilie van *Trente* afgezet is.

12. Dat in het Jaar 931. tot Paus verkoozen is *Johannes XI.* die een Zoon was van Paus *Sergius* enz.

13. Dat *Platina* schryft, dat Keizer *Hendrik* met een Leger in *Italie* gekoomen zynde, drie Pauzen tegelyk afgezet heeft.

14. Dat *Gregorius XII.* en *Benedictus XIII.* met eenen Eed hadden beloofd den Roomsen Stoel te verlaten, maar dat zy meinedig geworden, en in 't Jaar 1411. door het Concilie van *Pise* voor Ketteren en Scheurmakers verklaart zyn, waaruit dan volgt, dat de volgende Pauzen haare Successie hebben van Ketteren en Scheurmakers; en dat *Adrianus XV.* en *Marcellus II.* met groote Droefheid hebben gezegt, dat'er geen Paus konde zalig worden; en dat men zich derhalven kan erinneren, wat voor eene Successie hieruit volgt.

15. Dat *Jan. Jansz. ten Horst* bekend, dat'er veele Misbruiken en kwaade Gevoelens in de Kerk zyn, enz.

De overige *Lasteringen* en *Leugenén*, die ik in het *Vervolg* van het grondig *Onderwys*

ontmoete, (p) zal ik ook in het Vervolg wederleggen. Thans antwoorde ik op degeene, die in de twee voorgaande Nummers 254. en 255. vervat zyn.

256. Wat *Gregorius VII.* betreft, ik vinde by *Platina* en *Nauclerus* (q) fraaie Lofredenen van dien heiligen Paus, doch niet, dat'er geen andere Naam onder den Hemel zoude zyn, als de zyne: Ook weet ik niet, wat de Ruiters en *Molinaeus* daarmede willen zeggen. Daar zyn immers noch andere Namen. Daar is immers noch de Naam van *Bullingerus*, van *Molinaeus*, van *Calvinus*, van *Lutherus*, en andere. Of wil de Ruiters misschien zeggen, dat het Concilie zou hebben verklaart, dat'er geen andere Naam als die van den Paus, onder den Hemel was, door wien wy zalig worden, dan antwoorde ik, dat het eene grove Leugen, en eene verfoeielyke Lastering is. Dit diene tot antwoord op de eerste Lastering.

257. Zou het Concilie van *Konstans* gezegt hebben, dat men den Ketter geen Woord moet houden? Dat is in Eeuwigheid niet waar. En daarmede is de tweede Lastering ook al wederlegt. Alle onze Godgeleerden leeren, dat, wanneer men iets aan eenen Ketter, ja aan eenen Turken Heiden belooft heeft, men zulks houden moet, ten zy de Belofte frekt tot Gods Oneer, zodanig, dat menze niet kan werkstellig maken zonder te zondigen. Daar is echter noch een Geval, waarin men niet schuldig is zyne Belofte natekoomen, te weten, wanneer degeene, aan wien men iets onder eene zekere Conditie of Tegen-Belofte toegezegt

(p) Van Pag. 27. af tot Pag. 48.

(q) Vide *Roma Gloriosa* Pag. 391. & seq.

zegt heeft, het eerst die Conditie of Tegen-
Belofte breekt. En zulks leeren ook de Ge-
reformeerde Theologanten. (r)

Wat het verbranden der Kettens aangaat,
daarop hebben wy reets hiervooren No. 219.
geantwoord.

258.

Het is eene grove Leugen en Lastering,
dat het Lateraanse Concilie zou hebben gezegt,
dat de Leeken den Kelk niet moeten hebben,
schoon *Christus* het bevoolen heeft. Ook zul-
len de Predikanten nooit bewyzen, dat *Chri-
stus* bevoolen heeft, dat de Leeken den Kelk
hebben moeten. *Drinkt alle daaruit*, is gezegt
tot de Apostelen, en niet tot de Leeken. In
de eerste Eeuwen der Kerk was het gebruike-
lyk, dat het Sakrament des Altaars op zommige
Plaatzten onder beide Gedaantens uitgedeelt
wierd. (s) Daar valt geen Schreeuwen tegen.
En wat schreeuwen doch de Predikanten, dat
dat wy de Leeken van eene Gedaante beroven,
daar zy haar van het geheele Sakrament bero-
ven, en hen eene bloote Figuur daarvan in
den Mond stoppen? Dus aan haar onder beide
Gedaantens niets gevende, daar wy onzen Lee-
ken in Tegendeel onder eene Gedaante alles
geven, te weten, *Christi* waarachtig Lichaam
en Bloed. Zie hiervooren myne byzondere
Aanmerking No. 118.

259.

Wat aangaat de Lof-Spreuken, welke het
Lateraanse Concilie aan den Paus zou hebben
gegeven, ik gebruike hier de Oplossing van
den Heer *Manger*, Predikant van s' *Gravenhage*
(van wien ik reets gesprooken heb) en zegge,
dat het louter Spreek-Wyzen zyn. Doch dat

P 5

(r) Vide *Mannale Beccani* Pag. 704. & seq.

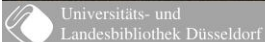
(s) Vide R. P. *Jacob. Gordon*. *Controv.* 8. Cap. 2. & seq.

de Paus genoemd zoude zyn *eene Goddelyke Majesteit*, zulks is onwaar. De andere Namen kunnen hem wel toegelegd worden op eene toepassende Wys, gelyk als de Patriarch *Joseph* genaamt wierd *Salvator Mundi*, dat is: Verlosser der Weereld *Gen. 41. v. 45.* te meer, daar de Paus den Persoon van *Christus* verbeeld of representeert. Doch of het Concilie alle de door den Ruiters aangehaalde Namen aan den Paus geeft, zulks heb ik noch niet kunnen zien.

260. De Ruiters en *Molinaus* liegen en lasteren, wanneer zy het Concilie van *Trente* beschuldigen verklaart te hebben, dat de Begeerlykheid geene Zonde was. Doch deze Zaak moet wat opgeheldert worden.

De Begeerlykheid is tweederlei, te weten, eene onwillige, en eene vrywillige. (†) De onwillige is niets anders als eene natuurlyke Neiging tot het Kwade. By Voorbeeld: *Het Vlees begeert tegens den Geest. Galat. 5. v. 17.* Wanneer ik zulks merke, en daartegen stryde, invoege, dat *de Geest begeert tegens het Vlees*, en zoekt zich hetzelfde onderdanig te maken, alsdan is die Begeerlykheid (in t Latyn genaamt: *Concupiscentia in actu primo*) niet alleenlyk geene Zonde, maar een Stryd, een goede Kamp, die my de Kroone der Rechtvaardigheid zal doen verwerven. Geve ik in Tegendeel myne Begeerlykheid in de Begeerlykheid van het Vlees, verheuge ik my daarin, en begeere ik, by Voorbeeld, eene Vrouwe in myn Hert, alsdan is de Begeerlykheid (in't Latyn: *Concupiscentia in actu secundo* geheeten) eene Zonde, en dan heb

(†) Vide *Manuale Becani* pag. m. 443. en andere Roomse Katholyke Theologanten.

heb ik reets *Overfpeel in myn Hert bedreeven.*
Matth. 5. 7. 28. Ach let hier op gy misleide
 Hollanders, en geloof niet ten eerften alles,
 wat uwe Predikanten u van den Preek-Stoel
 voorhouden. Ik koomte tot het lezen van den
 Bybel.

261. Niemand zal't het hier te Lande eenen
 Rooms-Katholyken kwalyk neemen, dat hy den
 Bybel leeft, even als de H. *Hieronymus* de H.
Paula en *Eustochium* vermaande, met Beschei-
 denheid, en met eenen Geest om te willen lee-
 ren den Weg der Zaligheid, en met Bereid-
 willigheid om zich door zynen Leeraar, of Ziel-
 Zorger te laten onderrechten, wanneer hy iets
 ontmoet, dat hy niet verstaat, of wanneer hem
 eenige Twyffeling voorkomt, in zulken Geval
 zegge ik, zal 't niemand kwalyk worden ge-
 noomen, dat hy den Bybel leeft; maar wanneer
 hy denzelven leeft alleenlyk met Oogmerk om
 te kunnen disputeren, om de Waarheden te
 bestryden, om zyn ongebonden Leven, en
 godlooze Leeringen met verdraaide Texten
 te verbloemen, alsdan is het lezen van den By-
 bel meer schadelyk als profytelyk. Gods Woord
 is de Spyze der Zielen, het is waar. Het
 dagelyks Brood is ook de Spyze des Lichaams.
 Doch het Brood met Onverstand gegeten, is
 meer schadelyk als profytelyk; en wanneer de
 Ouders zien, dat de Kinderen zich door haar
 Onverstand verkroppen, moeten zy haar 't
 Brood zelf niet laten neemen, maar zy moeten
 't haar breeken, en toereiken. Dus is het ook
 met de Spys der Ziele gelegen. Het is beter,
 dat de Geestelyke Vader, Priester, Ziel-Zor-
 ger of Biecht-Vader haaren Geestelyken Kinde-
 ren dat Brood in de Predikatiën en Vermanin-
 gen

- gen breeken , en toereiken , wanneerze voorzien , dat de Kinderen in Gevaar lopen zich door kwade Uitleggingen te verkroppen , de verderffelyke Ziekte der Kettery op den Hals te haalen , en met Lyf en Ziel ten Duivel te vaaren. Van de H. Schrift zullen wy nader spreken No. 323 en No. 362.
262. Wat de Ruiter zegt van de *Sacra Penitentiaria* , zulks verftaa ik niet ; en ik gelove , dat hy het uit zynen *Molinaus* heeft uitgefchreeven , zonder zelfs te weten , wat hy fchreef.
263. Van de Traditien zullen wy haast byzonderlyk fpreken , hebbende hiervooren ook al iets daarvan gemeld.
264. Dat S. *Jacobus* genaamt zoude zyn Bifchop der Bifchoppen , is onwaar. In Tegendeel is het waar , dat de Pauzen van Rome dus van het Begin af genaamt zyn geworden , en datze de Functie van Bifchoppen der Bifchoppen van de geheele Weereld hebben geoeffent. Die Tytel heeft onder anderen gevoert S. *Sixtus I.* die in 132. tot Paus verkooren wier (u) S. *Linus* , eerste Paus na S. *Pieter* , die vyftien Bifchoppen gewyd , en na andere Gewesten gezonden heeft , en dus bemoeide hy zich met andere Kerken in Gevolge van zyn Ampt. S. *Clemens* , Opvolger van S. *Linus* , heeft insgelyks vyftien Bifchoppen gewyd , en na verfcheide Plaatzten gezonden. (x) Dezelfde Paus heeft ook verfcheide *Epistolas Evangelicas* (Evangelife Zend-Brieven) aan de gansche Christenheid gefchreeven , (y) en onderscheide Bifchoppen na Vrankryk afgevaardigt.

(u) Vide Roma Gloriosa pag. m. 63. & seq.

(x) R. P. *Elffen* Lib. cit. pag. 159. en 58. Roma Gloriosa, pag. m. 39.

(y) *Epiphani*, Hertsk. 10. R. P. *Elffen* Lib. cit. pag. m. 160. !

waardigt. (z) *S. Petrus* zelf heeft meer als vyf en dertig Bischoppen na Italic, Vrankryk, Spanje en Duitsland gezonden. (a) Alle de Plaatzten te noemen, zou hier te wydloopig wezen. Dezelfde Zorg hebben zyne Opvolgers voor de Voortplanting van het Christelyk Geloof gedragen, zo als UE. in R. P. *Christoph Ott Romæ Gloriosa*, van Pag. 39. af wydlopijg lezen kan. Met wat voor eene Onbeschaamtheit durft de Ruitcr met zynen *Molinaus* dan zeggen, dat de Bischoppen van *Rome* in de eerste Eeuwen nooit gevraagd hebben, wat in andere Kerken passeerde.

265. Uit de aangehaalde Plaatzten ziet een yder dan handgrypelyk, hoedanig de Pauzen van *Rome* voor andere Kerken, de gansche Weereld door, Zorg gedragen, en zich dus met dezelve, volgens haar Ampt, bemoeit hebben; ja volgens het Bevel *Christi*, 'twelk hy aan *Petrus*, en dus ook aan zyne Opvolgers met de volgende Woorden gaf: *Engy*, zeide *Christus* tot hem, eenmaal bekeert zynde, versterkt uwe Broederen. Luc. 22. v. 32. Zyne Broederen waren de andere Apostelen, en de Bischoppen hunne Opvolgers, die hy moest versterken, en by gevolg Zorg voor hen dragen.

266. Het is onwaar, dat *S. Athanasius* den Paus *Liberius* beschuldigt de Arriaanse Kettery onderschreeven te hebben. Het is waar, *Liberius* hadde, ten Gevalle van Keizer *Constantius*, en door veele Wederwaardigheden gedrongen, in de

(z) *Baron*, Tom. I. An. Chr. 95. n. 1. & An. Chr. 98. n. 22. *ibid.*

(a) *Baron*, ad An. 46. *Jacob*, *Gaule*, in Tab. Chron. Martyrolog. Rom 15. *Maji*, *Canisius*, in Martyrolog. *Rad.* in *Bav. Sanct.* *Roma Gloriosa*, p. 37. & 38.

de Ballingschap van *S. Athanasius* bewilligt. Doch *S. Athanasius* zelf ontschuldigt hem deswegen. De gemelde Paus hadde gedurende zyne Gevangenschap eene al te groote gemeenschap met de twee Arriaanse Bischoppèn *Ursacius* en *Valens*, die zich echter in Engelen des Lichts wisten te veranderen, en hem behendiglyk deeden onderschryven een Formulier van eene Arriaanse Geloofs-Belydenis, die zo arglistiglyk opgesteld was, dat de schranderste Katholyken zelf haar voor eene rechtzinnige Belydenis aangezien zouden hebben. Zelfs heeft *S. Hilarius*, die groote Leeraar (verre van Paus *Liberius* te vervloeken, zo als de Ruiter stoutelyk voorgeeft) de gemelde Belydenis voor Katholyk aangezien, aangenoomen en uitgelegt. Ja na dat Paus *Liberius* op vrye Voeten gesteld was, heeft hy zynen Misflag erkent, en gebetert, schoon hy niets tegens het Geloof hadde gedaan, mits hy, zo als hy zelf bekende, de meergemeelde Belydenis voor Katholyk aangezien hadde. (b). Wat eene schrikkelyke Lastering is het dan niet, eenen zulken Paus van de Arriaanse Kettery te beschuldigen! En wat eene ongehoorde Onbeschaamdheid is het dan niet, de lichtgelovige Hollanders met zulke gruwelyke Leugenen en Lasteringen om den Tuin te leiden!

267. Het is mede onwaar, en eene Lastering, dat Paus *Vigilius* de Eutychiaanse Kettery goedgekeurt zoude hebben. Het is waar, (c) schoon veele hem ontschuldigen, dat hy aan de Keizerinne

(b) Vide *Bellarmin.* Lib. 4. de Rom. Pontif. cap. 9. p. m. 980. & seq.

(c) Vide *ibid* Lib. 4 de Rom. Pontif. cap. 10. p. m. 989. & 990.

rinne *Theodora* eenen Brief schreef , waarin hy de voorsz. Kettery approbeerde , doch toen was hy noch niet Paus , mits de wettige Paus *Silverius* noch leefde ; by gevolg is het teneemaal onwaar , dat hy zulks als Paus gedaan heeft . Ja wanneer hy na de Dood van *Silverius* tot Paus wierd verkooren , verkreeg hy te gelyk met *Christi* Stedehouderschap ook het waare Geloof , 'twelk hy tot zynen Dood toe kloekmoediglyk verdeedigt heeft .

268. Paus *Johannes XXIII.* is niet door het Concilie van *Trente* , zo als de Ruiters verkeerdelyk zegt , maar door dat van *Konstans* afgezet geworden , doch niet om eenige Kettery , maar om zyn godloos Leven ; te meer , daar het onzeker was , of hy wettig Paus was , of niet . (d) Dus kan de Ruiters met hem niets tegens ons nitregten .

269. Wat aangaat Paus *Johannes XI.* Zoon van Paus *Sergius* , die is in het Pausdom gedrongen , en niet verkooren . De Buitenspoorigheden van zynen Vader (die echter zo weinig als jhy iets tegens het Geloof gedaan heeft) kunnen aan de Rooms-Katholyke Kerk zo weinig schaden , als de Verradery van *Judas* aan het Collegie der Apostelen . (e) Dus komt de Ruiters en zyn *Molinaus* hier met *Johannes XI.* zeer kwalyk , en t'onpas optrekken . Zyn'er onder de Pauzen eenige Godloozen geweest , daar zyn in Tegendeel ook zeer veele vroomen en Heilige geweest , invoege dat de kwade naauwelyks het twintigste Gedeelte van hen uitmaken . (f)

Bene-

(d) *Bellarmin.* Lib. 4. de Rom. Pont. cap 14 p. n. 1018.

(e) *Baron.* apud R. P. *Christoph. Ott.* in Rom. Glor. pag. 339.

(f) *Roma Gloriosa* pag. 348.

270. *Benedictus XI.* en *Sylvester III.* waren geene wettige Pauzen. De wettige Paus *Gregorius VI.* wierd door een privat Concilie (en niet door Keizer *Hendrik II.*) onwettiglyk afgezet , en bleef dus een wettig Paus , tot dat hy uit Liefde van de Vrede de Pauselyke Waardigheid na het Voorbeeld van den *H. Gregorius* vrywillyglyk nederleide. (g) En dit is al wederom niets tegens ons.

271. Hebben *Marellus II.* en *Adrianns XV.* gezegt, datze maenden, dat geen Paus konde zalig worden , zo moet men het verstaan , dat een Paus met groote Moeite , of bezwaarlyk kan zalig worden , mits hy niet alleenlyk voor zich zelve , maar ook voor alle de Schapen , die hem toevertrouwt zyn , moet Rekenfchap geven. Zulks hebben zy erkent , en dus uit Oetmoedigheid gezegt , datze meenden , dat een Paus niet zalig konde worden. Dus zegt ook *S. Petrus* : *Dat de Rechtvaardige naauwelyk zalig word* 1. Pet. 4. *ψ.* 18. Doch al wederom niets tegens ons.

Eindelyk zou *Jan. Jansz. ten Horst* hebben bekend , dat'er veele Misbruiken en kwaade Gevoelens in de Rooms Katholyke Kerk waren. Doch de Ruiter verstaat niet , wat hy zegt , of ten minsten hy wil 't niet verstaan. Het is iets anders te zeggen : *Daar zyn Misbruiken in de Kerk* , en iets anders : *Dit zyn Misbruiken van de Kerk*. Dat'er in zommige particuliere Kerken eenige Misbruiken (doch geene kwaade Gevoelens in 't Geloof , zo lang alsze zich door haaren Opperften Herder laten onderwyzen) ingesloopen zyn kunnen , wy wel toestaan ; doch

(g) Roma Gloriosa pag. m. 374. en 375.

doch die worden door de Rooms-Katholyke Kerk niet goedgekent; maar, als zyze niet kan verbeteren en afschaffen; niet Leedwezen gedult; en by gevolg zyn het geene Misbruiken van de Kerk:

De overige Leugenen en Lasteringen zullen wy dadelyk en in het Vervolg na behooren wederleggen; en hier alleenlyk noch een voortrefelyk Getuigenis tot Staving van de Autoriteit, en Opperhoofdigheid der Pauzen byvoegen.

272. In den Jaare 325. wierd te *Nicea* in *Bythinie*, ten Overstaan van Keizer *Constantinus den Grooten*, eene algemeene Kerk-Vergadering van 318. Bischoppen gehouden, die aan den Paus van *Rome* het volgende Getuigenis gaven. "Degeene, die op den Stoel te *Rome* zit, zegt die Kerk-Vergadering, is het Hoofd, en de Prins van alle Patriarchen, mits hy de eerste is gelyk als *Petrus*, aan wien Macht gegeven is over alle de Chrystelyke Mogentheden, en alle baare Volkeren, mits hy de Stedehouder is van onzen Heere over alle Natiën, en de algemeene Christelyke Kerk." (b)

Thans zyn noch vier van de No. 225. aangehaalde Punten te beantwoorden.

§. 7.

Antwoord op het achste Punt.

Van de Traditien.

273. De Ruiter zegt, dat noch de Traditien van de Vaders, noch die van de Kerk, maar de

Q

H.

(b) Vide Concil. Nic. Can. 39. Roma Gloriosi. p. m. 154.

H. Schrift alleen de eenigste Regel van ons Geloof is. No. 251. hebben wy gezien, wat een vreeslyke Slag de Ruiters aan den Bybel heeft toegebracht; en hier wil hy denzelven echter wederom opraapen, en tot den eenigsten Regel van zyn Geloof maken; doch ik vreeze, dat zulks zo lang zal duuren, tot dat de Bybel hem wederom tegen is, en dan zal hy hem den laatsten Dood-Steek geven. Laet ons nochtans zien, wat hy van de Traditien zegt.

Hier moet ik evenwel vooraf melden, dat het onwaar is, dat ik zou hebben gezegt, dat de Traditien der Vaders en der Kerk onze eenigste Geloofs-Regel waren, 'twelk de Ruiters niet onduidelijk s'chynen te kennen te geven. Het is waar, ik heb my op de Vaders, en op de Traditien der Kerk beroepen, doch geenzins de H. Schrift uitgeslooten. Maar wat zegt de Ruiters van de Vaders? Hy mengt alles na zyne eige Fantasie door elkander. Hy haalt Pag. 42. (het mag zich voegen of niet) aan den Text *Math. 15. v. 7. en 9.* alwaar Christus zegt: *Het zyn blinde Leidslieden der Blinden.* (i) en vervolgens om de Traditien omverstootten, gebruikt hy de Woorden Christus *Marc. 13. v. 37.* *Wat ik tot eenen zegge, dat zegge ik tot allen.* Doch O goede God! hoe hangt dat aan elkander? Wat is dat voor een Bewys tegens de Traditien? Ik neeme echter de gemelde Spreuk in den Zin des Ruiters aan, en bewyze, dat alle de Gereformeerde Predikanten blinde Leidslieden zyn der Blinden; want wat Christus tot eenen zegt, dat zegt hy tot allen. Dit Bewys kan de Ruiters niet wreaken.

(i) Zie des Ruiters waaragtige Historie loc. cit.

ken, mits de Woorden klaar zyn. By gevolg moet hy ook zeggen, dat de Predikanten van andere Religien mede zulke blinde Leidslieden zyn; want *wat Christus tot eenen zegt, dat zegt hy tot allen.* Ook zal hy, die Predikanten zekerlyk niet hooger achten als de zyne, en ook als onze Priefters, die by gevolg ook al blinde Leidslieden zyn; want *wat Christus tot eenen zegt, dat zegt hy tot allen.* Zie! daar geeft de Ruiter op eenmaal den Schop aan alle Religien, zo als hy, hiervooren No. 251. aan den Bybel gedaan hadde, en dus rent hy nochmaals met den Toom op de Nek na de Atheistery toe. O onbezonne Ruiter!

Wat komt nu ook by de voorsz. Zaak te pas de Text *Heb. 3. v. 7. 8. 9. 10. en 11.* alwaar *S. Paulus* spreekt van de Joden in de Woestyne, die de Stemme des Heeren niet wilden hooren. Wat komt daarby, om Gods Wille! te pas de Text *1. Cor. 10. v. 10.* alwaar de gemelde Apostel de Gelovigen vermaant *niet te marmureren, en toe te zien, dat degeene, die meent te staan, niet en valle.* Wie kan doch in die Manier van redeneren eenigen Grond vinden? Zekerlyk niemand; en ik verwondere my derhalven niet weinig, dat de Haagse Predikanten hebben kunnen toelaten, dat zo een Kreupelwerk het Licht gezien heeft. Doch wat zegt de Ruiter al verder in zyn Mengelmoes? De Christen Oud-Vaders, dus gaat hy voort in zyne kreupele Redeneringen, (*k*) zyn ook Menschen geweest, en by gevolg, wil hy zeggen, hebben zy ook kunnen dwalen. Ik verwondere my echter niet, dat hy zo weinig Achtung heeft

Q 2

voor

(k) Zie *Lindlarvus* waaragtige Historis. pag. 41.

gloof voor de Vaders , mits die in zynen Kraam zo
weinig dienen , als de Traditien van de Kerk,
en de Onfeilbaarheid van *Petrus*. Zie hiervoo-
ren No. 251.

Desniettegenstaande beroept hy zich op S.
Augustinus. Die Vader zegt : *Dat men zyne*
Woorden niet meer geloven zat , als zo verre zy
met de Schriftuur overeenkoomen. Doch wat
doet zulks tot Voordeel van den Ruiters Niet-
metal , mits wy hetzelfde zeggen , en niets te-
gens Gods Woord leeren ; maar alle onze Lee-
ringen moeten met de H. Schrift overeenkoo-
men , en daarontrent zyn wy veel getrouwer
als de Gereformeerde Predikanten , mits wy
de klare Woorden : *Dit is myn Lichaam* enz.
laten klaar blyven , en de Predikanten dezelve
tot eene figuurlyke Spreek Wys verdraaien.
Doch wy moeten altoorens weten , wat en
waar Gods Woord is , voor dat wy onze Leere
daarmede kunnen conformeren ; en zulks zul-
len wy zonder de Authoriteit van de Kerk in
Eeuwigheid niet kunnen weten : Derhalven
spreekt de H. *Augustinus* deze merkwaardige
Woorden : *Ik zou , zegt de groote Leeraar,*
(1) aar het Evangelium geen Geloof geven , ten
zy de Authoriteit van de Katholyke Kerk my daar-
zoe bewoog. Die Spreuk is immers duidelyk
genoeg. Wanneer wy ook nu al weten , wat
en waar de H. Schrift is , gelyk als wy het met
een vasten , en zekeren , en de Protestanten in
Tegendeel met een lossen en onzekeren Grond
weten , zo kan dezelve echter alleen niet de
eenig-

(1) S. *Augustin* lib. contra Ep. fund. cap. 5. cit. Bminent.
D. Cardinale de *Alasia*, Archi-Ep. Mechlin in suo Rescripto
ad Theod. van der Kroon Pseudo-Episcopus in foed. Belg. &c.
circa finem,

nigste Regel van ons Geloof wezen. Ik bewyze
het dus.

*Grondig Bewys, dat de H. Schrift alleen
niet kan wezen de Regel van ons
Geloof.*

274. Indien de H. Schrift de eenigste Regel van
ons Geloof is, zo moeten alle degeene, die de
H. Schrift voor zodanigen Regel houden, het
waare Geloof hebben; want hoe zou degeene,
die den rechten Regel van het Geloof heeft,
een onrecht Geloof hebben kunnen? Hebben
nu alle degeene het waar Geloof, die den Bybel
voor den eenigsten Regel daarvan houden,
zo hebben de Arrianen, Pelagianen, Donati-
sten, Novatianen, Eutychianen en andere Ket-
ters het waar Geloof gehad, en hedensdaags
hebben't noch de Lutheranen, Armianen, Men-
nisten, Bèevers, Quietisten, Kwakers en an-
dere, mits zy alle den Bybel voor den eenig-
sten Regel van het Geloof gehouden hebben,
en noch houden, schoon zy in de Uitlegging
van derzelven zo zeer van elkander verschillen,
als de Dag van de Nacht.

275. Indien de H. Schrift de eenigste Regel van
ons Geloof is, zo moet men niets voor een
Geloofs-Artykel aanneemen, ten zy het met
uitdrukkelyke Woorden daarin geschreeven
staat. Doch nu vraage ik: Waar staat het ge-
schreeven, dat de Bybel onze eenigste Geloofs-
Regel is, en dat men de Traditien der Kerk
of der Apostelen niet moet aanneemen? Ner-
gens in den ganschen Bybel. By gevolg gaat
het niet door den Beugel, dat men niets anders

voor een Geloofs - Artysel moet aanneemen, als wat met klare Woorden in de H. Schrift staat, mits zulks nergens in den Bybel te vinden is. Ja ik vrage den Ruiters, hoe dat hy weet, dat de Bybel Gods Woord is, en dat'er niet meer als vier Evangelien zyn, niettegenstaande meer andere Evangelien geschreeven zyn geworden? (m)

Dat is eene Vraag, die ik den Heer *Velfe* in den Haag voorgehouden heb, zo als ik het den Ruiters ook in onze te *Riswyk* gehouden Zamenpraak heb verhaalt, schoon hy niet goed gevonden heeft in zyne *Waaragtige Historie* daarvan Melding te doen. Doch het diende niet in zyne Kraam. Zo weinig als nu de Predikant *Velfe* in Staat was die Vraag opteloffen, zo weinig kan ook ymand anders een voldoende Antwoord daarop geven, ten zy hy de Traditien aanneemt; mits wy alleenlyk door de Overlevering van de Kerk het waare en rechte Woord Gods ontfangen hebben. Het is waar, de Heer *Velfe* bleef my op myne Vraag, zo hy meende, niets schuldig, doch hergeen hy zeide, was zo flauw, dat ik ligtelyk konde merken, dat hy in 't naauw was. Hoe weet gy, gaf hy my tot Antwoord, dat *Justinus*, *Justinus* is; dat *Cicero*, *Cicero* is; dat *Terentius*, *Terentius* is? Hebt gy, hervattede ik daarop, niet meer Zekerheid van Gods Woord, als van *Justinus*, *Cicero*, *Terentius* en andere Heidenſche Schryvers, dan is het voorwaar zeer slecht met uwen

(m) Vide *Cornel. à Lapide* Proëm. in *Evangelia* cap. 2. p. m. 9.

tuwen Bybel gesteld, mits ik van *Terentius*, *Justinus*, *Cicero* enz. zo veel geloven kan, als ik wil, daar ik in Tegendeel de H. Schrift geheel, en zonder Uitzondering, van een eenigen Text, aanneemen moet.

276.

Ik heb onlangs over dezelfde Stoffe gediscuteert met een Gereformeerde Koopman, die in dat Stuk wat schranderder was als *Domini Velse*. Wy weten, zeide die Koopman, dat de Bybel Gods Woord is wegens haare Heiligheid, en om dat de Voorzeggingen, welke daarin vervat zyn, zyn vervult; en daaruit besluite ik, dat het Goddelyke Boeken zyn. Doch dien goeden Koopman maakte ik haast stom. Hoe weet gy, vraagde ik hem, dat die Boeken voor, en niet na den Tyd, waarin de voorgezede Zaken zyn vervult, geschreeven zyn? Deze Vraag was hem als een Donderslag in de Ooren. Gy houd, vervolgde ik, *Isaias*, *Jeremias*, *Daniel*, *Malachias* en andere voor waare Propheten, mits zy verscheide Zaken, voornamentlyk ten Opzigte van den *Messias*, hebben voorzegt, die naderhand vervult zyn geworden. Nu hebben *Tobias* Cap. 14. ψ . 7. 8. 9. en 10. *Baruch*. Cap. 4. ψ . 22. 23. 24. 25. enz. De *Machabeen* 2. Mach. 1. ψ . 26. 27. 28. en 29. (alle welke Boeken gy voor Apocryph houd) van den *Messias* Zaken gepropheteert, die vervult zyn geworden; by gevolg moet gy de Boeken van *Tobias*, *Baruch*, en andere zo wel voor Goddelyke en Kanonyke Boeken aanneemen, als *Jeremias*, *Isaias*, enz. Voorts indien de *Psalmen Davids*, de *Spreuken Salomons*, de *Prediker*, het *Hooge Lied Salomons* enz. als Kanonyke Boeken aanneemt wegens haare Heiligheid, of wegens de Heiligheid van haare

Leere, zo moet gy ook de Boeken der *Wysheid*,
 en die van *Ecclesiasticus*, *Tobias* enz. mede voor
 Kanonyke Boeken erkennen;mits zy niet min-
 der heilig zyn, en niet minder heilige Leerin-
 gen vervatten, als de andere; zynde voorna-
 mentlyk de *Ecclesiasticus* of *Jesús Syrach*, met
 noch fraaier en heerlyker Texten versiert, als
 de *Spreuken Salomons* zelf. Lees en oordeel, zeide
 ik eindelyk tot hem.

De goede Koopman konde geen Woord
 daarop verzetten, ten nochtans bleef hy hart-
 nekkig. Doch het Gereformeerd Geloof is vry
 wat gemakkeliker als het onzel, en zulks is
 ook de Reden, dat veele duizenden, die zich
 anderzins gaarn zouden bekeeren op den dwaal-
 weg, die ten Verderf leid, terug gehouden
 worden. God geve, dat de goede en de Waar-
 heid beminnende Gereformeerden, doch voornam-
 entlyk myne geweze Haagse Medeburgers,
 die dezen Brief koomen te lezen, de Zaak na
 haare Conscientie onderzoeken, God de Eere
 geven, en haare eeuwige Verdoemenis voor-
 koomen. Zy moeten zich ook door hunne Pre-
 dikanten niet laten blindhokken, wanneer die
 hen zeggen, dat *Tobias*, *Baruch* en andere ge-
 propheteert hebben, wat zy van andere Pro-
 pheten hebben gehoord; want op dezelfde Wys
 zou ymand kunnen zeggen, dat *Isaïas* en de
 andere Propheten ook niets anders voorzege-
 hadden, als wat zy van anderen hadden gehoord.
 Zeggen de Predikanten, dat *Baruch*, *Tobias*,
 de Boeken der *Machabeen* enz. niet in den Ca-
 non, of de Lyft der Schriftuur-Boeken, welke
 de Joden hebben gehad, te vinden zyn; zo
 antwoorde ik, dat de *Canon* der Joden geen
 Schriftuur is, en by gevolg kunnen de Predi-
 kanten

kanten, die den Bybel alleen voor eenen Ge-
 loofs-Regel houden, daarmede niets tegens ons
 bewyzen; daarenboven zyn de Joden Menschen
 geweest, en hebben dus kunnen seilen, en by
 gevolg hebben zy hen, volgens den algemeene
 Grond-Regel der Predikanten, onkano-
 nyke in Plaats van kanonyke Boeken in de Hand
 kunnen stoppen. Indien nu het Gezag der
 Kerk niet daartoe komt, en indien de Kerk my
 niet zegt, welke Boeken kanonyk zyn of niet,
 zo heb ik van het eene Boek zo weinig Zeker-
 heid als het andere, dat is, geene in't geheel.
 Ook wenschte ik, dat de gemelde Gerefor-
 meerden wel bemerkten, hoe dat hunne Pre-
 dikanten, die zich dus op den Bybel beroepen,
 zelf degeene zyn, die Gods Woord het minst
 onderhouden. God de Heere gebied door den
 Apostel *Jacobus*, dat, wanneer ymand krank
 word, de Priester den Kranken met Oli zal
 zalven, *Jacob. 5. v. 14.* Doen de Predikanten
 het? In geenen Deele; zelfs laten zy hunne
 Zieke-Tróosters met de Kranken omspringen,
 en zouden zy des Nachts opstaan, gelyk als wy
 Rooms-Katholyke Priesters moeten doen, om
 de Kranken te bezoeken, zulks zal men zelden
 zien, of het moest een groot Heer wezen: an-
 derzins zou het Vrouwtje kyven, en geenzins
 toestaan, dat de Predikant haar ter Oorzaak
 van eenen Zieken zou laten alleen leggen,
 en zich in Gevaar begeven van door den Kran-
 ken besmet te worden. Ook zyn die Heeren
 al te gemakkelyk, om zich zulke Moeite om
 eenen Mensch aantedoen. Doch hiervan ge-
 noeg. *Christus* de Heere zegt, dat men geen
 twee Rokken zal hebben, *Matb. 10. v. 10.*
 Want wat hy tot eenen zegt, dat zegt hy tot

allen volgens de Uitlegging van den Ruiters; en desnietegenstaande kommen de Predikanten met Wambes, Rok, en Mantel optrekken, Christus zegt, dat men alles zal verlaten, en hem navolgen. Doen de Predikanten het? Geenzins. De eerste Christenen hadden alles gemeen, *Act. 4. v. 32.* Doen de Predikanten het ook? Verre van daar. *Act. 21. v. 25.* is verboden van den Bloede en Verstikten te eeten, en echter maken de Predikanten geene Zwaarigheid Bloedbeulingen enz. te eeten. Zy kunnen zich hier niet veronschuldigen met te zeggen, dat wy Rooms-Katholyken het ook doen; want wy weten, waarom wy het doen, en zy niet; daarenboven zyn niet wy, maar de Bybel haar eenigste Geloofs-Regel. Hondert andere Texten, waartegens de Predikanten handelen, ga ik thans voorby.

My dunkt, yder verstandig Gereformeerde kan uit al, 'tgeen tot nu toe gezegt is, met Handen grypen, dat de H. Schrift niet onze eenigste Geloofs-Regel wezen kan. Ja om haar teneenemaal daarvan te overtuigen, zal ik haar toonen, dat de Predikanten zelf den Bybel niet voor den eenigsten Regel van haar Geloof houden.

In de *Confessio Reformata*, of Gereformeerde Belydenis, waarvan ik hiervooren No. 8. gesproken heb, en dewelke aan alle de Professoren of Hoog-Leeraars der Univerfiteit van Leide opgedragen is, ontmoete ik de volgende Passagie, (*) *Theologia veritates suas probat non tantum expressis verbis, sed & per necessarias consequentias.* Dat is: "De God-Geleerden bewyzen"

(*) Vide *Confess. Reform. sive Theses Anti-Pon.* Thef II. p. 171, 3.

zen haare Stellingen niet alleenlyk met uitdrukkelyke en klaare Woorden der H. Schrift, maar ook met nootzakelyke Gevolgen." Zie daar krygt de Bybel wederom een vreeslyke Slag. Nootzakelyke Gevolgen zyn immers geene klaare Woorden; by gevolg is de Schrift de eenigste Geloofs-Regel niet, mits'er noch nootzakelyke Gevolgen moeten bykoomen; en mer zulke nootzakelyke Gevolgen bewyzen wy Rooms - Katholyken onze Geloofs - Artykelen mede uit Gods Woord. Zie daar leggen de Predikanten, die groote Pof-Hanzen, met al hun Geschreeuw in den Drek. Zy schreeuwen steers: *Gods Woord! Gods Woord!* en maken het arme blinde Volk wys, dat zy alles met klaare Bybel Spreuken bewyzen; maar als het tot de Zaak komt, zynze genootzaakt Gevolgen te gebruiken, die voorwaar niet nootzakelyk, maar getrokken, gedraait, en op haar verkeert Begryp gepast zyn. Doch, zegge ik nochmaals dat zyn geene klaare Woorden der Schrift. Og of de bedroge Menschen doch eens haare Oogen mogten openen, en 't Bedrog van hunne Predikanten zien!

278. Om nu ook noeh iets van de Traditien te zeggen, wy bewyzen dezelve met klaare Woorden uit de H. Schrift, en met nootzakelyke Gevolgen. 1. Cor. 11. v. 34. spreekt de Apostel Paulus in dezer Voege: *Het overige zal ik ordineren*, zegt hy, *als ik koom*. Hetgeen nu de gemelde Apostel geordineert heeft, is zekerlyk geen Beuzeling geweest, en echter vinden wy niet, dat het in zyne Brieven aangeteekent is. Het is dan een mondeling Bevel geweest, welk door die van *Corinthe* geenzins vergeeten, maar aan hunne Nakomelingen, ja door den Apostel zelf

zelf mede aan de Harders van andere Kerken, en door deze aan hunne Opvolgers tot nu toe bekend gemaakt is geworden. By gevolg is het eene niet menschelyke maar Apostolyke Traditie, die altoos in Christi Kerk onderhouden is. Voorts ontmoete ik 2. *Thessal.* 2. v. 14. den volgende Text: *Zo dan Broeders, zegt dezelve Apostel, staat en houd de Traditien, of Inzettingen, die gy geleert zyt, het zy door ons Woord, ofie Zend-Brief.*

Kunnen ook wel klaarder Woorden in de gansche H. Schrift gevonden worden? En desniettegenstaande weten de Predikanten dezelve kunstiglyk te verdraaien, en haare Betreurenswaardige Schaapjes in Dooling en Blindheit te houden. Veele andere Texten en eene Meenigte van Passagien uit de H. Vaders ga ik thans Kortheds-halve voorby.

§. 8.

Antwoord op het negende Punt.

Van de Vereering der Beelden.

279. De Reden, waarom de Ruiters de Vereering der Beelden eene Afgodery noemt, is, omdat de Beelden met Menschen Handen gemaakt zyn, (o) Doch laat ons zien, wat Klem die Reden hebben zal. De Texten, die hy uit *Isai.* 2. v. 7. en 20. uit *Rom.* 1. v. 21. en 23. en uit *Isai.* 17. v. 7. en 8. bybrengt, passen zo weinig op onze Beelden als op de Arke des Verbonds, en de Cherubinen in het Heilige der Heiligem

(o) Zie waaragtige Historie pag. 43, 44, en, 45.

ligen; zynde tuschen onze Beelden, en degeene, van dewelke *Isaias* en *Paulus* spreeken, zo een groot Onderscheid als tuschen de *Arke des Verbonds* en den Afgod *Dagon*, en tuschen de gemelde *Cherubinen*, en den *Beelzebub*. Doch laat ons de Reden van den Ruitcr wat ziften; alsdan zal de Beuzelagtigheid van dezelve deste beter blyken.

De Ruitcr en alle de Predikanten zullen my moeten toestaan, dat het maken van Beelden door den Text *Deut. 5. v. 8.* niet verboden word, want anderzins zouden zy de voornaamste Gereformeerde Ingezctenen van Holland, van Afgodery moeten beschuldigen, en daar zouden zo veele duizend Makers van Afgoden-Beelden in de Weereld zyn, als'er Beeld-Houwers en Schilders gevonden worden. Indien UE. de Tuinen en Hoffteden in Holland, aan Gereformeerde Heeren en Koopluiden toebehoorende, eens komt te zien, alsdan zal UE. aldaar ontmoeten marmersteene, houteloodc, en andere Beelden van *Mercurius*, *Diana*, *Venus*, *Jupiter* en andere Heidense Afgoden. Indien nu het maken van zulke Beelden eene Afgodery was, zouden degeene insgelyks Afgodery pleegen, die haar de Eere andoet vanze met Goud en Zilver te versieren, op fraaie Voetstallen opteregten, en zorgvuldig te bewaren. Doch zulks zal geen Predikant durven zeggen. Het is dan handgrypelyk, dat het maken van Beelden niet verboden is.

Ook is 't niet verboden zekere Beelden in de Kerken opteregten, want indien zulks eene Afgodery was, zou gansch Holland met Afgodery besmet zyn, mits'er byna geene Gereformeerde

meerde Kerk gevonden word, waarin men niet
 het een of het ander Beeld ontmoet. Dus
 ontmoet men in de Kerken te *Delft* de Beel-
 den van den Prins van Oranje, en van de
 Admirala *Tromp* en *de Ruyter*; en in de groote
 Kerk van den *Haag* dat van den Graaf van
Obdam. Ja by mynen Tyd heeft men in de
 laatstgemelde Kerk ter Eere van den Prins van
Hesse-Philips-Dal, desselvs Beeltenis en Graf-
 stede opgeregt, zonder dat ik ooit heb gehoort,
 dat men degeene, die de gemelde Beelden heb-
 ben gemaakt, of laten maken, van Afgodery
 beschuldigt heeft. Kan men nu Beelden ma-
 ken ter Eere van overlede Helden, die groote
 Diensten aan den Staat hebben gedaan, waarom
 zou men dan ook geene Beelden moogen ma-
 ken ter Eere van de Christelyke Helden, die
 in haar Leven groote Diensten aan Gods Kerk
 bewezen hebben? Ik zie'er voorwaar geen
 Onderscheid. Doch laat ons verder tedeneren.
 Yder vernuftig Predikant moet dan zeggen,
 dat het maken van Beelden, het zy voor Hel-
 den van den Staat, het zy voor Helden van
 de Kerk eene onverschillige Zaak is, dat is,
 eene Zaak, die in haar zelve noch goed, noch
 kwaad is, en zo ymand zulks noch hartnekkig-
 lyk wilde ontkennen, zou hy van alle Men-
 schen behooren uitgelachen te worden. Is het
 maken van Beelden nu eene onverschillige
 Zaak, zo moet'er eene Omstandigheid by-
 koomen, die zulks goed of kwaad maken kan.
 Wat is dat nu voor eene Omstandigheid? De
 Vereering of Eerbewyzing zal *Domini Velle*
 zeggen. Doch met zo een Antwoord laat ik
 my niet paaien; de Predikant moet zich beter
 witten en verklaren, wat hy door de Vereering
 of

of Eerbewyzing verstaat. Wil hy onder den Naam van Vereering verstaan alle Eerbewyzing, zonder eenig Onderfcheid, zo zal hy zich zelf beschuldigen, en tot eenen Afgoden-Dienaar maken, mits hy aan de Beelden dagelijks eenige Eere bewyft.

Ik vraage *Domini Velse*, of de Mensch niet Gods Beeld is? Ja moet hy antwoorden, en echter doet hy den Mensch hondert Eerbewyzingen aan; daarvoor buigt, bukt, en vernedert hy zich tot op de Aarde; hy neemt den Hoet voor hem af, en groet hem; een Hollands Gezant valt voor een Beeld (ik meene den Keizer van China of Japon) neder op zyn Aangezigt; een Hollands Ambassadeur valt voor een Beeld (ik meene den Rooms-Keizer) neder op zyne Knien, en een Misdadiger bid zynen Rechter met gebooge Knien om Vergiffenis; alle welke Eerbewyzingen gevaarlyker zouden moeten wezen als die, welke aan hout en steene Beelden geschieden, wegens de Vleiery welke daaronder kan loopen. Voorts, een Man kust het Portrait van zyne Beminde, en draagt hetzelfde zomtyds Dagen Nagt by zich. Is'er in Holland een Predikant, die zich gedurende zyn Leven by de Gemeente bemint gemaakt heeft, men ziet ten eersten zyn Portrait na zynen Dood in Kooper uitgestooken, ter eeuwige Gedachtenis hangen in de Huizen dergeene, die hem in Waarde gehouden hebben, zo als ik gezien heb, dat men het Portrait van den wel-preekenden Haagfen Predikant *Sandyk*, en van andere opentlyk verkogt heeft, werdende daarenboven noch Lyk-Preeken voor zulke Mannen gehouden. Die Eere zal geen opregt Gerefor-

noch formeerde voor Afgodery houden. Men kan
 Lywodan, zonder Afgodery te pleegen, aan voor-
 treffelyke Mannen na de Weereld, eene zekere
 Eer bewyzen; en waarom dan ook niet aan
 voortreffelyke Mannen na God, ofaan de Hei-
 ligen en Vrinden Gods? Wie zal het Parle-
 ment van Engeland durven beschuldigen van
 Afgodery, omdat het ter Eere van haare Ko-
 ninginnen *William III.* en *George I.* heeft doen
 oprechten zeer prächtige Standbeelden; die zo-
 danig in Eere worden gehouden, dat degeene,
 die dezelve schend, of onteert, als schuldig
 aan de Misdaad van gekwetste Majesteit aan Lyf
 en Leven gestraft word, even als offhy die
 Koningen zelf geschonden en onteert hadde;
 nochtans de Beelden uit Marmarsteen of
 Metaal met Menschen Handen gemaakte zyn.
 280. Welke Eerbewyzing der Beelden is dan
 verboden? Eene Goddelyke, zal *Domini Velle*
 zeggen, dat is, eene zulke, die aan God alleen
 roekdmt, en daarin zyn wy het met hem eens.
 Wy moeten God alleen als eenen God eeren,
 en hem zodanig aanbidden, maar niet zyn Beeld,
 'twelk ik nochtans zo wel in Eere mag houden,
 als het Beeld van eenen aardfen Koning, ten
 minsten in de Gedaante, waarin hy zig aan den
 Patriarch *Jacob* heeft vertoont (p) in de Ge-
 daante, waarin de Zoon Gods in de Weereld
 gekoomen is, (q) en in de Gedaante, waarin
 de H. Geest by den Doop *Christi* is verschee-
 nen. (r) De vier en twintig Ouderlingen vie-
 len immers neer voor het Lam, (s) 'twelk eene
 Beeltenis

(p) *Gen.* 28. v. 13.

(q) *Matth.* 2. v. 14.

(r) *Joh.* 1. v. 32.

(s) *Apoc.* 5. v. 8.

Beeltenis van *Christus* was. Waarom zouden wy hat dan ook niet moogen doen? Of hebben misschien de Ouderlingen en Heiligen in den Hemel ook al Afgodery bedreven? O dwaze Predikanten, hoe blindhokt gy uwe arme Schaapjes!

281. **Waarom zou men voor het Beeld van *Christus* *Jesus* en van zyne Heiligen niet zo wel den Floed moogen afneemen als voor eenen Mensch? Waarom zou men het niet moogen kussen zo wel als de Bruidegom het Portrait van zyne Bruid? Waarom zou men niet met de Ouderlingen *Apoec. 5. v. 8.* voor hetzelfde niet zo wel op zyne Knien kunnen nedervallen als een Zoon voor zynen vertoornden Vader, wien hy beledigt heeft? Te meer daar de Eere, die wy dus voor het Beeld bewyzen, niet principalyk geschied aan het Beeld zelf, maar aan *Christus* of aan den Heilig wien het Beeld vertoont, gelyk als de Eerbewyzing, dewelke aan het Livrei van eenen Hollandsen Ambassadeur te *Weenen*, of te *Paris* getoont word, niet principalyk geschied aan de Kleederen, maar aan den Staat der Vereenigde Nederlanden zelf, die door den Gezant, en zyne Livreidragende Bedienden gerepresenteert word.**

282. **De Joden in het Oude Testament toonden een groote Eerbewyzing aan de Arke des Verbonds, zodanig dat de Koninglyke Propheet *David*, die Man na Gods Hert, voor dezelve danste, enze met een ongemeene Pracht en Eerbewyzing uit het Huis *Obededoms* na zyne Stad deed overbrengen. *2. Reg. 6. v. 5. 14. 15.* enz. niettegenstande dezelve met Menschen Handen gemaakt was. Waarom zou men dan ook niet eene groote Eer moogen bewyzen aan de le-**

R

vendige

vendige Arke Gods, ik meene de allerzaligste
Maget *Maria*, die God zelf in haar Lichaam
gedragen heeft? Of heeft *David* ook al Afgodery
bedreven, wanneer hy de Arke zulke Eer
aandeed? Ik meene niet, dat een Predikant zo
stout zal wezen, dat hy zulks zal durven zeggen.

Hondert andere Voorbeelden, zo van het
Oude als van het Nieuwe Testament ga ik thans
almede Korthheids-halve voorby.

283. Het Hoed afdoen, het knielen, kussen,
bukken, en buigen, en diergelyke Bewegin-
gen en Werkingen zyn dan in haar zelve on-
verschillig, gelykyder een ziet, en worden goed
of kwaad, na dat het Voorwerp, of de Inten-
tie, of Meening is. Indien ik my verbeelde,
dat in een houten of steene Beeld eenige God-
heid of Heiligheid stak, of eenige Godheid buiten
den eenigsten God Schepper van Hemel en
van Aarde representeerde, en ik voor hetzelfde
als zodanig nederviel, zou ik zekerlyk eene
zwaare Zonde van Afgodery begaan; en dit
was de Zonde der Joden, wanneer zy aan het
Gulde Kalf, aan *Baal*, aan *Moloch* en andere
gewaande Goden Wierook, Rundvee, ja zom-
tyds haare eige Kinderen offerden. Pf. 105. v. 36.
en 37. Doch zulks kan niet zonder de groot-
ste Lastering aan de Eere, die wy aan de Beel-
tenissen van den levendigen God zelf, en van
zyne Heiligen bewyzen, toegepast worden, mits
wy in die Beelden noch eenige Godheid, noch
eenige Heiligheid, maar alleenlyk eene Gely-
kenis erkennen, dewelke onze Gedagten ver-
heft tot degeene, die daardoor worden verbeeld.

284. Met wat voor eene Onbeschaamtheid durft
de Ruiter ons dan tegens zyn beter Weten en
Geweten beschauldigen, dat wy het Kruis aan-
bidden.

bidden, wanneer wy zeggen: *Daar is het Kruis, laat het ons aanbidden.* Weest gegroet gy triumpheerend Hout enz. Hy weet immers wel, dat wy die Woorden spreken tot Christus zelf, hangende aan het Kruis, zodanig als het Crucifix, dat wy in het Oog hebben, denzelven verbeeld. *Wat valt daar nu meer af te disputeren?* Ik meene de Ruiter staat nu met zynen *Molinaus* kaal, berooit en beschaamt. *Daar valt niet af te disputeren.* Het is uitvoerig en klaar genoeg bewezen. Ten overvloede zie No. 290. onze byzondere Aanmerking over het Woord *Aanbidden.*

§. 9.

Antwoord op het tiende Punt.

Van de Aanroeping der Heiligen.

285. Tot Wederlegging van het aanroepen der Heiligen haalt de Ruiter den Text *Isai. 2. v. 23.* aan, doch hy trek'er een zeer kwaad Gevolg uit. *Isaias* zegt: *Alle Natien zullen tot den Heere koomen;* doch dat men daarom geene Heilige zou moogen aanroepen, zulks zal noch hy, noch eenig Predikant ooit daaruit kunnen bewyzen. Het is waar, alle Natien moeten tot den Heere koomen, en buiten denzelven is'er geene Hulp te zoeken noch te hoopen. Dit bekennen en belyden alle opregte Rooms-Katholyken de geheele Weereld door. Doch dat men deswegen de Heiligen niet mag aanroepen, is onwaar, mits Gods Woord klaar en duidelyk het Tegendeel zegt.

Wil ymand de Heiligen niet aanroepen, dat

hy het dan agterwege late ; doch alsdan zal hy ook haare Voorbede niet te verwagten hebben , waaraan wy weten , dat ons veel gelegen is . Wanneer ik eenige Gunst van den Staat alleen kan verwagten en verkrygen , doe ik dan ongelyk aan den Staat , dat ik den Raad-Pensionaris , of Griffier , of eenen anderen voornaamen Amptenaar verzoeke den Staat voor my te bidden , dat ik de begeerde Gunst verwerfse . In geenen Deele doe ik daardoor eenige Smaad aan den Staat . De Heiligen zyn Vrinden Gods , en , om dus te spreeken , zyne Amptenaaren in de Hemelse Hofhouding . Gelykerwys ik nu van den Staat zelf verzoeke , wat ik door zyne Vrinden en Amptenaaren begeere , dus begeere ik ook van God zelf , wat ik door zyne Vrinden verzoeke . God de Heere zegt : *Koomt alle tot my* , het is waar , en wy koomen ook tot God , wanneer wy de Heiligen aanroepen . Wy koomen , zegge ik , alsdan ook tot God , doch niet alleen , maar verzelt van zyne Vrinden , zullende dus eerder verhoort worden , als wanneer wy alleen kwamen , mits God de Heere zynen Vrinden zelden iets weigert , hy , *die de Wille doet van de geene , die hem vreezen* . Ps. 144. v. 14.

286. De Heiligen weten van ons niet , schreeuwen de Predikanten , en dat is eindelyk haare laatste Uitvlugt . *Abraham kent ons niet* , en *Israël weet van ons niet* , schreeuwenze zonder Ophouden , doch te vergeefs . Ik wil hier niet zeggen , dat die Text vervalscht is . Onze Rooms - Katholyke onvervalschte Bybel drukt dien Text uit als volgt : *Abraham heeft ons niet gekent* , en *Israël heeft niet van ons geweten* . Isai. 63. v. 16. Ik neeme den Gereformeerden Text

Text echter aan, en zegge, dat *Abraham* en *Isaac* haare Kinderen niet hebben willen kennen wegens haare Godloosheid, even als *Christus* de Heere tot de dwaze Maagden zeide: *Voorwaar ik kenne u niet.* Math. 25. v. 12. en gelyk als hy zal zeggen tot de Godloozen: *Ik kenne Ulieden niet, van waan gy zyt.* Wykt alle van my, die Ongerechtigheid werkt. Luc. 13. v. 25. en 27. Hier staat in het voorbygaan aantemerken, dat *Christus* in den laatstgemelden en zeer veele andere Texten niet spreekt van het Geloof maar van de Werken, na dewelke wy alle geoordeelt zullen worden.

287. Eer ik voortga, moet ik ook noch kortelyk aanmerken, dat de bovengemelde Text uit *Isai.* 63. v. 16. het niet alleen is, welken de Hollandse Overzettors vervalscht hebben. Om van andere nu niets te melden, de Text, die hiervooren No. 279. uit *Isai.* 2. v. 20. aangehaalt is, is insgelyks vervalscht. De *Vulgata*, die ten minsten twaalf of dertien hondert jaren ouder is als de Amsterdamsche Overzetting, vertaalt dien Vaars dus: *In dien Dage zal de Mensche wegwerpen zyne zilvere Afgoden, en zyne goude Afgoden, dewelke by zich genakt hadde, om dezelve aanbedden, de Mollen en Vleermuizen:* Te weten de Beelden der Mollen en Vleermuizen, die de Menschen als Goden aanbaden. Deze Text is nu in den Amsterdamsen Bybel dus vervalscht: *De Mensche zal zyne goude Afgoden wegwerpen voor de Mollen en Vleermuizen.* Wat zouden doch om Gods Wille de Vleermuizen en Mollen met de goude en zilvere Afgoden doen? Die waren immers voor haar te hard omze afteknagen. Dit in't voorbygaan.

288. Thans bewyze ik uit Gods Woord, dat de Heiligen van ons weten, en zien, wat hier op Aarde geschied. De H. *Johannes* zag *Apocal. 5. Ƴ. 8.* wat in den Hemel geschiedde, schoon hy noch een Mensch hier op Aarde was. Hoe veel meer zullen dan de Heiligen in den Hemel zien, wat hier by ons gedaan word. De Propheten zagen drie, vier, vyf, ja duizend Jaren te vooren, wat'er in toekomstende Tyden gebeuren zoude, zo als uit de Voorzeggingen van den Patriarch *Jacob, Moyses, Isaias, Malachias*, en andere te zien is; hoe veel meer zullen dan de Heiligen in den Hemel zien, wat tegenwoordig alhier in de Weereld omgaat.

289. *Wanneer gy met Traanen bad*, zeide de Engel *Raphael* tot *Tobias*, *Tob. 12. Ƴ. 12.* toen bracht ik * *Gebed voor den Heere.* by gevolg wist die Engel, wat *Tobias* hier op Aarde gedaan hadde. By den Evangelist *Lucas* *Cap. 15. Ƴ. 4. en 8.* wederlegt onze beminnylike Zaligmaker de Beschuldiging der Pharizeen, dat hy de Zondaars ontving, met de Gelykenis van het verlorene en wedergevonde Schaap, en van den verlorene en wederom gevonden Penning; en tot Besluit zegt hy *Ƴ. 7.* *Ik zegge Ulieden, dat daar zal also Blydschap wezen in den Hemel over eenen Zondaar, die zig bekeert, meer dan over negen en negentig Rechtvaardige, die geene Bekeeringen behoorven.* Is'er nu Vreugde in den Hemel over de Bekeering van eenen Zondaar, zo moeten degeene, die in den Hemel zyn, immers weten, dat een Zondaar zich bekeert. Dat is een nootzakelyk Gevolg, mits men zich niet kan verheugen over iets, dat men niet weet.

Voorts zegt de Evangelist *Johannes* *Apoc. 5. Ƴ. 8.* Dat de vier en twintig Ouderlingen, die voor

voor het Lam nedervielen , in haare Handen hadden Harpen en goude Schaalen , welke zyn de Gebeden der Heiligen ; by gevolg bragten zy de Gebeden der Heiligen voor God. Doch zulks hadden zy niet kunnen doen , indien zy'er geen Kennis van hadden gehad.

De oude Patriarch *Jacob* heeft op zyn Sterf-Bedde eenen Engel aangeroepen *Gen. 48. v. 16.* De Engel , zeide hy , die my verlost heeft van alle Kwade , die zegene deze Jongens. *Jacob* was dan van Gevoelen , dat de Engel van hem wist , en konde doen , wat hy van hem begeerde.

In het Boek *Job* ontmoete ik de volgende Spreuk : *Daarom roep zelf aan , dus luid de Text , of misschien ymand is , die u Antwoord geve , en ziet u om na eenen Heiligen. Job. 5. v. 1.* Dat is nu eenen Engel , gelyk als *S. Augustinus* het uitlegt. (†) In hetzelfde Boek *Cap. 33. v. 23.* leeze ik het volgende : *Zo dan een Engel , een uit duizenden , voor hem zal spreken , om te verkondigen des Menschen Gerechtigheid , zo zal hy hem genadig zyn , en zeggen , gy zult hem verlossen , dat hy niet onderwaarts vaare in het Verderven.* Mag ik nu eenen Engel aanroepen , zo mag ik ook aanroepen de Heiligen in den Hemel. Ja God de Heere sprak zelf tot de Vrinden van *Job* in dezer Voege : *Gaat henens tot mynen Knecht Job die zal voor u bidden. Job. 42. v. 8.*

De Predikanten verzoeken immers de eene den anderen om voor hen te bidden , waarom zou ik dan ook niet van de Heiligen mogea verzoeken , datzy voor my bidden? Doch het

R 3

is

(†) *S. August.* Tom. 4. in *Lib. Job.* pag. 210, cit. *R. P. Elfs*
Libro saepe citato pag. m. 397.

is der Peine niet waard, dat ik my langer op-
houde met eene Zaak, die van zelfs spreekt.
Om den Predikanten nochtans de Maat vol te
geven, zal ik noch de volgende Aanmerking
over het Woord *Aanbidden* maaken, en toonen,
dat wy geene Afgoden-Dienaars zyn.

*Byzondere Aanmerking over het
Woord
Aanbidden.*

290. Het groote Fondament, waarom de Predi-
kanten ons voor Afgoden-Dienaars uitkryten,
is, omdat wy voor de Beelden nedervallen,
enze dus, gelyk zy zeggen, aanbidden zo wel
als de Heiligen, die wy verzoeken voor ons te
bidden. Doch louter Beuzelingen! Het Woord
Aanbidden heeft in de Hollandse Taal (mits de
Predikanten het dus willen hebben, om ons
met deffe meer Glimp van Afgodery te kunnen
beschuldigen) eenen bepaalden Zin, en betee-
kent eene uiterlyke Werking of Eerbewyzing,
waardoor men dengen, op wien de Werking
ziet, voor zynen allerhoogsten Heere en God
erkent. In dien Zin word verstaan Gods Be-
vel *Deus, 5. v. 9. Gy zult dezelve (gesneede
Beelden) niet aanbidden, enze niet eeren*, te
weten als Goden, want dat menze in eenen an-
deren Zin in Waarde en Eere houden mag, is
reets hiervooren klaar beweezen. In den eerst-
gemelden Zin hebben de drie Wyfen uit het
Oosten *Christum* den Heere in de Kribbe aan-
gebeden, en Geschenken geoffert, mits zy hem
voor

voor den waaren God erkenden, *Math. 2. Ƴ. 11.*
 En in denzelfden Zin worden verstaan *Christi*
 Woorden: *God den Heere urwen God zult gy aan-*
bidden, en hem alleen dienen. *Math. 4. Ƴ. 10.*
 mits men, zonder tegens dat Gebod te zondi-
 gen, de Menschen wel dienen kan, welver-
 staande, niet als Goden, maar als Menschen.

Desniettegenstaande heeft het Woord *Aan-*
bidden (in het Latyn *Adorare*) ook eenen ande-
 ren onbepaalden Zin, en word genoomen voor
 eene uiterlyke Werking, als daar zyn het buk-
 ken, buigen, knielen, nedervallen, en dierge-
 lyke. In dezen laatstgemelden Zin worden ver-
 staan de Werkingen, die voor Menschen en
 Beelden zo wel als voor God zelf kunnen ge-
 schieden, hoe wel met eene teneenemaal ver-
 schillende Intentie, of Meening. Dus moet
 men verstaan, dat *Abraham aanbeden heeft*
drie Mannen, dat is, Engelen in de Gedaante
 van Mannen, *die tegen hem overstonden.* *Gen. 18.*
Ƴ. 2. Dus heeft *Lot* insgelyks aanbeden de
 twee Engelen, *Gen. 19. Ƴ. 1.* die hem uit *Sodoma*
 hebben verlost. Dus heeft *Abraham Gen. 23. Ƴ. 7.*
 aanbeden de Kinderen *Het*, of hy heeft zich
 voor dezelve gebukt of geneigt, zo als de Hol-
 landse Bybel het Latynse Woord *Adorare* hier en
 op alle andere diergelyke Plaatzten vertaalt. (u)

R 5

En

(u) Ik vinde in den Amsterdamsen Bybel van den Jare
 1614. dat het Latynse Woord *Adorare* op twederlei Wys over-
 gezet; te weten dan eens door *Aanbidden*, wanneer het op
 God zelf ziet; en dan eens door *Nederbuigen*, wanneer het op
 de Schepzelen doelt, hebbende de Vervaarders van dien Bybel
 dus zelf erkent, dat de Nederbuiging, welke voor God ge-
 schied, eene oprechte en in eenen bepaalden Zin genoome
Aanbidding is, maar niet de Nederbuiging, dewelke geschied
 voor eenen Mensch.

En op dezelfde Wys hadde de Ruitser het Woord *Adoremus* in de hiervooren No. 284. aangehaalde Passagie : *Adoremus Crucem &c.* behooren overtezetten : *Laat ons voor het Kruis neigen*, in Plaats van : *Laat ons het Kruis aanbidden* alsdan hadde hy getoont , dat hy oprechtelyk gehandelt hadde ; en ik zou hom tot Antwoord hebben gegeven , dat , indien men zich voor eenen Mensch kan nederbuigen zonder Afgodery te pleegen , men dus ook kan nederbuigen voor een Kruis zonder zich aan Afgodery schuldig te maken. Doch hiervan genoeg.

In den laatstgemelden Zin worden insgelyk verstaan de Woorden van den Patriarch *Jacob* Gen. 49. *ŷ.* alwaar hy dus tot *Juda* sprak : *Filiis Patris tui adorabunt te* , dat is : *U zullen uwes Vaders Kinderen aanbidden.* Dus heeft *Abigail* aanbeden den Koning *David* , 1. *Reg. 25. ŷ. 23.* Hondert andere Teynen ga ik voorby , zynde de aangehaalde genoeg om te bewyzen , dat , wanneer men het Woord : *ADORARE* , *Aanbidden* in eenen dus ruimen Zin , dat is , voor eene *Nederbuiging* neemt , men zeer wel , zonder Afgodery te bedryven , kan aanbidden eenen Mensch , dat is , zich voor hem nederbuigen of neigen , niet als voor eenen God , maar als voor eenen Mensch of Beeld. Wat kau een Predikant nu daartegen hebben ? Immers niets met Grond. Te meer , daar de Neiging of Buiging , zo als ik reets gezegt heb , niet principalyk geschied ter Eere van het Beeld , of van een Kruis , maar ter Eere van dengeen , die aan het Kruis gehangen heeft , en van den Heilig , wien het Beeld vertoont. En in der Daad , indien het eene Afgodery is , zich voor het Beeld , of de Figuur van de Heiligen , of van *Christus JESUS* te neigen en te buigen , zo be-

bedryven alle de Gereformeerden, die ten Nach-
maal gaan, eene schrikkelijke Afsgodery. Wat
is het Stukje Brood, dat zy by het Nachmaal
ontfangen, anders als eene Figuur, volgens
haare Leere? En voor die Figuur, voor dat
Werk haarer Handen, en voor hetgeene bunne Vin-
gereu gemaakt hebben, daar buikt zig de gemeene
Man, en de aanzienelyke Man vernedert zich.
Isai. 2. v. 7. (Dien Text gebrnikt de Ruiter
tegen ons, en zie, hoe rechtmatiglyk ik den-
zelfen tegens de Predikanten omkeere.) Ge-
schied zulks nn niet in de Gereformeerde Kerk?
En mag ik dat ook niet op Gereformeerde Re-
ligie te pas brengen? Dus hebben de Gerefor-
meerden tot nu toe, schoonzee God kennen, hem
niet verbeerlykt of gedankt, maar hebben de Heer-
ligheid des onverderffelyken Gods verandert in de
Gelykenis eens Beelds, en van een verderffelyk
Stuk Brood. Maar de Mensch zal dien Afsgod weg-
werpen voor de Mollen en Vleermuizen, (die ze-
kerlyk daaraan waat meer te knagen zullen vin-
den als aan de goude en zilvere Afsgoden.) Dus
verra de eige Woorden des Ruiters, met eenige
Verandering, uitgezondert het Tuschenvoegfel,
’twelk tot eene kleine Aanmerking strekken kan.

Desniettegenstaande zal ik bescheidener dan
de Predikanten wezen, en de Gereformeerden, die
ten Nachmaal gaan, van alle Afsgodery vryspree-
ken, en zulks om de volgende Reden.

291.

De Predikanten spreken hunne Toehoor-
ders in het Formulier van het Nachmaal dus
aan: "Op dat wy dan met den waaragtigen
" Hemelsen Broode *Christo* gespyft moogen wor-
" den, zo laat ons met onze Herten niet aan
" den uiterlyken Broode ende Wyne blyven
" hangen, maar onze Herten opwaarts in den
" Hemel verheffen, daar *Christus JESUS* is onze
" Voor-

"Voorsprake ter rechter Hand des Hemelfen Vaders." Dus verre het Formulier. (x) Dewyl de Predikanten daarmede nu opentlyk betuigen, dat schoon de Communicanten zich voor den Broode en Wyne buigen en neigen, zy echter geene Eer aan *Christi* Figuur, te weten, den Broode en de Wyne, maar aan *Christus* zelf bewyzen, mits zy met de uiterlyke Zinnen niet aan den Broode blyven hangen, maar haare Gedagten en Herten opwaarts verheffen, daar *Christus* de Heere is ter rechter Hand van zynen Hemelfen Vader, zo kan ik degeene, die ten Nachtmaal gaan, geenzins van Afgodery beschuldigen, ten zyze voortaan op haare Grond-Regelen hartnekkiglyk zullen blyven staan. Doch dat de Heeren Predikanten nu ook de Goedheid hebben, en ons insgelyks van Afgodery vry spreekken, overdenkende, dat wy met onze Herten niet aan de uiterlyke Figuren van *Christus* *Jesus*, en van zyne Heiligen blyven hangen, maar onze Herten mede opwärts in den Hemel verheffen, daar onze Zaligmaker is ter rechter Hand van zynen Hemelfen Vader, en daar de Heiligen God den Heere zonder Ophouden Lof zingen. Her is immers billyk, dat de gemelde Heeren Predikanten t'onswaarts dezelfde Toegeventheid gebruiken, die wy aan hen toonen. Ik moet hen ondertuschen alhier noch eene Vraag voorhouden, die hen mischien destte eerder daartoe bewegen zal.

292. Ik vraage hen: Indien ik tot God den Heere dus sprak: *God Vader van den Hemel, bid voor my. God Zoon Verlosser der Weereld, bid voor my. God Heilige Geest bid voor my. Heilige Drie-*

(x) Zie den Amsterdamsen Bybel op het Binde achter den Catechismus p. 114.

Drievuldigheid een eenige God, bid voor my, enz. zou ik dus spreekende God den Heere wel aanbidden in den bepaalden Zin, waarin het Woord *Aanbidden*, volgens haar, moet worden genomen? Gy mocht wat anders doen, zal een vernuftig en bescheiden Predikant moeten antwoorden; dus biddende zoud gy God niet alleenlyk niet aanbidden, maar hem zelfs zyne Godheid ontnemen, mits gy door zo een Gebed openlyk zoud te verstaan geven, dat God de Heere noch ymand boven zich hadde, by wien hy voor u bidden zoude; en indien zulks waar was, zou hy geen God kunnen zyn, omdat God de Allerhoogste is. Wel geantwoord! Nu laar ik yder vernuftig en bescheiden Protestant oordeelen, of ik dan de Heiligen aanbidde, of hen eene Goddelyke Eere bewyze, wanneer ik hen verzoeke, dat zy voor my willen bidden God den Heere, die boven hen, en boven alles is? Laat een gesleepen Predikant iets daartegen inbrengen, en ik zal hem met Gods Hulp antwoorden.

293. Eene Zaak kan ik hier met stilzwygen niet voorby gaan. Ik heb dikwils by my zelve gedagt, en my ten hoogsten verwondert, zo als ik noch onlangs te *Kall*, een vermaard Dorp ontrent een Uur van hier gelegen, gepreekt heb, hoe dat het doch moogelyk is, dat de Gereformeerde Predikanten zich tegens de Heiligen, doch voornamentlyk tegens de Moeder Gods *Maria*, zo kwaadaardig toonen, noemende die Allerheiligste Maget eene Vrouwe gelyk andere Vrouwen. De Lutheranen in deze Geweesten zyn in dat Stuk meer bescheiden als de Gereformeerden, mits zy bekennen, dat *alle Geslachten die uitverkoorene Maget zullen zalig*

zalig noemen. Luc. 2. v. 48. en dat de Buik zalig is, die den Heiland der Weereld gedragen heeft. Luc. 11. v. 27. Ik heb my, zegge ik, dikwils verwondert, waar doch de Haat van de gemelde Predikanten tegens die door alle Natien zalig genoemde Maget Maria mogt van daar koomen. Eindelyk heb ik geene andere Oorzaak van dien onverzoenelyken Haat kunnen vinden, als omdat die Predikanten moeten zyn het Gebroedfel van het Geslacht, tot hetwelk God de Heere zeide: *Ik zal Vyandschap zetten tuschen u en de Vrouw*, Gen. 3. v. 15. die den Kop van dat Geslacht vertreeden zal.

Een bescheide Gereformeerde moet my hier mynen Yver niet kwalyk neemen, mits ik niet tegens hem, maar tegens zyne Predikanten yvere voor de Eere van de Moeder Gods, die ik met alle de Volken der Aarde zalig, en alle Eere waardig noeme, doch met deze Uitzondering, dat ik haar minder Eer bewyze als haaren Zoone, onzen Heere *Christus JESUS*, by wien zy zo wel als alle de andere Heiligen voor ons bidden moet, met dit Onderscheid nochtans, dat *Christus* de Heere de Bede en Voorspraak van zyne Moeder eerder verhooren zal, als die van andere Heiligen.

294. Weg dan met de Lastering van den Ruiter, die tegens zyn beter Weten en Geweten onbeschaamdelyk durft zeggen, (*y*) dat wy de Moeder Gods aanroepen als eene, die ons uit haare *eige Krachten helpen kan*, zulks heeft noch geen Rooms-Katholyke ooit gedroomt, veel myn gezegt. Noemt de Kerk de Moeder Gods een *Noord-Sterre*: De Bruidegom vergelykt zyne
[Bruid]

(y) In zyn grondig Onderwys pag. 40. en 41.

Bruid by zynen reizigen Tuige aan den Wagen Pharao, Cant. 1. 5. 10. zonder nochtans daarom te zeggen, dat zy iets uit haare eige Krachten vermogt. Bidden wy de Moeder Gods, dat zy ons Schuldenaars zal ontbinden, Licht geven aan de arme Blinden, en baaren Zoon gebieden na haar moedertlyk Recht, zo verstaan wy, dat zy het zal doen door haare Voorbede by haaren Zoone Christus JESus, die waaragtiglyk haar Zoon zynde, haar niets zal kunnen weigeren, en daarom zeggen wy Spreuk-Wyze, dat zy haaren Zoon zal gebieden. Dit diene den Ruiter en den Predikanten, die ik vooronderstelle wel te zullen geloven, dat Christus JESus met zyne Moeder in den Hemel is, kortelyk op de voorsz. Spottery tot Antwoord; belovende den Ruiter, dat ik zyne Spottery van het gekruisste Fran- cise in het Vervolg mede niet onbeantwoord laten zal.

§. 10.

Antwoord op het elfde Punt, en de Leugenen daarin vervat.

295. In het elfde Punt zegt de Ruiter, dat hy my door zyne Bewys-Redenen zodanig in het Naauw hadde gebragt, dat ik daarop niets anders hadde kunnen antwoorden als: *Het is te laat, wat zal ik doen? Ik ben daarvoor, ik moet daardoor.* Die grove Leugen heeft my genoot- zaakt, tot Redding van myne Eere, de Penne optevatten, en dezen Brief te vervaardigen, UE. verzekerende, dat het eene dikke, vette, grove, onbezonne en onbeschaamde Leugen des Ruiters is. UE. zal uit de Omstandigheden zien,

zien, en moeten zeggen, dat ik den Ruitser het Hoofd met eene veel scherperre Loog hadde kunnen waschen; doch het spotten, schelden, lasteren en liegen laat ik over aan Luiden, die het Spoor der Waarheid byster zynde, zich niet anders kunnen verdedigen als met zulke Janhagels-Wapenen, en Schiddelbroekshavens-Konstgreepen. (z) Ik zal UE. openhartiglyk zeggen, hoedanig de Zaak zich toegedragen heeft.

296. Ik deed gedurende myne met den Ruitser gehoude Zamenpraak myn Best, om hem wederom op den Weg der Waarheid terug te brengen, gelyk als hy zyne uiterste Krachten inspande om my wederom te doen ingaan in den Doolhof der Dwalingen, waaruit ik door Gods byzondere en teneenemaal onverdiende Genade gelukkiglyk geraakt was. Hy zag, dat zyne kwalyk bygebragte, en noch kwalyker toegepaste Bybel-Spreuken op my geen Vat hadden. Hy wendde het derhalven op eenen anderen Boeg. Hy stelde my voor Oogen de Gevaren, die ik noch zou hebben uittestaan, indien ik in myne wederom aangenoomme Rooms-Katholyke Religie volharden wilde. Doch ik gaf hem daarop het volgende Antwoord: Wy moeten doen, zeide ik, wat God en de Conscientie van ons vorderen, en al het overige aan de Voorzienigheid desgeenen, die alles befiert, overlaten, daar mag ook van koomen, wat het wil: Dit ben ik nochtans verzekert, dat God de Heere, die een Vader der Barmhertigheden is, alsdan niets anders zal laten geschie-

(z) De Schiddelbroekshaven is eene zekere Straat in de Haag, daar liet Schuim van ceilyke Luiden by elkandee woont.

fchieden, als wat tot zyne Eere en onzer Ziel-
 en Zaligheid strekkende is. Wat my aangaat
 (voegde ik eindelyk daarby) ik heb met God
 begonnen, ik zal ook met desselfs Bystand vol-
 vinden, al zou het my 't Leven kosten.

Met zulke en diergelyke cordate Redene-
 ringen, en geen laffe Praat, heb ik den Rui-
 ter bejegent. Ja ik verzekere UE. dat ik de
 Woorden: *Ik ben daarvoor, ik moet daardoor,*
het is te laat, wat zal ik doen? nooit gedroomt,
 veel min gesproken heb. By gevolg is de
 Ruiter de grootste Leugenaar, die in zyn Schoe-
 nen gaat; mits hy my in zo eene gewigtige
 Zaak, als die van de Religie, en by gevolg
 van de eeuwige Zaligheid is, eene zulke
 Lashartigheid toedigt, Verre van my van
 zulke lashartige Woorden tegens eenen Ruiter,
 die my noch goed noch kwaad konde doen, te
 hebben bedient, ik hebze nooit tegens myne
 machtigste Vyanden, noch jegens myne beste
 Vrinden, die zedert ook al myne Vyanden ge-
 worden zyn, gebruikt.

297.

Wanneer de Heer *Pauw* Autheur van de
 Haagse Koerant, op wiens Kantoor ik de Hol-
 landse 'Taal geleert heb, my in het Begin van
 myne Vervolgingen den Raad gaf, dat ik tot
 de Predikanten zou zeggen, dat ik my nader
 in de Gereformeerde Religie wilde laten onder-
 wyzen, om dus hunne Gemoederen tot be-
 daren te brengen, gaf ik hem daarop het vol-
 gende Antwoord: Zulks stryd, zeide ik, te-
 gens myne Conscientie, en kan derhalven uit
 mynen Mond niet koomen, at wilde men my
 aan de hoogste Galg ophangen. Ik hadde van
 den Heer *Pauw* (aan wien ik den Lof moet
 geven, dat hy een zeer bescheiden Heer is)

voor het ſchryven van de Haagſe Koeranten jaarlyks een Mooi inkoomen , en by gevolg hondertmaal meer Redenen om hem te ontzien, als den Ruiters , of eenig Haags Predikant. Ue. kan derhalven oordelen , of de Ruiters de Waarheid gezegt heeft , met my zo eene laſſe Taal toetedigten.

298. Nadat de Heer *Manger* , van wien ik reets hiervooren Melding gedaan heb , zich afgeſlooft hadde , om my even door zulke krachtige Bewys-Redenen , waarvan de Ruiters zich tegens my bedient heeft , te overtuigen , brak ik eindelyk in de volgende Woorden uit : *Myn Heer* , zeide ik tot hem , uwe Bewys-Redenen zyn al te zwak om my te overtuigen , derhalven heb ik beſlooten , door Gods Genade in het Rooms-Katholyk Geloof te leven , en te ſterven. De gemelde Heer zal het mede moeten bekennen , mits de Heer *Emans* , Ouderling van de Gereformeerde Gemeente van s' *Gravenhaage* , by dat Voorval tegenwoordig was. Zou ik nu tegens eenen Predikant , die my alle kwaad zegt te doen , zo ſtout geſprooken , en tegens eenen Ruiters eene zulke laſſe Taal geſchreeven voert hebben ? Dat zal noch Ue. noch ymand anders kunnen geloven.

299. De Heer *Henselman* , Legations-Secretaris van het Ruſſiſche Hof by de Heeren Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden , die voorſaams Luithers geweest , doch zedert om eene zekere Reden Gereformeert geworden is , kwam my op eenen zekeren Avond in het *Voorhout* wandelende , te Gemoet , en : *Myn Heer* , zeide hy tot my , uwe tegenwoordige Staat gaat my zeer ter Herte , mits ik voor eenige Dagen by eenen Vrind ten eeten zynde , over Tafel ge-
hoort

hoort heb, dat u een zwaar Onweder over 't
het Hoofd hangt. Dat kan niet wezen, ant-
woordde ik daarop. Hoe dat? Hernam hy.
Mits ik my, verzettede ik, zo dra als ik het
Besluit genoomen heb de Rooms-Katholyke
Religie wederom te omhelzen, teneenemaal
aan de Goddelyke Voorzienigheid heb overge-
geven: Al 't geen my die Voorzienigheid nu
zal laten overkoomen, daarmede zal ik ver-
genoegt zyn: Goed en kwaad zal ik evenge-
lykelyk van de Hand des Heeren ontfangen;
en dewyl de barmhertige God alles ten beste
weet te keeren, zo vreeze ik voor geen Kwaad.

De gemelde Heer was over dat onverwacht
Antwoord zodanig verwondert, en gestigt,
dat hy betuigde nooit diergelyke Taal van
ymand anders te hebben gehoord. En desniet-
tegenstaande zou ik my van eenen Ruiter heb-
ben laten overbluffen. Dat zal hy ymand an-
ders als een vernuftig Hollander moeten wys
maken.

300. De Heer *Bronkborst* Procureur en Sollici-
teur in den *Haag*, een van myne beste Vrind-
den, die ik ooit in de gemelde Plaats gehad
heb (schoon hy naderhand alle de andere moest
volgen, om niet by de Heeren Predikanten in
Ongenade te vallen) betuigde my zyn Leed-
wezen, wanneer hy hoorde, dat ik my wede-
rom in den Schoot der Rooms-Katholyke Kerk
begeven hadde, en daarom veele Vervolgen-
gen moest uitstaan. Hy poogde my door ver-
schiede Redenen terug te houden, doch, *Mijn*
Heer, zeide ik tot Besluit van onze Zamen-
spraak, wanneer wy voor Gods Rechter-Stoel
verschynen, alsdan zullen wy zien, wie van
ons beide de waare Religie gehad heeft. En

met wat Vertrouwen zal doch vooft Gods Oordeel durven verschynen een Protestant, die van Gods Woord en van zyne gansche Religie geene andere Zekerheid heeft, als het zeggen van eenen Predikant?

301. Waarop steunt gy doch, zeide de Heer Predikant *Peregrinus* eenmaal tot my. Op God, was myn Antwoord. Van dezen Heer, die na myn Vertrek uit den *Haag*, overleden is, moet ik zeggen, dat hy zo wel als de Heer *Gronne* zyn Collega, een zeer bescheiden Heer geweest is. Wanneer ik derhalven van de Kwaadaardigheid der Gereformeerde Predikanten in het algemeen spreek, zo wil ik die twee Heeren en alle degeene, die van denzelfden zagtmoedigen Inborst zyn, daaronder niet begrepen hebben; hebbende de gemelde twee Heeren, zo als ik door de tweede en derde Hand vernoomen heb, geen Deel aan myne Vervolgingen willen neemen. Ook kan ik U.E. verzekeren, dat hen beide niets ontbrooken heeft als de waare alleen zaligmakende Rooms-Katholyke Religie. Zy hadden beide, zo wel als zeer veele van hunne Collega's, Verlichting genoeg om den Dwaalweg, waarop zy wandelden, van de Rooms-Katholyke Waarheden te onderscheiden. Maar het Punt van Eere, en de Bekommering van Vrouw en Kinderen tot Armoede te brengen, zyn twee Moordenaars van duizenden van Zielen.

302. Ik heb U.E. rechs hiervooren verhaalt, hoe dat ik met den Heer Predikant *Vesse* een Disput over den Bybel heb gehad, en hoe dat hy my op myne Vraag: *Hoe hy wist, dat de Bybel Gods Woord was?* geen voldoende Antwoord heeft kunnen geven. Dien Brok konde hy niet ver-

verduwen. Hy kwam my, terwyl ik te *Riswyk* woonde, op eenen zekeren Avond tuschen de *Geestbrug*, en het gemelde Dorp te Gemoets en: Ik weet niet, wat gy zyt, grauwde hy my toe. Dat heb ik getoont, wat ik ben, gaf ik hem daarop tot Antwoord. Dan geeft Reden van u doen, hervattede hy. Dat zal geschieden, verzettede ik, als ik eens op vryen Bodem aangekoomen zal zyn. En zie, *Myn Heer*, in dezen Brief houde ik myn Woord.

De Heer *Roos*, Ouderling van de Gereformeerde Gemeente van *s' Hage*, was by de voorsz. Ontmoeting tegenwoordig, en kan derhalven van het gepalleerde Getuigenis geven. En hetgeen by de Ontmoeting al zeer merkwaardig was, is, dat de gemelde Heer *Velse* my, niettegenstaande ik hem zeer beleefdelyk hadde bejegt, in het weggaan agter nariep: *Bibele! Bibele! Bibele! Bibele! Ha! ha! ha! ha! Bibele! Bibele! Bibele! Waar staat geschreven, dat de Bybel Gods Woord is?* Invoege dat ik, indien ik den Heer *Velse* niet even te vooren gezien en gesprooken hadde, gedagt zou hebben, dat my een dol of dronken Groenwyf uit den *Haag* was koomen naloopen.

303. Uit de Voorvallen (veele andere ga ik thans met stilzwygen voorby) kan UE. en yder bescheiden Protestant ligtelyk afmeeten, of ik wel bekwaam ben geweest, om my van zulke bloode Woorden: *Het is te laat, enz.* tegens eenen Ruiters te bedienen, nadat ik zulke uitmuntende Preuven van myne Kloekmoedigheid en Bestendigheit in myne wederom angenoemene Rooms-Katholyke Religie gegeven hadde.

§. II.

*Antwoord op het twaalfde en laatste
Punt.*

304. Wat nu het twaalfde en laatste Punt be-
treft , te weten , dat de Ruiters my zou heb-
ben vermaant in het Gereformeerde Geloof vol-
standig te blyven , zulks is mede onwaar , mits
ik niet volstandig konde blyven in een Geloof,
welk ik al voor Jaar en Dag verzaakt , en
den Schop gegeven , en deswegen ook al , ge-
lyk ik reets gezegt heb , zwaare Vervolgingen
geleden hadde ; zodanig , dat de meergemelde
Heer *Velse* , die den Bybel-Brok niet konde ver-
duwen , welken ik hem voorgeworpen hadde ,
by onze bovengemelde Ontmoeting zyne Gal
voor het laast teneenemaal tegens my uitbraakte ,
my luidskeels uitjouwende voor eenen *Brander* ,
Moordenaar , *Blaaker* en wat diergelyke fraaie
Eer - Tytelen meer zyn . Hy wilde daarmede
buiten Twyffel zeggen , dat wy de Menschen
om haar Geloof verbranden . Doch hy hadde
ook behooren te denken , dat zulks in myn
Vermoogen niet was , en by gevolg waren
zyne bittere Scheld-Woorden kwalyk toegepast .
Ik gaf hem deshalven ook geen ander Antwoord
daarop , als dit : Scheld maar *Myn Heer* , zeide
ik , zo veel als gy wilt , ik zal UE. geen een
Woord meer tegenspreken . En daarmee ging
ik heen .

305: Het is waar , de Ruiters haalde verscheide
Politique Redenen voor den Dag , om my te
doen omzadelen . Hy poogde my eene Vrees
aan-

aantejagen , voorwendende , dat de Overigheden my na myne Terugkomst in Duitsland de Straf op den Afval staande , zoude doen ondergaan , en haar gegeve Woord niet houden. Doch ik hadde een ander Vertrouwen zo wel op God , die zulks niet zoude toelaten , als op de gemelde Overigheden , die ik wel wist , dat zich over myne Bekeering en Terugkeering zouden verblyden , even als de Huis-Vader in het Evangelie over zynen wederkeerenden verlooren Zoon. Ook kan ik UE. verzekeren , dat nooit een boetvaardig en wederkerende Zoon met meer Tederheid , Achtung en Liefde ontfangen is geworden , als myne Overigheden my ontfangen hebben. Een uitmuntend Bewys daarvan is , mits zy my het eerste Jaar na myne Terugkomst te weten , den elfden *Julij* 1733. te *Keule* , hoewel teneenemaal onwaardig tot Priester hebben doen wyen. Ja het Jaar daar-aanvolgende , te weten den achtienden *Maart* 1734. hebben zy my in de gemelde Stad *pro Cura* laten approbeeren ; invoege dat ik zedert dien Tyd in het preeken , Biecht hooren , Krancken bezoeken , het uitdeelen der Sakramenten en andere Pastorale Functien wakker oeffene gelyk als het een yverig Ziel-Zorger betaamt.

Met dezelfde Liefde zullen ook alle de andere Afvalligen , die na Holland en andere Gewesten overgelopen zyn , ontfangen worden , als zy maar met een rouwig en boetvaardig Hert terugkoomen ; zynde ook al verscheide van hen , die voor en na my wedergekeert zyn , op dezelfde Wys ontfangen geworden.

306. Uit hetgeen tot nu toe gezegt is , kan UE. en yder vernuftig Mensch klaar zien , wat voor eene Waaragtige *Historie Johan Lindlarw* uitgegeven

gegeven heeft. Ik heb ondertuschen daarvan niet meer willen wederleggen, als wat my raakt, den Rest overlatende aan die Eerwaardige Paters *Efsenbrender* en *Pickart*, met welke de Ruiters zyne overige Zamenſpraken gehouden heeft, hebbende de eerstgemelde Pater, zo als hiervooren No. 22. 23. 24. en 25. te zien is, dat Leugenwerk reets grondig tegengesprouken.

Vervolg der Wederleggingen van de overige Leugenen en Lasteringen des Ruiters.

307. Thans kooome ik tot de overige Leugenen en Lasteringen, waarmede *Johan Lindlauw* zyn *grondig Onderwys* aan *Jan Jansz ten Horst* doormengt heeft. Wy zullenze hier mede wederleggen, en dit Vervolg insgelyks in zekere 5. *Paragraphos* verdeelen. Doch ik moet UE: vooraf zeggen, dat de Ruiters zyn *Grondig Onderwys* in Plaats van Pag. 1. begint met Pag. 21. om dat het Antwoord van *Jan Jansz ten Horst* aan *Johan Lindlauw* twintig Bladzyden of *Pagina's* beslaat, en het *Grondig Onderwys* derhalven, zo als reets gemeld is, met Pag. 21. begint, om agter het voorsz. Werkje van *Jan Jansz ten Horst* te kunnen gebonden worden, en daarmede een eenig Boekje uitmaken. Ook moet ik UE. zeggen, dat *Jan Jansz ten Horst* den Ruiters wel anders zou hebben kunnen antwoorden; doch nadien hy onder het Kruis is, en onder eene Gereformeerde Regering leeft, zo heeft hy zyne Pen niet meer tegens denzelfven durven scherpen, en daarmede heeft hy zeer wyslyk gedaan. Doch dat Gebrek zal ik onder

onder Gods Zegen, zo als ik in den tegenwoor-
digen Brief reets voor een Gedeelte gedaan
heeft, vergoeden. Nu tot de Zaak.

§. I.

*Antwoord op het Grondig Onderwys
van Pag. 22. af tot Pag. 27.*

308. Op de twee en twintigste Bladzyde van het
Grondig Onderwys zegt de Ruitcr, dat *Johan
Hus* en *Hieronimus van Praag* tegens het Vry-
geleide des Keizers verbrand zyn; en dat al
lang voor *Lutherus* en *Calvinus* de Waldensen
en andere geweest zyn, die dezelve Leere ge-
had hebben. Doch op die twee Onwaarheden
heb ik reets *No. 51. enz. No. 195. en 196. en*
eindelyk No. 217. en 219. grondig en bondig
geantwoord.

309. Pag. 22. en 23, zegt de Ruitcr, dat de Kerk
even als eene Lamp haast verdroogt was geweest,
en dat *Calvinus* en *Lutherus* dezelve wederom
hebben doen branden. Op dat Sprookje heb
ik geantwoord *No. 253.* Voorwaar indien die
Lamp al verdroogt was geweest (schoon He-
mel en Aarde eerder zullen vergaan als Gods
Woord en zyne Beloften aan de Kerk gedaan)
zo hadden 't echter andere Mannen, die dezelve
wederom hadden ontstookcn, moeten wezen
als een *Kalvyn* en een *Luther*, van dewelke
men met Recht zeggen kan: *Aan baare Vruchten
zult gyze kennen: Kan men Wyn-Druiven van de
Doornen lezen, of Vygen van de Distelen?* *Math. 7.*
Ƴ. 16. en eene Goddelyke Religie van ongod-
delyken Mannen? gelyk als *Luther* en *Kalvyns*
geweest zyn. Zie *No. 54.*

310. Pag. 23. vraagt hy, wat wy door de waare Kerk verstaan? Daarop heb ik geantwoord No. 252.
311. Pag. 23. en 24. haalt de Ruiters verscheide Concilien, die na zynen Waan gedwaalt hebben. Daarop heb ik geantwoord No. 254. 256. enz. tot No. 263. inclus. Op het Punt aangaande het verbranden van de Ketteren heb ik geantwoord No. 217. op dat aangaande het lezen van den Bybel No. 224. en 261. en op dat aangaande de Traditien No. 263. enz.
312. Pag. 25. vraagt hy, of *Christus* door zynen Heiligen Geest de Apostelen niet alles geleert heeft, wat ons ter Zaligheid nodig is? en daarop verlangt hy Antwoord. Hierop geve ik dan een dubbeld Antwoord. Vooreerst vraag ik den Ruiters, of de Apostelen na het ontfangen van den H. Geest hebben kunnen dwalen of niet? Hebbenze kunnen dwalen, zo deed de Ruiters eene overtollige Vraag, en het is onnut en te vergeefs, dat hy Antwoord verlangt; want wat kan 'hem helpen, dat hy weet, of de Apostelen door den H. Geest alles, wat ons ter Zaligheid nodig is, geleert hebben, indienze in dat alles, of in alle de geleerde Zaken ook na het ontfangen van den H. Geest hebben kunnen dwalen, en ons dus bedriegen? Hebben de Apostelen na het ontfangen van den H. Geest niet kunnen dwalen, te weten in Geloofs-Zaken, zo is de Ruiters de allergrootste Lafteraar, die'er kan worden gevonden, om dat hy zegt, dat *S. Pieter* ook na het ontfangen van den H. Geest gedwaalt heeft, en dat zuiks geschied is tot Waarschouwing voor alle Menschen tegens de hovaardige Inbeelding van onfeilbaar te zyn. Zie hiervooren No. 251. Ten
- tweeden

tweeden antwoorde ik , en zegge , dat *Christus* zyne Apostelen geleert heeft alles , wat ons ter Zaligheid nodig is ; doch het is niet alles geschreeven , zo als ik *No. 263. enz.* getoont heb.

313. Pag. 25. en 26. meent de Ruitcr de Opperhoofdigheid van *Petrus* en zyne Opvolgers , te weten , de Pauzen van *Rome* , krachtig te wederleggen. Doch ydele Poogingen ! Hy komt ten dien Einde met een Zak vol Leugenen optrekken , en haalt zommige Pauzen aan , die Ketteryen geaprobeert zouden hebben. Doch die Leugenen en Lasteringen heb ik van *No. 265.* af tot aan *No. 271.* inclus grondig en bondig wederlegt.

314. Pag. 26. en 27. zegt hy , dat *Jan Jansz ten Horst* zou hebben bekend , dat'er veele Misbruiken en kwade Gevoelens in onze Kerk zouden zyn. De onbezonne Leugen heb ik *No. 272.* genoegzaam beantwoord.

315. Pag. 27. zegt hy ook , dat *Christus* alleen onze Middelaar moet wezen. Doch wy zeggen het ook , en by gevolg bewyft hy niets tegens ons , noch tegens de Aanroeping der Heiligen ; mits zich alle de Heiligen zo wel als wy by dien Middelaar moeten aanmelden ; doch gelykerwys een Gezant , die by den Keizer , of Koning van Vrankryk , of eenige andere Mogentheid iets van belang verzoeken wil , wel eenige voorname Vrinden van eene zulke Moogentheid mag medebrengen , die zyn Verzoek ondersteunen ; dus moogen wy ook , wanneer wy van God den Heere iets begeeren , ook wel eenige Heiligen , die zekertyk Gods Vrinde zyn , medebrengen , om voor ons , en te gelyk met ons te bidden. Ik meene , dat strekt meer tot Gods Eer als Onzer. Zie hiervooren *No. 100.*

en

en van No. 279. af tot N. 285. inclus die Zaak grondig en bondig verhandelt; zynde het Verschil aangaande het maaken van Beelden mede daarin begreepen.

316. Pag. 27. begeert hy insgelyks van *Jan Jansz ten Horst*, te weten, wa'er doch voor gevaarlyke Prullen in de Gereformeerde Kerk mogten zyn? Ik antwoorde *Jan Jansz ten Horst* heeft ongelijk, dat'er in de Gereformeerde Kerk Prullen zouden wezen; en ik zegge, dat'er in de Gereformeerde Kerk geene Prullen zyn. Wat dan? Louter Dwalingen, en al voor veele Eeuwen verdoemde Ketteryen tegens God; tegens zyne Geboden; tegens zyne Goedheid en Barmhertigheid; tegens zynen Zoone *Christus Jesus*; tegens zyne Allerzaligste Moeder; tegens zyne grootste Vrinden de Heiligen, met een Woord, tegens alle Goddelyke en menschelyke Rechten, en tegens de goede Zeden. Dat zyn wat met meer als Prullen. Het Uitreksel, 'twelk ik met myne Aanmerkingen van No. 51. af tot No. 224. inclus aan UE. medegedeelt heb, zal UE. en de gansche Weereld overtuigen, dat ik hier de Waarheid spreek.

§. 2.

Van den Doop.

De Vragen en Lasteringen des Ruiters aangaande den Doop worden beantwoord.

317. Pag. 27. en 28. spreekt de Ruiters met zynen *Molineus* op eene kwaadaardige Wys van den

den Doop. Hy vraagt onder anderen: Of de Kinderen zonder den Doop niet kunnen zalig worden? En Ik antwoorde van Neen. *Tens zy dat ymand wederom gebooren werde uit Water, onde den H. Geest, zo en kan hy het Koningryk Gods niet ingaan, zegt onze Zaligmaker Joh. 3. 5.* Het bennen klare Woorden Gods daar valt niet af te disputeren, om my van des Ruiters eige Woorden te bedienen.

Is'er ymand, die niet gedoopt is, en den Doop echter met een vurig Hert verlangte, en begeert, zo neemt God de Heere den Wil voor de Daad aan. De Kinderen kunnen zulks niet begeeren noch verlangen, by gevolg gaan zy zonder den Doop verlooren; kunnende het Geloof der Ouderen haar ook niet helpen, mits zulks geen den minsten Grond in de H. Schrift heeft, spreekende *Christus* de Heere gansch duidelyk van den Doop, welken men in zyn eigen Persoon, en niet in eenen anderen, ontfangen moet.

Is'er ymand niet gedoopt, en word echter om het Geloof ter Dood gebragt, zo word hy in zyn eigen Bloed gedoopt, en zalig. (a) Het bennen klare Woorden Gods des Heiligen Geestes, uitgesprooken door den Mond van zyne onseilbaare Rooms-Katholyke Kerk, aan dewelke *Christus Jesus* belooft heeft alle Waarheid te leeren. Daar valt dan niet af te disputeren.

De Ruiter zegt: *De Zoon zal de Ongerechtigheid des Vaders niet drage.*, Ezech. 18. 5. 20. Doch dien Text brengt hy zeer kwalyk by den

(a) Vide Theologiam Moralem Rmi D. Leonardi Jansen, Abbatis Knechtstedenensis Ordinis Praemonstrat. Casu 89. N. 5. & 6.

den Doop te pas; want waarom word het Kind gedoopt, indien het de Ongerechtigheid zyns Vaders *Adam* niet draagt? Ik vrage den Ruit-ter: Is een Kind, dat eerst op de Weereld komt, met de Erf-Zonde besmet of niet? Zegt hy, dat het met de Erf-Zonde niet besmet is, dan zal hy eene nieuwe Kettery beginnen. Zegt hy, dat het met de Erf-Zonde besmet is, dan spreekt hy tegens zynen Text, die zegt: *Dat de Zoon de Ongerechtigheid van zynen Vader niet dragen zal*, en derhalven met de Erf-Zonde, die eene Ongerechtigheid van onzen eersten Vader *Adam* is, niet beladen moet zyn. Zie eens, hoe dat Ruiters Paardje hinkt. O on-voorzichtige Ruit-ter! O *Molinaus*! O blinde Leidsman! hoe stort gy met uwen blinden Ruit-ter in de Gracht! Wat nu den gemelden Text betreft, de Rooms-Katholyke Uitleggers der Schrift verklaren denzelven op deze Wys: De Zoon, zeggende, zal de Ongerechtigheid des Vaders niet dragen, ten zy hy zich die Ongerechtigheid deelachtig maakt, en indien zyne Kinderen en Kinds-Kinderen mede daaran Deel neemen, zal God de Zonde des Vaders straffen tot in het vierde Geslacht. (*) Dit is eene Katholyke Uitlegging, dewelke wat styver op haare beenen staat als die van den Ruit-ter. De Woorden van *Lombardus*, indien het de Woorden van *Lombardus* zyn, zyn geene Woorden van de onseilbaare Kerk. Ook heeft het niets te beduiden, indien *Lombardus* zegt, dat *Christi* Woorden moeten worden verstaan van degeene, die den Doop kunnen ontfangen, en anzelven verachten, want het zyn, zegge ik noch-

(*) Vide *Corn. à Lapide* in Cap. 18, *Exech.*

nochmaals, geene Woorden van Gods onfeil-
baare Kerk; daarenboven is *Lombardus* een par-
ticulier Leeraar, wies Gezag by gevolg niets
vermag, wanneer het tegens de eenparige Leere
van alle de andere Katholyke Leeraars der Kerk
stryd. Doch dewyl *Molinaus* en de Ruiters
Aanhaalingen zo ongetrouw zyn, gelyk wy
reets hiervooren gezien hebben, zo ben ik van
Gedagten, dat, indien ik den meergemelden
Lombardus eens kooome natezien, ik eenen gansch
anderen Zin in denzelven vinden zal, als de
voorsz. Leugenaars daaruit gehaalt hebben.

Heeft Paus *Gregorius* gezegt (ik vooronder-
stelle eens, dat het waar is) dat de Kinderen
eerst moeten worden onderwezen, en dat men den
Doop zo lang moet uitsstellen, zo gelieft UE. te
weten, dat het voormaals gebruikelyk geweest
is den Doop uittestellen, tot dat de Kinderen
eenen genoegzamen Ouderdom bereikt hadden,
om in dat Geheimnis onderwezen te kunnen
worden, welke Gewoonte echter naderhand
door de Kerk afgeschafft is wegens het Gevaar,
dat daarmede verknopt was, te weten, dat de
Kinderen zonder den Doop mogten koomen
te sterven, en dus voor eeuwig buiten het Ko-
ningryk Gods uitgeslooten worden. *Math. 3.*
ÿ. 5. (b) Ik meene nochtans, dat men de
Woorden van Paus *Gregorius* ook zeer wel kan
verstaan van de volwassene Kinderen, die voor
den Doop zekerlyk moeten worden onderwee-
zen, zo als noch hedensdags niet alleenlyk by ons
maar ook by de Gereformeerden gebruikelyk is.
Het

(b) Vide Rmum D. Leon. *Jansen* loc. cit pag. m. 18. *Con-
cil. Trident. Sess. 7. Can. 1. 2. 3. &c.* Instructions Generales
du Catechisme de *Montpellier* P. III. Chap. II. §. 3. & suivant.

Het Geval van den Moordenaar aan het Kruis, die zonder den Doop zalig is geworden, bewyft niets tegens ons. *Christus* de Heere, die de Wet van den Doop gegeven hadde, konde daarin ook dispenseren.

Indien een Gereformeert Predikant echter blyft dryven, dat de Wet moet worden verstaan van de Verachters van dezelfde Wet (hetgeen hy nochtans in Eeuwigheid niet uit Gods Woord zal kunnen bewyzen) zo vrage ik hem:

Indien zo een Verachter een vast Geloof hadde, dat hy zonder den Doop, en alleenlyk door de Verdiensten *Christi* zalig zoude worden, en indien hy daarenboven de *Verzekering* hadde, zoude hy dan wel zonder den Doop zalig kunnen worden, in weerwil dat hy den Doop veracht hadde? Ik wenschte, dat een Predikant my op die Vraag eens geliefde te antwoorden.

Voorts lastert de Ruitcr, dat wy den Doop met *Duivels-Bannen*, met *Oli*, met *Keirssen*, met *Spouwvel* en *Zout* zodanig hebben verandert, dat indien *Christus* en zyne Apostelen eens andermaal in de Weereld kwamen, zy denzelven niet meer zouden kennen. Doch, om kortelyk op deze Lastering te antwoorden, de Ruitcr hadde beter gedaan, indien hy zich by zynen Roskam hadde gehouden, dan zou zyne Godloosheid en geaffecteerde Onkunde niet voor den Dag gekomen zyn. Alle de Rooms-Katholyken zeggen en leeren, dat de Substantie van den Doop bestaat in de Afwasling met natuurlyk Water onder het uitspreken van de Woorden: *Ik doope u in den Naam des Vaders, ende des Zoons, ende des Heiligen Geestes.* Het Duivels-Bannen, gelyk de grove Ruitcr het poemt, en de overige omstandigheden, welke daarby

daarby koomen , zyn niet anders als Ceremonien of Plegtigheden , die de Substantie in het minst niets kunnen beneemen, en die in de eerste Kerk zo wel gebruikeiyk zyn geweest als tegenwoordig. (c) Die Ceremonien zullen wy onder Gods Zegen in een ander Werkje verklaren, en dus allen Ketteren en Lasteraars den Mond stoppen. Deze Brief, die buiten myne Verwachting al vry wat opgezwollen is, zou anderszins te dik worden. De Vaders, in de onderstaande Kantteekening aangehaalt, handelen van die Ceremonien, en by gevolg zynze niet nieuw.

§. 3.

Van het lezen van den Bybel.

318. Pag. 29. snatert de Ruitcr al wederom, dat het Concilie van *Trente* zegt, dat het lezen van den Bybel schadelyk is. Op die Beschuldiging heb ik reets *No. 261.* grondig en bondig geantwoord, en aldaar ook getoont, hoedanig men den Bybel lezen moet.

Voorts zegt hy met den Koninglyken Prophceet *David*, Ps. 118. *ÿ. 105. Heer u Woord is een Lamp voor myne Voeten.* Ps. 12. *ÿ. 7. De Reden des Heeren zyn reine*, en Ps. 19. *ÿ. 8. en*

T

19.

(c) *S. August.* de Symbol. ad Catechum *S. Cyprian.* Ep. 76. *S. Greg. Nazianz.* Orat. 40. *S. Opat.* Cateches. 1. *S. August.* lib. 1. Confess. cap. 11 lib. 2. de merit. & remis. peccat. cap. 26. Concil. 3. *Carthag.* Can. 15. *S. Isid.* lib. 2. de Offic. Eccles. cap. 1. *S. Ambros.* lib. 1. de initiand cap. 1. *Tertull.* lib. de Coron. Mil cap. 3. *S. Basil.* lib. de Spiritu S. *Chrysof.* Homil. II ad Pop. Antioch. Le Catechisme du Mr. de *Maux.* Instructions Generales du Catechisme de *Montpellier* P. III. Sect. 1. §. 5. 6. & suiv.

19. De Wet des Heeren is volmaakt, bekeerende
 de Ziele. De Getuigenissen des Heeren zyn gewis-
 2. Pet. 1. v. 19. Wy hebben een vast Prophetis-
 Woord, en gy doet wel daaraan, dat gy daarop
 let, als op een Licht, het welk in den donkeren
 schynt, tot dat den Dag aankomt, en de Morgen-
 sterre in uwe Herten opgaat. Die Texten neem-
 men alle oprechte Katholyken aan, en daarom
 is het de grootste Lastering van de Weereld,
 dat de Katholyke Menschen, gelyk als de Rui-
 ter zich niet schaamt te zeggen, vreezen, als
 zy van den Bybel hooren spreken. Wy schrik-
 ken geenzins voor den Katholyken Bybel, maar
 wy schrikken voor den Gereformeerden ver-
 valschten Bybel in den Mond van een Gere-
 formeert Predikant, waarin dezelve op nieuw
 gekaauwt, anders gefatsoeneert, verdraait en
 omgegooten word door den verkeerden Zin,
 welken hy aan Gods Woord geeft. En wat
 is Gods Woord doch zonder den rechten Zin?
 Het is even als een Lichaam, waaruit eene men-
 schelyke Ziel gedreven word, en 'twelk ver-
 volgens met eenen Duivel word bezielt; ge-
 lykerwys men nu an zo een Lichaam, schoon
 het niterlyk de Gedaante van een levendig
 Mensch heeft, echter niet den Naam van eenen
 Mensch geven kan, dus kan men ook aan het
 door eenen Predikant verkeerde, en tot een
 kwaden Zin verdraaide Gods Woord in geenen
 Deele den Naam van Gods Woord geven; te
 meer, mits'er geene Kettery zo dwaas, noch
 eene Godloosheid zo groot kan worden gewon-
 den, die uit Gods Woord, op die Wys ver-
 valscht zynde, niet kan worden getrokken.
 Het Geval van de *Donatisten*, en van *Robert de*
Duivel, hiervooren N. 82. en 224. aangehaat,
 strekt

strekt ons tot een genoegzaam Bewys van dien, zynde No. 206. mede aangetoont, wat voor eene Meenigte van Seften uit den na zynen Zin uitgelegden Bybel ontstaan. Ook kan ik de Luiden, die den Bybel dus verdraaien en vervalschen, niet beter vergelyken als met de Spinnekoppen. Deze trekken uit de allerschoonste, welriekenste en allerbeste Geneeskruiden en Bloemen het allerafschuwelykste en schadelykste Venyn: Dus maken her ook de Vervalschers van den Bybel; mits zy uit het allerzuiverste, en levendig makende Woord Gods de allerschadelykste en Zielen-doodende Leeringen en Ketteryen haalen.

Indien nu ymand, het zy uit Bottigheid en Onkunde, het zy uit zyne verkeerde Zinnen, Gevaar loopt uit Gods Woord dus een Predikanten-Woord te maken, en met de Predikanten eeuwig verlooren te gaan, alsdan is het zekerlyk beter, dat hy het lezen van Gods Woord laat staan, en zich vergnoegt met Gods Woord uit den Mond van zyne Katholyke Leeraars te hooren even als degeene, die niet lezen kunnen, zo als hiervooren No. 261. gezegt is.

O ongelukkige Predikanten! O rampzalige Zielenharders! die gy de arme Menschen dus door uwe eigenzinnige, menschelyke, wankelende (zoud gy het vast Prophetis Woord hebben? Gy mogt wat anders hebben! Gods Woord word niet gevonden als in Gods Kerk, die gy niet wilt hooren) en verkeerde Uitleggingen van de H. Schrift, ter eeuwige Verdoemenis leid! Voor u worden wy uitdrukkelyk gewaarschouwt van den Heere Christus en Isaias.

(d) Want daar staat in t' 29. Cap. van Isaias: Want de Heere heeft over Ulieden uitgegooten eenen Geest des diepen Slaaps, en hy heeft urwe Oogen toegeslooten; de Prophteten, en urwe Hoofden, ende de Zienders heeft hy verblindet, daarom dat zy hem vreezen na Menschen Geboden (Predikanten-Uitleggingen) en daarom wil hy voorts wonderlyk met dit Volk handelen, dat de Wysheid zyner Wyzen zal vergaan, en het Verstand zyner Verstandigen zich verbergen zal. En JESUS brengt diezelve Woorden tot Beschuldiging van de Leeraars van zynen Tyd by in Math. 15. v. 7. en 9. en waar-schouwt ons daartegen met te zeggen v. 14. Laatste vaaren, zy zyn blinde Leidslieden der Blinden. Indien nu de Blinde den Blinden leid, zo zullen zy beide in den Gragt vallen. Dus verre de Ruiter, wiens Wapenen ik tegens hem zelf, en tegens zyne Predikanten omkeere.

Ik heb ook al hiervooren van No. 273. af tot No. 279. inclus wydloopig doen zien, dat men zonder de Authoriteit van de Kerk niet kan weeten, wat Gods Woord is. No. 206. heb ik insgelyks getoont, dat de Predikanten geenen Ketter uit Gods Woord alleen kunnen overtuigen van eenige Dwaling. Tot Besluit van dezen Nummer zal ik'er dan noch byvoegen de zeer merkwaardige Woorden van twee Vaders der Kerk, dewelke op de Predikanten wonderlyk wel passen.

De

(d) Dat zyn de eige Woorden des Ruiters, die hy, na zyn valsche Voorgeven, tegens my zou hebben gebruikt, in zyne waaragtige Historie Pag. 42. Ik keere dezelve Woorden om, en gebruikeze met meer Recht, en Bevoegtheit tegens de Predikanten.

De eerste Vader is *Tertullianus*, die zich in
 dezer Voege laat hooren. (e) " De Kettters, zegt
 " hy, handelen uit de Schrift, raden en spree-
 " ken uit de Schrift, zy werpen de Schrift
 " voor, en door deze haare Stoutheid bewee-
 " gen zy ten eersten zommige; maar in den
 " Stryd en het Disput maken zy moede degeene,
 " die wel gegrond; zy vangen de Zwakke, en
 " de Middelmattige laten zy met eene Twysfel-
 " moedigheid weggaan. Dat Voordeel en den
 " Kunstgreep moet men voornamentlyk verhin-
 " deren, en hen niet tot eenig Disput, of eenige
 " t' Zamenpraak uit de H. Schrift toelaten
 " Want die Stryd dient tot niets anders als tot
 " Verzwakking en Bederving van 't Hoofd, en
 " van de Maag. Die Kettters (die Predikanten)
 " neemen eenige Boeken niet aan, en wanneer
 " zy eenige aanneemen, zo neemen zyze echter
 " niet geheelyk aan. Met byvoegen, en met
 " besnoeien verdraaien zy de Schrift tot Bevoor-
 " dering van haar Oogmerk; en wanneer zy
 " al eenige Schrift geheel behouden, zo verkeer-
 " ren zy dezelve door versierde tegenstrydige
 " Uitleggingen Zy willen niet erkennen
 " hetgeene, waardoor zy overtuigt worden, en
 " zy gronden zich op hetgeene, dat zy valsche-
 " lyk verzonnen hebben, en hetgeene, dat zy
 " daaruit vatten, is twyffelachtig. Wat zult
 " gy uitregten, schoon gy zeer wel in de Schrift
 " ervaren zyt, als zy ontkennen, hetgeen gy
 " verdedigt, en in Tegendeel verdedigen,
 " wat gy ontkent. En gy zult de Stemme in
 " twisten verliezen, en niets anders als eene

T 3

Ont-

(e) *Tertull. lib. de Praescript. cap. 15. 17. pag. 2. 16. B. P.*
Elfen in zyn Slecht und Recht p. III. 121.

”Ontroering der Gal wegens haare Lastering
winnen, enz.”

De tweede Vader is de *H. Irenaeus*. ”Wanneer de Kettters uit de *H. Schrift* overtuigt worden, zegt hy: (f) Dan klagen zy de *Schrift* zelf aan, als of dezelve vervalſcht, of niet kanonyk, of niet regtmatig was, of dat haare Woorden eenen anderen Zin hadden en als menze uitdaagt met de *Traditie*, (NB.) dewelke van de *Apostelen* af komtig is, en door de op elkander volgende *Priesters* in de *Kerk* bewaart word, alsdan kanten zy zich tegens de *Traditie*, zeggende, dat zy vernuftiger zyn als de *Priesters* en *Apostelen*. . . . Daaruit ontstaat dan, dat haare *Leere* noch met de *Schrift*, noch met de *Traditie* overeenkomt. Tegens dezulke moeten wy kampen, als die, gelyk de *ſlibberige Slangen*, overal haare *Uitvlugt* zoeken.”

Op eene andere *Plaats* laat die *Vader* zich dus hooren. ”Nadien nu de *Grond* en *Leere* der *Kettters* is, zegt hy, (g) welke noch de *Propheten* gepreekt, noch de *Heere* geleert, noch de *Apostelen* nagelaten hebben. . . . op hetgeen zy zeggen, passen zy de *Parabellen* des *Heeren*, de *Spreuken* der *Propheten*, en de *Woorden* der *Apostelen*, op dat haar *Gedicht* en *Fabel-Werk* niet ſchynen zonder *Getuigeniſſe* te wezen. . . . Zy verleiden veele met het *Woord* des *Heeren*, welk zy op haar *kwalyk* r' zamengevoegt *Fabel-Werk* toepaſſen.”

(f) *S. Irenaeus* Lib. 3. adv. Hære. c. 2 p. 23. R. P. Elſſen lib. cit. pag. in 183.

(g) *S. Irenaeus* lib. 2. cap. 1. num. 270. pag. 33.

Noch op eene andere Plaats ontmoete ik in den gemelden Vader de volgende opmerkelyke Woorden: " Dewyl veele Zaken in de Schrift, " zegt hy, op eene figuurlyke Wys, die men " tot dit en dat trekken kan, gesprooken wor- " den, zo passsen zy hetgeene, dat twyffelach- " tig is, door haare Uitlegging op eene bedrie- " gelyke Wys toe op haare Gedicht, gevan- " gen neemende en verleidende degeene, die " geen vast Geloof aan God hebben enz. (b) " Kan men de Predikanten van onzen Tyd wel met levendiger Koleuren afmaalen, als de ge- melde twee Vaders hier gedaan hebben ?

Tot Besluit zegt de Ruiter op de aangehaalde Plaats Pag. 28. *Wy rechten ons* (dit zyn zyne Woorden) *na de Schriftuur, en na de Oud-Vaders.* By gevolg zyn de Oud-Vaders mede haare Richtsnoer, waarna zy zich in Geloofs-Zaken rechten, omdatze eindelyk ontwaar worden, datze met de Schriftuur alleen niet kunnen uitkoomen. Zie doch eens, *Myn Heer*, hoe sterk dat de Waarheid is. Degeene, die altoos schreeuwen: *Schriftuur! Schriftuur!* bekennen nu, datze zich mede na de Oud-Vaders rechten, tgeen zy niet konden zeggen, indien het waar waas, dat de Schriftuur alleen de eenigste Regel was van haar Geloof. Ik ga voort.

T 4

S. 4.

(b) Idem lib. 1. cap. 1. num. 39. pag. 19. R. P. *Elffm*
libro supra cit. pag. m. 183. 184. & 185.

§. 4.

De Tegenwerpingen tegens het Vormsel,
en de Biecht worden beantwoord.

319. De Ruiter wederlegt de Sakramenten van het Vormsel en van de Biecht, Pag. 30. na zyne Gewoonte op eene koddige Wys. Het Vormsel is geen Sakrament, zegt hy, want anderzins hadden de Apostelen ook al Sakramenteningezet. En wat de Biecht aangaat, hy vraagt: Wat in de Biecht doch een Sakrament mag wezen? De Belydenis, of het Berouw, of de Genoegdoening, of de Absolutie. "De drie
"eerste Deelen, vervolgt hy, moeten van den
"Mensch zelf koomen, en kunnen daarom
"geen Sakrament wezen, en het vierde ook
"niet, omdat de Priester in Twyffel staat, of
"hy absolveren kan of niet, en dat hy daarom
"zegt: *Absolvo, te in quantum possum.*" O koddige holbollige Ruiter! Wat zyn dat voor kreupele Redeneringen! Had gy by uwen Roskam gebleeven, gelyk als de Schoenmaker by zynen Leeft, uwe Onkunde zou niet voor den Dag gekoomen zyn. Doch ik heb my voorgenoomen niet te schelden.

320. Wy weten, wat het Sakrament van het Vormsel betreft, uit de Handelingen der Apostelen, (i) dat de Apostelen aan de Nieuwgedoopte den H. Geest gaven mer de Handen op haar te leggen. De Apostel Paulus spreekt insgelyks daarvan *Heb. 6. v. 2.* Ook schynt hy van de Zalving, welke daarby geschied, niet duister te

(i) Zie *Hand. der Apost.* cap. 8. v. 15, en 17.

te spreken. 1. Cor. 1. v. 21. En door de Traditie van de onseilbaare, en door den H. Geest bestierde Kerk zyn wy van dat alles teneene-maal verzekert.

Nu vrage ik den Ruiter en yder Predikant, uit wiens Macht de Apostelen aan de Nieuw-bekeerde den H. Geest gegeven hebben? Hebben zy het uit haare eige Macht gedaan, zo hebben zy iets gedaan, dat zy niet konden doen; en daarom meene ik niet, dat een Predikant zo stout zal durven wezen, en zeggen, dat zy het uit haare eige Macht gedaan hebben. Hebben zy het gedaan uit de Macht, die zy van *Christe* ontfangen hadden, zo hebben zy het gedaan in gevolge van de Leere, die *Christus* aan hen hadde gegeven, en by gevolg hebben niet de Apostelen, maar *Christus JEsus* zelf het Vormsel (dat is de Wys, om ymand den H. Geest te geven) ingezet, en de Apostelen hebben het volgens zyne Inzetting aan de Gelovigen bedient. Dus is des Ruiters drollige Bewys-Rede tegens dat Sakrament grondig en bondig wederlegt. Nu koomen wy tot de Biecht.

321. Tegens het Sakrament van de Biecht gebruikt de Ruiter, of zyn *Molineus* zo een elendig Argument, dat ik wederom genootzaakten hem tot den Roskam te wyzen; mits hy zich daarop beter zal verstaan, als op den Bybel. Doch zie eens, met hoe korte Woorden ik hem, en zynen *Molineus*, en allen Predikanten, die dezelfde Bewys-Rede gebruiken, den Mond stoppen zal.

De Predikanten zeggen, dat het Nachtmal een Sakrament is, en by het uitdeelen en ontfangen van het Nachtmal gebruikt men de volgende Ceremonien. Voor eerst, de Predikant

neemt een lang vierkantig Stukje Witte Brood
 in de Hand. *Ten tweeden*, hy verheft zyne
 Oogen ten Hemel. *Ten dèrden*, hy breekt een
 klein Brokje daarvan af. *Ten vierden*, hy geeft
 het aan eenen op de Bank zittenden Commu-
 nicant (in Engeland knielt men, en zou men
 daarmee ook wel eene Afgodery pleegen?)
 Wat dunkt u Domini *Velse*) *Ten vyfden*, hy
 spreekt deze Woorden: *Het Brood, dat wy bree-*
ken, is de Gemeenschap des Lichaams Christi enz.
Ten zesden, de Communicant neemt den Brok
 met eene diepe Buiging en Eerbied aan. (Is
 dat geene Afgodery, moet ik Domini *Velse* noch
 eens vragen, zich dus te bukken en te neigen
 voor een Stuk Brood, en het dus aan te bidden?)
Ten zevenden, de Communicant steekt het
 Brokje met eene groote Eerbiedigheid in den
 Mond, en eet het op; volgende daarop alle
 de Oneerbiedigheden, en Onbetaamelykheden,
 die zy zeggen, dat wy *Christi* waaragtig Lichaam
 aandoen, en die zy zelf *Christi* Figuur aandoen.
 Uit Schaamte en Eerbied jegens mynen aller-
 beminneklyksten en allerzoetsten Heiland spreekte
 ik hier niet klaarder:
 Wat nu de vyf eerste Deelen aangaat, die
 moeten van de Predikanten zelf koomen, en
 kunnen daarom geene Sakramenten wezen, mits
 de Predikanten Menschen zyn. Wat het zesde
 en zevende Deel aangaat, die kunnen ook geene
 Sakramenten zyn, om datze van de Communi-
 canten zelfs moeten koomen, die iasgelyks
 Menschen zyn. Zie, daar geve ik den Ruiter
 met zyn eigen Zwaard zo een geweldige Steek,
 dat hy onmachtig ter Aarde tuimelt. Dus ver-
 nietige ik met de eige Bewys Rede der Predi-
 kanten, haare twee Sakramenten hebbende zy
 zich

zich van de overige nit haare eige Moedwil-
 ligheid berooft. O arme en blinde Menschen,
 die zich door zulke bloote, naakte en blinde
 Leidslieden laten leiden ! Uit Medelyden zal
 ik haar zeggen, hoedanig het met de Biecht
 by ons toegaat, 'tgeen ik deffe beter kan doen,
 mits ik, zedert dat ik teneenemaal onwaardig
 het Ampt van Ziel-Zorger bekleed heb, veele
 duizenden heb geabsolveert, wenschende, dat
 zy'er eenige Verlichting, en eenig Geestelyk
 Voordeel daaruit haalen moogen.

Het Biecht-Kind, of degeene, die het Sakra-
 ment der Penitentie wil ontfangen, verhaalt
 my zyne gedaane Zonden volgens *Christi* Bevel,
 'twelk *S. Johannes* in zynen eersten Zend-Brief
 Cap. 1. v. 19. met de volgende Woorden ver-
 kondigt: *Indien wy onze Zonden belyden*, zegt
 hy, *hy is getrouw en rechtvaardig, dat hy onze*
Zonden vergeve. Almede de *H. Jacobus* met
 deze Uitdrukkingen: *Belyd elkander urwe Zon-*
den. *Jacob. 5. v. 16.* Vervolgens verwekt het
 Biecht-Kind Berouw over zyne Zonden met een
 vast Voorneemen om dezelve nooit meer te
 doen; de Priester geeft hen daarop eenig Boet-
 werk te verrigten, en eindelyk de Absolutie,
 dat is, hy spreekt hem vry van zyne Zonden,
 en zulks in gevolge van de door *Christus* zelf
 gegeve Macht *Job. 20. v. 23.* Zo dra nu de
 Absolutie door den Priester uitgesproken is,
 worden de Zonden (voorondersteld zynde, dat
 het Biecht-Kind wel gedisponeert is) vergeven,
 en daarmede is het Sakrament der Penitentie
 volbragt.

Dat de Priester nu, gelyk als de Ruitser, in
 Spyt van zyne Conscientie, verhaalt, zou zeg-
 gen: *Ego te absolvo in quantum possum.* Dat is:
 "Ik

“Ik spreek u vry van uwe Zonden, zo veel ik kan,” zulks is de allergrootste, kwaadaardigste en moedwilligste Leugen, die ooit bedacht kan worden. Ik late den Lezer zelfs oordelen. Wy Priesters spreken den Zondaar vry van zynen Zonden, niet onder eene Konditie, zo veel wy kunnen, maar absolutelyk, en zonder eenige Bepaling, zeggende: *Ego te absolvo a peccatis tuis, in Nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, Amen.* Dat is: “Ik absolvere u, of spreek u vry van uwe Zonden, in den Naam des Vaders, ende des Zoons, ende des Heiligen Geestes. Amen.”

Nu kan het gebeuren, dat het Biecht-Kind, behalven de Zonden, ook gevallen is in eenige kerkelyke Censure van Excommunicatie, of Suspenzie, enz. waarvan de Paus en de Bischoppen zich voor een groot Gedeelte de Absolutie voorbehouden, en daarom zegt de Priester, voor dat hy zynen Penitent van de Zonden vry spreekt: *Ego te absolvo ab omni vinculo excommunicationis & interdicti, in quantum possum, & tu indiges.* Dat is: “Ik absolvere u van alle Band van Excommunicatie en Interdict, zo veel als ik kan, en gy nodig hebt.” Maar vervolgens komende tot de Absolutie van de Zonden, zegt hy absolutelyk: *Ego te absolvo &c.* zo als reets gezegt is.

Zie nu eens, *Myn Heer*, hoe onbeschaamde-lyk en godlooslyk de Apostaten of Afvalligen de goedhartige en eenvoudige Hollanders met de openbaarste Leugens durven bedriegen, en om den Tuin leiden. Waartoe zyn die Godvergetene Menschen al niet bekwaam! Yder vernuftig Batavier oordele zelf, wat hy van zulke Luiden houden en denken moet.

Vervolg van de Biecht.

322. Op de een en dertigste Bladzijde van het *Grondig Onderwys* draaft de Ruiter al even sterk voort op het Spoor der Onwaarheden, ten Opzichte van de Biecht. Hy spreekt'er ook van de Sleutelen; hy vraagt, wat dezelve zyn, en hy antwoordt zelf daarop, en zegt: Deze zyn, zegt hy, het Oude en Nieuwe Testament, waarmede de Bedienaars binden en ontbinden, zo sterk, dat alles, wat zy binden op Aarde, ook gebonden zal zyn in den Hemel. Doch hier mogt ik wel eens met klare en uitdrukkelyke Woorden uit den Bybel beweezen hebben: *Voor eerst*, dat de Sleutelen zyn het Oude en Nieuwe Testament: *Ten tweeden*, dat die Sleutelen gegeven zyn aan de Predikanten; en *Ten derden*, dat zy daarmede kunnen binden en ontbinden hetgeene, dat zy niet weten, of waarvan zy geene Kennis hebben. Want als wy Priesters ymand ontbinden, zo moeten wy weten, wat wy ontbinden, dat is, wy moeten weten, of de Zondaar in Staat is om van zyne Zonden losgesproken te worden of niet; en zulks kunnen wy, mits wy geene Engelen, maar Menschen zyn, niet weten, ten zy de Zondaar die ontbinden wil zyn, ons zyne Zonden te kennen geeft of biecht.

Indien de Predikanten echter de voorsz. drie Punten niet met klare Woorden uit den Bybel kunnen bewyzen, zo wenschte ik, dat zy het deden met nootzakelyke Gevolgen, uit den Bybel getrokken: Wat ondertuschen de Sleutelen

telen betreft, wy hebben hiervooren No. 34. uitvoerig daarvan gehandelt.

323. Van de Biecht heb ik insgelyks hiervooren No. 321. gesproken; dus moet ik den Ruitcr hier noch alleenlyk van eene Onwaarheid overtuigen. Hy zegt, dat de Priefter zelfs twyfelt, of hy absolveren kan, en zulks is onwaar. Zo dra de Priefter door de mondelyke Biecht des Zondaars Kennis bekoomen heeft van desselfs inwendige Gesteltenis, geeft hy hem, zonder de minste Twyffeling, de Absolutie, wel verstaande, indien hy den Zondaar oordeelt in Staat te wezen om ontbonden of vrygesproken te kunnen worden; want zo lang als de Zondaar zich niet wil beteren, het gestoole of onrechtvaardiglyk verkreege Goed niet wedergeven, de Gelegenheden van Zonden niet verlaten, zynen Vyand niet vergeven, enz. zal de Priefter zyne Zonden niet ontbinden, maar dezelve behouden, of op den Zondaar laten leggen, tot dat hy de Stemme des Heeren hoort, tot Inkeer komt, en doet, wat de Priefter, als Rechter in *Christi* Plaats, hem voorschryft. Dus is de Ruitcr hier al wederom het Spoor byster geraakt. Zyn Text *Math. 11. v. 28.* Komt alle tot my, kan hem niet helpen; want *Christus Jesus*, die gezegt heeft: Komt alle tot my, heeft ook gezegt: *Wien Gylieden de Zonden vergeeft, dien wordenze vergeven*, Joh. 20. v. 23. Het bennen klare Woorden Gods, daar valt niet af te disputeren. Ja indien wy alleenlyk tot *Christus* en niet tot zyne Stedehouders moeten koomen, zo is het ydel en onnut tot de Predikanten te gaan, om ontbonden te worden, mits men niet tot hen, maar tot *Christus* zelf moet sgaan. Zie eens! hoe [die] Luiden zich
zelfen

zelve tegenpreken is, en uit eene Doling in de andere raken. Hiervooren No. 35. hebben wy wydropiger van die Zaak gehandelt,

§. 6.

Van het Avondmaal en de twee Gedaantens.

224. De Ruiter doet Pag. 31. 32. 33. 34. enz. wederom verscheide Sprongen, doch het Paard of de Voerman hinkt, en dus is het geen Wonder, dat hy zo dikwils struikelt. Hoe kan ymand ook recht ryden, die in eenen Doolhof van onrechte Wegen geraakt is?

325. Hy zegt voorerst, dat *Jan Fansz ten Horst* zich ten Opzichte van het Avondmaal zelf tegen spreekt, om dat'er geschreeven staat, dat *Christus* zo wel den Drink-Beker als het Brood gegeven heeft. Doch wie waren het, aan welke de Drink-Beker gegeven is? Het waren de Apostelen. Daaruit volgt nu in geenen Deele, dat de Leeken insgelyks den Drink-Beker moeten hebben.

De Woorden van het Concilie van *Konstans* haalt de Ruiter verkeerdelyk aan. De eige Woorden van die Kerk-Vergadering luiden dus: (k) "Daarom verklaart dit algemeene Concilie... dat, ofschoon *Christus* dat Sakrament na het Avondeeten ingezet, en aan zyne Discipelen onder de twee Gedaantens van Brood

(k) Vid. *Concil. Constans*, Sess. 13. — R. P. *Eschenbrenner* Stieffeln und Sporen pag. 28. alwaar hy den Ruiter grondig en bondig wederlegt, en met Schaamte bedekt.

"Brood en Wyn gegeven heeft, zo hebben de
 "Wetten (*Canones*) en de Gewoonteder Kerk
 "gehouden, en houden noch, dat dit Sakra-
 "ment noch na den Avondeeten, noch door
 "degeene, die niet nüchtere zyn, buiten het
 "Geval van Ziekte, of eenige andere geoor-
 "loofde Omftandigheid, zal worden genuttigt.
 "Ofschoon dit Sakrament ook in de eerfte Kerk
 "onder beide Gedaantens wierd genoomen, zo
 "is echter, tot Verhoeding van de Gevaren
 "en Ergerniffen, vernuftiglyk de Gewoonte
 "ingevoert, dat het door degeene, die het Sa-
 "krament bedienen, onder beide Gedaantens,
 "maar door de Leeken onder eene Gedaante,
 "genoomen word, omdat men vattiglyk gelo-
 "ven, en geenzins twyffelen moet, dat *Chryft*
 "geheel Lichaam zo wel onder de Gedaante
 "des Broods als onder de Gedaante des Wyns
 "waarlyk tegenwoordig is."

Dezelfde Verklaring doet ook het Concilie
 van *Trente* Sess. 21. Cap. 2. aan 'twelk men meer
 Geloof geven moet als aan eenen *Calvinus* of
Lutherus. Te *Rome* is ook noch Gebruik, dat
 de Diaken en Onder-Diaken, die aan den Al-
 taar dienen, wanneer de Paus Miffleleent, on-
 der beide Gedaantens communiceren. Zulks
 gefchied ook noch op eenige andere Plaatzten
 in *Vrankryk*. Zelfs communiceert de Koning
 van dat Ryk, dus op den Dag van zyne Kro-
 ning (1) en in de eerfte Kerk was het yder een
 geoorlooft onder eene of onder beide Gedaan-
 tens te communiceren, zo als hy wilde, (m)
 doch nooit heeft de Kerk een falgemeen Gebod
 voor

(1) Voyez le Catech de *Montpellier* P. 3. Sect. 1. Chap. 4. § 9.

(m) S. *Leon*, Sermon. 4. de *Quadrages.* *ibid.*

voor de geheele Weereld gegeven, dat het Avondmaal onder beide Gedaantens zou worden ontvangen. De kleine Kinderen communiceerden voormaals, eer datze de Jaren van Verstand bereikt hadden; doch men gaf haar alleenlyk de Gedaante des Wyns, (n) hetwelk echter tegenwoordig zo wel by de Gereformeerden, als by de Rooms-Katholyken niet meer in Gebruik is; en dus ziet men immers klaar, dat de Protestanten zelf *Christi Woerden: Drinkt alle daaruit*, in eenen bepaalden Zin verstaan, want indien het Woord *Alle* in eenen onbepaalden Zin moest verstaan worden, zo zouden de Gereformeerden en Lutheranen den Kinderen Ongelyk doen, met haar van het Nachmaal te beroven.

Daar waren ook noch andere Kerken, waarin men den Kinderen, die de Jaren van Verstand begonden te bereiken, de Communie gaf onder de Gedaante des Broods alleen, (o) ja de Gelovigen namen de Gedaante des Broods mede na Huis, o in zich zelve in Geval van Nood te communiceren, (p) en volgens de Traditie der Apostelen is het in Gods Kerk altoos de Gewoonte geweest, het Sakrament des Aftaars te brengen tot de Kranken, doch alleenlyk onder de Gedaante des Broods, (q) by gevolg heeft de Kerk nooit geoordeelt, dat *Christus* de Heere by de

V
Inzet-

(n) S. Cyprian. Epist. 63. S. August. Epist. 217. vel 107.
&c. ibid.

(o) Evagrius lib. 4. Hist. Ecclesiast. ibid.

(p) Tertul. lib. 2 ad uxor. S. Cyp. de lapsis. S. Basil. Epist. 289.
S. Ambros. Sermon. funeb. de suo Fratre. Le Catechisme de
Montpellier loc. cit.

(q) Euseb. Hist. Eccles. lib. 6. cap. 44. Pantin. in vita
S. Ambros. Le Catechisme de Montpellier ibid.

Inzetting van het Nachtmal gewilt zoude hebben, dat de Leeken onder beide Gedaantens moesten communiceren; maar het Bevel, dat dienaangaande gegeven is, heeftze geoordeelt, dat alleenlyk gegeven is aan de Priesters, wanneer zy Missle lezen.

De Apostel Paulus geeft mede klaar genoeg te kennen, dat het geen Bevel *Christi* is beide Gedaantens te nuttigen. Zo dan, zegt hy 1. Cor. 11. *ÿ. 27. wie dit Brood eet, of dezen Drink-Beker des Heeren onwaardiglyk drinkt, die is schuldig des Lichaams ende des Bloeds des Heeren.* Hy zegt niet: Die het Brood eet, en den Drink-Beker drinkt, maar: die het Brood eet, of den Drink-Beker drinkt, alwaar het Woordje of te kennen geeft, dat men ook wel eene Gedaante alleen nemen kan; want anderzins hadde hy moeten zeggen en, maar niet of.

Christus JESUS Joh. 6. van het eeten en drinken van zyn Lichaam en Bloed spreekende, noemt dikwilder eene Gedaante, als twee. Dus zegt hy *ÿ. 58. Dit is het Brood, dat uit den Hemel gekomen is. Wie dit Brood eet, zal in Eeuwigheid leven. ÿ. 57. Wie my eet, die zal leven door my.* enz.

Doch moet ik al wederom zeggen, wat schreeuwen de Predikanten doch van twee Gedaantens, daar zy met alle haare twee Gedaantens niets anders als eene Figuur en Schaduwe, in niets ontfangen, daar onze Leeken in Tegendeel onder eene Gedaante alles ontfangen, te weten, *Christi* Lichaam en Bloed, Godheid en Menschheid. Gelykerwys ymand, die Brood in Wyn gedoopt, eet, tegelyk eet en drinkt, dus eeten en drinken ook onze Leeken *Christi* Vlees en Bloed tegelyk onder eene Gedaante. Laat de Predikanten dan met haare twee ydele, lodige,

en een louter Niet behelzende Gedaantens opspringen; wy kunnen hen dat wel gunnen, mits zy niets anders waardig zyn. Doch dat onze Leeken zich verheugen, mits zy onder eene Gedaante alles ontfangen.

Degeene, die deze Stoffe uitvoeriger begeert verhandelt te zien, die leze de onderstaande Schryvers, daar zal hy zyn Genoegen vinden. (r) UE. gelieve ook noch eens te lezen, wat wy hiervooren van No. 114. aftot No. 189. toe inclusief gezegt hebben. Het mag noch wel eens herkaauwt worden; het is der Peine waard.

327. Op de Spreuken: *Ik ben de Wynstok; Ik ben de Weg*, en diergelyke heb ik geantwoord No. 187. 188, en 189.

328. Op de Spreuk 1. Corinth. 6. v. 4. *En alle hebben denzelven Drank gedronken*, enz. antwoorde ik, dat zy denzelfden Drank gedronken hebben, even als de Gereformeerden, te weten, in Figuren; maar wy drinken *Christi* Bloed in der Daad, waarvan het Water van de Steenrots in de Woestyne slechts eene Schaduwe en Figuur was. (s) O ongelukkige Gereformeerden, die zich met de Joden noch al met de Schaduwe laten vergnoegen!

329. Gelykerwys *S. Augustinus*, *Hieronimus*, en andere Vaders het Sakrament des Altaars een Teeken en eene Figuur noemen, dus noemen wy het ook een Teeken, en eene Figuur, maar geen Bloot-Teeken, geene ledige en ydele Figuur.

V 2

(r) R. P. Jacob. Gordon Huntlaus Scotus contr. 8. cap. 1. 2. 3 4 & 5. Bellarmin. de Eucharist. Becan. lib. 1. cap. 9. n. 7. & seq. R. P. Elfen Slecht und Recht cap. 4. § 1. & seq. & alios.

(s) S. August. Tract. 26. in Joh. post medium. Braviarium Praemonstratense Dominica infra Octavam Corporis Christi.

guur. Deze laten wy aan de Gereformeerden over. Zie hiervóoren N°. 181. en 182.

330. De H. *Hieronymus* zegt zeer wel: (indien *Molinaus* en de Ruitcr hem getrouwelyk aanhaalen) "Dat de Heere tot Gedachtenis zyns "Lichaam en Bloeds geen Water maar Wyn "nagelaten heeft." en daarom moeten wy Priesters geen Water maar Wyn consecreren. Wil- len de Predikanten die Passagie echter na den Letter en alleenlyk van den Wyn verstaan, zo kunnen wy het wel lyden; doch dan moetenze geen Brood, maar alleenlyk Wyn by haar Nachtmaat gebruiken, en dus zullenze mede maar eene Gedaante hebben. Dat zy'er wel mede vaaren!

331. Dat wy onder eene Gedaante alles ontfan- gen, te weten, *Christi* Vlees en Bloed, God- heid en Menschheid tegelyk, zulk heb ik reets gezegt. Dat de Godlozen hetzelfde ontfan- gen, blykt klaar uit *1. Cor. 11. v. 29.* alwaar de Apostel dus spreekt: *Want die onwaardiglyk eet of drinkt (wat? Christi Lichaam en Bloed) die eet en drinkt hemzelven het Oordeel, niet on- derscheidende het Lichaam des Hoeren.* Zou men hemzelven wel het Oordeel kunnen eeten als men slechts eene bloote Figuur eet? Antwoord *Domini Velse!* Zie daar komt de Ruitcr al we- derom bekaaaid af. Hy zegt ook zeer onbezou- nen, dat de Mordenaar aan het Kruis, en duizend Menschen het eeuwige Leven beërf heb- ben, zonder *Christi* Vlees en Bloed te eeten. Doch de holbollige Ruitcr ziet al wederom niet, dat hy zich zelven tegenspreekt, mits veele Gereformeerde Kinderen zalig worden, zonder de Figuur van *Christi* Vlees en Bloed gegeten en gedronken te hebben. Het lust my thans
niet

niet wydropiger daarvan te spreken. UE. en yder vernuftig Mensch ziet genoeg, waar het Paard hinkt. Des Ruiters Latteringen late ik met zyn Paard ongemerkt voorby rennen.

332.

De Ruiters dryft Pag. 34. *Dat het den Vleesche geen Nut is.* Hy hadde moeten zeggen: *Het Vlees is niet nut*, omdat Christus *JESUS*, wiens Woorden hy niet hadde moeten verdraaien, zelf dus spreek. Zal men nu de Woorden naden Zin der Predikanten uitleggen, zo moet men zeggen, dat, nadien het Vlees niet nut is, de Figuur daarvan noch veel minder nut wesen zal. Dat kan immers een Catechismus-Kind begrypen. Dus volgen uit de Uitleggingen der Predikanten louter Ongerechtigheden, louter Dwaasheden, louter Capharnaitse Twyfelingen en Doolingen. Gelukzartig zyn wy dan, dat wy eene Leermeeesteresse (ik meene Gods onfeilbaare Rooms Katholyke Kerk) hebben, die ons leert, hoe dat wy *Christi* Woorden moeten verstaan.

De Ruiters vraagt vervolgens, waarom *S. Paulus* zegt: *Zo dikwils als gy van dit Brood eet,* enz. en niet: *Zo dikwils als gy van dit Vlees eet?* En ik antwoorde den onervaaren Ruiters, omdat alle Spys, het zy Vlees of Vis, onder het Woord *Brood* worden begreepen. Dus word daaronder alle Spys begreepen in het *Vader ons*, waarin wy bidden: *Ons dagelyks Brood geef ons beden.* Hondert andere Texten ga ik voorby, mits deze Brief reets groot genoeg is, en ik derhalven gaarn ten Einde spoeden wilde.

V 3

5. 7.

Van de Misse.

*De Tegenwerpingen en Lasteringen des
Ruiters worden beantwoord.*

333. Tot hier toe heb ik den Ruiter, schoon ik hem voor een onervaren en holbolligen Ruiter uitgemaakt heb, voor een vernuftig Mensch gehouden, maar ziende wat hy Pag. 34. op het Einde, en Pag. 35. in het Begin zegt, zou ik haast besluiten, dat hy van zyne Zinnen berooft was. Hoor eens, hoe hy lastert, raast en tiert. "De Misse, zegt hy, is eene Verloochening des Offers *Christi*, aan het Kruis "volbragt." De Redenen van dien zyen: *Vooreerst*: Omdat *Christus* aan het Kruis niet gezegt heeft: *Doet dit tot myner Gedachtenis.* *Ten tweeden*: Omdat *Christus* aan het Kruis genagelt is, en de Priester daarentegen den Altaar op en af gaat: *En Ten derden*: Omdat de Heer *Christus* zich zelfs eenmaal aan het Kruis geoffert heeft voor alle degeene, die geheiligt worden. Heb. 10. en dus geene Mede-Makkers nodig heeft. Doch ik antwoorde: *Christus* de Heere heeft zynen Apostelen niet bevoolen, dat zy zich zouden laten kruiffigen, maar datze zouden consecreren. Gelykerwys *Christus* de Heere door de Consecratie ofte Verandering van het Brood en den Wyn, in zyn Vlees en Bloed, zich zelve op eene onbloedige Wys geoffert, en vervolgens bevoolen heeft, dat zyne Apostelen het ook zouden doen tot zynen Gedachtenis, zo moeten de

de Priesters hunne Opvolgers hen daarin na-
 volgen. Daarom zegt de H. Apostel Paulus :
 Zo meenigmaal als Gylieden dit Brood (eigentlyk
 deze Spys , mits de Joden onder het Brood alle
 Spys verstonden , zo als reets aangemerkt is)
 zult eten , en dezen Drink - Beker zult drinken ,
 zult gy den Dood des Heeren verkondigen , tot dat
 hy komt. Dat zyn immers klare Woorden.
 Om den Dood des Heere te verkondigen , is
 het niet nodig , dat men zich laat kruiffigen ,
 maar alleenlyk doet , wat de Heere bevoelen
 heeft ; en zo dat eene Verlochening van *Christi*
 Offer aan het Kruis is , dan is het eten en drin-
 ken van het Brood en den Drink-Beker insge-
 lyks eene Verlochening van dat Offer. Dus
 vervalt de eerste Reden.

Indien de tweede Reden wettig was , zouden
 Aaron en alle de Hooge en mindere Priesters
 der Joden in het Oude Testament nooit eenig
 Offer geoffert hebben , mits zy zich niet aan
 een Kruis hebben laten nagelen , en daarenbo-
 ven , onder het offeren , verscheide Beweegin-
 gen gemaakt hebben zo wel als de Mis-Priester
 aan den Altaar ; zynde dienaangaande al zeer
 opmerkelyk de Bewegingen , die in het Oude
 Testament by de onbloedige Offers geschieden :

In het Boek *Numeri* Cap. 15. v. 20. leeze ik,
 dat de Spys (of Koek , zo als de Amsterdamsche
 Bybel het vertaalt) die God den Heere geoffert
 was , *eerslelyk* in de hoogte opgeheft , en ver-
 volgens wederom neergelaten wierd ; en datze
 ten tweeden na de vier Hoeken der Weerld
 wierd bewoogen of gekeert , ten eersten van het
 Oosten , na het Westen , en daarna van het
 Zuiden na het Noorden. De eerste Beweging
 noemde men in 't Hebrees *Teruma* , en de an-
 dere

dere *Tenupha*. De eerste Beweging beduidde, dat degeene, aan wien het Offer gedaan wierd, de Heere was van Hemel en Aarde: En de tweede Beweging beduidde, dat hy door de ganfche Weereld heerfchte, zo als de Rabynen getuigen, (*) Die twee Ceremonien beteekenden ook zeer wel de tookoomende Geheimeniffen van *Chriftus*. De Verheffing in de hoogte beteekende, dat *Chriftus* voor ons aan het Kruis zou worden verheft; en de tweede Beweging na de vier Hoeken der Weereld beduidde het Kruis, waaraan *Chriftus* zoude fterven. Die twee Bewegingen worden ook noch heden-daags in de Miffe in acht genoomen. Dus heeft de tweede Reden mede niets te beduiden.

Indien de derde Reden doorging, zou men noch den Doop, noch het Nachtmal nodig hebben, 'twelk de Predikanten immers niet zullen durven toefaan. Het is niet genoeg, (om klaar van de Zaak te fpreken) dat *Chriftus* de Heere voor ons geflorven is, maar wy moeten ons zynen Dood en zyne Verdienften deelagtig maken, en zulks gefchied door Middel van het Offer der Miffe, waardoor het Offer des Kruiffes niet alleenlyk verbeeld, maar ook aan de Gelovigen toegepaff word. Ik verklaare het met eene Gelykenis. De Staat heeft, by Voorbeeld, ten behoeve van de Armen, eenen grooten Schat opentlyk uitgezet, waarvan yder een na zyne Genoegen neemen kan. Nu kan de Schat wel genoeg wezen, om alle de Armen uithaare Armoede te redden; doch indien een Arme te lui was, om na dien Schat toetegaan, zyne Hand uitteftrekken, het zyne daarvan

(*) Tefte R. P. *Coradori Himmeli*, Controv. 2. 5. 37.

daarvan te neemen, en zich denzelven dus deelagtig te maken, zou hy, in Weerwil van dien grooten Schat, even arm blyven. Dus is *Christi* Lyden en Dood, voor ons niet alleenlyk een genoegzame, maar ook overvloedige Schat; doch wy moeten ons denzelven deelagtig maken, en zulks geschied door Middel van de H. Sakramenten, en voornamentlyk door het onzachelyk Offer der H. Misse. (u) Daar legt nu de derde Reden des Ruiters mede onder de Voet.

334

Voorts zegt de Ruiters Pag. 35. dat de Priester voor *Christus* bid, dat God de Vader hem het Offer zyns Zoons zo wilde laten aangenaam zyn, als het Offer *Abels*, even als of *Christus* niet beter was als het Lam, 'twelk *Abel* geoffert heeft. Doch hier geeft de Ruiters zo wel als zyn *Molinaeus* zyne Onkunde te kennen. *Molinaeus*, de Ruiters, en de Predikanten moeten dan weten, dat het Woordje *zo als*, of *gelyk als*, niet betekent eene Evengelykheid (in het Latyn *Aequalitas*) maar eene Vergelyking (*Similitudo*) tuschen het Offer van *Abel*, en dat van *Christus*. Dus bid onze beminnyke Zaligmaker zynen Hemelsen Vader: *Dat zy eens zyn, gelyk als wy ook eens zyn* Joh. 17. v. 11. 21. en 22. Dat is: Dat zyne Discipelen onder hen mogten eens wezen, gelyk als hy met zynen Hemelsen Vader eens was. Daar is nochtans een groot Onderscheid tuschen onze Eenigheid, en tuschen die van *Christus* *Jesus* en zynen Hemelsen Vader. Op dezelfde Wys zegt *Moyzes* (zo als *S. Petrus* getuigt *Aff. 3. v. 22.*) van *Christus*, dat de Heere zal verwekken

V 5

eener

(u) Zie R. P. *Elffen Slecht und Recht* cap. 4. pag. 100. 280.

einen Propheet gelyk als *Moyfes*. Daarom zullen de Predikanten echter niet durven zeggen, dat *Christus* geen groter Prophet is als *Moyfes*. Dus vermaant ons *Christus* de Heere, dat wy zullen volmaakt zyn, gelyk als onze Hemelle Vader volmaakt is; doch het Woordje *gelyk als* beteekent aldaar geene Evengelykheid tuschen onze Volmaaktheid en die van God den Heere, maar het geeft alleenlyk eenige Vergelyking te keenen. Zodanig is het nu ook met de Vergelyking van het Offer van *Abel*, met dat van *Christus* gelegen. Dus ziet UE, hoe dat de Ruiters, en de Predikanten beuzelen, daarze met zulke slechte Bewys-Redenen tegens ons durven opkoomen.

335.

Wat daarop volgt, is mede eene Beuzeling:
 "De Priester zegt ook (dus gaat de Ruiters op de gemelde vyf en dertigste Bladzyde voort) dat God de Vader zynen Zoon met barmhertige Oogen wilde aanzien, en zynen Engelen aanbeveelen, dat zy denzelven op haare Handen op zynen hoogen Autaar wilden dragen, als of hy daar niet was. Zo is hier de Priester *Christi* Voorspreker." Dus verre de Ruiters en *Molinaus*. Maar O wat Beuzelingen! O wat Vervalschingen. Wy spreken in den Canon van de Misse, als volgt: *Wy bidden u ootmoediglyk, Almagtige God! gebiede, dat deze (Offerhanden) gedragen worden door de Handen urwes Heiligen Engels op uwen hoogen Autaar enz. (x) Wy spreken van*

(x) R. P. *Elffen* heeft in zyn meergemeld Boekje pag. n. 282. omz. de geheele Misse uit het Latyn in 't Hoog Duits overgezet, waaruit yder een, die de Latynse Taal niet kundig is, zien kan, hoe dat de Misse, verre van eene Verlochening van *Christi* Offer aan het Kruis te wesen, de grootste Eer is, die wy aan God bewyzen kunnen.

van eenen Engel, en de Ruitcr maakt'er Engelen van; en dat schryve ik zyne Boosheid of Onkunde toe. De Predikanten, die ons dezelfde Tegenwerping doen, moeten onder tuschen weten, dat de Engel, van welken hier gesproken word, geen andere is als *Christus* de Heere zelf. Deze is waaragtiglyk *de Engel des Verbonds, dien wy begeeren*. Malach. 3. *ψ*. 1. En nadien *Christi* Testament in de Misse heerhaalt word in gevolge van zyne Woorden: *Deze Drink-Beker is het Nieuwe Testament in myn Bloed*. I. Cor. 11. *ψ*. 25. zo is *Christus* zelf de Engel en Bedienaar, die zich zelven in dit onbloedig Offer aan zynen Hemelsen Vader offert. "*Christus*, zegt de H. *Ambrosius*, (*y*) offert zich "zelven als Priester, op dat hy onze Zonden "vergeve, ichoon *Christus* thans niet schynt te "offeren, zo word hy nochtans op de Aarde "geoffert, wanneer *Christi* Lichaam geoffert "word." Dus spreekt dezelfde Kerk-Leeraar op eene andere Plaats. (*z*)

336. Voorts wat aangaat de Woorden: *Hooge Altaar*, deze zyn genoomen uit de *Openbaring Jobannis*, daar hy Cap. 8. *ψ*. 3. en 4. zegt gezien te hebben eenen gulden Altaar voor den Throon Gods, waarop de Gebeden aller Heiligen geoffert wierden van de Handen des Engels voor God. Al'twelk op eene mystike, geheime of verborge Wys moet worden verstaan van *Christus* zelf. Dus verstaan het de Oud-Vaders van de eerste Kerk. Dus zegt S. *Ambrosius*, (*a*) "Dat *Christus*,
"wiens

(*y*) S. *Ambrosius* lib. I Offic. cap. 48.

(*z*) In Pf. 38. ad Versum 7.

(*a*) S. *Ambrosius* in Pf. 38. ad *ψ*. 7. ad illa Verba: In imagine
petram sit homo.

"wiens Woorden heiligen de Offerhande, die
 "geoffert word, zelf offert." "Met al het
 "overige dat men spreekt, zegt hy op eene
 "andere Plaats, (b) word God den Heere Lof
 "gegeven. Door het Gebed begeert men voor
 "het Volk, voor Koningen, en voor andere.
 "Maar komt men tot de Verrichting van het
 "Sakrament, zo gebruikt de de Priester niet
 "meer zyne eige Woorden, maar die van *Chry-*
 "*stus*. Het zyn *Christi* Woorden, die dit Sa-
 "krament volbrengen."
 "Deze heilige Offerhande, zegt de *H. Chry-*
 "*stomus*, (c) is, het zy dat *Petrus* of *Paulus*
 "of eenig ander Priester dezelve offert, dezelve
 "welke *Christus* zelf gegeven heeft, en welke
 "de Priesters thans volbrengen."
 "Dit is het rein en zuiver Spys-Offer, zegt
 "de de *H. Irenaeus* (d) die naby de Tyden der
 "Apostelen heeft geleefd) 'twelk de Propheet
 "*Malachias* Cap. 1. v. 11. zeer duidelyk voor-
 "zegt heeft, dat van den Opgang der Zonne
 "tot den Nedergang Gode onder de Heidenen
 "geoffert zal worden."
 Zeer veele andere Passagien der Oud-Vaders
 ga ik thans voorby. De aangehaalde zyn ge-
 noeg, om ook den kwaadaardigsten Predikant
 te overtuigen van het Gevoelen, 'twelk de Va-
 ders der Kerk, waarna de Ruiter Pag. 28. zegt,
 dat de Gereformeerden zich zo wel als na de
 Schriftuur rechten, aangaande het Offer der
 Misse gehad hebben.

Op

(b) Idem lib 4. de Saeram.

(c) *S. Chrysof.* Homil. 2. in 2 Epist ad *Timoth.*

(d) *Iren.* lib, 4, cap, 32, R, P. *Gordon.* CONTROV. 9. §. 4. 5.
 &c 6.

337. Op het Einde van Pag. 35. meldt de Ruiter al wederom met zynen Leugen- en lasteragtigen *Molineus*, dat Paus *Innocentius III.* in het Boek over het Geheimenis der Misse Cap. 58. zegt: "De Priester maakt over deze Dingen "het Teeken des Kruis, op dat de Duivelden "Priester, of het Offer niet overweldige, enz." En by de Woorden voegt de Ruiter noch een NB. doch het is eene stinkende Leugen en Lastering. Zie eens, hoe die Lui met het Kruis en alle heilige Zaken, welke onze heilige Oudvaders in zo hooge Achtung gehouden hebben, den Spot dryven!

338. Hier hadde ik wel Lust, hen eens na Verdienste over den Heekel te haalen; doch zal my verbyten, en hen alleenlyk eene Passagie uit den *H. Augustinus* als een Slot op den Mond werpen. "Wanneer het Teeken des Kruis "niet word gedrukt op het Voorhoofd der Gelovigen, zegt die groote Kerk-Leeraraar, (e) "wanneer het niet gebruikt word by het Water, waardoor de Gelovigen worden herbooren; of by het *Chrisma* (Zalf-Oli) waarmede "de Gelovigen worden gezalft; of by het Offer, "waarmede zy worden gevoed, alsdan word "dit alles nier na behooren voltrokken, en te "Werk gesteld."

Laat ons noch eene Passagie van *Tertullianus* daarby voegen. "Yder Christen, zegt hy, (f) "behoort by alle zyn gaan en voorttreden; by "al het uit- en ingaan; by het aantrekken der "Klederen en Schoenen; by het waschen en "eeten, by het ontsteeken van het Licht; by "het

(e) *S. August.* Tom. 9. Tract. II, in Joh. pag. 198. Lit. C.

(f) *Tertull.* Tom. 2. de Cor. Mil. cap. 3. & 4. pag. 306. Lit. C. D.

”het slapen gaan; by het zitten, en by yder
 ”Werk, dat hy onder Handen heeft, zyn Voor-
 ”hoofd met het Teeken des Kruis te wryven,
 ”en te verslyten.” Maar helaas! De Predi-
 kanten hebben dat heilig Teeken in zulke Ver-
 achtig gebragt, dat de gemeene Man daarvoor
 schrikt, even als voor den Satan.

339.

De Ruitcr brengt Pag. 36. nochmals ver-
 scheidc Passagien uit *Augustinus* by, om te toon-
 en, dat het Offer der Misse (hy zegt het
 Avondmaal) geen Offer is, doch spreekt zich
 zelve zeer bottelyk tegen. ”De Oud-Vaders,
 ”zegt hy, hebben het Avondmaal dikwils een
 ”Offer genoemd, omdat het eene Gedagtenis is
 ”van het Offer *Christi*, an het Kruis volbragt.”
 Wy neemen het voor bekend aan, en anders
 zeggen wy ook niet. Wy zeggen, dat de Misse
 een Offer is, om datze is eene Gedagtenis,
 Verbeelding of Representatie van het Offer
Christi aan het Kruis volbragt.

Zie hier al wederom, *Myn Heer*, hoe sterk
 dat de Waarheid is, die onze Vyanden zelf,
 zonder dat zy het merken, dus voor onze Leere
 nootzaak te spreken. Alle de Passagien, welke
 de Ruitcr bybrengt, zyn mede voor ons, en
 bevestigen, dat de Misse een Offer is. De eerste
 Plaats, die hy aanhaalt, is genoomen uit *Augu-
 stini* Boek des Geloofs van *Petrus* Diaken Cap. 19.
 en luid dus: ”De algemeene Kerk in de gansche
 ”Weereld houdt niet op Brood en Wyn te offe-
 ”ren in Gelove en Liefde.” By gevolg is de
 Misse, waarin zulks geschied, waarlyk een Offer.
 Dus is *S. Augustyn* hier met ons; en dus is 'er noch
 een ander Offer als het Gebed ende Aalmoezen
 des Volks, welke alleen de Predikanten voor
 Offers willen aangezien hebben. Ja de Gebeden

en Aalmoezen des Volks kunnen niet als in eenen oneigentlyken Zin Offers worden genaamt, mitsze ten allen Tyde en door yder Leek kunnen worden geoffert, daar de eigentlyke Offers, zo in het Oude als Nieuwe Testament alleenlyk door Priesters, en op zekere Tyden hebben moeten volbragt worden.

Dat S. *Augustyn* ondertuschen aan *Christi* Vlees en Bloed noch den Naam van Brood en Wyn geeft, is, omdat het noch de uiterlyke Gedaantens daarvan heeft: en dus noemen wy het ook noch *het Brood; het Brood der Engelen; het heilig Brood; de gezegende Wyn; de Wyn die Maagden doet wassen; Zachar. 9. v. 17.* Dat de gemelde Kerk-Leeraar ondertuschen aan *Christi* waaragtige Tegenwoordigheid in het Sakrament des Altaars gelooft heeft, hebben wy reets hiervoor *No. 180. en 181.* doen zien.

Alle de overige Passagien uit S. *Augustyn* ga ik voorby, mitsze alle tegens den Ruiters zyn, en toonen, dat het Sakrament des Altaars een Offer is. En daar komt hy met zynen *Molinaus* al wederom kaal van de Reis.

340. In het Begin van Pag. 37. zegt hy met den H. Apostel *Paulus* Heb. 5. v. 6. en 7. *Dat Christus het Offer Melchisedech in zynen Dood volbragt heeft; en zo (voegt de Ruiters, schoon wat onduidelyk, daarby) tot Volmaaktheid gekoomen is.* Daarna maakt hy de volgende Aanmerking. "En hiermede, zegt hy, vervalt uwe geheele "Misse en Priesterchap." Maar Hola! Myn Ruiters! Zoud gy dus een Offer, 'welk de algemeene Kerk Christi nu al over de zeventien hondert Jaren lang in de gansche Weereld niet opboud in Gelove en Liefde te offeren, met eenen eenigen Text ter Aardvellen. Dat zou een geweldige
Stoot

Stoot wezen. Doch ik moet eens zien, of hy of liever zyn *Molinaus*, in het aanhaalen van zynen eenigsten Geloofs-Regel, te weten, den Bybel (die echter niet belet, dat hy zich ook na de *Uitlegging der Oud-Vaders recht*, zo als hy zegt in zyn *Grondig Onderwys* Pag. 28 lin. 18. en 19.) getrouwer is, als in het aanhaalen van de Oud-Vaders, Concilien, enz.

Ik sla dan den Amsterdamsen Bybel op. Zie den Zend-Brief *Pauli* tot de *Hebreen*, en daar leze ik Cap. 5. v. 5. 6. en 7. de volgende Woorden: (g) *Alzo ook Christus en heeft hemzelven niet vereerykt om Hooge Priester te worden; maar hy die tot hem gesproken heeft: Gy zyt myn Zon, ik hebbe u heden gebuurt. Gelyk hy ook in een ander Plaatz zegt: Gy zyt Priester in der Eeuwigheid na de Ordeninge Melchisedech. Derwelke in de Dagen zyns Vleesches, als hy Gebeden en Smeeking en met sterke Roepingen en Tranen hem die mochtig was, hem van der Dood te behouden, geoffert hadde, is hy uit der Vreeze verhoort geweest.* Hier zegt my eens om Gods Wille! *Domini Velse*, waar staat doch, dat *Christus* het Offer *Melchisedech* in zynen Dood volbragt heeft? Moet gy niet zeggen, dat de *Ruiter*, uwe *Profelyt*, een oprechte *Falsaris* is, die uwen eenigsten Geloofs-Regel durft vervalschen? Gy zult, schoon gy die *Texten* met *Haairen* trekt, des *Ruiters* *Woorden* echter niet daaruit trekken. Ik zie wel, dat *Christus* genaamt word een *Priester* na de *Ordeninge Melchisedech*, welke *Woorden* de *Apostel Paulus* v. 10. noch eens herhaalt: Ik zie ook, dat *Christus* *gebeden* en *Smeeking en geoffert heeft*, en dat hy *verhoort is*; maar, dat hy

(g) Zie den Amsterdamsen Bybel van den Jare 1614.

hy het Offer Melchisedech in zynen Dood volbragt heeft, zulks kan ik'er niet zien, al hadde ik tien Paar Brillen op myn Neus zitten. Loop! Loop met uwen Profelyt! Hy is een Falfaris.

Doch om'er met UE. in Ernst van te spreken. Ik zie, dat de gemelde Apostel Paulus in de aangehaalde Texten wat donker spreekt, hoewel men zyne Meening ligtelyk agterhalen kan.

Die groote Leeraar der Heidenen spreekt in zynen Brief tot de Hebreen wydlopig van *Christi* Priesterfchap na de Ordening van *Melchisedech*, zonder nochtans uitdrukkelyk te melden, waarin eigentlyk zyn Offer bestond, 'twelk ons nochtans zo wel uit de Evangelisten, als dat van *Melchisedech* uit *Gen. 14. v. 18.* genoeg bekend is. Het diende hem ook niet tot zyn Oogmerk. Hy wilde alleenlyk bewyzen, dat *Christi* Priesterdom voortreffelyker was als dat van *Aaron*, waarvan de Reden is, omdat *Christus* een Priester was na de Ordeninge van *Melchisedech*, die, als de grotere, den Patriarch *Abraham*, als den minderen gezegent, en van denzelven de Tiendens, ja in desselfs Lendenen ook die van *Levi* en *Aaron* ontfangen hadde. Daarenboven hadde hy noch Begin noch Einde, noch Vader noch Moeder, waaruit *S. Paulus* het Gevolg trok, dat zyn Priesterdom voortreffelyker was als dat van *Aaron*. De aangehaalde Text uit *Gen. 14. v. 18.* luid dus: *Doch Melchisedech de Koning van Salem, Brood en Wyn voortbrengende, want hy was een Priester Gods des Allerhoogsten, zeggende hem, enz.*

Elier moet ik in 't voorbygaan aanmerken, dat de Hollandse Staten-Bijbel hier vervalscht is; mits'er in Plaats van: *Want hy was een Priester*, gezet is: *En hy was een Priester.*

X

Nu

Nu wilde S. Paulus den *Hebreen* niets zeggen van het Brood en den Wyn, mits die Dingen in haar zelve slechter zyn als Stieren, Koeien, Kalveren en Lammeren. Ook wilde hy hen het Geheimenis, dat daaronder verborgen wass noch niet bekend maken, zo als men uit zyne eige Woorden afneemen kan; mits hy in het elfde Vaars des voorsz. vyfden Kapittels van den Zend-Brief tot de *Hebreen* dus spreekt: *Van den wolken* (Hooge Priester na de Ordening van Melchisedech) *ons veele Dingen, en die zwaar zyn om uitte spreken, waren te zeggen, en zehbende de heilige Vaders om dezelfde Reden van dat Geheimenis, twelk zo zwaar is om te verstaan, zeer omzichtiglyk met de ongedoopte Nieuw-Bekeerde gesprooken; zo als te zien is uit S. Augustinus in de Uitlegging van den hondert en negenden Psalm, en S. Hieronymus. (h)*

§. 8.

Verklaring waar het Woord Misse van daan komt.

341. De Ruiters en de Predikanten werpen ons tegen, dat het Woord *Misse* niet word gevonden in de H. Schrift. Doch ik antwoorde: *Voor eerst*: Het Woord *Drieuuldigheid* en zeer veele andere, die de Gereformeerden gebruiken, worden ook niet in de Schriftuur gevonden: Indien men nu geene andere Woorden moest gebruiken als degeene, die men in de H. Schrift vind, zou men insgelyks het Woord *Drieuuldigheid* niet gebruiken moogen. *Ten tweeden*

(h) Cit. R. P. *Elfen* lib. cit. pag. m. 281, & 282.

tweeden: Het Woord *Misse* word in de H. Schrift gevonden, en dus is het afkomstig van het Hebrees of Chaldees. Het is ook een Latyns Woord, en dus is het oorspronkelyk van de Latynse Taal.

Het Woord *Missa* word gevonden in de H. Schrift, te weten, *Deut.* 16. v. 10. en is in de *Vulgata* vertaalt door het Woord *Oblatio*, dat is: *Offer* of *Offerhande*. (1) Zulks bekennen ook onze Tegenstreevers, en onder anderen *Lutherus* met de volgende Uitdrukkingen (2) "Het Woord *Misse* (*Missa*) zegt hy, 'twelk schynt van de Apostelen ontfangen te zyn, betee- kent in de Hebreese Taal zo veel als Cyns, "Schatting of Dienst."

Het Woord *Missa* is ook afkomstig van het Latyn, en volgens *Bellarminus* (3) door de Latynse Kerk 't eerst gebruikt. Het wierd in de eerste Kerk gedurende de *Misse* door den Diaken tweemaal met luider Stemme uitgeroepen. By de *Misse* lieten zich niet alleenlyk vinden de Geloyige, die gedoopt waren, maar ook de Nieuw-Bekerde, die den Doop noch niet hadden ontfangen. De *Misse* hadde dus twee Deelen. By het eerste Deel verschenen de gemelde ongedoopte Nieuw-Bekerde, waarby de Ongelovigen ook toegelaten wierden. Doch na het eindigen van dat Gedeelte riep de Diaken: *Ite, Missa est*. Dat is: "Gaat, de Vergadering (te weten die der Ongedoopten) word weg, of na Huis gezonden." De overige Geloyige, die gedoopt waren, bleven ook in het tweede Deel der *Misse*, op het Einde,

X 2

VAN

- (1) Genebrard dans sa Liturgie Apostolique cap. 7.
 (2) *Luth.* Tom. 7. Lat. Witt. de Anno 1557. pag. 312. p. 2
 (3) *Bellarm* lib. 1. de *Missa* cap. 1. cit. R. P. Gordon S. J. p. 9, de Sacrificio *Missæ* §. 15. 16. & 17.

van dewelke de Diaken nochmals riep: (zo als hy hedensdaags zingt) *Ite, Missa est.* " Gaat heen, de Misse is gedaan, of de Vergadering of Gemeente word na Huis gezonden." (4)

Calvinus heeft regens het Woord *Missa*, dat de Ouden het in het meervoudig Getal (*in plurali numero*) hebben gebruikt. (5) Doch hy hadde behooren te bemerken, dat de *Missa* of Dimissie, of Wegzending van het Volk gedurende eene Misse tweemalen geschiedde, zo als reets gezegt is; en daarom hebben de Vaders het in 't twee- of meer- voudig Getal genaamt: *Missarum solemnia*, enz. (6)

Het is waar, in 't Hebrees word het genaamt *Missab*, met de Letter *H.* op het Einde, in Plaats dat wy in 't Latyn zeggen: *Missa*. Doch zulks heeft niets te beduiden. Degeene, die in de Hebreese Taal ervaren zyn, weten, dat de Hebreen de gemelde Letter *H.* op het Einde niet uitspreken, wanneer een lange Accent (*Accentus longus*) voorgaat. *Bellarminus* heeft zulks ook wel aangemerkt op het Einde van zyne *Grammatica Hebraea*, daar hy den 33. Psalm uitlegt, en de Hebreese Woorden met Latynse Letteren schryft. Dus leest hy Ψ . 7. niet *Choneb*, maar *Chone*; en Ψ . 13. niet *Mirmab*, maar *Mirma*. En dus moet men by de Hebreen in den *eersten Casus* (*Nominativus*) niet lezen *Missab*, maar *Missa*, zo als in 't Latyn gelezen word. (7)

Het

(4) *Concil Carthag.* 4. Can. 84.

(5) *Calvin*, lib. 4. Institut. cap. 15. Sect. 8.

(6) *S. Alexander I.* Papa *S. Tulesphorus* Papa Ep. 1. S. 56. *ver* Papa & alii apud *Gratianam* de Consecrat. Dist. 1. & 2.

(7) *Teste R. P. Gordon* Coutrov. 9. de Sacrif. *Missa* §. 30.

Het Hebrees *Miffah* word ook genoemd *Mincha* *Levit. 24. v. 16.* dat is: het onbloedig Offer, of Spys-Opffer; en hetzelfde beteekent ook het Latynse Woord *Missa*. Daarenboven word het eerste genaamt: *Mincha Chaaofca*, dat is: het Nieuw onbloedig Offer, of Nieuw Spys-Offer, mits het uit nieuwe of verliche Tarwe van hetzelfde Jaar vervaardigt wierd: En die Benaming past zeer wel op onze *Misse*, mits deze in der Daad een nieuw onbloedig Offer is, 'twelk *Christus* de Heere zelf ingezet heeft. Eindelyk word het voorsz. Offer der oude Wet genaamt: *Het Brood der Eerstelingen. Levit. 23. v. 20.* en ons Offer is in der Daad het Brood der Eerstelingen, waarvan *S. Paulus* dus spreekt: *Christus de Eersteling is opgeschaan. 1. Cor. 15. v. 23. (8)*

Voorts is'er tuschen het voorsz. Offer des Ouden Testaments, en het onze niet alleenlyk eene Overeenkomst in den Naam, maar ook in de Stoffe, en de uiterlyke Gedaante der *Hofstie*, of geofferde Zaak. Het Offer des Ouden Testaments wierd uit de allersynste Tarwe-Blom of Meel (in't Hebrees genaamt *Sofet*, *Levit. 23. v. 17.*) vervaardigt; het was zeer dun, en hadde eene ronde Gedaante even als onze *Hofstien*, of ouwels, gelyk alsze de gemeene Man in Holland noemt. Het meergemelde Offer des Ouden Testaments wierd ook genaamt: *Challa*, *Num. 15. v. 20.* welk Woord beteekent een zeer fyn Brood van eene ronde Gedaante, zo als niet alleenlyk onze Katholyke *Genebrardus* (9) maar ook de Lutherse *Forsterus* en de Gereformeerde *Mercerus* (10) getuigen. Ins-

(8) R. P. Gordon *ibid.* § 32.

(9) *Genebrard. Liturg. Apostoliqu. cap. 7.*

(10) *Apud R. P. Gordon loc. cit. §. 33.*

Insgelyks is'er tuschen ons onbloedig Offer der H. Missle en het voorsz. Offer des Ouden Testaments eene volkooime Overeenkomst in de twee zeer merkwaardige Bewegingen *Terumim* en *Terufa* genaamt, waarvan wy hiervooren No 333. gesprooken hebben.

By het voorsz. Offer des Broods wierden noch gevoegt drie andere onbloedige Offers der Wet te weten: Het Brand-Offer, het Spys-Offer, en het Drink-Offer. *Levit. 23. v. 18.* en 19. waardoor beteekent wierd, dat het Offer van de Nieuwe Wet, 'twelk door dat van de Oude Wet verbeeld wierd, na alle de oude Offerhanden volgen zoude, zo als de H. *Augustinus* spreekt (11) en dat het tot een Dank-Zond-en Zoen Offer aan God den Heere zoude geoffert worden. En gelykerwys het Offer der Oude Wet door de Priesters wierd gegeten, (12) dus geschied het ook met ons Offer.

Ook zyn'er noch eenige uitmuntende Hoedanigheden, dewelke *Deus. 16. v. 10.* aan het Offer der Oude Wet (alwaar het genaamt word *Missa*) toegeschreven worden, en onder die Hoedanigheden is'er eene, die alleenlyk op ons Offer der Nieuwe Wet volkomentlyk past. En gelykerwys veele Dingen aan *Salomon* en andere Koningen, die Figuren van *Christus Jesus* zyn geweest, toegeschreeven worden, die nooit in hen, maar alleenlyk in *Christo* vervult zyn, zo als *S. Augustyn* bewyft. (13) Dus worden ook aan het Offer der Oude Wet veele Zaken toegeschreeven, die in het Offer van onze Wet

(11) *S. August.* Tom. 8 in v. 7. Pl. 39.

(12) *Levit. 23 v. 10.*

(13) *S. August.* Tom. 5. lib. 7. de Civit. Dei cap. 8.

eerst volkomenlyk zyn vervult. De eerste Hoedanigheid des Offers der Oude Wet was , dat het was vrywillig. (14) En welk Offer kan vrywilliger wezen als hetgeene , dat *Christus* aan zynen Hemelfen Vader geoffert heeft ? De tweede Hoedanigheid was , dat het met de Hand wierd geoffert. (15) en hetzelfde geschied met het Offer der Nieuwe Wet. De derde Hoedanigheid , die volkomenlyk aan ons Offer , en geenzins aan dat van de Oude Wet kan toegeschreyen worden , was , dat het eene genoegzame Gave moest zyn voor alle de Weldaden , die men van God ontvangen hadde , (16) welke Hoedanigheid in der Daad alleenlyk aan ons Offer , waarin *Christus JESUS* zelf geoffert word , kan worden toegeëigent.

Daarmede , meene ik , zullen de Ruiter , en alle de Predikanten zich laten vergenoegen , en voortaan niet meer schreuwen , dat zy hondertmaal begeert hebben te weten , wat het Woord *Misse* voor eenen Oorsprong mogt hebben , en dat tot noch toe geen Katholyk daarop heeft geantwoord. UE. ziet wel , dat de Predikanten zulks hunnen Toehoorderen slechts wys maken , mits ik de eerste niet ben , maar hondert en meer Schryvers voor my heb , die haare Vragen hebben beantwoord. Doch die goede Lui moeten wat te zwetzen hebben ; anderzins zouden zy hunne een en twintig hondert en meer Guldens jaarlyke Inkomsten niet met een goed Gewisse kunnen trekken.

Voor het overige moet ik in 't voorbygaan noch aanmerken , dat de zware Vloek , welken de Propheet *Osee* over de Joden uitgesproken heeft,

X 4

heeft,

(14) (15) (16) *Deut. 16. 7. 10.*

heeft, thans ook op de Gereformeerde Kerk gevallen is. *De Kinderen Israël*, zegt de Profeet Cap. 3. v. 4. zullen *veele Dagen lang* zitten *zonder Koning, en zonder Vorst, en zonder Offer, en zonder Altaar, en zonder Ephod, en zonder Teraphim.* De Gereformeerden hebben wel haare Koningen en Vorsten, maar waar is haaren Altaar? Waar haar Offer? Waar haare Priesters? Helaas! dus verre hebben de Predikanten het gebragt, dat haare Kerk in den beklagelyken Staat der Joden geraat is.

Zegk my niet *Domini Velle*, dat de Gebeden en Aalmoezen ook Offers zyn; want zo dat waar was, zou *Osee* valschelyk hebben gepropheeteert, dat zyn Volk zoude wezen zonder Offer, mits de Joden ten allen Tyde Gebeden en Aalmoezen hebben kunnen offeren; kundende dezelve niet anders als in eenen oneigentlyken Zin Offers worden genaamt; zo als ik reets gezegt heb. O ongelukkige Gereformeerden! Hoe gelukkig zyn wy in Tegendeel, dat wy niet zonder Priester, zonder Altaar, en zonder Offer zyn, daar wy *Christum* den Heere dagelyks in de heilige Misse offeren. Doch hiervan voor deze Reis genoeg.

§. 9.

Van het laatste Olyfel.

342. De Ruiter meent het Sakrament van het laatste Olyfel ('twelk hy Spotsgewyze *Olyfel* noemt) Pag. 37. te wederleggen, doch de Spreuk, die hy uit *Jacob. 5. v. 14.* bybrengt, is tegens hem. Hy dryft wel met zyne Predikanten, dat de Oli, welke de Apostelen by het bedie-

bedienen van dat Sakrament gebruikt hebben, alleenlyk heeft gedient tot Genezing des Lichaams, zulks zal noch hy, noch zyn *Molinaus*, noch eenig Predikant ooit kunnen waar maken. De voors. Text luid dus: *Is ymand krank onder Ulieden, die roepe tot hem de Priesters der Kerk.* (De Staten-Bybel zegt *Ouderlingen*; doch of zulks wel overgezet is, zullen wy thans niet onderzoeken, mits de Priesters zich ook zomtyds *Ouderlingen* noemden) *en die zullen over hem bidden, en met Oli zalven in den Naam des Heere, en het Gebed des Geloofs zal den Kranken helpen, en de Heere zal hem verlichten, en zo hy in Zonden is, die zullen hem vergeven worden.*

Daar hebben wy nu de uiterlyke Teekenen, te weten, de Oli, en de Zalving; wy hebben ook de Woorden, die men by het toepassen van die Teekenen uitspreken moet, te weten, het Gebed; daarop volgt de Vergeving der Zonden, en daarmede is het gehele Sakrament van het laatste Olysel vaardig; zynde uit dit alles klaar genoeg te zien, dat de Zalving niet alleenlyk geschiedde tot Genezing van het Lichaam, maar ook tot Gezondmaking van de Ziele.

By den voorsr. Text uit den Zend-Brief des Apostels *Jacobi*, zullen wy noch voegen eene Passagie uit den *H. Augustinus*, aan wien *Calvinus* zelf het volgende Getuigenis geeft. "Het is onnodig, zegt hy (i) zich veel te willen beoeien in het navoorsehen van hetgeen, de ouden Geloofst hebben, mits daartoe genoegzaam is de eenigste *Augustinus*, die de Meeninge

X 5

(i) *Calv. lib. 3. Instir. cap. 3. §. 10. cit. R.D. Weistinger in Kris-Vogel Part. I. cap. 1. §. 3. pag. m. 23.*

"ningen van alle (de Oud-Vaders) getrouwe-
 "lyk en met eene grote Neerftigheid verzamelt
 "heeft. Derhalven kunnen de Leeraars het
 "maar uit hem neemen, indien zy van het Ge-
 "voelen der Ouden iets zekers hebben willen."

Die Passagie uit den H. *Augustyn* luid nu al
 volgt: "Is ymand krank, zegt hy, (k) die ver-
 "trouwe slechts op Gods Barmhertigheid; hy
 "ontfange het Nachtmaal met Geloof en De-
 "votie, en begere getrouwelyk van de Kerk de
 "gezegende Oli, waarmede zyn Lichaam ge-
 "zalft werde." Dus verre de H. *Augustinus*.

Nu mogt ik gaarn weten, waarom de Predi-
 kanten of de Ouderlingen ook niet tot de Kran-
 ken gaan, en hen met Oli zalven. De Woor-
 den van den Apostel *Jacobus* zyn immers klaar,
 en de Uitlegging van den H. *Augustyn* duide-
 lyk. De Apostelen hebben niets van henzel-
 ven, maar alles van *Christo* geleert. By gevolg
 is het geen Bavel van eenen Apostel, maar van
Christus zelf. Waarom volgen het de Predi-
 kanten dan niet? Het zyn gemakkelyke Heeren.

343. Op de zeven on dertigste Bladzyde haalt de
 Ruiter aan de Texten *Rom. 1. 7. 23.* en *Iſa. 2.*
7. 7. waarop ik grondig en bondig heb geant-
 woord *No. 279. 280. 281. 282. 283.* en *284.* als-
 mede *No. 290.* in de *Byzondere Aanmerking.*
 Voorts spreekthy al wederom van het Offer
Melchisedechs, waarop ik ookal heb geantwoord
No. 340. en *341.*

§. 10.

(k) *S. August.* Tom. 9. pag. 384 in Tract de recitid. Ca-
 shol. conv. Lit. C, cit. R. P. *Elfen* lib. cit. pag. m. 331.

§. 10.

Van de Mirakelen en buitengewoone Zending.

344. Pag. 38. vergelykt de Ruitser *Kalvyn* en *Luther* met *Christus* en *Paulus*. Doch indien ooit eene Vergelyking heeft gehinkt, dan is het deze. Kan'er ook wel iets buitensporiger worden bedacht, als dat men twee buitensporige, rockelooze en ongebonde Mannen vergelykt met *Christus* en zyn uitverkooren Vat den H. Apostel *Paulus*? Doch hiervan stappe ik af, en vrage: Wie heeft *Lutherus* en *Calvinus* gezonden, om Gods Kerk te hervormen? Zynze gezonden op eene gewoone of buitengewoone Wys? De Predikanten antwoorden, datze op eene buitengewoone Wys gezonden zyn. Doch zulks kan niet wezen, omdatze haare Zending nooit door het minste Mirakel hebben bewezen. *Christus JESUS* heeft immers zelf zyne Zending door eene grote Meenigte van Mirakelen bevestigd. Hetzelfde heeft ook gedaan de H. Apostel *Paulus*. Wat heeft de grote Propheet *Moyzes* niet al voor Wonderwerken gedaan, om aan de Israëlitzen en Egyptenaren te toonen, dat hy in der Daad door God gezonden was. Nadat de Israëlitzen ten Tyde van den Propheet *Elias* in eene zwaare, en byna algemeene Afgodery waren vervallen, wierd de gemelde Propheet door God gezonden om hen te bekeeren, of, om op zyn Predikants te spreken, te hervormen; doch voordat hy dat groot Werk ondernam, deed hy een zichtbaar Mirakel, waar-
doog

door hy zyne Zending bekrachtigde, en de Propheten van Baal befchaamt maakte, zo als te lezen is 1. Koning. 18. (in den Amsterdamsen Bybel 1. Samuel 18.) Indien nu de gansche Kerk ten Tyde van *Lutherus* en *Calvinus* mede tot eene zulke algemeene Afgodery vervallen was geweest, zouden zy haare Leere, even als *Elias*, insgelyks door een zichtbaar Mirakel hebben moeten bevestigen, en dus toonen, dat God hen gezonden hadde om de Kerk te hervormen. Doch van hen, en van de Predikanten hunne Opvolgers schryft zeer wel de geleerde *Erasmus van Rotterdam*: "Niemand van hen, " zegt hy, (1) heeft tot nu toe zelfs een hinkend " Paard kunnen genezen "

345. De Ruiters cheld ons wel, gelyk als *Christus JESUS* de Joden. *Math. 12. v. 39.* Het boos en overspeelig Geslacht verzoekt een Teeken. Doch wy doen wel, dat wy van de Stichters van nieuwe en by de Apostelen en Oud-Vaders onbekende Religien, Wondertekenen begeren, geene valsche en Oogen-verblindende Tekenen, zo als de Tovenaars in Egypte gedaan hebben, maar ware en oprechte Mirakelen, zo als *Christus JESUS*, zyne Apostelen, *Moyzes*, *Elias*, en de Propheten hebben gewrocht; want anderzins konde yder Zwerm-Geest koomen, en zeggen, dat hy door God gezonden was om de Kerk te hervormen; en zo ymand tot eenen zulken Zwerm-Geest zeide, dat hy zyne Zending met een Mirakel moest bekrachtigen, zou hy denzelven al mede kunnen uitmaken voor een boos overspeelig Geslacht; ja hy zou, even zo wel als de

(1) In Dial. de lib arbit. de Reb. Sæculi 15 cit R. P. *Math. Heimbach* S. J. in Praxi Cate. Part. I. Lect. 17. quaest. 2. p. m. 137.

de Predikanten, kunnen zeggen, dat het niet nodig was, zyne Zending te bewyzen, mits hy niets anders als het zuivere Woord Gods leerde, en dat zyne Leere door de Wonderwerken van *Christus* en van zyne Apostelen genoegzaam bevestigd was; en op dien Voet zou men dagelijks nieuwe Zwerm-Geeften en nieuwe Leerlingen zien opstaan. Doch het gaat by ons niet door den Beugel. *Christus* de Heere zegt zelf van de Joden: *Hadde ik niet de Werken gedaan onder hen, die niemand anders gedaan heeft, zo en hadden zy geen Zonde.* Joh. 15. Ψ . 24. En indien de Predikanten ons ook eens toonen, dat *Calvinus* en *Lutherus*, of zy, zulke Wonderen hebben gedaan, en wy hen echter noch niet willen geloven, alsdan kunnen zy ons de aangehaalde Spreuk *Christi* insgelyks tegenwerpen. Maar nu is hun klagen en schelden ydel.

§. II.

Van het Sakrament des Huwelyks.

346. De Ruitcr poogt Pag. 38. het Sakrament des Huwelyks insgelyks te vernietigen. Doch hy, en zyn *Molinaus*, en zyne Predikanten stooten overal 't Hoofd tegens de Katholyke Waarheid. Wy hebben de H. Schrift in dat Stuk al wederom klaar voor ons. De Apostel *Paulus* van 't Huwelyk spreekende zegt: *Dat is een groot Sakrament, maar ik zegge, in Christo en in de Kerk.* Eph. 5. Ψ . 32. Doch hoor eens, wat de Ruitcr, of zyn *Molinaus* daarop antwoord. "Zo het (Huwelyk) een Sakrament is, zo hebben de Turken en Heidenen zo veel Sakramenten als de Christenen." De Ruitcr heet

heeft zekerlyk willen zeggen : *Zo wel Sakramenten*, en niet : *Zo veel Sakramenten*. Doch den Misflag stap ik over ; en het Antwoord des Ruiters zal de *H. Augustinus* beantwoorden, mits *hy zich na de Uitlegging der Oud-Vaders recht*, en zich derhalven ook hier zal moeten rechten na den *H. Augustinus*, aan wien *Calvinus* zelf het bovengemeld fraai Getuigenis geeft. "De Voortreffelykheid van 't Huwelyk, zegt de Groote Leeraar, bestaat by alle Volken en Menschen in het teelen van Kinderen, en in echte Trouw. Maar wat het Volk Gods betreft, zo staat het ook in de Heiligheid van een Sakrament; derhalven is het eene godloze Zaak, wanneer een van beiden zich met eenen anderen in den Echt verbond, offchoon zy op eene rechtmatige Wys van Tafel en Bedde gescheiden waren." (m)

§. 12.

*Van het bidden voor de Overledene ;
En het Vagerwuur.*

347. Pag. 39. spreekt de Ruiters van de Beelden, en van het aanbidden van het Kruis; doch op de twee Punten heb ik wydlopig geantwoord van No. 279. af tot No. 284. inclus. Voorts praat hy van het aanroepen der Heiligen, en dat Punt is No. 285. enz. grondig en bondig beantwoord.

De Passagen der Vaders, die hy uit *Molinus* tegens de Aanroeping der Heiligen by brengt,

(m) *S. August.* Tom 6 de Bono Conjug cap 24. pag. 205. *Lit. B.* cit. *R. P. Elfferlib.* cit. pag. m 333. & 336.

brenge, koomen te pas gelyk als alle de andere, die hy tot nu toe aangehaalt heeft. Die Passagien (ik vooronderstelle eens, datze getrouwelyk overgezet zyn) zeggen, dat de Zielen der Overledene noch niet ten eersten zullen wezen in de Hemelse Vreugde, en dat is juist hetgeene, dat de Rooms-Katholyke Kerk ook leert te weten, dat de Zielen, voor datze in den Hemel opgenoomen worden, noch eenigen Tyd in het Vagevuur zullen moeten blyven, alsze in dit Leven voor haare tydelyke Straffen en dagelykse Zonden niet genoeg gedaan hebben. Dit is ook de Meening van den H. *Augustinus*, zo als blykt uit zyne volgende Woorden: "By den Altaar" zegt hy, (n) zyn wy der Martelaren niet inachtig even als der anderen Overledenen, als of wy voor hen zouden bidden, maar in Tegendeel zodanig, dat zy voor ons bidden zullen."

Uit de voorsz. Woorden van den H. *Augustinus* worden nu vier Katholyke Waarheden bewezen. *Voor eerst*: Dat de Oud-Vaders voor de Overledene hebben gebeden, 'twelk ook uitdrukkelyk te lezen is in *Augustini* Boeken der Belydenissen, daar hy verhaalt, hoe dat hy voor zyne Moeder gebeden heeft. (o) *Ten tweeden*: Dat de Oud-Vaders Misse gelezen hebben; mits zalks de Woorden: *By den Altaar indachtig zyn*, duidelyk te kennen geven; want dus sprak men van ouds, en dus spreken wy Priesters noch hedensdaags, wanneer wy willen te verstaan geven, dat wy voor ymand in de Misse willen bidden. *Ten derden*: Dat de

(n) Tom. 5. pag. 91. Lit. D. Tom. 9. pag. 161 Lit. G.

(o) Lib. 9. Confes. cap. 13. Veete andere Passagien der Oud-Vaders uit vroeger Eeuwen ga ik Kertheids halve voorby.

de Martelaren of Heiligen voor ons bidden, en *Ten vierden*: Dat'er een Vagevuur is; want hoe zou *Augustinus* voor de Overledene hebben kunnen bidden, indien hy niet geloofd hadde, dat'er eene Plaats was, waaruit de Zielen door het Gebed verlost konden worden. Degeene, die in de Helle zyn, hebben geen Verlossing te hoopen; en die in den Hemel zyn, hebben ons Gebed niet van doen; by gevolg was het voor de Zielen in het Vagevuur, dat de Oud-Vaders gebeden hebben. De Text van *Jofias 4. Reg. 22. v. 20.* komt niet te pas, en daarom ga ik hem stilzwygens voorby.

348.

De Passagie uit *S. Chryssostomus*, "Dat de Ziel zonder het Lichaam de onuitspreekelyke Goederen niet ontfangen zal." is te verstaan, dat de Ziel met het Lichaam vereenigt zynde, eerst volkomentlyk zal worden beloont of gestraft, nadat de Mensch in dit Leven in zyn eigen Lichaam Goed of Kwaad heeft gewrocht heeftze nu in dat Lichaam Goed gedaan, zo moet het Lichaam ook mede daarvoor beloont worden, zal de Beloning anderzins volkoomen wezen; en dus ook in Tegendeel alsze Kwaad gedaan heeft, moet het Lichaam mede zyne Straf ontfangen. Doch zulks zal eerst geschieden op den jongsten Dag, wanneer de Zielen zo wel van degeene, die in de Hel, als die in den Hemel zyn, haare Lichamen wederom zullen aanneemen, en Ziel en Lichaam dus wederom met elkander vereenigt worden:

349.

De Spreuk *Eccles. 9. v. 5.* De Levendige weten, datzo sterven zullen, daarentegen de Dooden weten niets. Zy hebben ook geenen Loon meer, in deze Eeuw hebben zy geen deel meer in alles, dat onder de Zonne geschied. Die Text, zegge ik, komt

komt mede niet te pas; mits uit de eerste Woorden welke de schrandere Ruiters heeft uitgelaten, en uit het daarna volgende sesde Vaars, ja zelfs uit den voorsz. Text klaar blykt, dat de Koning *Salomon* spreekt van de Wederwaardigheden, Bekommetingen, Vrindschappen, en Vyandschappen, en andere Voor- en Tegen-Spoeden, welke de Mensch in dit Leven ontmoet, en waarvan hy na zynen Dood teneenemaal is bevryd; hebbende in het ander Leven ook geen Loon meer, mits hy gestraft of beloont zal worden namate van hetgeen hy in dit Leven gedaan heeft, en niet van hetgeen hy in het ander Leven doen zal.

350. Op het Einde van Pag. 40. beschuldigt de Ruiters ons, dat wy de Heiligen aanroepen, even als of zy ons uit haare eige Krachten konden helpen. Doch op de Lastering heb ik reets hiervooren No. 294. grondig en bondig geantwoord; hebbende aldaar mede zyne Spottery met de Allerzaligste Maagd en Moeder Gods *Maria*, wederlegt.

§. 13.

Eene groote Lastering word beantwoord.

351. De Ruiters Spot Pag. 41. met het gekruiste *Francisje*, en noemt het eene Afgodery, dat wy den H. *Franciscus* aanroepen als eenen Voorbidder by God den Heere. Maar *Jantje! Jantje! Lindlawtje! Lindlawtje!* Spottertje! Spotvogeltje! Hebt gy niet gelezen 4. Reg. 2. v. 24. en 25. hoe dat twee Beeren verscheurt hebben twee en veertig van de Kinderen, die met den Propheet *Elifaus* den Spot gedreven, en hem

genoemt hebben: *Kaal Kop! Kaal Kop? Jantje!*
Jantje! ik vreeze, dat gy dus met de Heiligen
 in den Hemel, welker Verfmadingen de rech-
 vaardige God niet minder als die van zyne Vrin-
 den alhier op Aarde wreken zal, den gek-
 stekende, ook haast door de Helse Beeren zult
 worden verscheurt, ten zy gy u bekeert.

§. 14.

Kort Antwoord op vier korte Vragen.

352. Pag. 41. doet de de Ruiter ook de vier vol-
 gende korte Vragen. 1. Of de Heiligen alm-
 machtig zyn? 2. Of zy alwetende zyn? 3. Of
 zy over al tegenwoordig zyn? En 4. hoe wy
 weten, datze Heiligen zyn? Dat zyn in der Daad
 4. korte doch eenvoudige Vragen. Ik ant-
 woorde derhalven ook kortelyk en eenvoudig-
 lyk. *Voor eerst:* De Heiligen zyn niet almach-
 tig. *Ten tweeden:* Zy zyn ook niet alwetende,
 schoon zy van ons weten, zo als bewezen is.
Ten derden: Zy zyn ook niet overal tegenwoor-
 dig. En *ten vierden:* Wy weten door de Uit-
 spraak van Gods onfeilbaare Kerk, dat zy Hei-
 ligen zyn. Wat dunkt u *Domini Velse* van dat
 Antwoord? Zyt gy'er niet mede vergenoegt,
 zo zegt, wat gy daartegen hebt.

Al'tgeen de Ruiter daarop snatert van de
 Heiligen, is op de aangehaalde Plaatzen ten
 overvloedigste beantwoord.

§. 15.

Van het Stedehouderschap van Petrus.

353. Pag. 42. 43. en 44. schiet de Ruiter, hoewel
 met los Kruid, geweldig op den Paus en zyne
 Opper-

Opperhoofdigheid Hy vraagt voor eerst, wie den Paus tot Opperhoofd of opperste President ingezet heeft? En ik antwoorde: *Christus* de Heere met de volgende Woorden: *Simon Jona hebt gy my liever dan deze?* Hy zeide tot hem: *Ja Heere, gy weet, dat ik u lief hebbe:* Hy zeide tot hem: *Weid myne Lammeren.* Hy zeide andermaal: *Simon Jona hebt gy my lief?* Hy zeide tot hem: *Ja Heere, gy weet, dat ik u lief hebbe.* Hy zeide tot hem: *Hoed myne Schapen.* Hy zeide ten derdemaal tot hem: *Simon Jona hebt gy my lief?* *Petrus* werd bedroeft, dat hy den derdemaal tot hem zeide: *Hebt gy my lief?* En hy zeide tot hem: *Heere, gy weet alle Dingen, gy weet, dat ik u lief hebbe.* *JESUS* zeide tot hem: *Weid myne Schapen.* Joh. 21. v. 15. 16. en 17.

Uit die uitdrukkelyke Woorden *Christi* zien wy klaar, dat *Christus JESUS* zyne Schapen en Lammeren aan *Petrus* bevoolen heeft te weiden. Nu zyn in Gods Kerk niet anders als Schapen, te weten, de Bischoppen en Ziel-Zorgers; en Lammeren, te weten, haare Onderhoorige. Dewyl *Christus* de Heere nu *Petro* bevoolen heeft zyne Schapen en Lammeren te weiden, zo heeft hy hem tot eenen algemeenen Harder zo wel van de Schapen als van de Lammeren aangesteld, by gevolg heeft *Christus* hem gemaakt tot Opperhoofd en opperste President van zyne Kerk, dewelke uit Lammeren en Schapen bestaat. Dus hebben ook alle de Vaders der eerste Kerk *Christi* Woorden verstaan en begrepen, gevende die Vaders daarom aan *Petrus* de volgende Namen.

De *H. Ambrosius* noemt hem: *Vicarium Christi*,
eenen Stedehouder van *Christus*. (p)

De *H. Hieronymus*: *Caput Ecclesiae*, 't Hoofd
van de Kerk. (q)

De *H. Augustinus*: *Caput Fidelium*, & *Pastorem*
Gregis Dominici, 't Hoofd der Gelovigen,
en den Herdor van de Kuddè des Heeren. (r)

De *H. Optatus Milevitanus*: *Caput omnium*
Apostolorum, 't Hoofd van alle de Apostelen. (s)

S. Cyrillus Hierosol. Principem Apostolorum,
den Prins der Apostelen. (t)

Eucherius Lugdunensis: *Pastorem Pastorum*, den
Härder der Harders. (u)

Dorotheus Tyrinus en *Isidorus Pelusiota*: *Coriphæum*
Apostolorum, den Voorganger der Apo-
stelen. (x)

Origenes en *Chrysostomus*: *Verticem Apostolorum*,
de Kruin der Apostelen. (y)

Cyrillus Alexandrinus: *Apicem Apostolorum*,
de Spits der Apostelen. (z)

De

(p) *S. Ambros.* ad cap. 24. *Luc. S. Ansel.* ad cap. 16. *Math. S. Bernard.* lib. 2. de confid. ad *Eugen.* Papam.

(q) *S. Hieron.* in *Psal.* 13. *S. Chrysost.* Homil. 11. in *Math.*

(r) *S. August.* in lib. quaest. quaest. 75.

(s) *S. Optat.* lib. 2. contra *Parm.* *Cyrl. Alexand.* lib. 12. in *Joh.* cap. 64.

(t) *Cyrl. Hierosol.* Cat. 2. *Basil.* in Proëm. *Hieron.* in *Car.* de *Script. Ecclef.*

(u) *Euch.* in *vita S. Petri.* *Bernard.* lib. 2. de confid.

(x) *Dorothe.* in *Synopsi.* *Isid.* lib. 1. Ep. 142.

(y) *Orig.* Homil. 2. in *div. loc. N. Test.* *Chrysost.* Homil. in *Pet. Apost.*

(z) *Cyrl. Alex.* lib. 14. *Thefauri* cap. 2.

Isidorus Pelusiota: Antesignanum Apostolorum, den Vorganger der Apostelen. (a)

De Kerk-Vergadering van *Chalcedonie: Petram Ecclesia Catholica, & rectæ Fidei Fundamentum*, de Steenrots der Katholyke Kerk, en de Grondvest des waaren Geloofs. (b)

De *H. Ephrem: Principem Ecclesie Christianorum*, den Vorst der Christen-Kerk. (c) En

De *H. Epiphanius: Ducem Apostolorum*, den Voerder der Apostelen. (d)

Dezelfde Vorrechten, welke de Apostel *Petrus* nu gehad heeft, hebben ook zyne Opvolgers. Zie hiervooren No. 246. tot 272. toe

354. De Ruiter zegt, dat *Christus* misschien niet te Rome, maar by haare Kerk is, en ik wenschte, dat hy my zulks eens bewees met klaare Woorden uit de H. Schrift, of ook door nootzakelyke Gevolgen daaruit gerokken. Of ook door de Uitleggingen der Oud-Vaderen, na dewelke by zich recht.

§. 16.

De Lastering, dat de Paus zou wezen de *Anti-Christ*, word wederlegt.

355. Voorts lastert de Ruiter, dat de Paus zich verheft boven alle Keizers, Koningen, Kardinalen en Bischoppen, en dat hy by gevolg is (om het ronduit te zeggen, schoon hy alleenlyk den *Text 2. Thess. 2.* aanhaalt) de *Anti-Christ*.

Y 3

Doch

-
- (a) *Isid.* lib 2, Ep. 88.
 (b) *Synod. Chalced.* Act. 3.
 (c) *Ephrem Syrus* Serm. de Transfiguratione Domini.
 (d) *Epiphanius*, *Haereti.* 51.

Doch ik antwoorde, dat de Paus niet door zich, maar door *Christus* zelf tot algemeen Harder van alle Keizers, Koningen, Bischoppen, enz. aangesteld, en dus boven alle verheft is. De Harder is immers meer als zyne Schapen en Lammeren,

Dat de Paus ook de *Anti-Christ* niet is, heb ik hiervooren van No. 254. af tot 272. toe be-
wezen. En hoe zou hy doch de *Anti-Christ* kunnen wezen; hy die het Ryk van den *Anti-Christ* zoekt te stooren, en dat van *Christus* daar-
entegen steeds te vermeerderen. Aan wien heb-
ben Holland, Vriesland, Groninge, Duitsland
en andere Gewesten naast God haare Bekeering
anders te danken, als aan de Pauzen van Rome,
die na de gemelde Landen gezonden hebben den
H. Willibrordus, den *H. Bonifacius*, en andere
voortreffelyke en uitmuntende heilige Mannen,
die'er den Heidenen het eerst het *Evangelium*
Jesu Christi hebben verkondigt. (e)

Niettegenstaande de Paus nu door *Christus*
zelf dus boven alle andere verheven is, zo noemt
hy zich echter: *Servus Servorum Dei*, dat is:
Eenen Dienaar der Dienaren Gods. Hy noemt
zich ook eenen Mede-Priester (de *Amsterdamsche*
Bybel maakt van de Priesters louter Ouderlin-
gen; om dezen Naam dus by het Volk in Hoog-
agting, en die van Priester in Tegendeel in Ver-
agting te brengen; schoon zulks nooit zal ge-
lukken, mits ik wel weet, dat de Naam van
Priester zelfs by veele Protestanten meer geagt
is, als die van Predikant) De Paus noemt zich
ook, zegge ik, eenen Mede-Priester zo wel als
de

(e) Zie R. P. *Christoph. Ott* Roma Gloriosa pag. m. 231. enz.

de H. *Petrus* 1. Pet. 5. v. 1. en als hy wil Kardinalen maken, roept hy zo wel als de Apostelen *Act.* 1. v. 24. gedaan hebben, alvorens God den H. Geest aan. Dat zou my een aardige *Anti-Christ* moeten wezen, die zich dus voor *Christus* toont te zyn!

356. De Ruiters zegt Pag. 43. dat de Apostelen zo wel haare Schapen hebben gehad, als *Petrus*, en dat *Petrus* by gevolg een Mede-Apostel, en niet het Hoofd der Apostelen geweest is. Doch daarop heb ik hiervooren wydlopig genoeg geantwoord, en daarom zal ik hier alleenlyk kortelyk herhalen, dat het gevolg van den Ruiters en van de Predikanten niet sluit. Ik verklaare het met eene Gelykenis. Des Ruiters Kapitein en de andere Kapiteins of Ritmeesters hebben zo wel hunne Ruiters als hun General, by gevolg is de Generaal hun Hoofd niet, maar de Ritmeesters hebben zo veel Macht en Gezag, als de General zelf. Dat volgt en sluit immers in geenen Deele. By Gevolg ook wat de Ruiters en de Predikanten zeggen.

§. 17.

Verklaring, hoe dat de Schrift door de Kerk, en de Kerk door de Schrift. bewezen word.

357. Voorts vraagt de Ruiters, zo als de Predikanten ook pleegen te vragen: Of de Paus over Gods Woord is, of Gods Woord over den Paus? Ik antwoorde dan en zegge: *Gods Woord is over den Paus.* Doch zonder het Gezag van den

Paus en van de Kerk zal noch de Ruiter , noch eenig Predikant , noch eenig Protestant ooit kunnen weten , wat en welke Boeken en Schriften Gods Woord zyn , zo als hiervooren genoegzaam bewezen is. Zie No. 261. 318. enz. Gods Woord is en blyft in zich Gods Woord , en gelyk als het van Eeuwigheid geweest is , dus zal het ook in Eeuwigheid blyven. Doch zo lang als ik'er geen Kennis van heb , kan ik het niet voor Gods Woord houden , en dus heeft *Christus JESUS* veele Zaken gesproken en gedaan , die tot onze Kennis niet zyn gekoomen , en by gevolg ook niet door ons voor Gods Woorden en Werken aangenoomen kunnen worden. Maar zo dra ik daarvan Kennis bekoome , ben ik schuldig , dezelve met alle Eerbied daarvoor te erkennen. Doch hoe kryg ik'er Kennis van ? Moet ik yder Zwerm-Geeft geloven , die my steers in de Ooren schreeuwt : *Gods Woord ! Gods Woord ?* Ik verkondige u het zuivere Woord Gods ! Nergens anders zult gy het vinden ! Moet ik , vrage ik , zo eene Snorkery van yder Zwerm-Geeft aanneemen ? Daar bewaare ons de Almachtige God voor. Hoe kryg ik dan Kennis van Gods Woord ? Door de Kerk , waarin Gods Woord altoos zuiver bewaart is geworden ; kunnende niemand , zonder het Gezag van de Kerk , meer Zekerheid hebben van Gods Woord , als van den Brand van *Troje*. Die Kerk is het , na dewelke *Christus* ons wyft , zeggende : *Dat men dengeen , die haar niet hoort , zal houden voor een Heiden en Tollenaar.* Math. 18. v. 17.

Daarom zegt de *H. Johannes* : *Die God kent , die hoort ons* (by gevolg ook onze Opvolgers) *die uit God niet is , hoort ons niet , hieraan kennen wy*

by den Geest der Waarheid, en den Geest der Dwaa-
ling. 1. Joh. 4. v. 6.

Daarom zegt de H. *Augustinus*: "Ik zou aan
het Evangelie geen Geloof geven, indien het
Gezag der Katholyke Kerk my daartoe niet
bewoog."

Op eene andere Plaats spreekt die groote
Kerk-Leeraar den Aards-Ketter *Manicheus* dus
aan: "Zo gy u by het Evangelium houd, zegt
hy tot hem, zo houde ik my by degeene,
op welker Bevel ik aan het Evangelium ge-
looft heb. Indien nu het Gezag van dezelve
word ontzenuwt, zo kan ik aan het Evange-
lium niet meer geloven. Ben ik nu gehoor-
zaam geweest aan degeene, die my gezegt
hebben: Geloof aan het Evangelium, waa-
rom zou ik aan dezelve dan ook niet gehoor-
zaam wezen, als zy my zeggen: Geef geen
Geloof aan *Manicheus*?" Dus verre de
H. Augustinus.

Ik weet wel, de Predikant *Velfe* zal my te-
genwerpen, dat ik eenen Kring make, mits ik
het Gezag der Kerk door Gods Woord, en
Gods Woord door het Gezag der Kerk bewyze.
Doch daar is zo een groot Verband tuschen
die beide, dat de eene zeer weel door de an-
dere, en dus ook in Tegendeel, bewezen word.
Domini Velfe weet zekerlyk, als een Wysgeer,
dat eene Zaak, die in zich zelve gewisser is,
bewezen word (*à posteriori* zeggen de Wysgee-
ren) door eene andere, die ten Opzichte van
ons gewisser en bekender is: En dat daarente-
gen eene Zaak, die ons, of ten Opzigte van ons,
gewisser is, bewezen word (*à priori*) door eene
Zaak, die in zich zelve gewisser is. Dus word
de Oorzaak (*à posteriori*) bewezen door de Uit-
werking

werking, en de Uitwerking (*à priori*) door de Oorzaak. Dus word het Vuur, dat in zich het eerst is, bewezen door de Warmte, die eene Uitwerking van het Vuur is, en de Warmte word bewezen door het Vuur, twelk voor de Warmte is. Op dezelfde Wys word door 't Gezag der Kerk, die ten Opzichte van ons, en aan ons zekerder en gewisser is, bewezen het Gezag der H. Schrift, (als *à posteriori*) en in Tegendeel word door het Gezag der H. Schrift, die wel in zich zelve, maar niet ten Opzichte van ons zekerder en gewisser is, bewezen de Kerk *Christi* (als *à priori*) Dit dunkt my, is zo klaar, dat ik niet weet, hoe een verstandig Mensch iets met Grond daartegen zal kunnen inbrengen. Ik ga dan voort.

§. 18.

Of Christi Beloften, aan de Kerk gedaan, onder Conditie zyn geschied?

358. Op het Einde van Pag. 43. wil de Ruiter, dat de Beloften, welke *Christus JESUS* aan zyne Kerk gedaan heeft, zouden zyn geschied onder Conditie. Die Beloften zyn nu: *Dat de Poorten der Helle de Kerk niet zullen overweldigen.* Math. 18. v. 18. Wat zyn nu de Poorten der Helle? De Geest der Leugens, de Geest der Dwaling, de Geest der Dooling, enz. Indien nu de gemelde Belofte gedaan is onder Conditie, alsdan moeten de Predikanten *Christi* Woorden dus verstaan; te weten: *De Geest der Dwaling, de Geest der Dooling, en de Geest der Leugen zullen de Kerk niet overweldigen, zo lang*

lang als de Kerk niet dwaalt. Of dus: Zo lang als de Kerk niet dwaalt, zalze door den Geest der Dwaling niet overveldigt worden. Doch zie eens myn zoete lieve *JESUS*, hiervooren hebben u de Predikanten tot eene onwyze Maagd gemaakt, omdat gy uwe Lamp hebt laten verdroogen (zie No. 253.) en hier maken zy u tot een goeder Gelukzegger: Deze Luiden zeggen ook tot de Menschen, die hen in de Hand laten kyken: *Als gy lang leeft, dan word gy oud; hebtge Geld, dan zyt gy ryk; blyfge gezond, dan wordge niet krank!* En dus zoud gy, myn aanbiddelyke *JESUS*, myn waaragtige en almachtige God! ook tot de Kerk hebben gezegt: *Als gy niet dwaalt, dan zult gy niet doolen; alsge niet liegt, dan zultge de Waarheid leeren?* Weg! weg! met zulke Prullen, ja Godsflasteringen! *Christus JESUS* heeft absolutelyk, en met klaare, duidelyke en uitdrukketyke Woorden, als een oneindelyk wyze, alles voorziende, en almachtige God aan zyne Kerk beloofd, dat de Poorten der Helle, dat is, de Geesten der Dooling, Dwaling en Leugen haar nooit zullen overweldigen, by gevolg moeten wy geloven, datze door dezelve noch nooit overwonnen is, en ook nooit overwonnen zal worden.

Wat de Beloften des Ouden Testaments betreft, zommige zyn geschied met, en zommige zonder eenige Conditie. Doch de Eerwaarde *P. Eſchenbrender* heeft daarvan genoeg gehandelt.

§. 19.

Noch eenige Vragen worden beantwoord.

359. De Ruiter zegt Pag. 44. dat *Rome Babel is*, en zulks bekennen wy, doch op wat Wys zulks te verstaan is, heb ik gezegt No. 25.

360. Op dezelfde Bladzyde vraagt hy: Wat wy verstaan door het Woord *Kerk*? En daarop heb ik al hiervooren No. 252. geantwoord. Wat nu de Macht aangaat, welke de Paus over de Concilien heeft, bestaat hierin, te weten, dat'er geen wettig Concilie zonder den Paus kan uitgeschreven noch gehouden worden; dat de Paus in de Concilien of in Persoon, of door zyne Gezanten als *Christi* Stedehouder moet presideren of voorzitten; dat hy of zyne Gezanten daarin de eerste Stem heeft, en dat hy de Decisien of Uitspraken der Concilien moet goedkeuren, hebbende tot nu toe alle de zo wel algemeene als byzondere Katholyke Kerk-Vergaderingen haare Decisien aan den Paus overgezonden, om door denzelven goedgekeurt te worden. Degeene, die deze Zaak wydlouper begeert verhandelt te zien, kan lezen den geleerden Jesuit *Gordon*, (f) (g) (h) en den uitmuntenden en onvermoeiden Jesuit *Bellarminus* (i) Daar zal hy zyn Genoegen vinden.

361. Op dezelfde Bladzyde vraagt de Ruiter ook: Indien het gebeurde, dat des Paus Creaturen de Kardinalen allegaer van hem afvallen zouden, waar dan de Paus met zyne Kerk blyven

(f) (g) (h) Controv. 2. de Eccles. cap. 27. §. 1. & seq.

(i) *Bellarmin.* lib. 1. & 2. de Eccl. Milit. Vide & *Coccius* Tom. 1. lib. 7. art. 21, & 22.

ven zoude? Wel dat is, eene Vraag zo spits als een Ruiters - Paards-Hoefzyer. Doch ik antwoordde: Dat'er alsdan de gansche Weereld door noch veele duizend Bischoppen, Abten, Prelaten, en Ziel-Zorgers zouden overig blyven, genoeg om'er nieuwe Creaturen van te maken.

§. 20.

Of de Gereformeerde Kerk geene Rimpelen heeft?

362. Op het Einde van de bovengemelde Bladzijde praat de Ruiters, dat de Gereformeerde Kerk geene Rimpelen heeft, en dat de Papen hem nooit iets te Laste gelegd hebben, noch kunnen leggen. Wat nu de Rimpelen aangaat; deze Brief toont genoeg, dat de Kerk, schoonze noch Piep-jong is, zo als wy No. 218. hebben doen zien, echter zo veele Rimpelen heeft als een oud Wyf van negen en negentig Jaren. De Beschuldiging van de Papen aangaande, hy kan hiervooren No. 23, 24. & 25. zien, wat de Eerwaarde Pater *Eschenbrenner* tot zynen Laste heeft; en wat my aangaat, ik legge hem te Laste, dat hy een Leugenaar en Lasteraar is. Deze Brief toont het doorgaans.

§. 21.

Of die Missionarier Baals Papen zyn?

363. Op het Einde van Pag. 45. vergelykt de Ruiters de Eerwaarde Paters Missionarier met de *Baals-Papen* 1. Reg. Cap. 18. (na den Katholyker

lyken Bybel 3. Reg. Cap. 18.) Doch daar is zo een groot Verschil tuschen de Baals-Papen , en de Rooms-Katholyke Missionariën , als tuschen een Ruiters Kop , en een Paards- Kop , ten minsten na de uiterlyke Gedaante ; ja , om ernstig te spreken , is tuschen hen zo een groot Verschil , als tuschen Christus en Belial ; mits de Missionariën Dienaars van Christus zyn , en de Baals-Papen Dienaars waren van den Duivel. *Want alle Goden der Heidenen zyn Duivelen.* Pf. 95. v. 5. Al hadden de Baals-Papen zich voor hunnen Baal laten geeslelen , gruwelyk pynigen , ja op de allerschrykkelykste Wyster Dood brengen , zy zouden'er niet anders als Duivels-Loon voor hebben ontfangen , gelyk zy dan ook voor de Pyn en Smerten , die zy zich zelven ter Eere van Baal hebben aangedaan , en voor den Dood , welken zy om zynentwille hebben geleden , geenen anderen Loon bekoomen hebben , mits zy buiten het waare Geloof waren. Dus is het ook gelegen met de Kettters , die zich om haare Kettery laten dooden , mits zy buiten het waare Geloof , en by gevolg buiten de Liefde Gods lyden. *En of ik alle myne Goederen , zegt de Apostel Paulus 1. Cor. 13. v. 3. tot Ouderhoud van de Armen uitdeelde , indien ik ook myn Liechaam overgaf om te verbranden , maar geen Liefde hadde , zo zoude het my niet helpen.* Geschieden die dingen dan in de Liefde , dat is , in het waare Geloof , en in den Staat der Genade , zo helpenze ; maar anderzins niet. Het is een nootzakelyk gevolg.

§. 22.

*Eene oproerige Passagie word met stil-
zwigen voorbygegaan.*

364. De Ruiter zegt Pag 46. dat de Gereformeerde Predikanten in de Roomse Plaatzen verjaagt en verdreeven, ja in Kettingen en Banden geleid, ook vermoord worden. Doch op die oproerige Passagie zal ik met stilzwigen beantwoorden, en schoon ik hem uit de Historien van het Begin en den Voortgang van het nieuw Gereformeert Geloof den Bal wakker zou kunnen terug kaatzen, en hem zyn Smoel darmede vast toestoppen, zal ik het echter niet doen, hoopende dat de Edele en Hoogwyze Magistraat het drukken van zulke Passagien, die doch niet anders als groote Verbittering tuschen de Ingezetenen van Holland kunnen verwekken, voortaan verbieden zal.

§. 23.

*Of de Ruiter zich met den H. Petrus
mag vergelyken?*

365. Op de bovengemelde Bladzijde zegt de Ruiter verder, dat hy, even als *Petrus*, zyne Broederen moet versterken. Maar myn Ruiter gy vergift u, *Petrus* heeft immers ook na het ontfangen van den H. Geest gedwaalt, zo als gy hiervooren No. 251. waant; hoe heeft hy dan zyne Broederen kunnen versterken? Is *Petrus* nu zo zwak geweest, dat hy ook na het

ont-

ontfangen van H. Geest gedwaalt heeft, hoe zult gy elendige Ruiter uwe Broederen kunnen versterken, daar gy op verre na noch niet den H. Geest ontfangen hebt? Kunnende de H. Geest, die een Geest der Waarheid is, geene Leugenen voortbrengen, zo als gy voortgebracht hebt. Zie dan myn Ruiter, *het gaat niet u, als staat Openb. 3. v. 17. Ik ben ryk (sterk) en hebbe sat, en bedarf niet; en gy weet niet, dat gy bent elendig, jammerlyk, arm, blind en naakt; maar Christus zegt, ik rade u, dat gy van wy koopt Goud beproeft uit het Vuur, op dat gy ryk moogt worden, en zalf urwe Oogen met Oogen-Zalf, op dat gy moogt zien: En zo gy dat doet, dan zult gy eerst zien, op wat slecht Fondament urwe Kerk tegens de onze gebouwt is. Zie myn blinde Ruiter, dus verre gebruikte ik uwe eige Woorden tegens u met veel meer Grand en Bevoegtheid als gyze tegens Jan Jansz ten Horst gebruikt hebt.* (k)

§. 24.

De twaalf laatste Vragen van den Ruiter worden beandwoord.

366. Pag. 46. en 47. doet de Ruiter eenige Vragen, waarop hy ten spoedigste Antwoord verzoekt, mits hy gaarn uit de Duisternis tot de Kennis der Waarheid gebragt mogt worden, belovende, dat zo men hem dezelve uit Gods Woord bewyft, hy na de Rooms-Katholyke Religie terugkeeren, en God den Heere om Vergiffenis zynere Zonden bidden zal. Ik zal dan,

(k) In het grondig Onderwys pag. 45.

dan, onder Gods Zegen, trachten aan hem Genoegen te geven. Doch ik hoope, dat hy niet alleenlyk te vrede zal wezen met klaare Woorden uit de H. Schrift, maar ook met *nootzakelyke Gevolgen*, die daaruit worden getrokken, en met de *Uitleggingen der Oud-Vaders*, na dewelke de Gereformeerden zich rechten, gelyk als hy verzékert.

De Vragen en Antwoorden zyn nu als volgt.

1. Waar staat in de Schriftuur dat men verstorvene Heiligen mag aanroepen?

367. *Antwoord.* Ik heb hiervooren No. 285. 286. 887. enz. uit de H. Schrift, en uit de Oud-Vaders bewezen, dat men de Heiligen aanroepen mag.

2. Waar: Dat men de H. Drievuldigheid afbeelden?

Antwoord. Ik heb daarop No. 279. 280. enz. geantwoord, en uit de H. Schrift bewezen, dat het maken van Beelden geoorloft is.

368. 3. Waar heeft God de Heere den Priesteren bevoolen zyn H. Lichaam in het Avondmaal opteofferen.

Antwoord. Ik heb daarop No. 340. en 341. geantwoord, en uit de H. Schrift bewezen, dat wy *Christi* Lichaam op eene onbloedige Wys offeren moeten.

369. 4. Waar heeft God bevoolen, den Volken den Drink-Beker te weigeren? Ik antwoorde: Nergens. *Christus* heeft het niet bevoolen, en ook niet verboden, zo als ik No. 325. en 326. uit de H. Schrift en de Vaders bewezen heb.

370. Wie heeft den Paus te Rome tot Nավolger *Petri* en 't Hoofd der Kerke aangesteld?

Antwoord. De Macht, welke *Christus* de Heere gegeven heeft aan *Petrus*, die heeft hy ook gegeven

geven aan zyne Opvolgers; die Macht hebben zyne Opvolgers ook altoos gebruikt, en de andere Bifchoppen en Leeraars hebbenze ook in haer erkent. Ik heb het bewezen uit de oudfte Vaders der Kerk No. 250. en 251.

371. 6. Waar staat gefchreven, dat God de Priesters verboden heeft te huwelyken?

Ik antwoorde. Nergens. Doch nadien de Priesters aan God eenen plegtigen Eed en de Gelofte der Kuisheid gedaan hebben, zo moeten zyden Eed ook houden, en zo zy daarin nalatig zyn, moet de Kerk hen hunnen Pligt doen nakoomen, even als een Kapitein of Ritmeester verplicht is Zorg te dragen, dat een Soldaat of Ruiters zynen Eed getrouwelyk nakomt. Ik heb zulks wydlopig genoeg bewezen uit de H. Schrift en de Oud-Vaders van No. 232. af tot No. 245. inclus.

372. 7. Waar heeft God bevoolen den Volke de Schriftuur in eene onbekende Spraak voorlezen?

Ik antwoorde. Nergens. En het geschied ook nergens in de gansche Roomse Kerk op den geheelen Aard-Bodem. Dat de Misfe door den Priester in de Latynse Taal gedaan word, is waar; doch die word den Volke niet voorgelezen, maar geschied alleenlyk tot God, die de Latynse Taal immers zo wel verstaat als de Hollandse.

373. 8. Waar heeft God bevoolen, dat het Volk tot hem in eene onbekende Spraak bidden zoude?

Ik antwoorde. Nergens. En het geschied ook nergens in de gansche Roomse Kerk, uitgezondert dat de Nonnen haar Brevier in de Latynse Taal bidden. Schoon zy die Taal ook niet verstaan, zo weten zy doch in Substantie, wat zy van God begeeren. Wanneer een Fransman
aan

aan den Staat een Smeek-Schrift in de Hollandse
Taal overgeeft, is het zo goed, als of hy het
in de Franse Taal deed; en schoon hy de Hol-
landse Taal niet kundig is, zo weet hy doch
in Substantie, wat zyn Smeek-Schrift behelst.
Ik meene, dat laat zich hooren.

374. 9. Waar, dat de Roomse Kerk zoude Rech-
ter wezen in Geloofs-Zaken, en dat dezelve
niet kan dwalen?

Antwoord. Ik heb zulks No. 252. 273. 274.
275. 276. en 277. uit de H. Schrift, en den Oud-
Vader *Augustinus* bewezen. Zie ook No. 357.
358.

375. 10. Waar staat'er, dat *Christus* voor de
Straf en de Schuld der Zonden, voor den Doop
begaan, heeft genoeg gedaan, en dat wy voor
de Zonden, na den Doop begaan, zelf moeten
betalen hier of in het Vagevuur.

Ik antwoorde voor eerst: Dat *Christus* voor
alle Menschen gestorven is, dat is, dat is,
wel voor de Ongedoopte als Gedoopte. In-
dien hy dan door zynen Dood genoeg gedaan
heeft voor de Zonden der Gedoopten, zo heeft
hy ook genoeg gedaan voor de Zonden der On-
gedoopten. Dat *Christus Jesus* nu gestorven
is voor alle Menschen, bewyze ik klaar uit de
Schrift 1. Cor. 5. v. 15. zegt de Apostel *Paulus:*
En hy is voor allen gestorven. 1. Tim. 2. v. 6:
spreekt de gemelde Apostel in dezer Voeg:
Die zich zelven gegeven heeft tot Verlossing van
allen. 1. Joh. 2. v. 2. zegt de Evangelist *Johan-*
nes: *Hy is de Verzoening voor onze Zonden, doch*
niet alleentyk voor onze, maar ook die van de ge-
beele Weereld. Dat is immers een klare en
duidelyke Text, waartegen alle de Verdraain-
gen der Predikanten niets kunnen uitregten.

Ik antwoorde ten tweden, dat het eene overtollige Vraag is, waar dat'er staat, dat wy voor de Zonden, na den Doop begaan, zelf moeten betalen? mits'er geen Katholyk Leeraar in de Weereld word gevonden, die zulks leert; noch enig Mensch, die voor zyne Zonden zelf, dat is uit zyne eige Krachten, betalen, en genoeg doen kan; hebbende *Christus JESUS* door zyne oneindelyke Goedertierenheid, als een onschuldig Lam, onze Zonden en de Zonden der Weereld op zich genoomen, en dus voor ons alle betaalt. Indien nu een Katholyk Leeraar zegt, dat wy voor onze Zonden hier of in het Vagevuur moeten betalen, zo moet men het dus verstaan, te weten, dat, schoon God de Heere ons onze Zonden na eene oprechte Bekering vergeven heeft, wy echter noch eene tydelyke Strafeswegen moeten uitstaan. Deze Leere bewyzen wy met klaare en duidelyke Voorbeelden uit Gods Woord: Door eenen Mensch, zegt S. Paulus Rom. 5. v. 12. is de Zonde in de Weereld gekoomen, en door de Zonde de Dood. Nu zien wy, dat de allerheiligste Menschen, schoon hen de Zonde vergeven is, echter noch den Dood moeten uitstaan, en dus eene tydelyke Straflyden. *Genesis* 3. wierd de Aarde vervloekt wegens de Zonde van Adams; schoon nu dengeenen, die gedoopt zyn, de Zonde van Adam vergeven is, zo gevoelen zy, hoe heilig zy ook moogen wezen, echter dien Vloek noch zo wel als de heiligste Vrouwen de Smerten in het Kinderbaaren, als eene tydelyke Straf, dewelke na de Vergeving der Zonde noch moet worden geboet, of, indien men het dus noemen wil, betaalt. *Moyfes* en *Aaron* hadden gezondigt *Num.* 2. v. 12. de Zonde

Zonde wierd hen vergeven, en echter moesten zy noch eene tydelyke Straf uitstaan, te weten, dat zy de Israëlitien niet mogten brengen in het Land, dat God haar beloofd hadde; zynde zy beide ook buiten dat Land gestorven, zo als te zien is *Deut. 32. v. 48. enz.* De Israëlitien hadden in de Woestyne het gulde Kalf aangebeden: *Moyfes* bad voor haar, en haare Zonde wierd vergeven; desnietteenstaande behield God zich noch eene Straf voor; *Ik zal*, zeide hy tot *Moyfes*, *deze haare Zonde op den Dag der Wraak bezoeken.* *Exod. 32.* Alle de Israëlitien, die tegens den Heere in de Woestyne gemurmuert hadden, zyn, schoon veelen die Zonde vergeven was, in de Woestyne gestorven, zynde haare tydelyke Straf, dat zy in het Land van *Canaan* niet mogten ingaan. *Num. 14.* *David* hadde Overspel bedreven; hy bad God om Vergiffenis, en vond by hem ook Genade, doch moest desnietteenstaande noch eene tydelyke Straf lyden. *De Heere heeft uwe Zonde weggenomen*, zeide *Nathan* tot *David*, *gy zult niet sterven; doch dewyle gy de Vyanden des Heere hebt doen lasteren den Name des Heere, zal de Zoon, die u gebooren is, den Dood sterven.* *2. Reg. (2. Samuel) 12. v. 13. enz.* Wat kan klaarder wesen? Voorts heeft *David* wegens zyne Zonde, schoon hem dezelve vergeven was, noch veele andere tydelyke Kwalen moeten uitstaan, zo als in het voorsz. Boek der *Koningen* Cap. 16. enz. te zien. De *H. Vaders* ga ik thans Kortheds halve voorby; zynde de aangehaalde Texten genoeg om te bewyzen, dat, schoon de Zonde vergeven word, de tydelyke Straf echter niet altoos word kwyt gescholden, maar dat men dezelve noch moet boeten, betalen, of lyden.

Indien nu ymand komt te fierven , voor dat hy daarvoor betaalt, of genoeg geleden heeft, moet hy dezelve boeten in het Vagevuur , mits'er niemand in den Hemel gelaten word , ten zy hy tot den laaftten Penning betaalt heeft. *Math. 5. 25. en 26. En daarom is het , gelyk'er staat 2. Mach. 12. 46. eene heilige en heilzame Gedachte voor de Overledene te bidden , op dat zy van haare Zonden ontbunden mogen worden. Zie hiervoren No. 347. hebbende No. 276. be- wezen , dat de Boeken der Machabeen kanonyk zyn. Ik ga dan voort op de overige Vraag- Punten des Ruiter te antwoorden.*

376. II. Hy vraagt: Waar dat'er staat , dat de Paus Geweld heeft de overvloedige Werken der Heiligen in den Kerken - Schat te leggen, dezelve aan de Menschen door den Aflaat uit- te deelen , en de Zielen der Verstorvenen door de Mis uit het Vagevuur te verlossen ?

Ik antwoorde: Uit den voorgaanden Nummer blykt, dat men zomtyds , schoon de Zonde vergeven is , noch eene tydelyke Straf moet lyden , en dat , indien zulks niet geschied is in het Leven , het geschieden moet na de Dood, mits'er in 't Hemelryk niemand word ingelaten , ten zy hy tot den laaftten Penning betaalt heeft. Of de Predikanten nu aan de Plaats , waarin de Zielen tot haare volkome Betaling of Straflyding (het komt op een uit) moeten blyven , den Naam van *Vagevuur* willen geven, of eenen anderen , daar is ons niet aangelegen, het is ons genoeg , dat wy weten , dat'er eene zulke Plaats in wezen is.

Wat nu de gemelde tydelyke Straf aangaat, de Kerk kan dezelve kwytſchelden in gevolge van de Macht , welke zy van *Christo* ontfangen heeft,

heeft, zeggende : *Al wat gy ontbinden zult op de Aarde, zal ontbonden zyn in den Hemel.* Math. 16. *ÿ. 19.* Zie wat wy hiervooren No. 322. gezegt hebben. De Kwytſchelding nu noemt de Kerk eenen Aflaat. De Vergiffenis, welke de H. Apostel *Paulus* aan den Bloed-Schender te *Corinthe*, wien hy geëxcommuniceert, en aan den Satan overgelevert hadde, toefstond, (l) was een opregte Aflaat, waardoor hy hem het overige van de Straf, die hy hem opgelegd hadde, kwytſchold. (m) Den openbaren Zondaren wierden in de eerste Kerk grote Straffen van veele Jaren opgelegd : Doch op de Voorbede der Martelaren, die ten Tyde der Vervolgeningen in de Gevangeniſſen zaten, bevryden de Biſchoppen hen van het overige van de Straf, zo als *Tertullianus* en *S. Cyprianus* getuigen (n) De Macht, welke de Kerk in dien Tyd heeft gehad, heeftze ook noch, mits het dezelfde Kerk is. Doch alle de Aflaten worden verleent ten aanzien van de oneindelyke Verdienſten *Chriſti JEſu* op de Voorbede der Heiligen. *God doet den Wille dergeene, de hem vreezen*, zegt de Koninglyke Propheet *David* Pf. 144. *ÿ. 19.* Hoe zal hy dan kunnen behouden de tydelyke Straf dergeene, voor welke de Heiligen bidden, en welken de Kerk de Straf kwytſcheld in den Naam van zynen Zoone, en in gevolge van de Macht, die hy aan haar heeft gegeven?

Is het nu niet eene godlooze Laſtering, dat

Z 4

de

(l) 2. Cor. 2.

(m) Vid *S. Chryſoſt.* Homil. in Ep. 2. ad *Cor.* *Theodoret* in eundem locum. *S. Ambroſ* lib. 1. de Pœnit. cap. 6. & ult. *S. Pacian.* Epist. 3. &c.

(n) *Tertull.* lib. ad Martyres cap. 1. & lib. de pudicitia, cap. ult. *S. Cyprian.* Ep. 9. 10. & 13.

de Ruiter Pag. 25. van zyne Historie durft zeggen: Dat wy leeren, dat de *Munnik Anastasius* 39000 Jaren meer Aflaat hadde te geven als de Heere *JESUS*? Daar de Kerk den Aflaat niet vergunt, als in gevolge van de van *Christo* ontfange Macht, en ten aanzien van zyne oneindelyke Verdienften, by welke noch koomen de Verdienften der Heiligen, vereenigt met die van onzen Zaligmaker, van dewelke zy alle Kracht ontfangen. Wy scheidten de Heiligen niet af van *Christo*, als of zy iets uit haar zelve en zonder *Christus* konden doen; maar wy voegden by *Christus*, en dus voegen wy de Leden by het Hoofd.

De eerste Kerk vergunde, zo als reets gezegt is, aan de boetvaardige Zondaars Aflaat ten aanzien van de Gebeden en Verdienften der Martelaren (van die van *Christus* niet afgezondert, maar daarmede vereenigt) die voor haaren Dood eene zulke Genade voor die Zondaars begeert hadden; zynde veele Geleerden van Meening, dat de Voorbede der Martelaren haare Uitwerking eerst hadden na haaren Dood. (o) Wat de Kerk nu gedaan heeft in het Begin, kanze ook noch doen, mits het dezelfde Kerk is.

Dat de Kerk ondertuschen de Verdienften der Heiligen nu dus door den Aflaat kan toepassen, is een nootzakelyk Gevolg van het Arttykel des Geloofs, waarin wy belyden *eene Gemeenschap der Heiligen*, en van de Vereeniging, welke alle de Leden der Kerk hebben met *JESUS Christus*

(o) Voier M. P. *Aubespine* Observations Eccles. Liv. I. Chap. 20. de l' Autorité des Martyres, & le Pere *Merin* Liv. 9. de la Penitence Chap. 26. Le Catechisme de *Montpellier* Part. 3. Sect. 1. Chap. 5. §. 19.

Christus haar Hoofd. De Kerk heeft het altoos dus geleert. (p)

Is nu ymand gestorven , zonder altoorens de meergemelde tydelyke Straf te hebben genoeg gedaan , zo pakt de Kerk hem toe de voorsz. Verdiensten *Christi*, en zyner Heiligen; doch op eene verscheide Wys. Den Levenden wordenze toegepast door de Absolutie , maar den Overledenen door Middel van Voorbede (*per modum suffragii* zeggen onze God-Geleerden) Wanneer de Kerk dan aan eenen Overleden eenigen Afsaat vergunt , zo moet het dus worden verstaan , te weten , dat zy op eene meer byzondere Wys haare Gebeden , met de Gebeden van *JESUS CHRISTUS*, en van zyne Heiligen vereenigt , tot Vertrouwing van de Overledene, aan God den Heere opoffert. (q) Dat men voor het overige met Vrucht voor de Overledene bidden kan , is de algemeene Leere van de oude en tegenwoordige Kerk , en van alle de Vaders , die ik thans Kortheids halve oversta, zynde die Leere insgelyks klaar genoeg in Gods Woord gegrond , zo als No. 347. en 375. te zien is. Doch ten Overvloed zal ik noch eenige Texten aanhaalen , waaruit de Oud-Vaders het Vagevuur bewyzen. Zo ymands Werk brand , zegt de Apostel *Paulus* 1. Cor. 3. v. 15. zo zal by Schade lyden , maar by zelf zal zatig worden , doch gelyk als door het Vuur. Dien Text verstaan de volgende Vaders van het Vagevuur; namentlyk : *Tertullianus*, *S. Cyprianus*, *Origenes*, *S. Gregorius Nazianzenus*, *Eusebius*, *S. Hilarius*.

Z 5

Am-

(p) Vid. *Tertull.* & *S. Cyp.* locis supracit. *Bellarmin.* lib. 1. de Indulgentiis.

(q) Vid. *Bellarmin.* loc. cit. cap. 24.

Ambrosius, *Hieronymus* en *Augustinus* (*)
 Math. 12. v. 32. spreekt onze beminnelyke Zaligmaker in dezer Voege: *Wie iets zal spreken tegens den Heiligen Geest, dien zal het niet vergeven worden noch in deze, noch in de andere Weereld.* Uit die Woorden besluit de *H. Augustinus*, dat'er in de andere Weereld, of na dit Leven eene Plaats moet zyn, daar noch eenige Zonden vergeven kunnen worden. En de Plaats is geene andere als degeene, die wy het *Vagevuur* noemen; trekkende de *H. Gregorius* uit den voorsz. Text hetzelfde Bewys. (+) Van andere Vaders wil ik nu niets melden. Math. 5. v. 26. zegt *Christus*: *Voorwaar gy zult van daar niet uitgaan, tot dat gy den laastten Penning betaalt hebt.* Dien Text verstaan *Tertullianus*, *S. Cyprianus*, *Eusebius Emiffenus* en *S. Bernardus* (‡) van het *Vagevuur*. Hiermede stappe ik voor het tegenwoordige van het *Vagevuur* af.

377. 12. De Ruiters vraagt voor het laatste: *Waar God gezegt heeft, dat wy door onze Werken wat verdienen, en zalig worden?*

Ik antwoorde: Het gaat den Ruiters en den Predikanten gelyk dengeen, die riep: *De Hond is dol! De Hond is dol!* waarop de Buurluiden zamenliepen, en den Hond dood sloegen, meenende, dat hy in der Daad dol was. En zulke kwaade Naam geven de Predikanten ook aan onze Leere van de goede Werken, en andere Stukken. De Papiſten zyn ydel, verwaand, en opgeblazen (schreeuwenze) zy willen door haare

(*) Zie R. P. *Hieronymus Mulman S. J. Glaubens-Spiegel*, cap. 12. art. 2 §. 1.

(+) R. P. *Mulman* *ibid.*, §. 3.

(‡) *Idem* *loc. cit.*, §. 3.

haare eige Werken zalig worden , en zyn by gevolg Verachters van *Christi* Werken en Verdiensten. Dus geven zy ons by het gemeen en onwetend Volk , in Spyt van haare Conscientie , een kwaade Naam , en brengen onze geheele Religie by hetzelfde in Veragting.

Wat nu de goede Werken aangaat , wy leeren 1. (de Predikanten kunnen de Boeken van onze Controversisten en Theologanten maar opslaan , en zy zullen het zien) dat zo lang de Mensch in den Staat der Ongenade of met eene Dood-Zonde beladen is , hy geen verdienstig Werk ter Zaligheid doen kan. 2. Dat de Mensch , schoon hy in den Staat der Genade is , echter niet het minste Werk , verdienstig ter Zaligheid , doen kan zonder de Genade , Hulp en Bystand Gods ; En 3. Dat de Mensch , die met geene Dood-Zonde beladen , en by gevolg een Vrind Gods is , met de Genade Gods doen kan werken , welke ter Zaligheid dienstig zyn , of , 'twelk hetzelfde is , waarmede hy de Zaligheid verdienen kan. Hoor nu , hoedanig ik het laatstgemelde derde Punt onlangs te *Kall* , een vermaard Dorp , ontrent een Uur van hier gelegen , opentlyk van de Preek Stoel , ten overstaan van Katholyken en Protestanten verklaart en bewezen heb.

Christus is ons Hoofd (zeide ik) en wy Gelovige zyn zyne Leden. *Christus* is de *Wynstok* , en wy zyne *Ranken*. Joh. 15. *ŷ*. 1. Gelykerwys nu de Takken des Booms , en de Ranken des Wynstoks niet alleen , maar te gelyk met den Boom en den Wynstok , van wien zy alle Kracht , Sap en Leven ontfangen , haare Vruchten voortbrengen , dus worden ook alle de goede Werken , die wy als Takken en Ranken van

Christus

Christus voortbrengen , niet door ons alleen , maar te gelyk met *Christus* , van wien zy alle haare Kracht , Sap en Leven ontfangen , voortgebracht , en zyn dus verdienftig ter Zaligheid. Wat dunkt u , *Myn Heer* , van dit Bewys ? Ik verbeelde my , dat geen Predikant in gansch Holland iets met Grond daartegen zal kunnen inbrengen. *Christi* Werken zullen immers de Zaligheid wel verdienen.

378.

Nu heb ik den Ruiter zyne twaalf Vragen met de H. Schrift ; met nootzakelyke Gevolgen uit de H. Schrift getrokken , en met de Vaders der Kerk , *waarna de Gereformeerden zich rechten* , beantwoord , en verwagte derhalven , dat hy zyn Woord houden , en tot de alleen zaligmakende , zuivere , ongerimpelde en onbevleete Rooms-Katholyke Leere terug keeren zal. God de Heere , die de Vader der Barmherdigheden is , en die niet wil , dat ymand verlooren gaat , maar dat alle ter Kennisse van de Waarheid koomen , en zalig worden , verleene zynen Goddelyken Zegen daartoe !
Amen.

Thans is de Beurt aan my , om ook eenige Vragen te doen. Ik zal'er zommige doen aan *Domini Velse* , of eenig ander Predikant , wie het ook wezen mag ; en vervolgens ook eenige aan den Ruiter ; *waarop ik met den eersten vrydelyk Antwoord verzoeke*. Ik geve hen daartoe een Ruim-Veld , mits ik my zal laten vergenoegen , indien zy daarop antwoorden , of uit de H. Schrift , of uit nootzakelyke Gevolgen , of uit de Traditien der Kerk , of uit de Uitleggingen der Vaders , na dewelke wy ons insgelyks rechten.

Vraag-

Vraag - Punten aan Domini

Velse,

Predikant in s' Gravenhage.

- 379.
1. Waar staat geschreven , dat het Boek, 'twelk gy den *Bybel* noemt , Gods Woord is ?
 2. Waar , dat de vyf Boeken *Moysis* enz Gods Woord zyn , en niet de Boeken der *Wysheid, Esdre, Tobie, Judith, Ecclesiasticus, Machabeen,* enz. ? Of dat Gods Woord geheel geschreven is? Of dat men niets anders voor Gods Woord mag houden, als wat geschreven is, schoon het ook anderszins meermalen door God gesproken was ?
 3. Waar staat in den *Bybel* het Formulier , dat gy by het *Nachtmaal* gebruikt ?
 4. Waar staat geschreven , dat gy niet gehouden zyt voor het *Nachtmaal* elkander de Voeten te walschen , gelyk als *Christus* zelf gedaan , en u te doen bevoelen heeft ?
 5. Waar, dat gy het *Nachtmaal* s' Morgens en niet 's Avonds , gelyk als *Christus* gedaan heeft, zult uitdeelen , en zulks wel alleenlyk viermalen in 't Jaar ?
 6. Wie heeft u Macht gegeven *Christi* duidelyke Woorden : *Dit is myn Lichaam* enz. te verdraaien , en te zeggen : *Dit is myn Lichaam niet, maar alleenlyk eene Figuur van myn Lichaam* ?
 7. Wie heeft u Macht gegeven u Volk niet ydele Figuren van *Christi* Lichaam te spyzen, daar *Christus* de Heere nochtans duidelyk zegt , dat niet de Figuur van zyn Lichaam, maar zyn Vlees zelf waarlyk eene Spys is ?

8. Waar

8. Waar staat geschreven, dat men by den Doop zulke Ceremonien moet gebruiken, als gy gebruikt; waar staat u Formulier van den Doop in Gods Woord?

9. Waar staat, dat men kleine Kinderen moet doopen?

10. Waar, dat men de Kinderen zonder Doop moet laten sterven, alsze niet in de Kerk gedoopt kunnen worden? Of hebben de Apostelen in hunnen Tyd overal Kerken gevonden, waarin zy gedoopt hebben?

11. Waar, dat gy by den Doop moet zeggen: *Ik doope u in den Naam*, enz. Als gy de Figuur van *Christi Lichaam* eet, zegt gy immers niet daarby: *Ik eete Christum in Figure*. Waarom zegt gy dan by den Doop: *Ik doope u*, enz. Zou het genoeg wezen, dat gy doopte, zonder die Woorden uitte spreken?

12. Waar staat in den Bybel het Formulier van het Huwelyk?

13. Waar, dat de weereldlyke Overigheid Macht heeft om te scheiden, wat God zamen gevoegt heeft?

14. Waar, dat het Huwelyk der Kinderen, zonder Toestemming van hunne Ouders aangeaan, onwettig is?

15. Waar, dat ymand, die op het Stad-Huis trouwt, vyf en twintig en dertig Guldens moet geven?

16. Waar staat het Formulier van uwe Excommunicatie in Gods Woord?

17. Waar, dat gy ymand moogt excommuniceren, die na het Katholyk en Apostolyk Geloof terug keert?

18. Waar, dat *Christus* de Sleutelen des Koningryks der Hemelen aan de Gereformeerde Kerk gegeven heeft?

19. Waar , dat *Christus* zyne Lamp , dat is de Kerk , heeft laten verdroogen by Gebrek van Oli ?

20. Waar , dat de Belofte , die hy aan de Kerk gedaan heeft , geschied is onder Conditie ?

21. Waar , dat *Lutherus* en *Calvinus* door God gezonden zyn , om zyne Kerk te reformeren ?

22. Waar staat geschreven , dat gy de afval- lige Munniken , die aan God eenen plegtigen Eed en Geloofte der Kuisheid gedaan hebben , van den Eed mogt vryspreeken , ja dien Eed voor on- wettig verklaren , en die Apostaten doen trouwen ?

23. Waar , dat de Misse eene vervloekte Af- godery is ?

24. Waar , dat het Vagevuur eene Uitvin- ding der Papen is ?

25. Waar , dat het Bevel van *Christus Jacob. 5.* om de Kranken met Oli te zalven , u niet verpligt , en dat de Oli , welke de Apostelen gebruikt hebben , alleenlyk gedient heeft tot Genezing van het Lichaam ?

26. Waar , dat gy tegens het Verbod der Apo- stelen *Act. 15. v. 20.* moogt eeten van den Bloede en van den verslikten ?

27. Waar , dat het Vasten en andere Boet- Werken , overtollige , ja bygelovige Werken zyn ?

28. Waar , dat het Geloof alleen zalig maakt ?

29. Waar , dat *Christus* niet voor alle Men- schen gestorven is ?

30. Waar , dat God een zulke Tyran is , die zommige Menschen tot de eeuwige Verdoemen- nis geschapen heeft ?

31. Waar , dat *Christus* de Straf der Verdoem- den in de Hel geleden heeft ?

32. Waar , dat een Mensch op deze Weereld de Verzekering hebben kan ?

33. Waar

33. Waar , dat men den Zondag moet vieren , en niet den Saturdag ?

34. Waar , dat men Paasch - en Pinxter-Maandag enz. moet vieren , en niet de andere heilige Dagen ?

35. Waar , dat men niet onder eene Zonde verplicht is den Zondag met ter Kerke te gaan , te vieren ? *Enz. enz. enz.*

Vraag - Punten aan den Ruiter

Johan Lintlauw.

1. Waarom zyt gy Gereformeert geworden , en niet Luthers , of Sociniaans , of Mennist , of iets anders ?

2. Waar staat geschreven , dat *Lutherus* en *Calvinus* Gods Kerk hervormt hebben ?

3. Waar , dat zy daartoe Macht ontfangen hebben ?

4. Waar , dat *Lutherus* en *Calvinus* betere Reformateurs zyn als *Menno* , *Socinus* en andere ?

5. Waar , dat de Gereformeerden den Bybel beter verstaan als de Lutheranen , Mennisten , Socinians en andere ?

6. Wie is de beste Reformateur van beiden , *Lutherus* of *Calvinus* ?

7. Of hebben zy beide eenerlei zaligmakende Religie gehad en verkondigt ?

8. Zyn de Punten , waarin zy van elkander verschillen , misschien onverschillige , en ter Zaligheid onnodige Artykelen ?

9. Waarom geloofst gy meer aan eenen *Calvinus* , als aan eenen *Socinus* , *Menno* , *Lutherus* , *Arminius* enz. ? Daar zy u nochtans alle tot

tot Gods Woord wyzen? Of hebbenze mischien alle gelyk gehad?

10. Waarom dient gy den Staat, daar nochtans geschreven staat, dat gy God alleen dienen zult?

11. Waar staat geschreven, dat *Christus* zyne Lamp heeft laten uitdroogen?

12. Waar, dat *Calvinus* en *Lutherus* dezelve beter ontflooken hebben als *Socinus*, *Menno*, *Arminius* en andere Reformateurs?

13. Waar, dat God zyne aan de Kerk gedane Beloften gedaan heeft onder eene Conditie?

14. Waar, dat Gods Kerk heeft kunnen dwalen?

15. Waar, dat gy in de Gereformeerde Religie kunt zalig worden?

16. Waar, dat yder gemeene Man, Vrouw en Kind den Bybel lezen moet?

17. Waar is de Gereformeerde Kerk geweest voor *Calvinus*?

18. Hoe komt gy aan den Bybel?

19. Waar hebt gy ooit gelezen, dat God zich ooit van godlooze Menschen godloos blyvende (waarvoor *Lutherus* en *Calvinus* by de geheele Weereld te Boek staan) bedient heeft om zyne Kerk of te bouwen, of wederom op te bouwen?

20. Waar staat geschreeven, dat men ter Eere van overledene Helden mag Beelden maken, en niet ter Eere van overledene Heiligen?

21. Waar, dat gy u voor een Stuk Broods, of de Figuur van *Christi* Lichaam moogt buigen en neigen, en niet voor een Krucifix, daar nochtans een Krucifix meer na *Christus* gelykt, als een Brokje Broods?

22. Zoud gy wel met de Lutheranen, die

aan *Christi* wezentlyke Tegenwoordigheit in het Sakrament geloven, kunnen ten Avondmaal gaan zonder Kwetsing van uwe Consciencie? En zo gy met hen kunt gaan, zoud gy dan ook niet kunnen gaan met de Rooms-Katholyken?

23. Zoud gy niet voor een Krucifix op uwe Knien kunnen nedervallen zo wel als *Lutherus*, die groote Ontsteeker van *Christi* verdroogde Lamp?

24. Zoud gy ook wel zalig kunnen worden, indien gy *Luthers*, of *Mennist*, of *Armiaans* enz. wierd?

25. Waar staat geschreven, dat de Sleutelen des Hemels zyn het Oude en Nieuwe Testament?

26. Waar, dat de Paus de Anti-*Christ* is, en dat'er meer Anti-*Christen* kunnen wezen als eene, voorondersteld in eenen bepaalden Zin?

27. Waar, dat gy ons moogt *Papisten* noemen?

28. Waar, dat de Gereformeerde Kerk niet dwalen kan, of noch niet gedwaalt heeft?

29. Indien de Gereformeerde Kerk kan dwalen, kunt gy dan echter u Geloof als op een loffen Grond bouwen?

30. Waar staat geschreven, dat de Uitverkoorene alleen de waare Kerk *Christi* zyn, aan welke de Onfeilbaarheid beloofd is?

31. Waar zal men de Kerk op den geheelen Aard-Bodem zoeken en vinden, om haar, na *Christi* Bevel, te hooren, en in twyffelachtige Zaken om Raad te vragen, en dus zeker wezen? Of is het niet nodig, dat men in Geloofs-Zaken zeker is?

32. Is misschien de Gereformeerde Kerk degeene,

geene , die uit louter Uitverkoorene bestaat ?
 Waar staat zulks geschreven ?

33. Zou buiten de Gereformeerde Kerk niemand uitverkooren zyn ?

34. Indien ymand gelooft alles , wat de Gereformeerde Predikanten zeggen , dat men moet geloven , en met dat Geloof echter wakker zondigt , kan hy desnietteenstaande , zonder Penitentie te doen , wel zalig worden ?

35. Zou *Petrus* zalig zyn geworden , indien hy schielyk gestorven was op het Oogenblik , wanneer hy *Christum* verlochende ? enz. enz. enz.

Op die Vragen verzoeke ik ten eersten Antwoord , myn *Johan Lintlaarw* , en spreek u ten laatsen met uwe eige Woorden dus ernstiglyk aan :

380. Ik vermane UE. door de grote Barmhertigheid Gods uit *Paul. Eph. 6.* dat gy wilt aanneemen de geheele Wapenrustinge Gods , op dat gy kont wederstaan in den boozen Dag , en alles verrigt hebbende , staande blyft : Staat dan , uwe Lenden omgort hebbende met de Waarheid , en aangedaan hebbende de Borstwepens der Gerechtigheid , ende Voeren geschoeit met Bereidheid des Evangelium des Vredes , boven al aangenoomen hebbende den Schild des Geloofs , met welke gy alle vuurige Pylen des Boozen zult kunnen uitbluffen. Neeme den Helm der Zaligheid , en het Zwaard des Geestes , hetwelk is Gods Woord , opdat gy ook daardoor verligt , tot te waare Kennis Gods , en zyns Woords koomen moogt. (r)

A a 2

Lieve

(r) Zie het Grondig Onderwys aan *Jan Janz, van Horst* Pag. 47. en 48,

Lieve *Johan Lintlarw* ! Ik bidde u, gy wilt u recht bedenken, wat gy doet; want gy hebt met geen Menschen te doen, maar met den levendigen God, voor wien wy alle moeten Rekenschap doen; en het was beter, dat gy de Waarheid nooit noch nooit gekent hadde, want *Paulus* tot een Schrik voor alle Afvalligen van de Waarheid (die gy myn lieve *Lintlarw* nergens anders als in de Rooms-Katholyke Kerk vinden zult) zo een schrikkelyke Taal voert *Heb. 10. y. 26 - 31.* Zo wy willens zoudigen, nadat wy Kennisse der Waarheid ontfangen hebben, zo en blyft daar geen Slacht-Offert meer voor de Zonden over, maar een schrikkelyke Verwagting des Oordels, en Hitte des Vuurs, dat de Tegenstanders zal verslinden. Als ymand de Wet *Moyfis* heeft te niete gedaan, die sterft zonder Barmhertigheid onder twee of drie Getuigen: Hoe veel te zwaarder Straffe meent gy zal by waardig geagt worden, die den Zoone Gods vertreden heeft, ende het Bloed des Testaments onrein geagt heeft (louter Figuren daarvan makende) daardoor by geheiligt was, ende den Geest der Genade Smaadheid aangedaan heeft (makende God tot eenen Tyran, die zommige Menschen ter eeuwige Verdoemenis geschapen heeft) Want wy kennen hem, die gezegt heeft: *Myn is de Wrake, ik zal vergelden* (byzonderlyk den Gods-Lasteraars en Afvalligen) spreekt de Heere. Ende wederom: *De Heere zal zyn Volk oordelen, vreesfelyk is het te vallen in de Handen des levendigen Gods.* Dit is eene Taal, waarvoor men beven moet; en daarom *Johan Lintlarw* bid ik u van Grond myns Herte, gy wilt u doch beter bedenken, en zorgen zo veel te meer voor uwe ziele, en bidtet God doch ootmoedig om Ge-

Genade en Barmhertigheid , dat hy u doch andere Gedagten wilt geven , ten Einde gy de Schadawe , waarna gy gegrepen hebt , moogt laten vaaren , en wederom omhelzen de Rooms-Katholyke Waarheid , die gy op zo eene onbezonne Wys hebt verlaten . Dus verre spreek ik u , myn lieve *Lintlaarw* , byna met uwe eige Woorden aan , (s) hoewel met eene kleine nodige Verandering en Byvoeging .

381. Ik ontmoete voor het overige in de meergemelde Waaragtige Historie des Ruiters op het Einde twee Attestatien van de Regering en den Kerken-Raad te *Solinge* . Doch van die Attestatien meld de Heer Schryver des Briefs , hiervooren *No. 43.* aangehaalt , het volgende :
 " De Attestatien , zegt de Heer , die hy van hier (te weten te *Solinge*) bekoomen heeft ,
 " *syn emendicata Suffragia* (gebedelde Brieven van Voorschryving) mits men blyde was ,
 " dat men van den Bedelaar ontslagen wierd ."
 De Heer , die den gemelden Brief geschreven heeft , heeft te *Solinge* al vry wat te zeggen , en verdient derhalven Geloof .

Uit al hetgeen , ik tot nu toe gezegt heb , ziet UE. en yder bescheiden Protestant , wat voor eene Waaragtige Historie de Ruiters in 't Licht gegeven heeft , op wat voor een losfen Grond de Protestantse Religie opgeregt is , en in Tegendeel op wat voor eenen onverzettelyken Steenrots het onomstootelyk Gebouw der Rooms-Katholyke Kerk is gegrondvest . God geve , dat deze Brief door zyne oneindelyke Barmhertigheid voortbrenge de Vruchten , die

A a 3

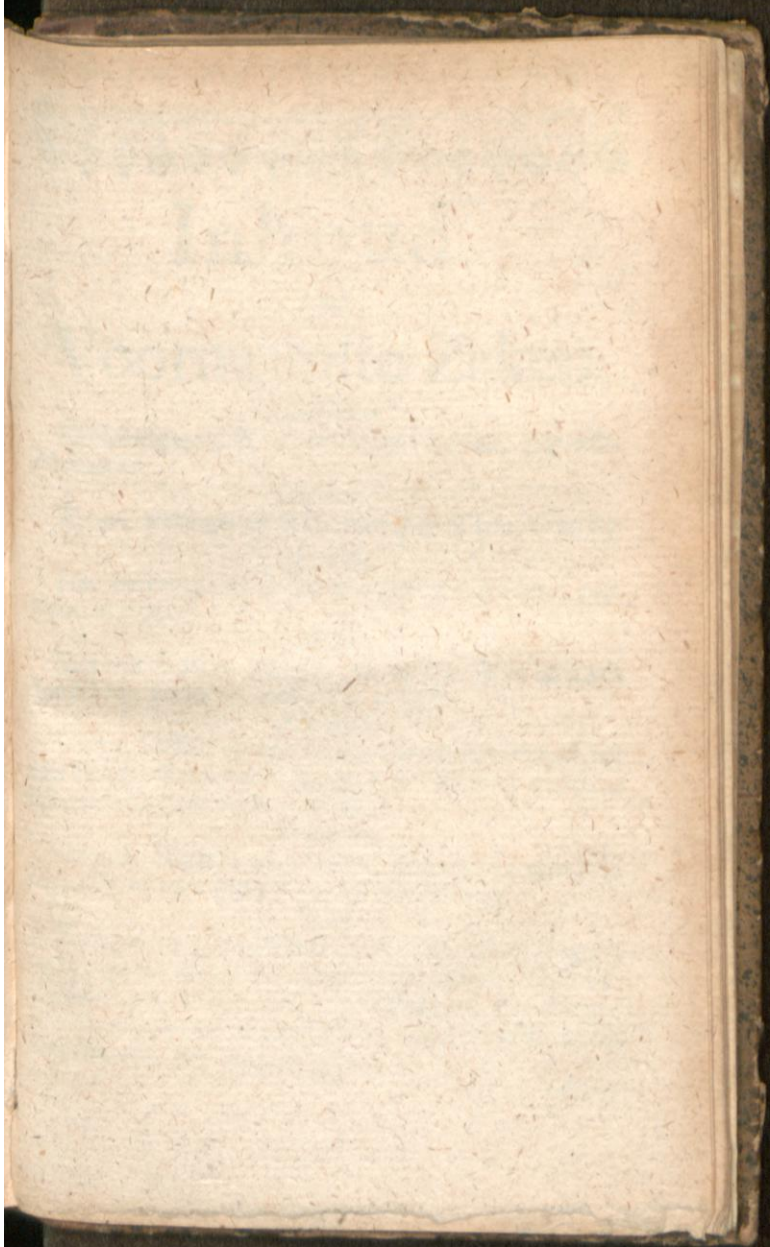
ik

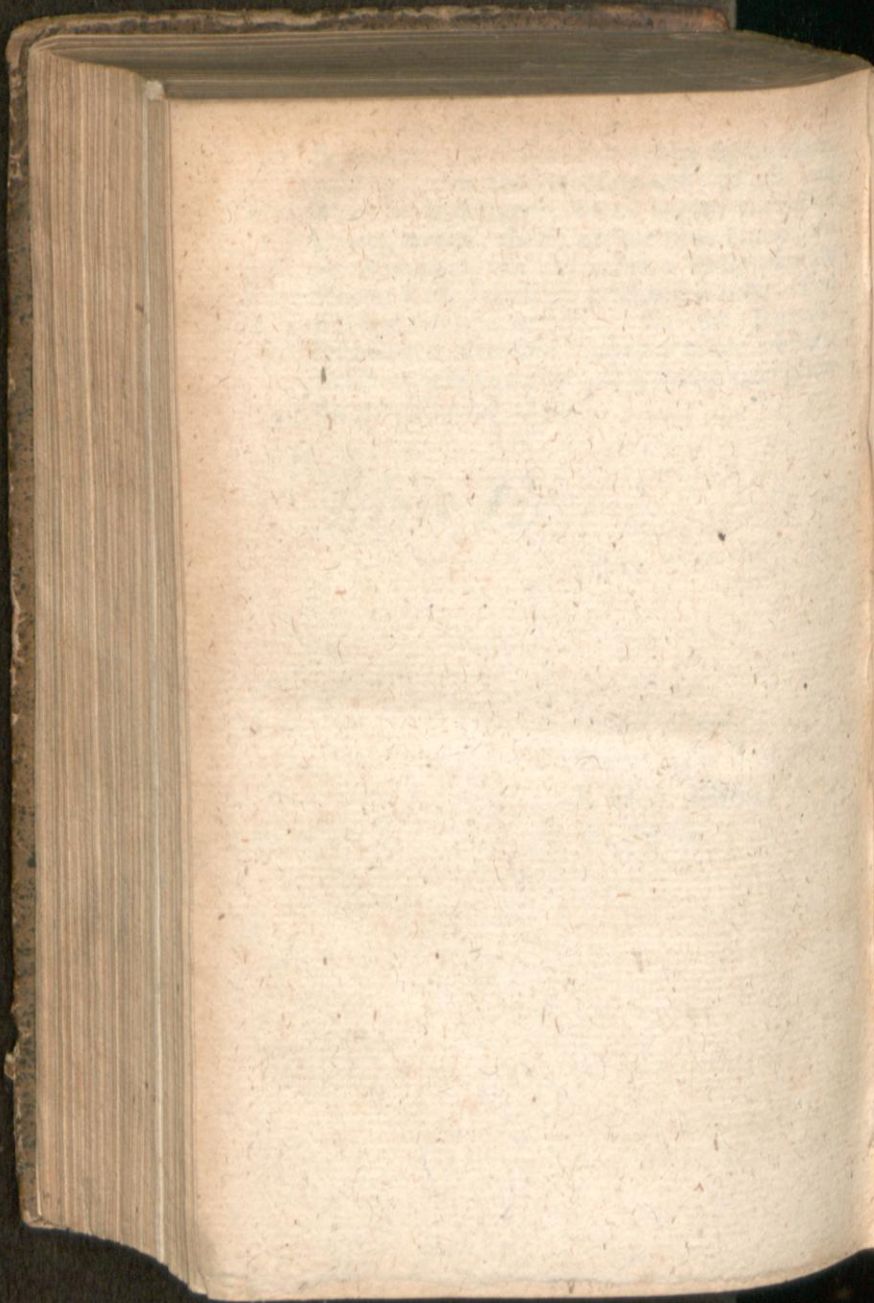
(s) Zie de Waaragtige Historie pag. 46.

Ik wensch. Word dezelve echter by de Hartnek-
kigen met Onverschilligheid, of ook met
Verachting bejagent, zo zal het my voor God
genoeg wezen, dat ik iets tot zyne Leere, en
tot Voordeel van zyne alleen zaligmakende
Rooms-Katholyke Kerk geschreven heb. Ten
minsten vermoede ik, dat de Rooms-
Katholyken daardoor zullen worden gestigt.
Ik ben voor het overige. *Steinfeld den dertigsten
der Oogstmaand 1736.*

Myn Heer

UE. Ootmoedigsten Dienaar
F. W. C. DYKS,
Priester.

Inhoud

Der

Voornaamste Zaken.

Aanbidden.

Hoedanig men dit Woord moet verstaan. *Pag.* 262.
Num. 290.

Aërius.

Zyne Dwalingen en Ketteryen. *pag.* 88. *n.* 76. en 85.

Afgodery.

Het vereeren der Beelden is geene Afgodery. *pag.*
250. *n.* 279.

Aflaat.

Waarin dezelve bestaat, en op wat Wys de Kerk
denzelven verleent. *pag.* 356. *n.* 376.

Afvallige.

Hunne Lafteringen en Leugenen zyn zeer schadelyk
aan de Katholyke Kerk. *pag.* 5. *n.* 3. Hoe zy de Men-
schen bedriegen. 297. en 298.

Albigenfien.

Wie de Stigters van hunne Kettery zyn geweest.
pag. 168. *n.* 191. enz. Item *pag.* 171. *n.* 197.

Altaar.

Berengarius is de eerste geweest, die *Christi* Tegen-
woordigheid in het Sakrament des Altaars heeft be-
ftreeden. *pag.* 110. *n.* 114. *Christus* heeft niet bevoe-
len dat Sakrament an de Leeken te geven onder beide
Gedaanteus. *pag.* 301. *n.* 325.

Arria-

*Inhoud.**Arrianen.*

Hunne Ketteryen, en Dwalingen. pag. 86. n. 72.

Avondmaal.

Zie *Nachtmaal.*

Beelden.

Men mag dezelve wel vereren zonder Afgodery te pleegen. pag. 250. n. 292. enz.

Beeldstormers.

Wanneer zy haare Kettery begonnen hebben. pag. 103. n. 97. enz.

Begeerlykheid.

Welke Begeerlykheid Zonde is. pag. 232. n. 260.

Berengarius.

Wanneer hy zyne Kettery tegens *Christi* Tegenwoordigheid in 't Sakrament des Altaars begonnen heeft. pag. 110. n. 114. enz. Item pag. 143. n. 158.

Biecht.

Waarin dit Sakrament bestaat. pag. 54. n. 34. en 35.
De Tegenwerpen worden beantwoord. pag. 295.
n. 321.

Boeken.

Schadelyke Boeken en Schriften der afvallige Munniken, en andere. pag. 4. n. 1. 2. 3. enz.

Bybel.

Men vervalt tot alle Buitenspoorigheden, als men den Bybel na zynen eigen Zin uitlegt. pag. 173. De Allergoodloofte kan den Bybel na zynen Zin uitleggen. Een schrikkelek Voorbeeld daarvan. pag. 197. n. 224. Hoedanig men den Bybel behoort te lezen. pag. 233. n. 261. De Bybel alleen kan niet wezen de eenigste Richtnoet van ons Geloof. pag. 239. n. 273. enz. Voor welken Bybel de Katholyken schrikken. pag. 287. n. 318. Zonder het Gezag der Kerk heeft men niet de minste Zekerheid van Gods Woord. pag. 341. n. 357.

Circump

Inhoud.

Circumcellianen.

Hunne Ketteryen en Dwalingen. pag. 172. n. 199.

Concilie.

Of het Concile van *Konstans* gezegt heeft, dat men den Ketteren geen Woord moet houden. pag. 230. n. 257. Of het Lateraanse Concilie gezegt heeft, dat de Leeken den Kelk niet moeten hebben, schoon *Christus* het bevolen heeft. pag. 231. n. 258. Getuigenis, dat het Concilie van *Niceen* aan den Paus geeft. pag. 239. n. 272.

Cyrillus Lucas.

Zyn Afval van de Griekse tot de Gereformeerde Religie, en ongelukkig Einde. pag. 145. n. 161. enz.

Donatisten.

Hunne Ketteryen en Dwalingen. pag. 84. n. 69. enz.

Doop.

Hoedanig dezelve nodig is ter Zaligheid. pag. 282. n. 317. enz.

Encratiten.

Hunne Dwalingen en Ketteryen. pag. 77. n. 54 en 57.

Eunomeanen.

Hunne Dwalingen en Ketteryen. pag. 87. n. 75 en 84.

Excommunicatie.

Afschrift der Gereformeerde Excommunicatie met enige Aanmerkingen daarover. pag. 40. n. 26. enz.

Flagellanten.

Hunne Ketteryen en Buitensporigheden. pag. 172. n. 200.

Fratricelli.

Hunne Dwalingen en Ketteryen. pag. 172. n. 201.

Geest.

De byzondere Geest in het uitleggen van Gods Woord is zeer gevaarlyk. pag. 79. n. 56.

Gereformeerd.

Die Naam word in den Bybel niet gevonden. pag. 24. n. 18. Of de Gereformeerden Gods Gemeente zyn. pag. 49. n. 32. Het Gereformeert Geloof is niet oud, maar piepjong. pag. 72. n. 47. De Gereformeerden kunnen geen Sabelliaan of Sociniaan nit den Bybel alleen overtuigen van eenige Dwaling. pag. 177. n. 207. enz.

Gotschalk.

Zyne Dwalingen. pag. 104. n. 103.

Heiligen

De Kerk heeft altoos de Magt geoeffent om Heiligen te canonizeren. pag. 89. n. 80. De Heiligen mag men aanroepen en vereeren. pag. 99. n. 90. Item pag. 257. n. 285. enz. Zy weten van ons. pag. 258. n. 286. enz.

Hendrik II.

Of die Keizer den Paus afgezet heeft. pag. 238. n. 270.

Hieronymus van Praag.

Zyne Dwalingen en Straf. pag. 190. n. 214. Is niet tegens het Vrygeleide des Keizers verbrand. pag. 194. n. 219. enz.

Hussiten.

Hunne Dwalingen en Ketteryen. pag. 189. n. 212. enz. Zyn niet Luithers noch Gereformeert geweest. pag. 190. n. 215.

Huwelyk.

Het word door de Kerk niet belet. pag. 207. n. 236. Het is een opregt Sakrament. pag. 331. n. 246. pag. 194

Jansenisten.

Doen veel kwaad aan de Katholyke Kerk in Holland.
pag. 14. n. 12. enz.

Johan Hus.

Zyne Ketteryen en Straf. pag. 189. n. 212. Is niet
tegens het Vrygeleide des Keizers verbrand. pag. 194.
n. 219. enz.

Johannes XXIII.

Warom die Paus afgezet is. pag. 237. n. 268. Hoe
Johannes XII. Paus is geworden. pag. 237. n. 269.

Johannes Scotus.

Zyne Dwalingen. pag. 133. n. 143.

Jovinianisten.

Hunne Dwalingen en Ketteryen. pag. 88. n. 79.

Kalvin.

Zyne Godslasterlyke en verderffelyke Leere. pag. 51.
n. 32. Hy hadde de Kerk moeten hooren, en niet
hervormen. n. 33. Hy maakt God tot Autheur van
de Zonde. pag. 83. n. 68. Lyne Leere streelt het Vlees.
pag. 93. n. 82.

Katholyk.

Hoe de Katholyken de Kettters kunnen overtuigen,
en beschaamt maken. pag. 186. n. 209.

Kelk.

Of de Leeken den Kelk moeten hebben pag. 231.
n. 258.

Kerk.

De Roomse Kerk alleen word met Regt Katholyk
genaamt. pag. 20. n. 16. Deze is alleen Gods waare
Kerk. pag. 53. n. 33. Deze heeft altoos open gestaan
voor degeene, die 'er hebben willen ingaan. pag. 62.
n. 38. Zy is niet nieuw gelyk als de Protestantse
Gemeentens, maar oud. pag. 72. n. 47. enz. Zy is
niet

niet te Grond gegaan. pag. 91. n. 82: Het is gevaar-
lyk het Gezag van de Kerk te verwerpen. pag. 173.
Wat wy door de Kerk verstaan. pag. 224. n. 252.
Zy is geene uitgedroogde Lamp, die Luther wede-
rom moest ontsteeken. pag. 226. n. 253. De Opwer-
pingen der Predikanten tegens die Kerk worden op-
geloft. pag. 227. n. 254. enz. In die Kerk zyn geene
Misbruiken. pag. 238. n. 271. De Schrift word be-
wezen door de Kerk, en de Kerk door de Schrift.
pag. 341. n. 357. *Christi* Beloften zyn aan haar ge-
daan zonder Conditie. pag. 344. n. 358.

Ketters.

Of men den Ketters geen Woord moet houden.
pag. 230. n. 257. Hunne kwade Streeken. pag. 291.

Kruis.

Dit H. Teken is by de Oud-Vaders altoos in grootte
Achtung geweest. pag. 315. n. 338.

Kuisheid.

Het doen van de Geloofte der Kuisheid is in Gods
Kerk altoos gebruikelijk geweest. pag. 93. n. 82. Die
Geloofte mag men niet breeken. pag. 204. n. 232. enz.
Men kanze zeer wel houden. pag. 206. n. 233. enz.

Leeraar.

Aan nieuwe Leeraars moet men zo ligtelyk geen Ge-
loof geven. pag. 46. n. 29. en 30.

Liberius.

Of die Paus de Arriaanse Kettery onderschreven
heeft. pag. 255. n. 265.

Luther

Is de eerste, die ons den Naam van Papisten geeft.
pag. 22. n. 17.

Mangdelyke Staat

Is beter als de huwelyke. pag. 101. n. 91.

Mati-

Macedonianen.

Hunne Dwalingen en Ketteryen. pag. 87. n. 74.

Mabomet.

Wanneet hy zyne Secte begonnen heeft. pag. 102.
n. 95.

Manicheen.

Hunne Dwalingen en Ketteryen. pag. 81. n. 63.

Marcus, Donus van Creta.

Zyn Antwoord aan den Franschen Predikant Claude, aangaande de Leere van Christi Tegenwoordigheid in het Sakrament des Altaars. pag. 147. n. 164. enz.

Messalianen.

Hunne Dwalingen en Ketteryen. pag. 88. n. 78.

Michael Cerularius.

Zyne Beschuldigingen tegens de Latynse of Roomse Kerk. pag. 111. n. 115. enz.

Mirakelen.

De oude Ketteren hebben de Mirakelen voor Beguichelingen uitgekreeken. pag. 97. n. 87. en pag. 98. n. 89. Door Mirakelen moet men zyne buitengewoone Zending bewyzen. pag. 329. n. 344. enz.

Misse.

Het Offer der Misse is van het Begin af in Gods Kerk gebrukelyk geweest. pag. 79. n. 57. en 80. Van de Misse word wydlopig gehandelt. pag. 308. n. 333. enz. Waar het Woord Misse van daan komt. pag. 320. n. 341.

Missionarissen

Zyn geone Baats-Papen. pag. 347. n. 363.

Montanisten.

Hunne Dwalingen en Ketteryen. pag. 76. n. 52.

Monotheïten.

Hunne Dwalingen en Ketteryen. pag. 101. n. 93.

Inhoud.

Nachtmaal.

Welke Ceremonien de Predikanten daarby gebruiken. pag. 295. n. 321. Hoedanig *Christus* het ingezet heeft. pag. 301. n. 325.

Novatianen.

Hunne Dwalingen en Ketteryen. pag. 80. n. 59. enz.

Olyffel.

Het laatste Olyffel is een oprege Sakrament. pag. 326. n. 342.

Oosterse Kerk.

De Oosterse Kerk n. zyn het in geenen Deele eens met de Gereformeerden aangaande *Christi* Tegenwoordigheid in het Sakrament des Altaars. pag. 144. n. 159. enz.

Origenisten.

Hunne Dwalingen. pag. 81. n. 64. enz.

Overledene.

De Kerk heeft altoos voor de Overledene gebeden. pag. 95. n. 85. Item pag. 332. n. 347.

Papist.

Wie de Katholyken het eerst voor Papiften geschilden heeft. pag. 22. n. 17.

Paschasius.

Is geenzins de Uitvinder der Leere van *Christi* Tegenwoordigheid in het Sakrament des Altaars. pag. 125. n. 131. enz.

Paulinianen.

Hunne Dwalingen en Ketteryen. pag. 102. n. 94.

Paus.

De Kerk heeft altoos Pauzen gehad. pag. 80. n. 66. De Uitspraak van den Paus is door de Kerk-Veranderingen altoos aangenoomen geworden. pag. 102. n. 96.

Inhoud.

69

n. 96. De Pauzen hebben altoos geoeffent het Ampt van Opperste Bestierders der Kerk. pag. 112. n. 117. Haare Macht. pag. 214. n. 246. Hun Stadhouderfchap. pag. 219. n. 249. Zy hebben altoos voor andere Kerken gezorgt. pag. 235. n. 264. De Paus is geen Antichrist. pag. 339. n. 355. Zyue Macht over de Conci-
lien. pag. 346.

S. Petrus.

Onwraakbaare Getuigeniffen, dat hy te Rome geweest is, en'er den Bifchoppelyken Stoel opgeregert heeft. pag. 215. n. 247. enz. Hy heeft na het ontfangen van den H. Geest niet gedwaalt. pag. 222. n. 251. Hy is door Christus zelf tot zynen Stedehouder aangefield. pag. 363. enz. Fraaie Getuigeniffen der Vaders dienaangaande. pag. 338. enz.

Photinianen.

Hunnen Dwalingen en Ketteryen. pag. 88. n. 77.

Photius.

Heeft de Kerk zeer ontruff. pag. 105. n. 104. enz.

Predestinationen.

Hunne Dwalingen en Ketteryen. pag. 98. n. 88.

Predestinatie.

Gruwelyke Leere der Gereformeerden dienaangaande. pag. 107. n. 110. enz.

Predikanten.

Moeten zich met lasteren en schelden tegens de Katholyken behelpen. pag. 22. n. 17. Haalen veel Bybel-Spreuken aan, hoewel t' onpas. pag. 38. n. 25. Verdraaien Gods Woord schrikkelyk. pag. 54. n. 34. Zyn gemakelyke Heeren. pag. 247.

Protestanten.

Zie Gereformeerden.

Ray.

Raymundus Lullus.

Daar zyn twee Scheyvers van dien Naam. pag. 176.
n. 203. enz.

Reliquien.

De Kerk heeft de Reliquien der Martelaars altoos
wereert. pag. 89. n. 80.

Sabelianen.

Hunne Dwalingen en Ketteryen. pag. 80. n. 61. enz.

Sakrament des Altaars.

Christi waare Tegenwoordigheid in dat Sakrament
word bewezen. pag. 114. van n. 118. aftot n. 191. in-
cluis. Hoedanig men het een Teken en Figuur noe-
men kan. pag. 155. n. 182. enz.

Schrift.

De H. Schrift is niet klaar. pag. 48. n. 30. Of zy
moest geschreven worden. pag. 57. n. 35.

Scotus.

Joh. Scotus heeft het eerst begonnen Dwalingen te
leeren tegens 't Sakrament des Altaars. pag. 110. n. 113.

Sleutelen.

Wat de Sleutelen des Hemels zyn. pag. 54. n. 33.

Socinianen.

Hunne Dwalingen en Ketteryen. pag. 86. n. 72.

Straf

Die men na de Vergeving der Zonden nog moet uit-
staan. pag. 353. n. 375. enz.

Synode van Dortrecht.

Of hetzelve heeft kunnen dwalen. pag. 64. n. 40.

Tanchelinus.

Zyne Dwalingen en Ketteryen. pag. 167. n. 190. enz.

Tatianen.

Tatianen.

Hunne Dwalingen en Ketterryen. pag. 76. n. 53. enz.

Tertullianus

Vervalt tot de Ketterry der Montanisten. pag. 74. n. 53.

Traditien.

Zonder dezelve kan men niet weten, wat Gods
Woord is. pag. 239. n. 273. De Apostolife Traditien
moet men houden. pag. 249. n. 278.

Turlupins.

Hunne Ketterryen en Buitenspoorigheden. pag. 175.

n. 202

Vasten.

De Vasten is eene Apostolife Traditie. pag. 76.

n. 52. enz.

Vagevuur

Word by de Oud-Vaders aangenoomen, en uk
Gods Woord bewezen. pag. 359. enz.

Verzekering

Die kan niemand in dit Leven hebben. pag. 59.

Vigilantius

Zyne Ketterryen. pag. 97. n. 87.

Vigilius Paus

Heeft de Eutychiaanse Ketterry niet goedgekeurt.
pag. 236. n. 267.

Vormfel.

Is een oprecht Sakrament. pag. 294. n. 319. enz.

Waldensen.

Wanneer de Keters ontstaan zyn. pag. 168. n. 197.

Item pag. 169. n. 169. enz. Hunne Dwalingen. pag.
192. n. 217. enz.

Waskaarssen

Mag men by de Graffteden der Heiligen ontsteeken.

pag. 99. n. 90.

Werken.

Op wat Wys dezelve verdienstig zyn. pag. 360. n. 377.

Wiclef.

Zyne Ketterryen en Dwalingen. pag. 176. n. 205. Item
pag. 188. n. 210. enz.

Zending

Heeft noch Calvinus, noch Lutherus gehad. pag. 329.
n. 344.

Druk-

Druk-Fouten.

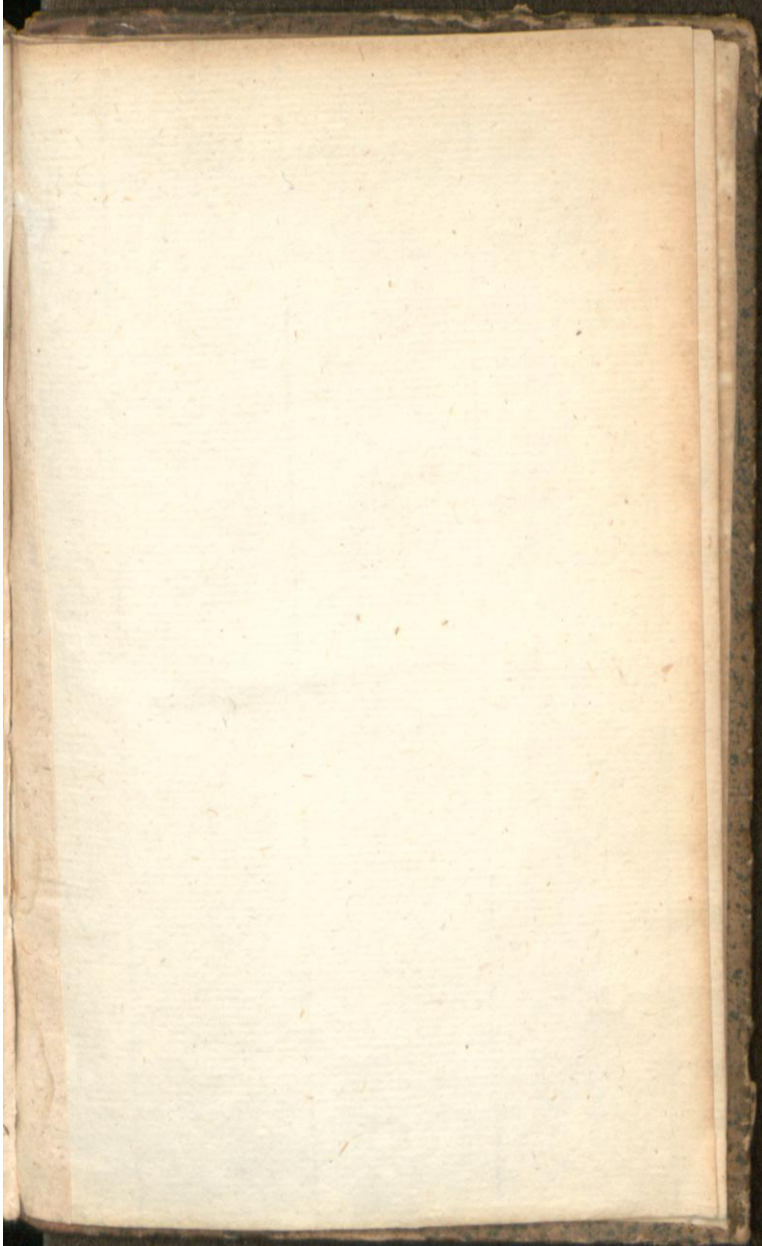
Pag.	Lin.	
5.	- 36.	een, lees en.
8.	- 5.	Koranten, lees Koeranten.
Ibid.	- 26.	heft, lees beeft.
9.	- 16.	worden, lees te worden.
10.	- 2.	blikken, lees blyken.
12.	- 18.	afgezet wierd, lees afgezet.
13.	- 35.	antworde, lees antwoorde.
15.	- 18.	Huiden, lees Luiden.
16.	- 29.	bedenk, lees bedenkt.
24.	- 1.	man, lees men.
36.	- 27.	vetrok, lees vertrok.
51.	- 19.	Ondetscheid, lees Onderscheid.
73.	- 27.	Rome, lees Rome is.
Ibid.	- 32.	Anti Christis, lees Anti-Christus.
84.	- 27.	Aanleiding, lees Aanleiding.
95.	- 24.	Meersters, lees Meesters.
99.	- 12.	Onderving, lees Ondervinding.
109.	- 9.	Herfferen, lees Herffenen.
116.	- 14.	Schryffers, lees Schryvers.
119.	- 13.	veroordeelt, lees veroordelt.
121.	- 13.	Rederen, lees Redenen.
124.	- 25.	anders, lees anders is.
Ibid.	- 29.	Gewygt, lees Gewigt.
125.	- 9.	helben, lees hebben.
129.	- 18.	hatte, lees hadde.
132.	- 15.	was, lees wat.
136.	- 4.	Leugers, lees Leugens.
Ibid.	- 24.	moeten, lees moeten zyn.
137.	- 30.	Geweesten, lees Gewesten.
139.	- 32.	ontmoed, lees ontmoete.
147.	- 2.	stontelyk, lees stoutelyk.
148.	- 26.	Jabiten, lees Jacobiten.
150.	- 28.	weel, lees wel.
151.	- 27.	de Mannen, die Mannen.

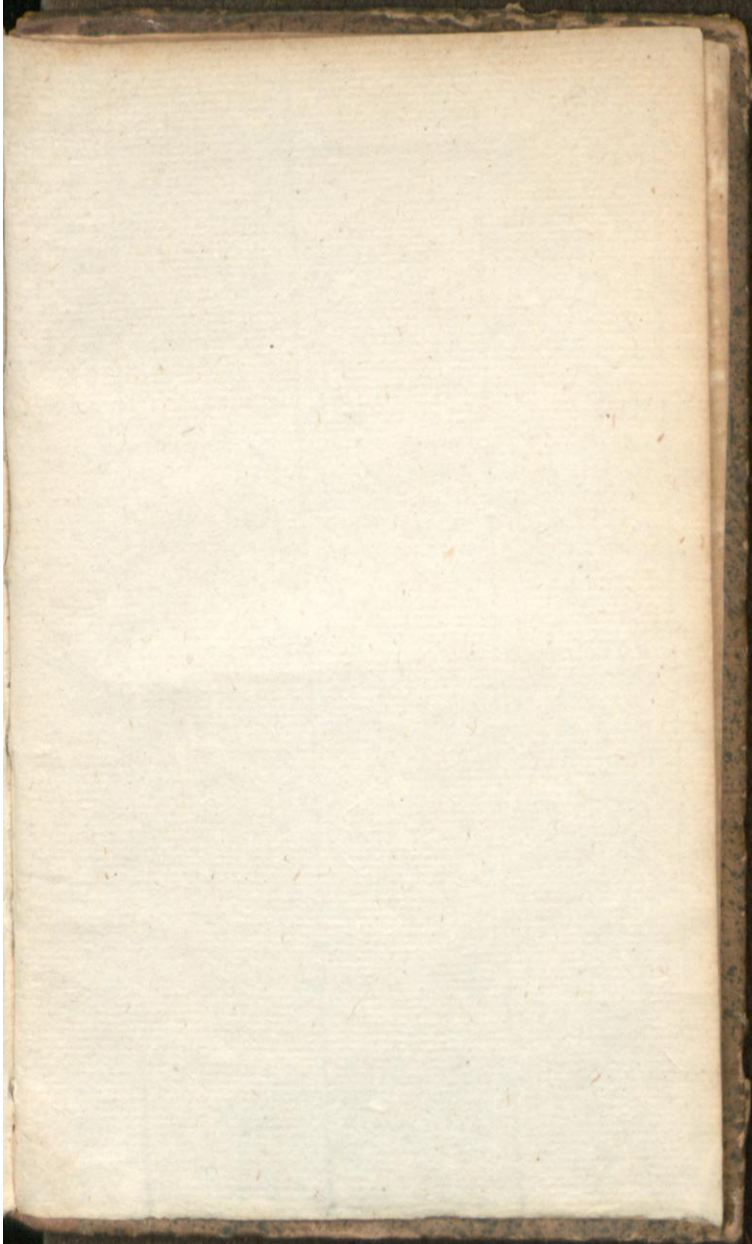
Druk-Fouten.

Pag.	Lin.	
154.	- 1.	<i>oordeelt</i> , lees <i>oordeelt</i> .
155.	- 18.	<i>in zyne</i> , lees <i>wierd in zyns</i> .
165.	- 17.	<i>schrenderste</i> , lees <i>schranderste</i> .
166.	- 29.	<i>hen</i> , lees <i>hem</i> .
169.	- 10.	<i>Kerkgading</i> , lees <i>Kerkvergadering</i> .
176.	- 2.	<i>goed</i> , lees <i>goed was</i> .
178.	- 10.	<i>de God</i> , lees <i>die God</i> .
181.	- 19.	<i>Woodje</i> , lees <i>Woordeje</i> .
192.	- 2.	<i>Gold</i> , lees <i>Geld</i> .
Ibid.	- 10.	<i>N. 215</i> , lees <i>N. 211</i> .
194.	- 16.	<i>Verfolg</i> , lees <i>Vervolg</i> .
197.	- 30.	<i>bleef</i> , lees <i>bleef by</i> .
200.	- 33.	<i>verhaal</i> , lees <i>verbaalt</i> .
201.	- 25.	<i>Quarles</i> , lees <i>Quarles</i> .
205.	- 18.	<i>bouden</i> , lees <i>bouden moet</i> .
209.	- 27.	<i>Staad</i> , lees <i>Staat</i> .
216.	- 5.	<i>de Stad</i> , lees <i>die Stad</i> .
223.	- 15.	<i>is by</i> , lees <i>is</i> .
227.	- 5.	<i>dat Licht</i> , lees <i>in dat Licht</i> .
234.	- 22.	<i>wier</i> , lees <i>wierd</i> .
243.	- 22.	<i>derzelven</i> , lees <i>denzelven</i> .
248.	- 2.	<i>kommen</i> , lees <i>koomen</i> .
252.	- 29.	<i>nun</i> , lees <i>nu</i> .
257.	- 18.	<i>trek'er</i> , lees <i>trekt'er</i> .
258.	- 10.	<i>verwerffe</i> , lees <i>verwerve</i> .
264.	- 19.	<i>Teyt</i> , lees <i>Text</i> .
265.	- 7.	<i>buikt</i> , lees <i>bukt</i> .
268.	- 32.	<i>wyn</i> , lees <i>min</i> .
275.	- 26.	<i>uit de</i> , lees <i>uit die</i> .
277.	- 22.	<i>dat ik</i> , lees <i>dat ik my</i> .
280.	- 19.	<i>deed</i> , lees <i>doet</i> .
281.	- 3.	<i>doeh</i> , lees <i>doch</i> .
286.	- 9.	<i>noehtans</i> , lees <i>nochtsans</i> .
291.	- 8.	<i>gegrond</i> , lees <i>gegrond zyn</i> .
297.	- 24.	<i>bon</i> , lees <i>hem</i> .

Pag.	Lin.	
299.	- 26.	ontbinden, lees ontbonden.
302.	- 23.	Gebruik, lees het Gebruik.
308.	- 13.	zyen, lees zyn.
310.	- 7.	toekomstende, lees toekomstende.
319.	- 32.	zeggende, lees zegende.
327.	- 3.	zulks, lees dach zulks.
332.	- 9.	zegt de, lees zegt die.
347.	- 25.	die Missionarier, lees de Missionarissen.
Ibid.	- 27.	Missionarier, lees Missionarissen.
348.	- 3 en 8.	Missionarier, lees Missionarissen.
361.	- 15.	Zaligheig, lees Zaligheid.
368.	- 25.	als, lees daarop als.
369.	- 13.	den eersten, lees ten eersten.
Ibid.	- 23.	Borst, lees Borst-Wapens.
370.	- 23.	geheiligt, lees by geheiligt.
371.	- 3.	gegrapen, lees gegrepen.
Ibid.	- 16.	de Heer, lees die Heer.
Ibid.	- 18.	gebeldede Briefen, lees gebedelde Brieven.
Ibid.	- 29.	waat, lees wat.
372.	- 4.	Leere, lees Eere.

37.0

